SUFLETUL DUPĂ MOARTE

Ieromonah Serafim Rose (1934-1982)

Slavă lui Dumnezeu pentru toate!

Adâncă mulțumire, recunoştinţă, evlavie Părintelui Protosinghel Teodosie Paraschiv pentru purtarea de grijă a sufletului meu!

Adâncă recunoştinţă şi evlavie Părintelui Protosinghel Iustin Pârvu pentru tot sprijinul şi încurajarea!

Adâncă recunoştinţă şi mulţumire Înalt Prea Sfinţitului Serafim Joantă pentru bunăvoinţa de a binecuvânta apariţia cărţii *Sufletul după moarte* de Serafim Rose!

DATE DESPRE AUTOAREA TRADUCERII

În cea de a doua zi a Sfintelor Paşti (14 aprilie) a anului 1947, când cerul şi pământul slăveau în desfătare Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, a venit pe lume cea care a primit numele Graţia. A învăţat şcoala primară, gimnaziul şi liceul la Liceul „Mihai Eminescu" din Iaşi. A studiat limba engleză la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi, Facultatea de Filologie, Secţia Limba şi literatura engleză – principal, Limba şi literatura română – secundar. A predat limba engleză vreme de 20 de ani la Liceul de Informatică din Iaşi şi 10 ani la Liceul Economic Nr. 1 din Iaşi. Prin rânduiala lui Dumnezeu, în anul 1999, cu binecuvântare, s-a retras din învăţământ pentru a se dedica întru totul ostenelii traducerilor cărţilor sfinte. În anul 1994, i s-a publicat traducerea cărţii „Sufletul după moarte" de Serafim Rose, Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor; în anii 1998 şi 1999, în două ediţii, i s-a publicat traducerea cărţii „Viaţa duhovnicească şi cum o puten dobândi" de Sfântul Teofan Zăvorâtul, Editura Bunavestire, Bacău. În afară de „Sufletul după moarte" de Serafim Rose, care este în întregime îndreptată, potrivit altui suiş duhovnicesc, sunt deja traduse şi urmează să intre în mâinile dreptcredincioşilor creştini, spre folos, următoarele cărţi: - *Bătrânul Ambrozie de la Optina* de Serghei Cetverikov; - *Omilii* de Sf. Nicolae Velimirovici; - *Din lumea cealaltă* de Monah Damascene Christensen.

IEROMONAH SERAFIM ROSE

Sufletul
după moarte

EXPERIENȚE CONTEMPORANE „DUPĂ MOARTE”
ÎN LUMINA ÎNVĂȚĂTURII ORTODOXE
DESPRE VIAȚA DE DINCOLO

Autorul traducerii din limba engleză:
prof. Grația Lungu-Constantineanu

Ediție îngrijită de Protos. Teodosie Paraschiv

Cu binecuvântarea I.P.S. Serafim Joantă
Mitropolitul Europei Centrale şi de Est

Editura Tehnopress
2003

Coperta I: Scara lui Ioan Sinaitul (fațada de nord), Mânăstirea Sucevița, Biserica Învierea Domnului
Coperta II: Pr. Serafim Rose

Culegere de text şi tehnoredactare
Grația Lungu-Constantineanu

Traducere revizuită după *The Soul after Death*,
by Fr. Seraphim Rose, Saint Herman of Alaska Brotherhood,
1998, Platina, California.

Mulțumim Pr. Damascene Christensen de la Sf. Mânăstire Ortodoxă Sf Herman din Alaska pentru sprijinul acordat reeditării cărții *Sufletul după moarte* de Ierom. Serafim Rose, cât şi pentru datele biografice ale Pr. Serafim transmise în exclusivitate pentru ediția de față.

Editura TEHNOPRESS
Str. Zimbrului Nr. 17, 6600, Iaşi
Tel/Fax 0232-260092; e-mail tehnopressâk.ro

ISBN 973-8377-14-5

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE

Cuviosul Serafim Rose rămâne unul dintre marii apologeţi ai ortodoxiei, nu numai ai Americii, ci ai întregii lumi. Cărţile sale au fost traduse, într-o perioadă scurtă în mai multe limbi de circulaţie mondială. Concepute în limba engleză, ele au fost traduse şi în ale limbi, precum rusă, greacă, română.

Lucrare apologetică, "Sufletul după moarte" s-a bucurat de un deplin succes de la început. A fost tipărită în mai multe ediţii în limba engleză[1] şi rusă, apoi în greacă.

Întrucât prima ediţie în limba română, a apărut la Editura Episcopiei Romanului şi Huşilor, cu mulţi ani în urmă, în anul 1994, considerăm binevenită această nouă ediţie, care foloseşte o nouă traducere efectuată de doamna Graţia Lungu, profesor de limba engleză, care şi-a consacrat ultimii 9 ani traducerilor cu subiect teologic.

În comparaţie cu literatura necreştină şi ocultă, scrierile ortodoxe sistematice sunt foarte puţine. Dar aceasta nu înseamnă că Biserica Ortodoxă nu şi-a definit şi precizat învăţătura despre moarte şi viaţa veşnică.

Credinţa în viaţa veşnică dincolo de mormânt o mărturisim în Simbolul de credinţă. Învăţătura despre moarte şi viaţa veşnică, o găsim prezentată pe scurt în Învăţătura de credinţă şi în cărţile de slujbă. Pentru aprofundarea din perspectivă ortodoxă a acestei învăţături, cititorul de limbă română are la

[1] Prima ediţie în limba engleză a apărut în anul 1980 în Editura Sf. Gherman de Alaska, din oraşul Platina, SUA.

îndemână lucrări precum, *"Viața repausaților noştri"* [2] scrisă de Părintele Mitrofan şi *"Cuvânt despre moarte"* a Sf. Ignatie Brianceaninov[3].

Într-o lume în permanentă schimbare se impune explicitarea învățăturii creştine pe înțelesul omului contemporan. Faptul că din a doua jumătate a secolului XIX până astăzi sunt propagate în societatea creştină învățături ale filosofiilor şi religiilor orientale, mai ales prin intermediul societății teosofice şi a misionarilor orientali, se impunea întărirea şi argumentarea învățăturii creştine în fața acestei invazii de noi învățături.

Dacă Sf. Ignatie a scris pentru omul secolului XIX, Cuviosul Serafim a scris pentru cititorul de la sfârşit de secol XX şi început de secol XXI. Lucrarea de față aduce nou modul de prezentare, care analizează în paralel concepțiile eterodoxe şi oculte cu învățătura de credință creştin ortodoxă.

Ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos să binecuvinteze osteneala celor care au contribuit la apariția acestei noi ediții, precum şi pe cinstiții cititori care se vor adăpa din învățăturile Cuviosului Părinte Serafim Rose.

Facă Bunul Dumnezeu ca şi de această dată această lucrare să dea roade în inimile noastre spre slava Lui şi a vrednicului de pomenire Părintele nostru Serafim.

Protos. Teodosie Paraschiv

06 august 2002

---

[2] Părintele Mitrofan, *Viața repausaților noştri,* Editura Anastasia, 1993.

[3] Sfântul Ignatie Brianceaninov şi Teofan Zăvorâtul, *Cuvânt despre moarte*, Editura Pelerinul Român, Oradea, 1993. Sf. a trăit între anii 1807 – 1867.

PREFAȚĂ

Cartea de față are un scop dublu: mai întâi, de a lămuri viața după moarte în termenii învățăturii creştin ortodoxe, experiențele de „după moarte" din zilele noastre, care au stârnit o mare preocupare în cercurile religioase şi ştiințifice; şi în al doilea rând, de a arăta izvoarele care cuprind învățătura ortodoxă despre viața după moarte. Învățătura ortodoxă este înțeleasă astăzi atât de puțin mai ales pentru faptul că textele ortodoxe au fost lăsate deoparte şi au ajuns să fie „depăşite" în vremurile noastre „luminate". Noi am încercat să facem aceste texte mai lesne de înțeles pentru cititorii din zilele noastre. Nu este nevoie să mai spunem că ele reprezintă un material de citit nemărginit mai adânc şi mai profitabil decât cărțile foarte cunoscute de astăzi, despre viața „după moarte", care, chiar şi atunci când nu sunt doar uimitoare, pur şi simplu nu pot merge mai adânc de suprafața spectaculoasă a experiențelor contemporane, din lipsa unei învățături limpezi şi adevărate despre întreaga problematică a vieții după moarte.

Învățătura ortodoxă înfățişată în această carte va fi fără îndoială criticată de unii, ca fiind prea „simplă" sau chiar „naivă" pentru a fi crezută de omul veacului XX. De aceea ar trebui subliniat faptul că această învățătură nu este a câtorva învățători nereprezentativi ai Bisericii Ortodoxe, ci este învățătura pe care Biserica Ortodoxă a transmis-o chiar de la începutul ei, care este exprimată în scrierile Patristice fără de număr şi în Viețile sfinților şi în Sfintele slujbe ale Bisericii Ortodoxe, şi care s-a învățat în Biserică necontenit până în zilele noastre. „Simplitatea" acestei învățături este simplitatea adevărului însuşi, care - fie că se exprimă în aceasta sau în alte învățături ale Bisericii - vine ca un izvor răcoritor şi limpede în mijlocul unei confuzii întunecate, pricinuite de diferitele greşeli

şi păreri deşarte din multe minţi moderne din ultimele veacuri. Fiecare capitol al cărţii de faţă încearcă să prezinte izvoarele Patristice şi hagiografice care cuprind această învăţătură.

Scrierea acestei cărţi a fost însufleţită de Părintele ortodox rus al veacului al XIX-lea, Episcopul Ignatie Brianceaninov, poate cel dintâi mare teolog ortodox, care a abordat hotărât problema, care a devenit atât de arzătoare în zilele noastre: cum să păstrăm tradiţia şi învăţătura creştină adevărată într-o lume care s-a înstrăinat în întregime de ortodoxie şi care se străduieşte, fie să o înlăture şi să o piardă, fie să o „reinterpreteze” ca să se potrivească felului lumesc de viaţă şi gândire. Fiind foarte conştient de influenţa romano catolică şi de alte influenţe apusene care se străduiau să „modernizeze” ortodoxia chiar şi în vremea sa, Episcopul Ignatie s-a pregătit pentru apărarea ortodoxiei atât prin aprofundarea cercetării izvoarelor ortodoxe adevărate (a căror învăţătură a asimilat-o în unele dintre cele mai bune centre monahale ortodoxe din vremea sa) cât şi prin cunoaşterea culturii ştiinţifice şi literare a veacului său (el a urmat o şcoală de inginerie, nu seminarul teologic). Având aşadar, atât o cunoaştere a teologiei ortodoxe cât şi o cunoaştere laică, şi-a închinat viaţa apărării ortodoxiei adevărate şi arătării abaterilor moderne care s-au făcut de la ea. Nu exagerăm dacă spunem că nici o ţară ortodoxă din veacul al XIX-lea nu a avut un asemenea apărător al ortodoxiei împotriva ispitelor şi greşelilor vremurilor moderne. Singurul care ar putea fi asemănat cu el, este compatriotul său, Episcopul Teofan Zăvorâtul, care a făcut acelaşi lucru, mai puţin „sofisticat”.

Volumul III al *Operelor complete* ale Episcopului Ignatie, a fost dedicat mai cu seamă învăţăturii Bisericii despre viaţa după moarte, pe care a apărat-o împotriva romano catolicismului şi a altor răstălmăciri moderne ale acestei probleme. Mai ales de la volumul menţionat al Episcopului Ignatie, am pornit discuţia în cartea de faţă, despre subiecte cum ar fi vămile şi arătările duhurilor - învăţături care, dintr-o pricină oarecare, mintea

„modernă” consideră că este cu neputință să le primească într-un fel simplu, ci stăruie asupra „reinterpretării” lor sau a înlăturării lor în întregime. De bună seamă că Episcopul Teofan a transmis aceeaşi învățătură, şi noi ne-am folosit de cuvintele lui. În veacul nostru, un alt mare teolog ortodox rus, Arhiepiscopul Ioan Maximovici, fericită fie-i pomenirea, a repetat această învățătură desluşit şi simplu, încât noi am folosit cuvintele sale pentru concluzia acestei cărți. Faptul că învățătura ortodoxă despre viața după moarte a fost transmisă atât de limpede şi de desluşit de către marii învățători ortodocşi în vremurile moderne până în zilele noastre, ne este de mare ajutor celor care ne străduim astăzi să păstrăm adevărata ortodoxie de odinioară, nu numai în cuvintele sale prezentate corect, ci chiar mai mult, în interpretarea cu adevărat ortodoxă a acestor cuvinte.

Pe lângă izvoarele ortodoxe şi cercetările pomenite mai sus, am folosit în mare măsură literatura ne-ortodoxă de astăzi, care prezintă atât experiențele de „după moarte”, cât şi alte texte oculte despre acest subiect. Am urmat aici pilda Episcopului Ignatie în prezentarea unei teorii greşite, într-o manieră care să ne permită a arăta neadevărul ei, dar fără a-l pune în pericol pe cititorul ortodox. Şi am mai aflat, ca şi el, că textele ne-ortodoxe, atunci când înfățişează *experiențe* adevărate (iar nu simple păreri şi interpretări), dau adesea confirmări uimitoare adevărurilor ortodoxe. Scopul nostru de căpetenie în această carte a fost acela de a prezenta un *contrast* atât de amănunțit cât este necesar, pentru a scoate în evidență diferența care există între învățătura ortodoxă împreună cu experiența sfinților ortodocşi pe de o parte, şi teoria ocultă împreună cu experiențele moderne pe de altă parte. Dacă am fi prezentat pur şi simplu învățătura ortodoxă fără această asemănare, ar fi fost convingător pentru puțini, în afară de cei deja convinşi. Dar acum, poate, unii dintre aceia care s-au adâncit în experiențele moderne, se vor trezi văzând marea deosebire dintre experiența lor şi experiența duhovnicească adevărată.

Cu toate acestea, chiar faptul că o bună parte a acestei cărți relatează *experiențe*, atât creştine cât şi necreştine, înseamnă de asemenea că nu toate cele ce se află aici sunt numai o prezentare a învățăturii Bisericii despre viața după moarte, ci cuprinde şi interpretările autorului despre aceste experiențe diferite. De bună seamă, cu privire la aceste interpretări, trebuie să facem o deosebire dreaptă de opinii, între creştinii ortodocşi. Am încercat pe cât ne-a stat în putință, să relatăm deocamdată aceste interpretări, fără a căuta să „definim" asemenea experiențe în acelaşi fel în care se poate defini învățătura generală a Bisericii despre viața după moarte. Mai cu seamă, privitor la experiențele oculte „în afara trupului" şi „planul astral", le-am prezentat pur şi simplu, aşa cum au fost povestite de către cei care au luat parte la ele, şi le-am comparat cu cele înfățişate în literatura ortodoxă, fără a încerca să definim natura precisă a acestor experiențe. Noi le-am considerat experiențe reale, în care sunt chemate adevărate forțe demonice, iar nu simple halucinații. Să judece cititorul singur cât de potrivită a fost această abordare.

Ar trebui să fie limpede că această carte, sub nici o formă nu a isprăvit învățătura ortodoxă despre viața după moarte. Este numai o introducere în acest subiect. Cu adevărat, nu există o „învățătură completă" despre această problemă, şi nu există „specialişti" în aceasta. Cei care trăim pe pământ, cu greu putem să începem să înțelegem adevărul lumii duhurilor până când noi înşine nu vom ajunge să sălăşluim acolo. Acesta este un proces care începe acum, în această viață, dar se va sfârşi numai în veşnicie, când vom vedea „față către față" cele ce vedem acum numai „ca prin oglindă în ghicitură" (I Cor. 13, 12). Izvoarele ortodoxe la care am mers pentru această carte ne dau o prezentare generală de bază a acestei învățături, şi lucrul acesta este destul pentru a ne însufleți, nu pentru a dobândi o cunoaştere precisă despre ceva ce este peste puterile noastre de înțelegere, ci pentru a porni să luptăm pentru a dobândi Împărăția cerului care este scopul vieții noastre creştine, şi

pentru a ocoli ispitele demonice care sunt răspândite pretutindeni în calea luptătorilor creştini de către vrăjmaşul mântuirii noastre. Lumea cealaltă este *mai reală* şi *mai aproape* decât credem. Iar calea către lumea aceea este chiar aici în fața noastră, în viața rânduielii duhovniceşti şi a rugăciunii pe care ne-a transmis-o Biserica drept cale a mântuirii noastre. Această carte este dedicată celor care doresc să ducă o asemenea viață, ca să le fie spre folos.

CAPITOLUL I

Unele aspecte ale experiențelor contemporane

SUBIECTUL vieții de după moarte a ajuns dintr-o dată unul dintre cele mai larg răspândite în lumea apuseană. Mai ales în ultimii doi ani, s-au publicat mai multe cărți care spun că istorisesc experiențe de „după moarte”, iar oameni de ştiință şi medici de renume, fie au scris ei înşişi astfel de cărți, fie şi-au dat încuviințarea din toată inima, pentru aceasta. Unul dintre ei, medicul de renume mondial şi „expertul” asupra problemelor morții şi a stării de muribund, Elizabeth Kubler Ross, consideră că aceste cercetări asupra experiențelor de după moarte „vor lămuri pe mulți şi vor adeveri ceea ce am fost învățați de 2000 de ani - că există viață după moarte”.

Totul, desigur, reprezintă o ieşire neaşteptată din atmosfera dominantă de până acum, din cercurile medicale şi ştiințifice, care în general au considerat moartea ca un subiect „tabu” şi au respins orice idee a supraviețuirii după moarte, ea ținând doar de închipuire şi de superstiție, sau în cea mai bună situație, au socotit-o ca o problemă de credință personală, pentru care nu există nici o evidență obiectivă.

Cauza exterioară a acestei schimbări neaşteptate de opinie este simplă: noile tehnici de readucere la viață din „moartea clinică” (mai ales prin pornirea activității inimii în urma stopului cardiac), care s-au răspândit tot mai mult în ultimii ani. Astfel, oamenii care s-au aflat în moarte clinică (fără puls sau bătăi de inimă) au fost readuşi la viață în număr mare, şi mulți dintre aceşti oameni, alungându-şi teama de a nu fi considerați „nebuni”, vorbesc acum deschis despre acest subiect.

Dar există o cauză *internă* a acestei schimbări, cât şi „ideologia” ei, cărora merită să le dăm atenţie: de ce a ajuns acest fenomen dintr-odată foarte popular şi în termenii cărei învăţături religioase ori filosofice este înţeles acesta de obicei? Acesta a ajuns deja unul dintre „semnele vremii”, un semn al interesului religios din zilele noastre. Care este atunci semnificaţia lui? Vom reveni asupra acestor întrebări după o cercetare mai amănunţită a fenomenului.

Mai întâi trebuie să punem întrebarea: pe ce bază trebuie să judecăm acest fenomen? Nici cei care vorbesc despre acesta nu au o pricepere limpede asupra lui; adesea ei caută o interpretare în textele oculte ori spiritiste. Unii oameni religioşi (cât şi oamenii de ştiinţă), simţind o primejdie în părerilor lor deja conturate, pur şi simplu resping experienţele, aşa cum sunt ele istorisite, încadrându-le în categoria „halucinaţiilor”. Astfel au procedat unii protestanţi, care socotiseră, fie că sufletul se află într-o stare de inconştienţă după moarte, fie că pleacă de îndată pentru a fi „cu Hristos”. La fel, necredincioşii doctrinari alungă ideea că sufletul rămâne viu după moarte, neavând nici un fel de importanţă ce fapte evidente li se prezintă. Dar astfel de experienţe nu pot fi lămurite numai prin negarea lor; ele trebuie înţelese întocmai, atât prin ele însele, cât şi în întregul context al celor ce cunoaştem despre soarta sufletului după moarte.

Din nefericire, unii creştini ortodocşi, care se află de asemenea sub influenţa ideilor materialiste moderne (aşa cum sunt infiltrate prin intermediul protestantismului şi catolicismului), au început să aibă idei destul de vagi şi nedefinite despre viaţa de dincolo. Autorul uneia dintre noile cărţi despre experienţele de după viaţă (David R. Wheeler, *Călătorie în cealaltă lume,* Ace Brooks, New York, 1977), a cercetat opiniile diferitelor „secte” asupra stării sufletului după moarte. Astfel, el s-a adresat unui preot al eparhiei ortodoxe greceşti şi a primit un răspuns foarte general despre existenţa raiului şi iadului, dar i s-a spus că ortodoxia nu are „nici o idee

anume despre ceea ce ar fi pe lumea cealaltă". Autorul a putut doar concluziona că „punctul de vedere ortodox grec al vieții de dincolo nu este limpede" (pag. 130).

Dimpotrivă, creştinismul ortodox are cu siguranță o învățătură foarte clară a vieții de după moarte, începând chiar din clipa morții. Această învățătură este cuprinsă în Sfânta Scriptură (interpretată în întregul context al învățăturii creştine), în scrierile Sfinților Părinți şi (mai ales despre experiențele obişnuite ale sufletului după moarte) în multe Vieți ale sfinților şi antologii ale experiențelor personale de acest fel. De exemplu, întreaga carte a patra a *Dialogurilor* Sfântului Grigorie cel Mare, papă al Romei († 604), este dedicată acestui subiect. În zilele noastre, a apărut în limba engleză o antologie a acestor experiențe, culese atât din vechile Vieți ale sfinților, cât şi din relatări mai recente (*Taine veşnice de dincolo de mormânt*, Jordanville, N. Y., 1968). Şi chiar recent a fost tipărită din nou o traducere în limba engleză, a unui text deosebit, scris la sfârşitul sec. al XIX-lea, de către cineva care s-a întors la viață după o moarte de 36 de ore (K. Uekskuell, „De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată", *Orthodox Life*, iulie-august 1976). Astfel creştinismul ortodox dispune de o literatură foarte bogată, cu ajutorul căreia este posibilă înțelegerea noilor experiențe ale „vieții de dincolo de moarte" şi evaluarea lor în lumina întregii învățături creştine a vieții după moarte.

Cartea care a stârnit interesul contemporan asupra acestui subiect a fost publicată în noiembrie 1975 şi a fost scrisă de un tânăr psihiatru din sudul Statelor Unite (Dr. Raymond Moody, Jr., *Viață după viață*, Mockingbird Books, Atlanta, 1975). Atunci el nu cunoştea alte studii sau literatură despre acest subiect, dar chiar pe când se tipărea această carte, s-a arătat limpede un mare interes pentru acest subiect, şi se scrisese mult despre el. Marele succes al cărții Dr. Moody (cu o vânzare de peste două milioane de exemplare), a adus experiențele din pragul morții în lumina marii publicități şi după numai patru ani,

s-au tipărit multe alte cărţi şi articole, referitoare la acest fel de experienţe. Printre cele mai importante sunt articolele Dr. Elizabeth Kubler-Ross, ale cărei cercetări le completează pe cele ale Dr. Moody şi studiile ştiinţifice ale Dr. Osis şi Dr. Haraldsson. Tot Dr. Moody a scris o continuare a cărţii sale (*Cugetări asupra vieţii de după moarte*, A Bantam-Mockingbird Book, 1977) cu material suplimentar şi cu mai multe observaţii asupra subiectului. Descoperirile din acestea şi din alte cărţi noi (toate merg în esenţă către fenomenul în discuţie) vor fi prezentate mai jos. Mai întâi vom cerceta cartea Dr. Moody, care este o abordare destul de obiectivă şi sistematică asupra întregului subiect.

În ultimii zece ani, Dr. Moody a adunat mărturiile personale de la un număr de aproximativ 150 de persoane, care au avut experienţe în timpul morţii clinice sau în pragul morţii, sau care au istorisit experienţele altor persoane care fuseseră pe moarte; dintre toate, el s-a oprit asupra unui număr de vreo 50 de persoane, cu care a avut convorbiri amănunţite. El încearcă să fie obiectiv în prezentarea acestei evidenţe, dar recunoaşte că lucrarea „prezintă în mod firesc atmosfera, opiniile şi ideile preconcepute ale autorului său” (pag. 9), care prin apartenenţă religioasă, este un metodist al vederilor destul de liberale. Şi de fapt, cartea are nişte neajunsuri, ca studiu obiectiv al fenomenelor de „după moarte”.

Mai întâi, autorul nu dă nici măcar o singură experienţă de „moarte” *întreagă*, de la început până la sfârşit, prezentând numai fragmente (de obicei foarte restrânse) din fiecare din cele cincisprezece părţi separate, care formează „modelul” său despre o experienţă „întreagă” a morţii. Dar în realitate, experienţele muribundului, aşa cum sunt istorisite aici şi în alte cărţi recente, sunt adesea atât de deosebite în amănunte, unele faţă de altele, că este prea devreme a se încerca socotirea tuturor într-un „model”. Modelul Dr. Moody pare pe alocuri artificial şi inchipuit, cu toate că, acest lucru nu micşorează însemnătatea

mărturiilor adevărate pe care le oferă.

În al doilea rând, autorul a pus la un loc două experienţe destul de diferite: experienţele reale ale „morţii clinice”, şi experienţele din „pragul morţii”. Autorul recunoaşte deosebirile dintre ele, dar pretinde că ele formează un „continuum” (pag. 20) şi ar trebui cercetate împreună. În cazurile în care experienţele care încep înainte de moarte se sfârşesc în experienţele morţii însăşi (chiar dacă persoana este sau nu readusă la viaţă), există cu adevărat un „continuum” al experienţei; dar unele experienţe pe care le istoriseşte (aducerea aminte a întâmplărilor din viaţa cuiva în ordine rapidă, atunci când acela se află în primejdie de înec; experienţa intrării într-un „tunel”, când cuiva i se administrează un anestezic ca eterul) sunt experienţe trăite adesea de către oameni, care nu au trecut niciodată prin „moarte clinică”, şi poate că astfel, ele aparţin „modelului” unei experienţe mai generale, şi poate numai întâmplător, experienţei morţii. Unele dintre cărţile care apar acum, arată încă şi mai puţină dreaptă socoteală în alegerea experienţelor istorisite, cuprinzând experienţele „din afara trupului” în general, dimpreună cu experienţele adevărate ale morţii şi ale muribundului.

În al treilea rând, faptul că autorul prezintă aceste fenomene „în chip ştiinţific”, fără nici o concluzie limpede despre ceea ce îndură cu adevărat sufletul la moarte, lasă numeroase nedumeriri şi concepţii greşite despre această experienţă, care nu poate fi niciodată înlocuită cu o simplă grupare de descrieri ale fenomenului; cei care îl istorisesc, ei înşişi adaugă, fără putinţă de ocolire, propriile lor tâlcuiri. Autorul recunoaşte că, de fapt, este cu neputinţă să cercetezi aceste probleme „ştiinţific”, şi că, el încearcă o lămurire a acestor experienţe, asemănându-le cu experienţele din astfel de scrieri oculte, ca acelea ale lui Swedenborg şi „*Cartea tibetană a morţilor*”. Putem observa că el are de gând acum să cerceteze cu mai mare atenţie „literatura bogată asupra fenomenelor paranormale şi oculte” pentru a spori

înțelegerea întâmplărilor pe care le-a cercetat (pag. 9).

Toți aceşti factori ne vor determina să nu ne aşteptăm la prea mult de la această carte şi de la altele asemenea; ele nu ne vor da o relatare întreagă şi închegată despre ceea ce se întâmplă cu sufletul după moarte. Încă mai există destule rămăşițe ale experiențelor adevărate de moarte clinică în această carte şi în alte cărți noi, pentru a merita o atenție serioasă, mai ales în vederea faptului că unii oameni deja tălmăcesc aceste experiențe într-un chip tendențios, contrar învățăturii vieții de dincolo a creştinismului tradițional, întrucât ei nu „recunosc" existența nici a raiului, şi nici (mai ales) a iadului. Cum, atunci, să înțelegem aceste experiențe?

Cele cincisprezece părți pe care le istoriseşte Dr. Moody ca alcătuind experiența „întreagă" a morții, pot fi restrânse, pentru scopurile discuției, la câteva însuşiri principale ale experienței, pe care le vom prezenta şi asemăna aici cu literatura ortodoxă despre viața de după moarte.

1. *Experiența „în afara trupului"*

Primul lucru care i se întâmplă unei persoane care a murit, potrivit acestor istorisiri, este acela că omul părăseşte trupul şi se află cu totul despărțit de el, fără a-şi pierde cunoştința. Adesea poate vedea totul în jurul lui, chiar şi propriul său trup mort, şi încercările care se fac pentru a-l readuce la viață; el se simte într-o stare de căldură şi uşurare, lipsită de durere, ca şi cum ar „pluti"; aceluia nu-i stă de loc în putință să schimbe ceea ce se află în jurul lui, prin vorbe sau atingere, şi astfel, simte adesea o mare „singurătate"; procesele de gândire ajung să fie de obicei cu mult mai rapide decât fuseseră în lăuntrul trupului. Iată câteva extrase din aceste experiențe:

„Ziua era foarte rece, totuşi, pe când eram în acea întunecime, tot ceea ce simțeam era căldură şi o stare de bine de nepovestit, pe care nu o mai trăisem până atunci ... îmi aduc aminte că mă gândeam că trebuie să fiu mort" (pag. 27).

„Am început să am simţămintele cele mai minunate. Nu eram în stare să simt nimic altceva decât pace, stare de bine, uşurare - doar linişte” (pag. 27).

„I-am văzut aducându-mă din nou la viaţă. Era cu adevărat uimitor. Nu eram foarte sus; era ca şi cum aş fi fost pe un suport, dar nu eram deasupra acelora; doar peste ei. Am încercat să le vorbesc, dar nimeni nu mă putea auzi, nimeni nu mă asculta” (pag. 37).

„Oamenii mergeau în toate părţile pentru a ajunge la trupul meu ... Când ajungeau foarte aproape, încercam să mă dau la o parte, să mă feresc din calea lor, dar ei treceau *prin* mine” (pag. 37).

„Nu eram în stare să ating nimic, nici să mă înţeleg cu vreuna dintre persoanele din jur. Este un simţământ îngrozitor, de singurătate, un simţământ de însingurare desăvârşită. Ştiam că sunt cu totul singur, cu mine însumi” (pag. 43).

Uneori există „dovada materială” uimitoare că o persoană este de fapt în afara trupului în vremea aceasta, când oamenii sunt în stare să istorisească convorbiri sau să dea amănunte precise ale întâmplărilor care au avut loc chiar şi în camerele alăturate sau mai departe, în timp ce ei erau „morţi”. Printre alte exemple ca acesta, Dr. Kubler-Ross pomeneşte un caz cu totul deosebit, când o persoană oarbă „a văzut” şi apoi a povestit totul lămurit, din camera în care „murise”, deşi când s-a întors la viaţă era tot oarbă - este uluitor de limpede că nu ochiul este cel care vede (nici creierul nu este cel care gândeşte, fiindcă lucrările minţii sunt mai rapide după moarte), ci mai degrabă *sufletul* săvârşeşte aceste lucrări *prin* mădularele cele trupeşti, atâta vreme cât trupul este viu, dar atunci când trupul este mort, o face *prin propria sa putere*. (Dr. Elizabeth Kubler-Ross, „Moartea nu există”*, The Co-Evolution Quaterly*, Summer, 1977, pag. 103-104).

Nimic din toate acestea nu trebuie să i se pară foarte uimitoare unui creştin ortodox; experienţa istorisită este ceea ce

creştinii cunosc ca fiind despărțirea sufletului de trup în clipa morții. Este caracteristic vremurilor noastre, ale necredinței, că aceşti oameni rareori folosesc vocabularul creştin sau conştientizează că sufletul lor este cel care a fost slobozit din trup şi acum trec prin toate experiențele; ei sunt de obicei pur şi simplu uimiți de noua stare în care se găsesc.

Relatarea unei experiențe de după moarte, intitulată „De necrezut pentru mulți dar de fapt o întâmplare adevărată", a fost scrisă chiar de o astfel de persoană: un creştin ortodox botezat care, în spiritul sfârşitului de veac al XIX-lea, a rămas indiferent față de adevărurile propriei sale credințe şi nici măcar nu a crezut în viața de după moarte. Experiența sa, de acum vreo optzeci de ani, este de mare preț pentru noi astăzi, şi pare chiar providențial în cercetările noilor experiențe de astăzi, ale vieții de după viață, fiindcă este singura experiență întreagă despre ceea ce i se întâmplă sufletului după moarte (mergând mult dincolo de experiențele scurte şi fragmentare, descrise în literatura modernă care tratează acest subiect), trăită de către o persoană sensibilă, care a pornit de la starea modernă de necredință şi a sfârşit prin recunoaşterea adevărurilor creştinismului ortodox - într-o asemenea măsură, că şi-a continuat viața ca monah. Această carte poate servi de fapt ca un „caz test" față de care să judeci noile experiențe. Unul dintre tipografii-misionari ortodocşi de frunte de la sfârşitul veacului, Arhiepiscopul Nifon de Vologda, a mărturisit că acea carte nu cuprindea nimic care să se împotrivească învățăturii ortodoxe despre viața de după moarte.

După chinuirea cea din urmă a morții sale trupeşti şi a greutății cumplite care îl apasă în jos spre pământ, autorul acestei povestiri spune că:

„Deodată am simțit o stare de linişte în lăuntrul meu. Am deschis ochii, şi tot ceea ce am văzut în decursul acelui minut, până la cele mai mici amănunte, s-au întipărit în memoria mea cu limpezime deplină.

Am văzut că eram singur într-o cameră; în dreapta mea, se afla întreg corpul medical laolaltă, stând în formă de semicerc ... Acest grup m-a surprins în chip izbitor: în locul unde stăteau ei se afla un pat. Ce le atrăgea atenția acelor oameni, la ce se uitau ei, când eu deja nu mai eram acolo, când eu stăteam în mijlocul camerei? M-am mişcat înainte şi m-am uitat unde priveau ei: *acolo pe pat stăteam eu întins.*

Nu-mi amintesc să fi încercat vreun simțământ care să semene cu frica, atunci când am văzut dublura mea; am rămas doar uimit: cum poate fi aceasta? Eu mă simt aici şi în acelaşi timp sunt şi acolo ...

Am vrut să mă ating pe mine însumi, să apuc mâna stângă cu mâna dreaptă: mâna mi-a trecut prin trup ca printr-un loc gol ... Am chemat doctorul, dar starea în care mă găseam, a început să fie foarte neplăcută pentru mine; sunetele glasului meu nu se transmiteau şi nici nu se auzeau, şi mi-am dat seama că nu puteam comunica cu nimeni din jurul meu. Am priceput starea mea ciudată de singurătate, şi am avut un simțământ de înfricoşare. Această însingurare prea mare era cu adevărat foarte greu de exprimat în cuvinte ...

M-am uitat, şi aici, pentru prima dată m-am gândit că ceea ce mi s-a întâmplat mie, în limbajul nostru, al oamenilor vii, se poate numi 'moarte'. Mi s-a întâmplat aceasta fiindcă trupul meu, care zăcea întins pe pat, avea înfățişarea unui cadavru ...

Cu înțelegerea pe care o avem noi asupra cuvântului moarte este greu de explicat ideea vreunui fel de pieire sau încetare a vieții. Cum mă puteam gândi că am murit, când eu nu-mi pierdusem cunoştința nici o clipă, când mă mişcam la fel de viu, văzând totul, auzind totul, fiind conştient de toate, fiind în stare să mă mişc, să gândesc, să vorbesc? ...

Despărțirea de toate cele ce se aflau în jurul meu, stricăciunea firii mele, m-ar fi făcut să înțeleg mai mult ca orice ceea ce se întâmplase, dacă aş fi crezut în existența vreunui suflet, dacă aş fi religios; dar nu aceasta era situația şi am fost

călăuzit numai de ceea ce am simțit, şi senzația de viață era atât de limpede, că eram uimit în fața acestui fenomen necunoscut, nefiind de loc în stare să alătur simțămintelor mele, concepția tradițională de moarte, altfel spus, în vreme ce simțeam şi eram conştient de mine însumi, să cred că nu exist ...

După aceea, când îmi aminteam şi mă gândeam la starea mea de a fi de atunci, am văzut numai că priceperile minții mele lucrau cu o putere şi o repeziciune mare” (pag. 16-21).

Starea sufletului, din primele două minute de după moarte, nu este istorisită în astfel de amănunte în literatura creştină a antichității; acolo au întotdeauna însemnătate foarte mare experiențele cu mult mai izbitoare, care vin mai târziu. Probabil numai în vremurile moderne, când identificarea „vieții” cu „viața în trup” a ajuns să fie atât de întreagă şi convingătoare, trebuie să dăm atenție primelor câteva clipe, când aşteptările majorității oamenilor moderni se prăbişesc cu totul, conştientizând că moartea nu este sfârşitul şi că viața continuă, şi o stare nouă se deschide sufletului!

Desigur că în această experiență, nimic nu se împotriveşte învățăturii ortodoxe asupra stării sufletului, îndată după moarte. Criticând această experiență, unii şi-au arătat îndoielile față de moartea unei persoane, dacă ea a fost readusă la viață în câteva minute; dar aceasta este doar o problemă tehnică, despre care vom vorbi la vremea potrivită. Este sigur că în aceste puține minute (uneori şi în minutele dinaintea morții) sunt adesea experiențe care nu pot fi explicate ca simple „halucinații”. Menirea noastră aici este de a descoperi cum trebuie să înțelegem aceste experiențe.

2. *Întâlnirea cu alții*

Pentru foarte scurtă vreme, sufletul rămâne în starea lui de singurătate de după moarte de la început. Dr. Moody citează câteva cazuri de oameni care, chiar înainte de a muri, au văzut dintr-odată rude şi prieteni deja morți.

„Doctorul m-a părăsit şi a spus rudelor mele că eram pe moarte ... Mi-am dat seama că toți aceşti oameni se aflau acolo, mi se părea că erau mulți, plutind în jurul plafonului camerei. Toți aceştia erau oameni pe care îi cunoscusem în decursul vieții, dar care trecuseră în viața de dincolo înaintea mea. Am recunoscut-o pe bunica şi pe o fată pe care o cunoscusem când eram în şcoală, şi pe multe alte rude şi prieteni ... Aveam o stare de fericire şi am simțit că ei veniseră să mă ocrotească sau să mă călăuzească" (pag. 44).

Această experiență, a întâlnirii cu prieteni şi rude trecute la cele veşnice, care are loc în preajma morții, nu este în nici un caz o nouă descoperire, chiar printre oamenii de ştiință moderni. Cu vreo cincizeci de ani în urmă, Sir William Barrett (*Vedenii pe patul de moarte*, Methuen, London, 1926), deschizător de drumuri în „parapsihologia" modernă sau cercetarea psihică, a scris o carte mai mică asupra acestui subiect. După apariția primei cărți a Dr. Moody, a fost publicată o relatare cu mult mai amănunțită a acestei experiențe, inspirată de cartea lui Sir William, şi a demonstrat că cei doi autori au făcut cercetări sistematice asupra muribunzilor, vreme de mulți ani. Să vorbim despre descoperirile prezentate în această nouă carte (Karlis Osis şi Erlendur Haraldsson, *La ceasul morții*, Avon Books, New York, 1977).

Aceasta este prima carte temeinică din punct de vedere „ştiințific", care apare, despre experiențele muribunzilor. Ea se bazează pe rezultatele unor chestionare şi interviuri amănunțite, cu un grup de doctori şi surori, aleşi la întâmplare, din estul Statelor Unite şi din nordul Indiei (ultima țară fiind aleasă pentru cea mai deplină nepărtinire, în scopul de a cerceta deosebirile dintre experiențe, care ar putea veni din deosebirile de naționalitate, psihologie şi religie). Materialul astfel obținut cuprinde peste o mie de cazuri de arătări şi vedenii care se arată muribunzilor şi unora dintre cei care se întorc la viață după o moarte clinică. În general, autorii află că descoperirile Dr.

Moody sunt în armonie cu ale lor (pag. 24). Ei află că rudele şi prietenii morți (şi, în India, sunt multe arătări ale „zeilor" hinduşi) se arată muribunzilor, adesea cu un ceas înainte de moarte, şi de obicei cu o zi înainte. În aproximativ jumătate din cazuri, există o vedenie ca de mediu înconjurător din altă lume, ca un „rai", care stârneşte aceleaşi simțăminte (această experiență „cerească" va fi prezentată mai jos). Acest studiu are o însemnătate deosebită, în aceea că el deosebeşte cu grijă hoinăreala, aceste halucinații lumeşti, de arătările şi vedeniile care se văd limpede că fac parte din alte lumi, şi cercetează statistic prezența unor factori cum ar fi folosirea de droguri halucinogene, febră ridicată, boli, şi modificările creierului. Toate acestea puteau să producă pur şi simplu halucinații, în loc de experiențe adevărate a ceva din afara minții pacientului. Autorii află într-un chip foarte semnificativ, că experiențele cele mai pe înțeles, şi care fac parte cu limpezime din altă lume, se întâmplă pacienților care sunt cel mai mult în legătură cu realitatea lumii acesteia de acum şi este cel mai puțin probabil să aibă halucinații; mai ales, cei care văd arătări ale celor morți sau ale duhurilor, se află de obicei în deplinele lor puteri ale minții şi văd aceste ființe în deplină conştiență a mediului lor de spital. Mai mult, autorii află că cei care de obicei au halucinații, văd persoane care sunt *în viață*, în vreme ce arătările adevărate ale muribunzilor par să fie cu persoane *moarte*. În vreme ce sunt prudenți în concluziile lor, autorii se simt înclinați „să fie de acord cu presupunerile vieții de dincolo, ca cea mai sigură explicație a datelor noastre" (pag. 194). Astfel, această carte întregeşte descoperirile Dr. Moody, şi întăreşte în chip uimitor experiența întâlnirii cu cei morți şi cu duhuri în ceasul morții. Vom arăta mai jos dacă aceste ființe spirituale sunt cu adevărat acelea pe care muribunzii le socotesc a fi.

De bună seamă că astfel de descoperiri sunt destul de uimitoare când vin de pe fondul necunoaşterii şi necredinței care a caracterizat o vreme atât de îndelungată presupunerile ştiinței

moderne. Pe de altă parte, pentru un creştin ortodox, nu este nimic uimitor în acestea; ştim că moartea este doar o trecere către o altă formă de existenţă, şi suntem obişnuiţi cu multe arătări şi vedenii care se arată muribunzilor, atât sfinţilor cât şi păcătoşilor obişnuiţi. Sf. Grigorie cel Mare, în relatarea multora dintre aceste experienţe, în *Dialogurile* sale, lămureşte acest fenomen al întâlnirii cu alţii: „Se întâmplă adesea ca un suflet care este în pragul morţii, să recunoască pe cei cu care urmează să împartă aceeaşi existenţă veşnică, pentru aceeaşi pedeapsă sau răsplată ca a lui" (*Dialoguri*, IV, 36). Şi mai ales, cu privire la cei care au dus o viaţă curată, Sf. Grigorie observa că „se întâmplă adesea ca sfinţii raiului să se arate celor curaţi în clipa morţii, pentru a-i încuraja. Şi având în mintea lor vedenia sălăşluitorilor raiului care-i vor însoţi, ei mor fără să aibă vreun simţământ de frică ori de chinuri ale morţii" (*Dialoguri*, IV, 12). El dă exemple de îngeri, mucenici, pe Apostolul Petru, pe Maica Domnului şi pe Însuşi Hristos, care S-au arătat înaintea celor ce mor (IV, 13-18).

Dr. Moody dă un exemplu al întâlnirii unei persoane care era pe moarte, nu cu vreo rudă ori fiinţă spirituală, ci cu cineva cu totul necunoscut: „O femeie a mărturisit că a văzut în timpul experienţei sale din afara trupului, nu numai propriul ei trup spiritual transparent, ci şi încă unul, acela al unei persoane care murise foarte recent. Ea nu ştia cine era persoana" (*Viaţă după viaţă*, p. 45). Sf Grigorie povesteşte despre un fenomen asemănător în *Dialoguri*: el povesteşte câteva întâmplări, când un om care era pe moarte, cheamă numele cuiva care moare în acelaşi timp, în alt loc. Şi aceasta nu este de loc o chestiune de înainte-vedere, trăită doar de sfinţi, pentru că Sf. Grigorie povesteşte cum un păcătos obişnuit, în aparenţă sortit iadului, trimite după un anume Ştefan, necunoscut lui, care este pe moarte în acelaşi timp, ca să-i spună că „vasul nostru este gata să ne ia spre Sicilia (Sicilia fiind un loc cu bogată activitate vulcanică, aminteşte de iad), (*Dialoguri,* IV, 36). Este limpede

că aceasta este o problemă care se numeşte „percepţie extrasenzorială” (ESP), care se face deosebit de ascuţită la mulţi, înainte de moarte, şi desigur, continuă după moarte, când sufletul se află în afara trupului, el simte în întregime.

Astfel, această „descoperire” deosebită a cercetării psihice moderne, adevereşte doar ceea ce cititorul de literatură creştină veche, cunoaşte deja, cu privire la întâlnirile din clipa morţii. Aceste întâlniri, care nicidecum nu par să aibă loc pentru toţi, înainte de moarte, pot fi totuşi numite generale, în sensul că ele se povestesc, indiferent de naţionalitate, religie sau sfinţenia vieţii.

Pe de altă parte, experienţa unui sfânt creştin, în vreme ce împărtăşeşte însuşirile generale pe care se pare că oricine le poate trăi, are despre aceasta o altă dimensiune componentă - una care nu se defineşte prin cercetări psihice. În această experienţă, adesea se arată întru lucrare anumite semne ale harului lui Dumnezeu, şi vedenia din cealaltă lume este adesea văzută de către toţi sau de către mulţi care se află în preajmă, nu doar de către persoana care moare. Să luăm numai un exemplu de acest fel, din aceleaşi *Dialoguri* ale Sf. Grigorie.

„În vreme ce stăteau în jurul patului Romulei, la miezul nopţii, deodată, a coborât din cer o lumină strălucitoare, umplând întreaga încăpere. Minunăţia şi strălucirea ei au stârnit frică şi groază în inimile lor ... Apoi au auzit gălăgia unei mulţimi mari de oameni. Uşa camerei s-a deschis larg, cu putere, ca şi cum un mare număr de persoane s-ar fi năpustit înăuntru. Cei care stăteau în jurul patului, aveau impresia că în încăpere intrase o mare mulţime de oameni, dar din pricina fricii lor prea mari şi a strălucirii fără de asemănare, nu erau în stare să vadă. Frica i-a înţepenit şi lumina strălucitoare le-a orbit ochii. Chiar atunci o mireasmă plăcută a umplut aerul şi cu acea mireasmă sufletele lor s-au liniştit, care erau încă îngrozite de lumina ivită pe neaşteptate ... Uitându-se către maica sa duhovnicească Redempta, i-a zis cu glas blând: Nu te speria, maică, încă nu voi

muri." Mireasma a stăruit vreme de trei zile şi în „noaptea a patra, Romula a chemat-o din nou pe maica sa şi a cerut să primească Sfânta Împărtăşanie. Maica Redempta şi ucenica sa de-abia se ridicaseră de pe pat, când au văzut două grupuri de cântăreţi stând în grădina din faţa mânăstirii ... Sufletul Romulei a fost slobozit din trup pentru a fi călăuzit drept la cer. Şi întrucât grupurile de cântăreţi însoţeau sufletul ei, ridicându-se din ce în ce mai sus, cântecul lor răsuna tot mai slab până când, în cele din urmă, melodia psalmilor şi dulceaţa miresmei au dispărut dimpreună" (*Dialoguri*, IV, 17). Creştinii ortodocşi îşi vor aminti întâmplări asemănătoare din viaţa multor sfinţi (Sf. Sisoe, Sf. Taisia, Cuviosul Teofil de Kiev, etc.).

Cu cât înaintăm în acest studiu al experienţelor muribunzilor şi al morţii, vom păstra bine în minte deosebirile care există între experienţa *generală* a muribundului, care stârneşte acum un interes atât de mare, şi experienţa harului-dat al morţii, care se arată la adevăraţii creştini ortodocşi. Aceasta ne va ajuta să pricepem mai bine unele aspecte nelămurite ale experienţelor morţii care au loc şi care sunt istorisite acum.

De exemplu, o conştientizare a acestei deosebiri ne poate ajuta să recunoaştem arătările pe care le vede muribundul. Vin cu adevărat rude şi prieteni din împărăţia celor morţi pentru a se arăta muribundului? Şi sunt aceste arătări deosebite de înfăţişările sfinţilor la moartea adevăraţilor creştini?

Pentru a răspunde la cea dintâi întrebare, să ne aducem aminte că doctorii Osis şi Haraldsson povestesc faptul că mulţi hinduşi pe moarte văd mai degrabă „zeii" Pantheonului lor hindus (Krishna, Shiva, Kali, etc.), în loc să-şi vadă rudele şi prietenii apropiaţi, cum se vorbeşte în chip obişnuit în America. Cu toate acestea, după cum ne învaţă cu limpezime Sf. Pavel, aceşti „zei" nu sunt nimic cu adevărat (I Cor. 8, 4-5); orice experienţă *adevărată* a „zeilor" presupune draci (I Cor. 10, 20). Atunci, pe cine văd, de fapt, aceşti hinduşi care sunt pe moarte? Doctorii Osis şi Haraldsson socotesc că *recunoaşterea* fiinţelor

care sunt întâlnite, este în mare măsură urmarea tălmăcirii pătimaşe, bazată pe miezul religios, cultural şi personal; iar aceasta pare cu adevărat o judecată cu socoteală, care se va potrivi celor mai multe cazuri. De asemenea, în cazurile americane, probabil că rudele moarte care sunt văzute, nu se află cu adevărat „de față” aşa cum socotesc muribunzii. Sf. Grigorie cel Mare spune doar, că muribundul „recunoaşte” oameni, în vreme ce drepții „sfinți ai raiului li se *arată*” - aceasta este o deosebire care nu numai că descoperă experiența diferită a drept credincioşilor şi a păcătoşilor obişnuiți atunci când mor, ci chiar starea de după moarte a sfinților este deosebită de cea a păcătoşilor obişnuiți. Sfinții au o mare libertate de a mijloci pentru cei care sunt în viață, şi să le vină în ajutor, în vreme ce păcătoşii decedați pot ajuta în situații cu totul deosebite, neavând legătură cu cei vii.

Această deosebire este arătată destul de limpede de către Fericitul Augustin, Părintele latin din veacul al V-lea, în tratatul pe care l-a scris la cererea Sf. Paul de Nola cu privire la „grija pentru morți”, unde încearcă să pună la un loc faptul de netăgăduit că sfinții, cum ar fi Mucenicul de Nola, s-au arătat în chip desluşit credincioşilor, cu faptul, la fel de netăgăduit, că cei morți, ca regulă generală, *nu* se arată celor care sunt în viață.

După ce şi-a formulat învățătura ortodoxă, bazată pe Sfânta Scriptură, cum că „sufletele morților se află într-un loc de unde nu văd lucrurile care se petrec în această viață pieritoare” (Cap. 13), împreună cu propriile sale păreri despre manifestările aparente ale morților față de cei vii, care se săvârşesc de obicei, fie prin „lucrările îngerilor”, fie sunt „vedenii false”, săvârşite prin lucrările dracilor care urmăresc înşelarea oamenilor printr-o teorie falsă asupra vieții de dincolo (Cap. 10), Fericitul Augustin face deosebirea dintre lucrările ce *par a fi* ale morților, şi lucrările *adevărate* ale sfinților:

„Cum arată mucenicii că poartă de grijă nevoilor oamenilor, prin binefacerile pe care le dau celor ce le caută, dacă morții nu

cunosc ce fac cei ce sunt în viață? Căci Felix Mărturisitorul s-a arătat nu numai prin faptele sale de milostenie, ci s-a arătat chiar în chip văzut, înaintea ochilor oamenilor, când Nola a fost înconjurat de către barbari. (Episcope Pavel) pune bucurie cucernică întru această arătare a lui. Noi am auzit despre aceasta nu din zvonuri schimbătoare, ci din mărturii vrednice de încredere. Cu adevărat, lucrurile care sunt deosebite de rânduiala obişnuită pe care a dat-o firea feluritelor lucruri zidite, se arată în chip dumnezeiesc. Nici măcar pentru aceea că Domnul nostru, atunci când El a dorit, a schimbat apa în vin, nu avem nici o îndreptățire pentru a nu pricepe însemnătatea apei ca apă. De fapt, aceasta este o împrejurare aparte, de astfel de lucrare dumnezeiască. Faptul că Lazăr s-a ridicat din morți, nu înseamnă că toți morții se ridică atunci când vor ei, ori că un om lipsit de viață este chemat înapoi de un om în viață, aşa cum un om care doarme este trezit de un om care este deja treaz. Unele întâmplări sunt caracteristice lucrării omeneşti; altele arată semne ale puterii dumnezeieşti. Unele lucruri se întâmplă în chip firesc; altele au loc în chip minunat, cu toate că Dumnezeu este de față în lucrarea firească, şi firea însoțeşte minunea. Dar nu trebuie să se creadă, că oricare mort se poate amesteca în lucrurile celor vii, numai pentru că mucenicii vindecă sau ajută pe oarecare oameni. S-ar putea crede că: Mucenicii, prin puterea dumnezeiască, participă la lucrurile celor vii, dar morții obişnuiți nu au nici o putere de a se amesteca în lucrurile celor vii" (Grija pentru morți, Cap. 16, în Fer. Augustin, *Tratate despre căsătorie şi alte subiecte*, Părinții Bisericii, vol. 27, New York, 1955, pag. 378).

Într-adevăr, să luăm un exemplu, Sfinții Părinți ai vremurilor mai recente, cum ar fi Starețul Ambrozie de la Optina, ne învață că ființele chemate în şedințele spiritiste, sunt mai degrabă draci decât duhuri ale morților; şi cei care au cercetat fenomenele de spiritism în întregime, dacă aceştia au vreo judecată creştină, au ajuns la aceeaşi concluzie (vezi, de

pildă, Simon A. Blackmore, S. J., *Spiritism: fapte şi înşelări*, Benziger Bros., New York, 1924).

Astfel, nu este nevoie să punem la îndoială faptul că sfinţii, cu adevărat se arată drept-credincioşilor la moarte, aşa cum se povesteşte în multe Vieţi ale sfinţilor. Pe de altă parte, păcătoşilor obişnuiţi li se arată rude, prieteni, sau „zei", care sunt potriviţi aşteptărilor muribunzilor, ori reprezintă ceea ce aceştia sunt pregătiţi să vadă. Probabil că este cu neputinţă de stabilit firea precisă a acestor arătări din urmă; ele, desigur, nu sunt simple halucinaţii, ci par să fie o parte a experienţei fireşti a morţii, un semn faţă de omul care moare, care urmează să intre în noul tărâm, unde legile realităţii materiale obişnuite nu se mai păstrează. Nu este nimic extraordinar în legătură cu această experienţă, care pare să fie neschimbată pentru vremuri, locuri şi religii felurite.

Experienţa „întâlnirii cu alţii" se iveşte în chip obişnuit chiar înainte de moarte, şi nu trebuie să fie asemănată cu întâlnirea destul de deosebită, pe care o vom prezenta acum: aceea cu „fiinţa de lumină".

3. *„Fiinţa de lumină"*

Dr. Moody descrie această experienţă ca fiind „poate elementul comun cel mai uimitor, dintre cazurile pe care le-am studiat, şi desigur, elementul care are cea mai profundă urmare asupra individului" (*Viaţă după viaţă*, pag. 45). Majoritatea oamenilor descriu această experienţă ca o arătare de lumină, care îşi sporeşte strălucirea cu repeziciune; şi cu toţii o simt ca pe o fiinţă personală, plină de căldură şi iubire, faţă de care noul răposat este atras cu un fel de atracţie magnetică. Recunoaşterea acestei fiinţe pare să atârne de formaţia religioasă a fiecăruia; prin ea însăşi, aceasta nu are nici un semn de recunoaştere. Unii o numesc „Hristos", alţii o numesc un „înger"; toţi par să socotească că ea este o fiinţă trimisă de undeva ca să-i călăuzească. Iată câteva relatări ale acestei experienţe:

„Am auzit doctorii spunând că eram mort, şi aceasta s-a întâmplat când am început să simt ca şi cum mă rostogoleam, de fapt era un fel de plutire ... Totul era negru, în afară de acel drum, care pornea de la mine, pe care vedeam această lumină. Era o lumină foarte, foarte strălucitoare, dar nu era prea întinsă la început. Cu cât mă apropiam de ea, se întindea tot mai tare" (pag. 48).

Altcineva când a murit, s-a simțit plutind „în această lumină limpede, de cristal curat ... Este o lumină aparte, cum nu se află nicăieri pe pământ. De fapt, eu nu am văzut o persoană în această lumină, şi totuşi lumina aceasta are o anumită însuşire, cu siguranță că are. Este o lumină a înțelegerii desăvârşite şi a dragostei desăvârşite" (pag. 48).

„Mă aflam în afara trupului, nu am nici un fel de îndoială despre lucrul acesta, pentru că puteam să-mi văd trupul pe masa sălii de operație. Sufletul meu era afară! Toate acestea m-au făcut să mă simt foarte rău la început, dar după aceea, a venit această lumină foarte strălucitoare. La început părea că este cam întunecată, dar apoi a fost ca un fascicul uriaş ... Mai întâi, când a venit lumina, nu-mi dădeam seama ce se întâmplă, dar apoi m-a întrebat într-un fel oarecare, dacă eram pregătit pentru a muri" (pag. 48).

Aproape întotdeauna, această ființă începe să vorbească cu noul răposat (mai degrabă printr-un fel de schimb de gânduri, decât prin cuvinte rostite); ea le „spune" întotdeauna acelaşi lucru, care este tâlcuit de către cei ce au trecut prin această experiență, astfel: „Eşti pregătit să mori?" sau „Ce ai făcut cu viața ta ca să-mi poți arăta?" (pag. 47). Uneori, de asemenea, în legătură cu această ființă, muribundul vede un fel de înfățişare rapidă a întâmplărilor trecute din viața sa. Oricum, totul întăreşte faptul că această ființă, în nici un caz nu săvârşeşte o „judecată" a vieților sau faptelor lor; ea doar îi îndeamnă să-şi cerceteze viețile.

Doctorii Osis şi Haraldsson au mai scris în studiile lor

despre câteva experiențe cu o astfel de ființă; ei consideră că experiența luminii este „o însuşire tipică a vizitatorilor din alte lumi” (pag. 38) şi doresc să-l urmeze pe Dr. Moody numind ființele văzute, ori simțite în această lumină, mai degrabă „chipuri de lumină”, decât ființe spirituale şi zeități pe care muribunzii le recunosc adesea.

Cine - sau ce - sunt aceste „ființe de lumină”?

Mulți numesc aceste ființe „îngeri” şi le arată însuşirile lor bune: ele sunt ființe de „lumină”, sunt pline de „dragoste şi înțelegere”, şi sădesc ideea „responsabilității” pentru viața cuiva. Dar îngerii cunoscuți de experiența creştin ortodoxă sunt cu mult mai desluşiți, atât în înfățişare cât şi în lucrare, decât aceste „ființe de lumină”. Pentru a înțelege aceasta şi a începe să vedem ce pot fi aceste „ființe de lumină”, va trebui să pornim de la învățătura creştin ortodoxă despre îngeri, şi apoi să cercetăm, în amănunt, firea îngerilor care călăuzesc viața de dincolo.

CAPITOLUL II

Învățătura ortodoxă despre îngeri

CUNOAŞTEM din cuvintele lui Hristos că sufletul este întâmpinat de îngeri la moarte. *Şi a murit săracul şi a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam* (Luca 16, 22).

Despre chipul în care se arată îngerii, cunoaştem de asemenea din Evanghelie: *Un înger al Domnului (a cărui înfățişare) era ca fulgerul, şi îmbrăcămintea lui albă ca zăpada* (Matei 28, 2-3); *un tânăr îmbrăcat în veşmânt alb* (Marcu 16, 5); *doi bărbați în veşminte strălucitoare* (Luca 24, 4); *doi îngeri în alb* (Ioan 20, 12). De-a lungul istoriei creştine, arătările îngerilor s-au petrecut întotdeauna sub aceleaşi chipuri de *tineri strălucitori înveşmântați în alb.* Tradiția iconografică a înfățişării îngerilor a fost de asemenea consecventă de-a lungul veacurilor, pictând doar astfel de tineri strălucitori (adesea cu aripi, care, de bună seamă, sunt o trăsătură simbolică, care de obicei nu se vede în aparițiile îngerilor). La al şaptelea Sinod ecumenic din anul 787 s-a hotărât ca îngerii să fie zugrăviți numai cu chip, ca al oamenilor. „Cupidonii” artei apusene a Renaşterii, şi ai veacurilor care au urmat, sunt de insuflare păgână şi nu au nici o legătură cu îngerii adevărați.

Într-adevăr, nu numai cu privire la zugrăvirea artistică a îngerilor, ci în întreaga doctrină a ființelor spirituale, vestul romano catolic (şi protestant) modern s-a îndepărtat foarte mult de învățătura Scripturii şi a vechii tradiții creştine. Este foarte important să înțelegem această greşeală, dacă vrem să pătrundem în adevărata învățătură creştină a sorții sufletului după moarte.

Episcopul Ignatie Brianceaninov († 1867), unul dintre marii Părinți ai vremurilor mai apropiate, a văzut această greşeală şi a dedicat prezentării acestui subiect un volum întreg cu lucrările sale adunate la un loc, pentru a face cunoscută adevărata învățătură ortodoxă despre acesta (vol. III în ediția Tuzov, St. Petersburg, 1886). Criticând concepțiile teologice romano-catolice obişnuite din sec. al XIX-lea (Abbé Bergier, *Dictionnaire de Théologie*), într-o mare parte din acest volum (pag. 185-302), Episcopul Ignatie combate ideea modernă, bazată pe filosofia lui Descartes a sec. al XVII-lea, că toate cele ce se află în afara lumii materiale fac parte din lumea „spiritului pur". Ca urmare, o astfel de idee Îl aşează pe Dumnezeul Cel necuprins pe aceeaşi treaptă cu felurite duhuri mărginite (îngeri, draci, suflete ale morților). Această idee s-a răspândit astăzi foarte mult (deşi cei care o susțin nu văd în întregime urmările ei) şi socotesc că există o puternică nepricepere a lumii contemporane cu privire la lucrurile „spirituale"; se arată o mare preocupare pentru toate cele ce se află în afara lumii materiale, făcându-se adesea o mică deosebire între ceea ce este dumnezeiesc, îngeresc, drăcesc, sau pur şi simplu, urmarea puterilor omeneşti foarte mari, sau a imaginației.

Abbé Bergier a afirmat că îngerii, dracii şi sufletele morților sunt „desăvârşite spiritual"; astfel, ele nu se supun legilor timpului şi spațiului, putem vorbi despre „înfățişarea" sau „mişcarea" lor, doar ca metafore, şi „ele trebuie să fie îmbrăcate într-un trup foarte uşor, ori de câte ori Dumnezeu le îngăduie să lucreze asupra trupurilor" (Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 193-195). O altă lucrare romano-catolică bine documentată, a sec. al XX-lea, asupra spiritismului modern, repetă această teorie, afirmând, de pildă, că atât îngerii cât şi dracii „pot împrumuta materialul trebuincios (pentru a se face văzuți de către oameni) de la firi mai joase, fie că sunt cu viață sau fără viață" (Blackmore, *Spiritism: Fapte şi înşelări*, pag. 522). Spiritiştii şi ocultiştii au luat aceste idei din filosofia modernă.

Un apărător al creştinismului supranatural, C. S. Lewis (anglican), pe bună dreptate critica moderna „concepție a raiului *numai* ca stare de spirit", dar el pare a fi cel puțin în parte atras de problema modernă „că trupul, şi aşezarea şi mişcarea şi timpul, se simt acum neînsemnate față de cele mai înalte măsuri ale vieții spirituale" (C. S. Lewis, *Minuni*, The MacMillan Company, New York, 1967, pag. 164-165). Astfel de păreri sunt urmarea unei micşorări a realității duhovniceşti sub influența materialismului modern şi din cauza pierderii legăturii cu învățătura şi cu experiența duhovnicească creştină adevărată.

Pentru a înțelege învățătura ortodoxă a îngerilor şi a altor duhuri, trebuie mai întâi să nu luăm în seamă dihotomia modernă simplificată peste măsură, de „materie-duh"; adevărul este mult mai complex, şi în acelaşi timp atât de „simplu", că cei cărora le stă în putință să îl creadă, vor fi probabil socotiți în mare măsură ca „neştiutori neabătuți". Episcopul Ignatie scrie (sublinierile sunt făcute de către noi): „Când Dumnezeu deschide ochii (duhovniceşti ai) unui om, acela este în stare să vadă duhurile *în chipul lor propriu*" (pag. 216). „Când s-au arătat oamenilor, îngerii s-au ivit întotdeauna sub chipul oamenilor" (pag. 227). La fel, „din toate înfățişările Scripturii este limpede, că sufletul omului are chipul unui om în trup, întocmai ca celelalte duhuri zidite" (pag. 233). El citează o mulțime de izvoare Patristice pentru a dovedi această socotință. Să pătrundem în învățătura Patristică pentru cugetul nostru.

Sf. Vasile cel Mare, în cartea sa despre Duhul Sfânt, spune că „firea puterilor cereşti este aceea a unui duh aerial - dacă se poate spune aşa - sau un foc nematerial ... Din această pricină, duhurile sunt mărginite în spațiu, şi se fac văzute, arătându-se celor vrednici, în chipul propriilor lor trupuri". Iarăşi, „noi credem că fiecare (dintre puterile cereşti) se află într-un loc oarecare, aceasta pentru că îngerul care stătea în fața lui Corneliu nu se afla în acelaşi timp şi cu Filip (Fapte 10, 3; 8, 26); şi îngerul care vorbea cu Zaharia şi stătea lângă altarul

tămâierii (Luca 1,11) nu se afla în acelaşi timp în locul său din cer” (Capitolele 16, 23; Lucrările Sf. Vasile cel Mare, ediția rusă Soikin, St. Petersburg, 1911, vol. 1, pag. 608, 622).

La fel, Sf. Grigorie Teologul ne învață: „Luminile mai mici după Sf. Treime, care au o slavă împărătească, sunt îngerii nevăzuți, strălucitori. Aceştia umblă slobozi în jurul marelui Tron, fiindcă ei sunt minți, foc şi duhuri dumnezeieşti care au putința de a se mişca repede prin aer. (Predica 6, *Despre ființele duhovniceşti*, în Lucrările Sf. Grigorie Teologul, lb. rusă, Editura Soikin, St. Petersburg, vol. 2, pag. 29).

Astfel, îngerii, în vreme ce sunt „duhuri” şi „flacără de foc” (Psalmi 103, 5; Evrei 1, 7) şi sălăşluiesc într-un loc unde legile pământeşti ale timpului şi spațiului nu lucrează, sunt totuşi mărginiți în timp şi spațiu, şi lucrează în asemenea chipuri „materiale” (dacă se poate spune aşa) încât unii Părinți nu şovăie să vorbească despre „trupurile subțiri” ale îngerilor. Sf. Ioan Damaschin, în sec. al VIII-lea, strângând învățătura Părinților dinaintea lui, spune: „Dacă îl asemuim cu noi, se spune că îngerul este duhovnicesc şi nematerial, deşi asemănându-l cu Dumnezeu, Care este singurul fără de asemănare, totul dovedeşte a fi trupesc şi material - pentru că numai Dumnezeu este cu adevărat nematerial şi duhovnicesc”. Şi el spune iarăşi: „Îngerii sunt mărginiți, pentru că atunci când se află în cer, ei nu sunt şi pe pământ, şi atunci când sunt trimişi de Dumnezeu pe pământ, ei nu rămân şi în cer. Oricum ei nu sunt mărginiți de ziduri sau porți sau zăvoare, pentru că sunt nemărginiți. Spun că sunt nemărginiți pentru că ei nu se arată întocmai aşa cum sunt. Îngerii se arată celor drepți şi celor cărora Dumnezeu doreşte să li se arate. Dimpotrivă, ei se arată în chipuri felurite celor care îi pot vedea.” (*Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe*, II, 3, în Părinți bisericeşti, New York, 1958, vol. 37, pag. 205-206).

Spunând că îngerii „nu se arată aşa cum sunt”, de bună seamă că Sf. Ioan Damaschin nu se împotriveşte Sfântului Vasile, care spune că îngerii se arată „în chipul propriilor lor

trupuri". Amândouă zicerile sunt adevărate, aşa cum pot ele fi văzute cu limpezime, în numeroasele lucrări ale îngerilor din Vechiul Testament. Astfel, Arhanghelul Rafail îl însoțea pe Tobie vreme de multe săptămâni, fără a fi vreodată bănuit că nu ar fi fost om. Totuşi, când Arhanghelul s-a descoperit singur în sfârşit, el a zis: *În toate aceste zile eu am fost vizibil pentru tine, dar eu nu am mâncat, nici nu am băut, dar ție numai ți s-a părut că a fost aşa* (Tobie 12, 19). Cei trei îngeri care s-au arătat lui Avraam, au lăsat de asemenea părerea că mâncau şi se credea că erau oameni (Facerea 18, 19). La fel, Sf. Chiril al Ierusalimului, în *Cateheze*, ne spune în legătură cu îngerul care i s-a arătat lui Daniil, că „la vederea lui Gavriil, Daniil s-a înfiorat şi, deşi era prooroc, nu a cutezat să-i răspundă, până când îngerul s-a schimbat el însuşi în chipul fiului omului". (*Cateheze* IX, 1, Eerdmans, Părinți niceeni şi post-niceeni, vol. VII, pag, 51). Totuşi, în cartea lui Daniil, (Cap. 10), citim că şi în cea dintâi arătare uimitoare a lui, îngerul era ca un om, doar cu o oarecare strălucire (*fața sa ca înfățişarea fulgerului, ochii lui ca torți arzând, brațele şi picioarele lui ca nişte scânteieri de bronz lustruit*) care nu putea fi îndurată de ochi omeneşti. Astfel, arătarea unui înger este aceeaşi ca şi arătarea unui om; dar pentru că „trupul" îngeresc nu este material, până şi simpla vedere a arătării de foc, strălucitoare, este de ajuns pentru a uimi pe oricare om viu. Arătările îngereşti trebuie din nevoie să fie potrivite privirilor omeneşti, arătându-se mai puțin strălucitori decât sunt ei cu adevărat, insuflând mărire.

Fer. Augustin mai spune despre sufletul omenesc, că atunci când sufletul este despărțit de trup, „omul care se află într-o asemenea stare, deşi se află doar în duh şi nu în trup, totuşi, vede ca şi cum s-ar afla în trup, fără să-şi dea seama de nici un fel de deosebire între cele două stări". (*Cetatea lui Dumnezeu*, cartea XXI, 10; Modern Library Edition, New York, 1955, pag. 781). Acest adevăr a fost întărit din plin în experiențele personale a mii de oameni aduşi din nou la viață în zilele noastre.

Dar dacă vorbim despre „trupurile” îngerilor şi ale altor duhuri, trebuie să fim cu purtare de grijă ca să nu socotim că însuşirile cele obişnuite sunt însuşirile cele mai însemnate ale lor. La sfârşit, Sf. Ioan Damaschin spune, „chipul şi desluşirea acestei materii numai Ziditorul o cunoaşte” (Arăt*area cea adevărată a credinței ortodoxe*, pag. 205). În apus, Fer. Augustin a scris că este acelaşi lucru dacă alegem să vorbim despre „trupurile aeriale” ale dracilor sau ale altor duhuri, sau pur şi simplu, le numim „fără trup” (*Cetatea lui Dumnezeu*, XXI, 10, pag. 781).

Episcopul Ignatie a dat poate prea mare atenție desluşirii „trupurilor” îngerilor în termenii cunoştințelor ştiințifice ale sec. al XIX-lea despre gaze. Din această pricină s-a ivit o oarecare neînțelegere între el şi Episcopul Teofan Zăvorâtul, care a socotit trebuincios să întărească ideea despre firea simplă a duhurilor, (care, desigur, nu sunt alcătuite din molecule care sunt tot gaze). Oricum, despre lucrul cel mai important - „învelişul uşor” pe care îl au toate duhurile - el a fost de acord cu Episcopul Ignatie (vezi Pr. George Florovski, *Căi ale teologiei ruseşti*, în lb. rusă, Paris, 1937, pag. 394-395). Poate că ivirea unor înțelegeri greşite asupra unui aspect de însemnătate mai mică, sau unele semne de întrebare asupra terminologiei, au fost pricina împotrivirii care s-a ridicat în apus, în veacul al V-lea, când Pr. latin Sf. Faustus de Lerins a afirmat aceeaşi doctrină a „materialității” relative a sufletului, bazată pe învățătura Părinților răsăriteni.

Dacă alcătuirea firii îngereşti este cunoscută numai lui Dumnezeu, înțelegerea lucrărilor îngerilor (cel puțin în această lume) este pe măsura tuturor, despre aceasta aflându-se multe mărturii atât în Sfânta Scriptură, cât şi în scrierile Patristice, ca şi în Viețile sfinților. Pentru a înțelege deplin vedeniile care se arată muribunzilor, va trebui să înțelegem mai ales în ce chip se arată îngerii (dracii) *căzuți*. Îngerii adevărați se arată întotdeauna în chipul lor cel adevărat (doar mai puțin strălucitori decât sunt

ei cu adevărat), şi ei lucrează numai pentru a împlini voia şi poruncile lui Dumnezeu. Pe de altă parte, îngerii căzuţi, deşi se arată uneori în chipul lor adevărat (pe care Sf. Serafim de Sarov l-a numit ca „urâcios”), îşi iau de obicei felurite înfăţişări şi săvârşesc numeroase „minuni” cu puterile pe care le au în stăpânire *potrivit veacului lumii acesteia* (Efeseni 2, 2). Locul lor de sălăşluire este aerul, şi menirea lor de căpetenie este de a-i ispiti sau de a-i înfricoşa pe oameni, şi astfel să-i târască spre pierzare, dimpreună cu ei înşişi. Creştinismul luptă împotriva lor: *Lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii, care sunt în văzduhuri* (Efeseni 6, 12).

Fer. Augustin, în tratatul său mai puţin cunoscut, „Prezicerile dracilor”, scris atunci când i s-a cerut să lămurească unele dintre multele lucrări drăceşti ale vechii lumi păgâne, oferă un punct de vedere general bun despre lucrările dracilor:

„Prin simţirea cu ajutorul simţurilor, care ţin de trupul spiritual, firea dracilor întrece cu repeziciune simţirea trupurilor celor pământeşti, cât şi viteza acelora, din pricina mobilităţii mult mai mari a trupului spiritual. Trupurile spirituale depăşesc neasemuit de mult, atât mişcările oamenilor şi ale animalelor, cât şi zborul păsărilor. Înzestrate cu acestre două însuşiri, care sunt darurile trupului spiritual, cu simţirea foarte ascuţită şi viteza de mişcare foarte mare, ele vestesc mai dinainte şi fac cunoscute multe lucruri, pe care le-au aflat cu mult mai devreme. La acestea, oamenii se minunează, din pricina încetinelii simţirii pământeşti. Prin vremea îndelungată în care îşi întind viaţa, dracii au câştigat o experienţă cu mult mai mare în întâmplări decât au dobândit oamenii în scurtimea zilelor vieţii lor. Prin aceste însuşiri, dobândite prin firea trupurilor spirituale, dracii, nu numai că vestesc mai dinainte multe lucruri care vor avea loc, dar fac şi multe minuni” (*Prezicerile dracilor*, Cap. 3, în Părinţi bisericeşti, vol. 27, pag. 426).

Multe dintre „minunile” şi arătările dracilor sunt istorisite în lunga predică a Sf. Antonie cel Mare, care se află în *Viața sa*, scrisă de Sf. Atanasie. Aici se vorbeşte şi despre „trupuri mai luminoase” de draci (Cap. 11, Edition of Eastern Orthodox Books, Willits, California, 1976, pag. 19-29). Viața Sfântului Ciprian, care a fost mai înainte vrăjitor, cuprinde de asemenea numeroase istorisiri ale schimbărilor şi minunilor drăceşti, povestite de un mărturisitor care a fost de față la ele (vezi *The Orthodox Word,* 1976, nr. 5).

O prezentare clasică a lucrărilor dracilor, se află în *Convorbirile* Sfântului Ioan Casian (VII şi VIII), marele Părinte al Galiei, al secolului al V-lea, şi cel care a răspândit pentru prima oară întreaga învățătură monahicească răsăriteană în apus. Sf. Ioan Casian scrie: „O mulțime atât de mare de duhuri rele umplu acest văzduh, care se întinde între cer şi pământ, în care acelea plutesc în tulburare, iar nu în trândăvire, că Dumnezeu, prin rânduiala Lui, pentru binele nostru le-a ascuns şi le-a îndepărtat din priveliştea oamenilor. Altfel, din pricina lovirii din partea lor, sau din pricina priveliştii înfricoşătoare a chipurilor lor, pe care şi le iau şi le schimbă după voia lor, ori de câte ori doresc ei, oamenii ar fi stăpâniți de chinuire de neîndurat şi gata de pierzare ...

Despre faptul că duhurile necurate sunt stăpânite de puteri rele şi se află sub ocârmuirea acelora, ne învață nu numai mărturia Sfintelor Scripturi, pe care o citim în răspunsul Domnului către fariseii care L-au defăimat: *dacă Eu scot demonii cu ajutorul lui Belzebul, prințul demonilor* (Matei 12, 27) - ci şi vedeniile limpezi şi întâmplările din Viețile sfinților.

Când unul dintre frații noştri călătorea prin acest pustiu, găsind o oarecare peşteră după căderea nopții, s-a oprit acolo şi a dorit să-şi facă rugăciunea de seară înăuntru. În vreme ce cânta psalmii după obicei, ceasurile treceau şi s-a făcut după miezul nopții. După terminarea rugăciunii, dorind să-şi odihnească puțin trupul obosit, s-a întins pe jos şi deodată a început să vadă

hoarde de draci fără de număr, venind laolaltă din toate părţile; venind într-un şir fără de sfârşit, unii mergeau înaintea căpeteniei lor, alţii după. Căpetenia lor a venit la sfârşit. Acesta era mai înalt şi mai mare decât toţi, şi era şi la înfăţişare mai înfricoşător. După ce a fost adus un tron, acela s-a aşezat într-o înaltă curte de justiţie şi cu judecată amănunţită a început să socotească lucrările fiecăruia. Unii au mărturisit că au fost neputincioşi să-i ispitească pe împotrivitorii lor. Căpetenia lor a poruncit, folosind ocări şi batjocoriri, ca aceia să fie alungaţi de la faţa lui, căci erau trândavi şi nepăsători, ocărându-i cu un răget de urgie, că trecuse prea multă vreme şi nu aduseseră nici un fel de roade. Dar cei care au mărturisit că ispitiseră pe cei care le fuseseră rânduiţi lor, au fost înconjuraţi de cinstire mare, cu înflăcărare mare şi cu uralele gălăgioase ale tuturor, ca fiind cei mai curajoşi luptători, slăviţi, ca pildă pentru toţi.

Unul dintre cele mai rele duhuri dintre acelea, a păşit înainte şi a mărturisit cu bucurie drăcească, ca şi cum ar fi avut o izbândă mare, că el biruise în cele din urmă un bine cunoscut călugăr, al cărui nume nu l-a dat, după ispitiri neîncetate, vreme de cincisprezece ani, ademenindu-l chiar în noaptea aceea cu păcatul curviei ... La această mărturisire au râs cu toţii din destul, iar acela s-a îndepărtat, fiind slăvit cu mari laude, de către mai marele întunecimii, şi fiind încununat cu slavă mare. La ivirea zorilor, întreaga mulţime de draci s-a făcut nevăzută." Mai târziu, fratele care fusese de faţă la această întâmplare, a aflat că ceea ce s-a spus despre călugărul cel căzut, era adevărat (*Convorbiri* VIII, 12, 16 traducerea rusească a Episcopului Petru, Moscova, 1892, pag. 313, 315).

Astfel de experienţe s-au întâmplat creştinilor ortodocşi până în veacul nostru. Este limpede că acestea nu sunt vise ori vedenii, ci întâmplări adevărate, petrecute în stare de veghe, cu draci, aşa cum sunt ei - dar asta se întâmplă în chip firesc, numai după ce au fost deschişi ochii cei duhovniceşti pentru a vedea aceste fiinţe, care, sunt nevăzute de ochii oamenilor, în chip

obişnuit. Până nu demult, se pare că erau foarte puţini creştini ortodocşi „învechiţi” sau cu „minte strâmtorată”, care mai puteau să creadă în „adevărul neabătut” al acestui fel de povestiri. Chiar şi astăzi mai sunt unii ortodocşi care socotesc că este greu de primit aceste experienţe, credinţa modernă fiind atât de răspândită, că îngerii şi dracii sunt „duhuri curate” şi că nu lucrează în asemenea chipuri materiale. Doar în urma lucrărilor drăceşti mult sporite din ultimii ani, aceste povestiri încep să pară din nou a fi cu putinţă. De asemenea, experienţele de „după moarte”, larg răspândite, au deschis sălaşul realităţii nemateriale multor oameni obişnuiţi, care nu au avut nici o legătură cu ocultismul, şi a ajuns una dintre nevoile acestor vremuri, să se dobândească o lămurire adevărată şi limpede a acestui sălaş şi a fiinţelor care sălăşluiesc acolo. Numai creştinismul ortodox poate aduce această lămurire, păstrând învăţătura creştină curată până în zilele noastre.

Să vedem mai concret cum se arată îngerii (şi dracii) la ceasul morţii.

CAPITOLUL III

Arătări ale îngerilor şi dracilor la ceasul morţii

ÎN aceste experienţe, proaspătul dispărut este de obicei întâmpinat de doi îngeri. Iată cum îl înfăţişează autorul lucrării „D*e crezut pentru mulţi*”: „Nici nu începuse bine bătrâna soră să rostească aceste cuvinte (’Să moştenească Împărăţia Cerului!’), că s-au arătat lângă mine doi îngeri; pentru o pricină oarecare am cunoscut într-unul dintre ei pe îngerul meu păzitor, dar celălalt îmi era necunoscut” (pag. 22). (Mai târziu, un pustnic cucernic i-a spus că acela era „îngerul

de întâlnire”.) Sf. Teodora, a cărei călătorie după moarte prin „vămile” văzduhului este istorisită în viața Sf. Vasile cel Nou (sec. al X-lea, 26 martie), relatează că „atunci când am fost la capătul puterilor, deodată am văzut doi îngeri strălucitori ai lui Dumnezeu, care erau ca nişte tineri minunați, de o frumusețe cu neputință de grăit prin cuvânt. Fețele lor erau mai strălucitoare decât soarele, privirea lor era plină de dragoste, părul capului lor era alb ca zăpada, în jurul capului aveau aureole aurii, strălucitoare, care se răspândeau în jur, veşmintele lor străluceau ca fulgerul, şi pieptul le era încins cu eşarfe aurii în chip de cruce” (vezi traducerea în *Taine veşnice dincolo de mormânt*, pag. 70). Sf. Salvie, Episcopul Galiei, din sec. al VI-lea, povesteşte astfel propria sa experiență de moarte: „Când chilia mea s-a cutremurat acum patru zile, şi m-ați văzut zăcând mort, am fost ridicat de doi îngeri şi dus până în cele mai înalte suişuri ale cerului” (Sf. Grigorie de Tours, *Istoria francilor*, VII, 1; vezi Viața Sf. Salvie în *The Orthodox Word*, 1977, nr. 5).

Menirea acestor îngeri este de a lua sufletul nostru ieşit din trup, în călătoria sa în viața de dincolo. Nu este nimic nelămurit în privința lor, nici în înfățişare nici în lucrare; având înfățişare omenească, ei apucă „trupul uşor” al sufletului şi îl duc departe. „Îngerii purtători de lumină mi-au luat îndată sufletul în brațele lor” (Sf. Teodora, vezi *Taine veşnice* ..., pag. 71). „Luându-mă cu brațele, îngerii m-au purtat chiar prin peretele camerei ...” (D*e crezut pentru mulți* ..., pag. 22). Sf. Salvie a fost „ridicat de doi îngeri”. Astfel de exemple s-ar mai putea aduce.

De aceea, nu se poate spune că „ființa de lumină” din experiențele de astăzi, este un înger călăuzitor în viața de dincolo. „Ființa de lumină” nu are chip văzut, nu duce sufletul nicăieri, nu intră cu sufletul într-un dialog, şi arată în succesiune rapidă faptele săvârşite în viața de pe pământ. Nu orice ființă care se arată ca înger, este înger cu adevărat, *căci chiar satana se preface în înger de lumină* (II Cor. 11, 14). Astfel, aceste ființe, fără să aibă măcar *înfățişarea* îngerilor, cu siguranță nu pot fi

recunoscute ca atare. Întâlnirile de netăgăduit cu îngerii, par să nu aibă loc aproape niciodată în experienţele de „după moarte" din zilele noastre - vom încerca să lămurim aceasta mai jos.

Este posibil ca „fiinţa de lumină", care este de fapt un drac, să se ascundă sub chipul unui „înger de lumină", nedesluşit, pentru a-l ademeni pe muribund chiar în clipa când sufletul se desparte de trup? Dr. Moody (*Viaţă după viaţă*, pag. 107-108; *Consideraţii,* pag. 58-60) şi alţi cercetători ridică această problemă, doar pentru a înlătura posibilitatea de a nu fi împăcat cu efectele cele „bune" pe care le poate săvârşi în muribund, arătarea lor. De bună seamă, socotinţele acestor cercetători asupra „răului" sunt foarte copilăreşti. Dr. Moody crede că „satana probabil ar spune celor pe care el îi stăpâneşte, să urmeze un drum al urii şi al pierzării" (*Viaţă după viaţă*, pag. 108) şi pare a fi cu totul inconştient de faptul că literatura creştină înfăţişează adevărata fire a ispitelor drăceşti, care sunt prezentate în chip neschimbat ca ceva „bun".

Deci, ce ne învaţă ortodoxia despre ispitele drăceşti din ceasul morţii? Sf. Vasile cel Mare, în tâlcuirea Psalmilor, la cuvintele: *Mântuieşte-mă de toţi cei ce mă prigonesc şi mă izbăveşte, ca nu cumva să răpească sufletul meu ca un leu* (Psalm 7, 1-2), dă această lămurire: „Eu cred că marii războinici ai lui Dumnezeu care s-au luptat din destul cu vrăjmaşii cei nevăzuţi întru toată lungimea zilelor vieţii lor, după ce au scăpat de toate prigonirile, şi au ajuns la capătul zilelor lor, sunt cercetaţi de către mai marele lumii acesteia pentru ca, dacă sunt aflaţi cu răni din luptă, sau murdărie, sau urmări ale păcatului, să fie opriţi. Dar, dacă sunt aflaţi fără răni, şi fără de păcat, ei pot fi aduşi de către Hristos la odihna lor, ca fiind de nebiruit şi slobozi. De aceea, Proorocul se roagă atât pentru viaţa lui de aici cât şi pentru viaţa lui viitoare. Iată ce zice el: *Mântuieşte-mă de toţi cei ce mă prigonesc*, şi acolo, la vremea judecăţii, *şi mă izbăveşte, ca nu cumva să răpească sufletul meu ca un leu.* Şi poţi învăţa aceasta chiar de la Dumnezeu, care înainte de a

pătimi a spus: *Căci vine şi stăpânitorul acestei lumi şi el nu are nimic în Mine* (Ioan 14, 30)" (Sf. Vasile cel Mare, *Predici exegetice*, Catholic University of America Press, 1963, pag. 167-168).[4]

Cu adevărat, nu numai luptătorii creştini trebuie să înfrunte încercările dracilor la ceasul morții. Sf. Ioan Gură de Aur, în *Omiliile* sale la Evanghelia după Matei, istoriseşte cu înflăcărare ce se întâmplă adesea cu păcătoşii obişnuiți, la ceasul morții. „Cei mai mulți oameni pot fi auziți atunci, povestind grozăvii şi vedenii înfricoşătoare, privelişte pe care muribunzii nu sunt în stare să o rabde, iar adesea cutremură chiar şi patul lor cu mare putere, îi privesc înfricoşător pe cei ce stau împrejur, sufletul se străduieşte să rămână în lăuntrul trupului, nedorind să fie izgonit, şi nu este în stare să rabde privirea îngerilor care se apropie. Dacă ființele omeneşti, care sunt înspăimântătoare, ne pricinuiesc chinuire privindu-le, când vedem îngerii amenințând, şi puteri mari printre vizitatorii noştri, cum să nu suferim când sufletul este smuls din trup şi tras afară, şi plânge mult, şi totul este în deşert?" (*Omilia 53 la Evanghelia după Matei*, Părinți niceeni şi post-niceeni, Editura Eerdmans, 1973, vol. 10, pag. 331-332).

Viețile sfinților ortodocşi cuprind numeroase istorisiri cu astfel de privelişti cu draci, care se arată la ceasul morții, de obicei cu scopul de a înfricoşa persoana care moare, şi să o silească să dorească cu dinadinsul mântuirea. Sf. Grigorie, de pildă, în *Dialogurile* sale, povesteşte despre un oarecare om bogat, care era robul multor patimi: „Cu puțină vreme înainte de a muri, el a văzut duhuri urâcioase stând înaintea lui, amenințându-l cumplit că-l vor duce în adâncul iadului ... Întreaga familie s-a strâns în jurul lui plângând şi tânguindu-se. Cu toate că ei nu puteau să vadă cu adevărat duhurile cele rele şi

---

[4] Acest pasaj se referă probabil mai ales la vămile întâlnite după moarte; în Cap. VI de mai jos, se află o istorisire amănunțită a experienței încercărilor şi ispitelor drăceşti, la care este supus sufletul înainte şi după moarte.

lovirile lor îngrozitoare, ei puteau să-şi dea seama chiar din povestirile omului bolnav, din tremurăturile trupului şi din gălbejeala feței aceluia, că duhurile rele se aflau acolo. Din pricina înfricoşării cumplite a acestor privelişti groaznice, el se răsucea în pat de pe o parte pe alta,... Apoi, aproape sfârşit de puteri şi lipsit de orice alinare, a strigat: 'Mai dă-mi vreme până dimineață! Mai ține-mă măcar până dimineață!' Şi cu aceasta, viața lui a fost înşfăcată" (*Dialoguri* IV, 40, pag. 245-246). Sf. Grigorie povesteşte şi alte întâmplări asemănătoare, aşa cum face şi Bede în *Istoria Bisericii şi a poporului englez* (Cartea V, 13, 15). Asemenea experiențe nu erau deloc neobişnuite în America, încă din sec. al XIX-lea. O antologie recentă cuprinde numeroase vedenii de pe patul de moarte, din timpul sec. al XIX-lea, ale păcătoşilor nepocăiți, cu titluri ca: „Mă aflu în flăcări - scoate-mă de aici!"; „Of, mântuiți-mă! Aceia mă trag în iad!" şi „Vine diavolul să-mi tragă sufletul în jos, la iad!" (John Myers, *Glasuri de la capătul veşniciei*, Spire Books, Old Tappan, N. J., 1973, pag. 71, 109, 167, 196, etc.).

Totuşi, Dr. Moody nu a povestit nimic asemănător: cu adevărat, toate experiențele muribunzilor din cartea sa (în afara sinucigaşilor, vezi pag. 127-128), sunt dintre cele plăcute, fie că oamenii sunt creştini sau nu, religioşi sau nu. Doctorii Osis şi Haraldsson, pe de altă parte, au aflat lucruri asemănătoare asupra acestei experiențe, în studiile lor.

Aceşti cercetători au ajuns la aceleaşi rezultate ca Dr. Moody: arătarea vizitatorilor din altă lume este privită ca un lucru bun, pacientul primeşte moartea, experiența este plăcută, pricinuind linişte şi înălțare, şi adesea durerea încetează înaintea morții. Oricum, în studiul indian, o treime dintre pacienții care au văzut arătări, păstrează o amintire de frică, de scârbe şi tulburare, care vin din arătarea de „yamdoots" (vestitori hinduşi ai morții), sau alte ființe; aceşti indieni se împotrivesc şi încearcă să scape de vestitorii din altă lume. Astfel, într-o experiență, un cleric indian a povestit atunci când era pe moarte:

„Stă cineva acolo! Are o căruţă cu el, aşa că trebuie să fie un ’yamdoot’! Trebuie să ia pe cineva cu el. Mă supără că vrea să mă ia pe mine! ... Vă rog, ţineţi-mă; nu merg! Durerea lui a sporit şi a murit” (*La ceasul morţii,* pag. 90). Un hindus care era pe moarte, „a zis deodată: ’Yamdoot vine să mă ia cu el. Daţi-mă jos din pat ca yamdoot să nu mă găsească.’ El a arătat înspre afară şi în sus: ’Iată-l.’ Acea încăpere de spital era la parter. Afară, la fereastra clădirii era un copac mare, cu o mulţime de ciori care stăteau pe crengi. Chiar atunci când bolnavul a avut vedenia, toate ciorile au zburat din copac, cu zarvă mare, ca şi cum cineva trăsese cu puşca. Am fost atât de uimiţi de aceasta, că ne-am repezit afară, dar nu am văzut nimic care să fi tulburat ciorile. Ele erau de obicei foarte liniştite, aşa încât toţi cei care eram de faţă, am văzut zborul lor brusc şi zgomotos, tocmai în clipa când bolnavul a avut vedenia. Era ca şi cum ciorile se făcuseră conştiente de ceva înfricoşător. Îndată după ce s-a întâmplat aceasta, pacientul a căzut în comă şi câteva clipe mai târziu şi-a dat ultima suflare” (pag. 41-42). Unii „yamdoots” au o înfăţişare înspăimântătoare, şi aduc chiar şi mai multă uimire asupra muribunzilor.

Aceasta este deosebirea cea mai izbitoare între experienţa de moarte americană şi indiană, din studiul doctorilor Osis şi Haraldsson, dar autorii nu pot oferi nici un fel de lămuriri pentru aceasta. Apare în chip firesc întrebarea: De ce experienţa americană modernă este aproape cu totul lipsită de acest element - frica pricinuită de arătări înfricoşătoare, din alte lumi - care sunt atât de obişnuite atât în experienţa creştină din trecut, cât şi în experienţa indiană actuală?

Nu este nevoie să desluşim desăvârşit firea arătărilor din faţa muribunzilor, pentru a vedea că ele atârnă, într-o oarecare măsură, după cum am văzut deja, de *aşteptările muribundului* sau de ceea ce el este *pregătit* să vadă. Astfel, creştinii veacurilor trecute, care aveau o credinţă puternică în iad, şi a căror experienţă îi osândea în sfârşit, adesea vedeau draci la moarte.

Îndienii de astăzi, care, de bună seamă, sunt mai „primitivi" decât americanii, în credinţele şi înţelegerea lor, văd adesea fiinţe care sunt pe măsura fricii lor, încă foarte adevărate, de viaţa de după moarte; în vreme ce americanii contemporani, cu părerile lor „luminate", văd arătări în armonie cu viaţa lor „îndestulată" şi cu credinţa lor, care în general nu cuprinde o frică foarte adevărată de iad, sau conştiinţa de draci.

Obiectiv vorbind, dracii aduc ispitiri care sunt pe măsura stării sufleteşti sau a aşteptărilor celor ce sunt ispitiţi. Pentru cei cărora le este frică de iad, dracii pot să se arate în chipuri înfricoşătoare pentru a-l face pe om să moară într-o stare de deznădejde; dar pentru cei care nu cred în iad (sau pentru protestanţi, care cred că ei sunt „mântuiţi" fără greş, şi de aceea nu trebuie să le fie frică de iad), dracii le aduc în chip firesc ispite, în vreo altă arătare, ca să nu-şi arate limpede scopul lor rău. La fel, chiar unui luptător creştin, care a suferit deja foarte mult, dracii pot să i se arate într-un asemenea chip, încât să-l *atragă* mai degrabă, decât să-l înfricoşeze.

Ispitele dracilor, cu care au împresurat-o pe Sf. Mavra, muceniţă din sec. al III-lea, în vreme ce murea, ne dau o pildă bună pentru cel din urmă chip de ispite, din ceasul morţii. După ce a fost răstignită pe cruce vreme de nouă zile, dimpreună cu bărbatul ei, Sf. Timotei, ea a fost ispitită de diavol. Viaţa acestor sfinţi ne spune cum Sf. Mavra însăşi a povestit ispitele bărbatului ei, care a fost împreună mucenic cu ea:

„Fă-ţi curaj, frate, şi alungă somnul de la tine. Fii cu trezvie şi ia aminte la ceea ce am văzut eu. Mi s-a părut că înaintea mea, când mă aflam într-o uimire oarecare, se afla un om care ţinea în mână un potir cu lapte şi miere de albine. Acest om mi-a spus: 'Ia asta şi bea.' Dar eu i-am spus: 'Cine eşti tu?' Şi el a răspuns: 'Eu sunt un înger al lui Dumnezeu.' Atunci eu i-am zis: 'Hai să ne rugăm lui Dumnezeu.' Atunci el mi-a zis: 'Eu am venit la tine ca să-ţi uşurez suferinţele. Am văzut că îţi doreai foarte mult să mănânci şi să bei, căci până acum n-ai

mâncat cu adevărat nimic.’ Atunci i-am zis: ’Cine ți-a insuflat atâta milă pentru mine? Ce înseamnă nevoința şi postul meu pentru tine? Nu ştii că Dumnezeu este puternic, ca să facă ceea ce este cu neputință la oameni?’ Când m-am rugat, am văzut cum acest om şi-a întors fața către apus. Din aceasta, am priceput că era vorba de o înşelare satanică. Satan dorea ca să ne încerce chiar pe cruce. Îndată după aceea, vedenia a dispărut.

Apoi, un alt om a venit la mine şi mi s-a părut că m-a dus la un râu de lapte şi miere, şi mi-a zis: ’Bea.’ Dar eu am răspuns: ’Eu ți-am spus deja că nu voi bea nici apă, nici vreun alt fel de băutură pământească, până când nu voi bea potirul morții întru Hristos, Dumnezeul meu, pe care îl va pregăti El Însuşi pentru mine, cu mântuirea şi cu viața veşnică a nemuririi.’ Când am rostit aceasta, omul acela a băut din râu, şi grabnic, el dimpreună cu râul s-au făcut nevăzuți” (*Viețile sfinților*, în lb. rusă, *3* mai; vezi traducerea în lb. engleză în J. A. M. Fastre, S. J., *Faptele celor dintâi mucenici*, seria a V-a, Philadelphia, 1878, pag. 227-228). A treia arărate în fața Sfintei Mavra, aceea a unui înger adevărat, va fi prezentată mai târziu în acest studiu, dar aici este deja limpede ce purtare de grijă au creştinii adevărați în primirea „descoperirilor” din ceasul morții.

Deci ceasul morții este cu adevărat vremea ispitirii drăceşti, iar „experiențele duhovniceşti”, pe care le au oamenii în vremea aceea (chiar dacă ele par să fie „după” moarte - o chestiune ce se va discuta mai jos), trebuie judecate cu aceleaşi judecăți ale învățăturii creştine, aşa cum sunt socotite şi celelalte „experiențe duhovniceşti”. La fel, „duhurile” care se pot întâlni în această vreme, trebuie puse la încercarea lumii, pe care Apostolul Ioan o spune în cuvintele: *Cercetați duhurile dacă sunt de la Dumnezeu, fiindcă mulți prooroci mincinoşi au ieşit în lume* (I Ioan 4,1).

Unii critici ai experiențelor de „după moarte” de astăzi, au arătat deja asemănarea dintre „ființa de lumină”, şi „călăuzele duhovniceşti” şi „prietenii spirituali” ai spiritismului

mediumnistic. De aceea, să aruncăm o scurtă privire asupra teoriei spiritiste, unde se vorbeşte despre „ființele de lumină” şi vestirile lor. Un text spiritist obişnuit (J. Arthur Hill, *Spiritismul, istoricul, fenomenele şi doctrina lui,* New York, George H. Doran Co., 1919), observă că „doctrina spiritelor este pururea, sau sub aspect lucrător pururea, întru bună potrivire cu înalte măsuri morale. În problema credinței, ea este întotdeauna teistă, bazată pururea pe smerenie, dar nu cu multă purtare de grijă asupra minții, ca aceea care se observă la Sinoadele ecumenice ale Bisericii” (pag. 235). Mai mult, această carte spune că *iubirea* este „nota cheie” şi „doctrina centrală” a teoriei spiritiste (pag. 238); că „slăvita cunoaştere” este primită de la spirite, determinându-i pe spiritişti să-şi asume răspunderea lucrării misionare de a răspândi „ştirea că viața după moarte este o certitudine” (pag. 185-186); şi că spiritele „înaintate” îşi pierd „mărginirile” personalității şi ajung să lucreze mai mult ca „înrâuriri” decât ca persoane, „luminându-se” din ce în ce mai mult (pag. 300-301). Într-adevăr, spiritiştii, în laudele lor, invocă întocmai „ființele de lumină”;

„Stăpâni sfinți ai luminii!
Ascunşi de la privirile noastre adormite ...
Trimiteți vestitorii voştri de lumină
Deschideți privirea noastră lăuntrică” (pag. 186-187).

Toate acestea sunt de ajuns pentru a ne face bănuitori asupta „ființei de lumină” care se arată acum oamenilor, care nu sunt conştienți de firea şi subțirimea lucrurilor diavoleşti. Bănuiala noastră se întăreşte mai mult, când auzim că Dr. Moody spune că unii descriu această ființă ca „o persoană veselă”, cu „simțul umorului”, care îi aduce persoanei care moare „bună dispoziție” şi „distracție” (*Viață după viață*, pag. 49, 51). O astfel de ființă, cu vestirea ei de „iubire şi înțelegere”, pare cu adevărat foarte josnică şi „spiritele” bine-dispuse, de la şedințele de spiritism sunt draci, fără nici o îndoială (când şedința de spiritism nu este o înşelăciune).

Acest fapt i-a făcut pe unii să socotească, că toate întâmplările de „după moarte” de acum, nu sunt adevărate, şi că sunt prezentate ca o înşelare drăcească. Protestanţii evanghelici, spun într-o carte că, „ne dăm seama că există primejdii noi şi necunoscute în această întreagă înşelare a vieţii de după moarte. Crezând chiar şi foarte puţin în istorisirile experienţelor clinice, ne dăm seama că pot fi urmări primejdioase pentru oamenii care cred în Biblie. Creştinii adevăraţi au considerat că fiinţa de lumină nu este altceva decât Iisus Hristos şi, din nefericire, aceşti oameni se află în situaţia cea mai prielnică de a fi prostiţi” (John Weldon şi Zola Levitt, *Există viaţă după moarte*? Harvest House Publishers, Irvine, California, 1977, pag. 76). Pentru a se întoarce la această chestiune, autorii acestei cărţi citează câteva asemănări însemnate, între unele experienţe de „după moarte” din zilele noastre şi experienţele mediumurilor şi ale ocultiştilor din vremurile recente, în plus, atrăgând atenţia asupra faptului de netăgăduit, că un număr de cercetători ai vieţii de „după moarte” sunt interesaţi şi de ocultism, şi chiar au avut legături cu mediumuri (pag. 64-70).

Există, de bună seamă, mult adevăr în aceste observaţii. Din nefericire, fără învăţătura creştină *întreagă* asupra vieţii după moarte, chiar şi „oamenii care cred în Biblie” şi o înţeleg cel mai bine, sunt înşelaţi, alungând adevăratele experienţe ale sufletului după moarte, dimpreună cu experienţele care pot fi cu adevărat înşelări diavoleşti. Astfel de oameni sunt deschişi să primească experienţele înşelătoare ale vieţii de „după moarte”, aşa după cum vom vedea.

Doctorii Osis şi Haraldsson, care au avut „experienţe lărgite nemijlocite cu mediumuri”, fac o asemănare între arătările dinaintea ochilor muribunzilor şi lucrările spiritismului. Cu toate acestea, ei observă o „deosebire prea mare”, de bază, între aceste două feluri de experienţe: „În loc să continue un fel oarecare de viaţă pământească (aşa cum povestesc mediumurile), supravieţuitorii de după moarte, pătrund într-un fel de existenţă

şi experienţă cu totul noi" (*La ceasul morţii*, pag. 200). Într-adevăr, domeniul experienţelor de „după moarte" pare în general să fie deosebit de domeniul mediumnistic şi spiritist obişnuit. Dar acesta este încă un domeniu în care înşelările diavoleşti şi sugestiile, nu numai că sunt cu putinţă, ci sunt de aşteptat, mai ales în ultimele zile de viaţă, când vedem deja ispite duhovniceşti cu totul noi şi mult mai subţiri, chiar *semne mari şi minuni până acolo încât să înşele, dacă ar fi cu putinţă, chiar şi pe cei aleşi* (Matei 24, 24).

De aceea, este foarte bine să fim bănuitori (cel puţin) în legătură cu „fiinţele de lumină", care se pare că se arată la ceasul morţii. Ele par foarte asemănătoare cu dracii care se dau drept „îngeri de lumină" pentru a atrage, nu numai pe muribund, ci chiar mai mult decât atât, pe cei cărora acela le va istorisi această povestire mai târziu, dacă va fi readus la viaţă din moartea clinică.

Cu toate acestea, de o mare însemnătate este ca socotirea acestor fenomene de „după moarte", şi a altora asemenea, să aibă în vedere *doctrina* care vine din acestea, dacă este oferită de „fiinţa duhovnicească" văzută la ceasul morţii, sau pur şi simplu este presupusă sau dedusă din întâmplări. Vom socoti problema acestei judecări după ce vom termina cercetarea experienţelor.

Unii oameni care au „murit" şi s-au întors - de obicei, aceia care sunt sau au ajuns să fie foarte „religioşi", au asemănat „fiinţa de lumină" pe care o întâlnesc, nu cu un înger, ci cu un „chip" nevăzut al lui Hristos Însuşi. În lăuntrul unor astfel de oameni, această întâmplare este adesea legată de alt fenomen, care pentru creştinii ortodocşi este poate, la prima vedere, cel mai încurcat dintre toate cele întâlnite în experienţele de „după moarte" de astăzi: vedenia „raiului".

CAPITOLUL IV

Experienţa contemporană a „raiului”

ÎN *Viaţă după viaţă*, Dr. Moody remarcă faptul că oamenii cu care a stat de vorbă, nu par să fi trăit întâmplări care să se numească „chipul mitologic al existenţei în viaţa de apoi” şi încă mai sunt aplecaţi să nu creadă în părerea obişnuită despre rai şi despre iad şi în întregul „model răsplată-pedeapsă al vieţii de dincolo” (pag. 70).

În *Consideraţii asupra vieţii de după viaţă*, el afirmă că ultimile sale convorbiri au scos la iveală experienţele larg răspândite, de dincolo de moarte, despre „alte sălaşuri de existenţă, care, foarte bine ar putea fi numite cereşti” (pag. 15). Un om s-a pomenit într-o „regiune de ţară cu ape curgătoare, iarbă, copaci, munţi” (pag. 16). O femeie a fost într-un „loc frumos”, care era asemenea aceluia, şi „departe, în depărtare ... am văzut un oraş mare. Erau clădiri - clădiri separate. Străluceau minunat. Oamenii erau fericiţi acolo. Era apă scânteietoare, izvoare ... un oraş de lumină, presupun că aşa s-ar numi” (pag. 17).

De fapt, aşa cum spun şi alte cărţi noi, această experienţă este destul de obişnuită. Autorii protestanţi pomeniţi mai sus, cred că această experienţă (cel puţin când priveliştea este caracteristic biblică), este una *creştină*. Aceasta trebuie deosebită în chip limpede de majoritatea celorlalte experienţe de „după moarte”, pe care ei le cred înşelări diavoleşti. „Necredincioşii par să treacă prin experienţa înşelătoare de acel fel, care în Biblie îi este atribuit anume lui satan. Credincioşii trăiesc întâmplări curate doctrinar, care ar putea reieşi din Scripturi”

(Levitt şi Weldon, *Există viață după moarte?*, pag. 116). Este aceasta adevărat sau experiențele credincioşilor şi ale necredincioşilor sunt de fapt cu mult mai asemănătoare decât îşi pot închipui aceşti autori?

Ei citează experiențele cu adevărat creştine ale lui Betty Malz, care a publicat o carte în care istoriseşte experiențele sale „din afara trupului”, în vreme ce se afla în „moarte clinică”, care a durat 28 de minute. Îndată după moarte, ea s-a pomenit „urcând pe un deal verde, frumos ... mergeam pe iarbă, care era de verdele cel mai viu pe care îl văzusem vreodată.” Era însoțită de un alt chip care mergea, „un chip de bărbat, înalt, în reverendă. Mă întrebam dacă era înger ... Pe când mergeam, nu am văzut nici un soare - dar pretutindeni era lumină. În stânga erau flori de multe culori. Erau şi copaci, arbuşti ... Am ajuns la o construcție de argint măreață. Era ca un palat, în afară de faptul că nu avea turnuri. Pe când ne îndreptam spre el, am auzit glasuri. Erau melodioase, armonioase, amestecându-se în cor şi am auzit cuvântul „Iisus” ... Îngerul a păşit înainte şi a pus mâna pe o poartă, pe care eu nu o văzusem mai înainte. Înaltă cam de 3,5 m, poarta era o placă tare, împodobită cu perle.” Când poarta s-a deschis, „am văzut înăuntru ceva ce părea să fie o stradă de culoarea aurului, acoperită cu sticlă sau apă. Lumina galbenă care s-a ivit era foarte puternică. Nu se poate povesti cu nici un fel de cuvinte. Nu am văzut nici un chip, cu toate că simțeam că este o Persoană. Deodată am ştiut că lumina este Iisus.” Fiind chemată să intre pe poartă, şi-a amintit de tatăl ei, care se ruga pentru ea, porțile s-au închis, şi ea a coborât de pe deal, văzând soarele ridicându-se deasupra zidului de rubine - care îndată a răsărit peste oraşul Terre Haute, unde s-a întors în trupul ei, din spitalul în care, în chip obişnuit era recunoscut ca o minune (Betty Malz, *O clipă în veşnicie*, Chosen Books, Waco Texas, pag. 84-89).

Este această experiență cu adevărat deosebită de cele mai multe dintre cele povestite de Dr. Moody? (D-na Malz este de

credință protestantă şi credința ei s-a întărit prin această experiență.) Cititorul creştin ortodox nu este, desigur, la fel de lămurit de aceasta, aşa cum sunt autorii protestanți citați mai sus. Fiind destul de deosebită de orice fel de cunoaştere pe care o putem avea despre chipul în care sufletul pătrunde în lumea cerească după moarte, şi prin ce trece până ajunge acolo (acestea vor fi discutate mai târziu) - această experiență nu este de fapt pentru noi foarte deosebită de experiențele de după moarte „pământeşti" despre care s-a scris până acum. În afară de învelişul „creştin", dat în chip firesc acestui fel de experiențe, de către credinciosul protestant (îngerul, lauda, chipul lui Iisus), există câteva elemente comune cu experiențele „pământeşti": simțământul de alinare şi pace (pe care ea îl povesteşte ca fiind într-o împotrivire adâncă cu lunile ei de boală dureroasă), „ființa de lumină" (pe care alții o aseamănă tot cu „Iisus"), apropierea de un fel oarecare de sălaş, aparte, care se află dincolo de un oarecare „hotar". Şi este uimitor faptul că ea a văzut acest soare pământesc răsărind deasupra zidurilor de rubine, dacă acesta este cu adevărat raiul ... Cum trebuie să pricepem noi această experiență?

Multe experiențe asemănătoare se află în alte cărți noi. O scurtă cercetare a lor, ne va ajuta să ne formăm o părere mai bună despre ceea ce se află în aceasta.

Nu de mult, s-a scris o carte, în care s-a făcut o alcătuire a morții „creştine" (mai ales protestante), şi a experiențelor de „după moarte" (John Myers, *Glasuri de la capătul veşniciei*, Spire Books, Old Tappan, N. J., 1973). Într-o experiență povestită în această carte, „a murit" o femeie, ea a fost slobozită din trup şi a venit într-un loc cu multă lumină, privind printr-o „fereastră a cerului". „Ceea ce am văzut eu acolo, făcea ca toate bucuriile pământului să pălească prin lipsa lor de însemnătate. M-am repezit să mă alătur mulțimii vesele de copii care cântau şi zburdau în livada de meri ... Erau flori înmiresmate şi fructe roşii, coapte, pe copaci. Pe când stăteam acolo, sorbind acea

frumuseţe, treptat am început să simt un Duh; un Duh de bucurie, pace şi milă. Inima îmi ardea de dorinţa de a mă face o parte a acestei frumuseţi." După ce s-a întors în trupul ei, după ce fusese „moartă" vreme de cincisprezece minute, „restul acelei zile şi în ziua următoare, cealaltă lume era pe departe mult mai adevărată pentru mine decât cea în care mă întorsesem" (pag. 228-231, reprodus după *Guideposts Magazine*, 1963). Această experienţă a pricinuit o aşa zisă bucurie „duhovnicească" asemănătoare cu aceea a D-nei Malz, şi la fel ca aceea, a dat o nouă măsură religioasă vieţii omului după această experienţă. Dar chipul „raiului" care a fost văzut era destul de deosebit.

Dr. George C. Ritchie, Jr., medic în Virginia, a trecut printr-o experienţă vie „după moarte". O scurtă relatare a acesteia a fost publicată în *Guideposts Magazine* în 1963, şi o versiune mai amplă a fost publicată în cartea cu titlul *Întoarcerea din ziua de mâine*, în colecţia Chosen Books. În această relatare, după o îndelungată întâmplare în care a fost despărţit de trupul său (care fusese socotit mort), tânărul George Ritchie s-a întors în camera mică în care se afla întins trupul său, şi numai atunci şi-a dat seama că era „mort". Atunci, o lumină puternică a umplut camera, pe care el a socotit-o că este Hristos, „o simţire atât de mângâietoare, atât de veselă şi mulţumitoare, că am vrut să mă pierd pentru veşnicie în minunea ei." După ce a văzut părţi din faptele pe care le săvârşise în viaţă, ca răspuns la întrebarea „Ce ai făcut cu vremea ta pe pământ?", a avut trei vedenii. Primele două păreau să fie ale „unei lumi foarte deosebite, care ocupa acelaşi loc" precum acest pământ, dar cu multe privelişti pământeşti (străzi, locuri de la ţară, universităţi, biblioteci, laboratoare). „Despre lumea cea de pe urmă am avut doar o vedenie scurtă. Acum parcă nu ne mai aflam pe pământ, ci foarte departe de el. Şi acolo, tot la o mare depărtare, am văzut un oraş - dar un oraş, dacă se poate închipui un asemenea lucru, zidit din lumină ... în care străzile, casele, zidurile, păreau să răspândească lumină, în vreme ce eu mă mişcam printre ele,

se aflau fiinţe de o strălucire orbitoare, ca aceea care era lângă mine. Asta a fost o vedenie doar de o clipă, pentru că în clipa următoare, pereţii cămăruţei s-au închis în jurul meu, lumina orbitoare s-a stins, şi m-a furat un somn profund.” Înainte de aceasta, el nu citise despre viaţa de după moarte; după această experienţă, a devenit un creştin activ în cadrul bisericii protestante (John Myers, *Glasuri de la capătul veşniciei*, pag. 56-61).

Această experienţă uimitoare a avut loc în 1943, şi după cum se vede, aceste experienţe nu sunt de loc nemaiîntâlnite, dacă luăm în considerare experienţele de „readucere la viaţă” din ultimii ani. Pastorul protestant Norman Vincent Peale povesteşte câteva experienţe asemănătoare şi le tâlcuieşte astfel: „Halucinaţie, vis, vedenie - eu nu cred aşa. Am petrecut prea mulţi ani stând de vorbă cu oamenii care au ajuns la capătul a ‘ceva’ şi au avut o vedenie dincolo, despre care povesteau cu toţii că era frumuseţe, lumină şi pace, ca să am îndoieli în mintea mea” (Norman Vincent Peale, *Puterea gândirii pozitive*, Prentice-Hall, Inc., New York, 1953, pag. 256). *Glasuri de la capătul veşniciei* ia numeroase exemple de vedenii de pe patul morţii şi de experienţe din preajma morţii din trei antologii ale sec. al XIX-lea. Cu toate că nici unul dintre aceste exemple nu este atât de amănunţit ca mărturiile mai recente, ele aduc o dovadă întemeiată că vedenia arătărilor şi priveliştile din alte lumi sunt trăiri destul de obişnuite pentru muribunzi. În aceste experienţe, cei care se simt creştini, şi sunt pregătiţi pentru moarte, au simţăminte de pace, bucurie, îngeri, rai, în vreme ce necredincioşii (mai ales cei din America veacului al XIX-lea) adesea văd draci şi iad.

Adevărul acestor vedenii fiind stabilit, trebuie acum să ne întrebăm: care este firea lor? Este vederea raiului cu adevărat atât de obişnuită printre cei care, în vreme ce mor în chipul cel mai bun creştinesc pe care îl cunosc ei, sunt totuşi în afara Bisericii lui Hristos, Biserica Ortodoxă?

Socotind firea şi însemnătatea acestui fel de experienţe, vom vorbi din nou despre problema „întâlnirii cu alţii". Să cercetăm experienţele muribunzilor *necreştini*, pentru a vedea dacă sunt foarte deosebite de cele ale creştinilor celor lucrători. Dacă necreştinii văd de asemenea, în chip obişnuit „raiul" în vreme ce mor, sau după „moarte", atunci noi va trebui să înţelegem această experienţă ca ceva firesc, care poate să se arate oricui, iar nu ca ceva care este numai creştin. Cartea doctorilor Osis şi Haraldsson cuprinde mărturii îndestulate în această privinţă.

Aceşti cercetători prezintă vreo 75 de cazuri de „vedenii din altă lume" printre pacienţii muribunzi. Unii oameni vorbesc despre pajişti şi grădini neînchipuit de frumoase; alţii văd porţi deschizându-se către o frumoasă regiune de ţară, sau un oraş. Mulţi aud muzică din altă lume. Adesea sunt amestecate privelişti destul de pământeşti, aşa cum s-a întâmplat cu femeia americană, care a mers spre o grădină frumoasă, într-un taxi, sau cu femeia indiancă, care călărea o vacă, în drum spre „cerul" ei (*La ceasul morţii*, pag. 163), sau new york-ezul care a intrat într-un câmp verde, cu vegetaţie bogată, sufletul lui fiind plin de „dragoste şi fericire" - şi putea vedea clădirile din Manhattan şi un parc de distracţii în depărtare (David Wheeler, *Călătorie în partea cealaltă,* pag. 100-105).

În studiul Osis-Haraldsson, în chip semnificativ, hinduşii văd „raiul" la fel de des ca şi creştinii, şi în vreme ce ultimii îl văd adesea pe „Iisus" şi „îngeri", primii văd la fel de des temple hinduse şi zei (pag. 177). Încă şi mai semnificativ este faptul că adâncirea în religie, mai profundă sau mai de suprafaţă a bolnavilor, pare să nu aibă nici o urmare asupra iscusinţei lor de a avea vedenii din altă lume. „Bolnavii foarte credincioşi au văzut grădini, porţi şi raiul, dar nu mai des decât cei mai puţin credincioşi" (pag. 173). Cu adevărat, un membru al partidului comunist indian, ateu şi materialist, pe când murea, a fost dus într-un „loc frumos, care nu era de pe acest pământ ... A auzit muzică şi, de asemenea, în depărtare se auzea o cântare. Când

şi-a dat seama că este în viaţă, i-a părut rău că a trebuit să părăsească acel loc frumos" (pag. 179). Cineva a încercat să-şi ia viaţa, şi în timp ce era pe moarte a povestit: „Sunt în cer. Se află atât de multe case în jurul meu, atât de multe străzi cu copaci mari, având fructe dulci şi păsărele cântând în copaci" (pag. 178). Cei mai mulţi dintre cei care au trecut prin asemenea experienţe, simt o bucurie nemărginită, pace, linişte, şi primirea morţii; puţini doresc să se întoarcă la viaţă (pag. 182).

Aşadar, este limpede că trebuie să fim cu foarte mare băgare de seamă în desluşirea „vedeniilor despre rai" care sunt văzute de muribunzi şi de oamenii „morţi". La fel ca mai sus, când arătam despre „întâlnirea cu alţii", în Capitolul II, şi acum trebuie să facem o deosebire limpede între vedeniile date prin har, adevărate, despre lumea cealaltă, şi experienţa de-a dreptul firească care, deşi poate fi deasupra mărginirilor omului, nu este câtuşi de puţin duhovnicească şi nu ne spune nimic despre adevăratul rai sau iad, potrivit adevăratei învăţături creştine.

Se aşează acum înaintea noastră cea mai însemnată parte a cercetării pe care o facem asupra experienţelor de „după moarte" şi ale acelora ale muribunzilor: socotirea şi judecarea lor după rânduiala adevăratei învăţături creştine, şi a experienţei vieţii de după moarte. Este nevoie de o desluşire limpede a înţelesului şi semnificaţiei lor pentru vremurile noastre. Încă şi aşa, este deja cu putinţă aici, să se facă o preţuire mai dinainte a experienţei „raiului", istorisită astăzi în chip atât de obişnuit: cele mai multe, poate într-adevăr toate aceste experienţe, au puţine lucruri care seamănă cu vedenia creştină a raiului. Aceste vedenii nu sunt duhovniceşti, ci *lumeşti*. Ele sunt atât de repezi, atât de uşor dobândite, atât de obişnuite, atât de pământeşti în priveliştile lor, că nu poate exista nici o asemănare însemnată a lor, cu adevăratele vedenii creştine despre rai (unele vor fi povestite mai jos). Chiar şi lucrul cel mai „duhovnicesc" despre unele dintre ele - simţirea lui Hristos - lămureşte încă o dată despre subţirimea duhovnicească a acelora care trăiesc astfel de

experiențe, mai mult decât despre orice altceva. În loc să aducă slăvire adâncă, frică de Dumnezeu, şi căință, pe care le-a aprins în sfinții creştini, adevărata trăire înaintea lui Dumnezeu (dintre care întâmplarea Sf. Pavel, avută pe drumul spre Damasc, poate fi luată ca pildă - Fapte 9, 3-9), experiențele de astăzi săvârşesc ceva cu mult mai asemănător cu „mângâierea” şi „pacea” mişcărilor penticostale şi spiritiste moderne.

Totuşi, nu se poate pune la îndoială faptul că aceste experiențe sunt neobişnuite. Multe dintre ele nu pot fi mărginite la simple halucinații, şi par să aibă loc dincolo de hotarele vieții pământeşti, aşa cum sunt înțelese în general, într-un sălaş, undeva, între viață şi moarte, aşa cum s-ar părea că sunt.

Care este acest sălaş? Aceasta este întrebarea la care ne întoarcem acum. Pentru a răspunde la întrebare, vom lua în considerare mai întâi mărturiile creştine adevărate - aşa cum face Dr. Moody şi mulți alți scriitori despre acest subiect - şi apoi scrierile ocultiştilor moderni şi ale altora, care pretind că au călătorit în acea lume. Acest ultim izvor, dacă este înțeles corect, se apropie uimitor de adevărul creştin.

Să începem cu întrebarea: care este sălaşul, după învățătura creştină, în care intră sufletul după moarte?

CAPITOLUL V

Sălaşul din văzduh al duhurilor

PENTRU a înțelege care este sălaşul în care intră sufletul după moarte, trebuie să-l socotim întru toată alcătuirea firii omeneşti. Va trebui să cunoaştem firea omului înainte de căderea lui, schimbările care s-au săvârşit după cădere, şi înțelegerea pe care o are omul pentru a intra în legătură cu ființele cele duhovniceşti.

Poate că cea mai scurtă expunere despre aceste subiecte, trebuie să se afle în aceeaşi carte a Episcopului Ignatie Brianceaninov, despre care am mai vorbit, şi în care se găseşte învățătura ortodoxă despre îngeri (vol. III al colecției). Episcopul Ignatie scrie un capitol al cărții despre „simțirea duhurilor" - adică, despre arătările îngereşti şi diavoleşti care se arată oamenilor. În cele ce urmează, vom cita acest capitol, care prezintă învățătura ortodoxă, aşternută pe hârtie cu dreptate şi întru adevăr, de către unul dintre marii părinți ortodocşi ai vremurilor moderne.

1. Firea cea dintâi a omului

„Înainte de căderea omului, trupul său era nemuritor, străin de neputințe, străin de urâciune şi de greutățile de acum, nu cunoştea păcatul şi simțirile trupeşti, care acum i se par lui, fireşti" (Sf. Macarie cel Mare, *Omilia* 4). Simțirile sale erau fără de asemănare, cu mult mai alese, lucrarea lor era fără de asemănare mai largă şi în întregime slobodă. Fiind îmbrăcat cu un astfel de trup, cu astfel de simțuri, omului i-a stat în putință să perceapă duhurile, pe a căror treaptă se afla omul însuşi, prin

sufletul lui. Omului îi stătea în putinţă să vorbească cu aceste duhuri, să aibă acea vedenie dumnezeiască şi să vorbească cu Dumnezeu, lucru care stă în firea duhurilor sfinte. Trupul sfânt al omului nu era o piedică pentru aceasta, el nu despărţea omul de lumea duhurilor. Îmbrăcat într-un astfel de trup, omul avea putinţa de a vieţui în rai, în care acum numai sfinţilor le stă în putinţă să sălăşluiască, şi numai cu sufletele lor, iar numai după înviere se vor înălţa şi trupurile care se vor uni cu sufletele lor. În zilele acelea, aceste trupuri vor lăsa în mormânt întinarea pe care şi-au luat-o asupră-le după cădere; în zilele acelea se vor înduhovnici, şi chiar se vor face duhuri după grăirea Sfântului Macarie cel Mare (*Omilia* 6; cap. 13), şi vor arăta în ei înşişi aceste însuşiri, care le-au fost date la zidirea lor.[5] În zilele acelea, oamenii vor intra din nou în rândul duhurilor sfinte şi se vor afla în legătură deschisă cu ele. Putem vedea chipul trupului, care va fi deodată atât trup, cât şi duh, în trupul Domnului nostru Iisus Hristos după înălţarea Lui.

2. Căderea omului

„Prin cădere, atât sufletul, cât şi trupul omului s-au schimbat. În înţeles mărginit, căderea era de asemenea o moarte pentru ei. Ceea ce vedem şi numim moarte este, într-un înţeles mai profund, numai despărţirea sufletului de trup, amândouă fuseseră deja mai înainte osândite la moarte, prin moarte veşnică! Neputinţele trupului nostru, înrobirea lui faţă de lucrarea potrivnică a feluritelor materii din lumea materială, starea lui de învârtoşare, alcătuiesc urmările căderii. Din pricina căderii, trupul nostru a intrat în acelaşi rând cu trupurile animalelor; el are o viaţă care este asemenea firii lui căzute. Trupul slujeşte sufletului ca închisoare şi mormânt.

---

[5] Există o deosebire între subţirimea trupului omului din rai, dinainte de căderea sa, şi trupul său din rai după înviere. Vezi Omilia 45, cap. 5, a Sf. Simeon Noul Teolog, în Cuvântul ortodox [*The Orthodox Word*], nr. 76 şi *Păcatul lui Adam*, St. Herman Monastery Press, 1979.

Aceste cuvinte pe care le-am folosit noi sunt tari. Dar chiar şi aşa, ele nu arată în chip potrivit pogorârea trupului nostru din înălțimea stării duhovniceşti la starea trupească. Omul trebuie să se curățească prin pocăință adâncă, omul trebuie să simtă cel puțin până la o anumită treaptă libertatea şi înălțimea stării duhovniceşti pentru a dobândi o înțelegere a stării de stricăciune a trupului nostru, condiția morții lui pricinuită de înstrăinarea de Dumnezeu.

În această stare de moarte, din pricina învârtoşării prea mari, simțurile trupeşti sunt neputincioase de a intra în legătură cu duhurile, oamenii nu le văd, nu le aud, nu le simt. Astfel, securea tocită nu se mai poate folosi potrivit menirii sale. Duhurile sfinte ocolesc legătura cu oamenii care nu se învrednicesc de o asemenea legătură; în vreme ce duhurile căzute, care ne-au tras în căderea lor, s-au amestecat cu noi şi, fiindcă ne prind în strânsoare cu mai multă lesniciune, se străduiesc să se facă nevăzute pentru noi, atât ele însele, cât şi legăturile lor. Şi atunci când ele se descoperă, o fac pentru a-şi întări stăpânirea asupra noastră.

Noi toți cei care suntem robi ai păcatului, trebuie să pricepem că legătura cu sfinții îngeri este nefirească pentru noi, din pricina înstrăinării noastre de ei, prin cădere; pentru aceeaşi pricină este firească pentru noi legătura cu duhurile căzute, pe a căror treaptă ne aşezăm cu sufletul nostru; căci duhurile care se arată prin simțuri oamenilor care se află într-o stare de păcat şi cădere, sunt draci şi nici pe departe nu sunt sfinți îngeri. 'Sufletul întinat', zice Sf. Isaac Sirul, 'nu intră în sălaş curat şi nu se aşează laolaltă cu duhurile sfinte' (Omilia 74). Sfinții îngeri se arată numai oamenilor sfinți care au refăcut legătura cu Dumnezeu şi cu îngerii Lui, printr-o viață sfântă.[6]

3. Legătura cu duhurile căzute

---

[6] În cazuri rare, pentru oarecare scopuri ale lui Dumnezeu, sfinții îngeri se arată oamenilor păcătoşi şi chiar animalelor, aşa cum observă mai jos, Episcopul Ignatie.

„Deşi în arătările lor înaintea oamenilor, dracii îşi iau de obicei înfăţişare de îngeri de lumină pentru a amăgi mai uşor, deşi ei se străduiesc uneori să lămurească oamenii că sunt suflete omeneşti şi nu draci (acest chip de înşelare de acum, reprezintă o oarecare *modă* printre draci, din pricina unei aplecări oarecare a oamenilor din zilele noastre, de a crede în aceasta); chiar dacă ei prevăd uneori viitorul; şi chiar dacă descoperă taine - chiar şi aşa, oamenii nu trebuie să creadă în ei cu nici un chip. Ei amestecă adevărul cu minciuna; adevărul este folosit numai atunci când au nevoie de o înşelare mai prielnică. *Satan se schimbă într-un înger de lumină, şi slujitorii lui în slujitori ai dreptăţii*, a spus Sf. Apostol Pavel" (II Cor. 11, 14-15) (Episcopul Ignatie, *Opere complete*, vol. III, pag. 7-9).

„Toţi oamenii trebuie să ne ţinem departe de aceste duhuri şi pentru nici o pricină să nu avem încredere, atunci când ele se ivesc prin simţiri, nici să nu începem să vorbim cu ele, nici să nu le dăm vreun fel de atenţie, să cunoaştem că arătarea lor este cea mai mare şi mai primejdioasă ispită. Când vine o astfel de ispită, omul trebuie să-şi îndrepte mintea şi inima către Dumnezeu, cu o rugăciune pentru milă şi pentru scăparea de ispită. Dorinţa de a vedea duhuri, iscodirea de a descoperi ceva despre ele şi de la ele, este un semn al celei mai mari nebunii, şi este necunoaşterea totală a tradiţiilor Bisericii Ortodoxe cu privire la morală şi la viaţa lucrătoare. Cunoaşterea duhurilor se dobândeşte în chip mai deosebit decât chipul în care socoteşte cel care trece printr-o asemenea împrejurare şi este lipsit de experienţă şi este plin de uşurătate. Vorbirea deschisă cu duhurile este cea mai mare nenorocire pentru cei lipsiţi de experienţă, sau le slujeşte ca pricină pentru cele mai mari nenorociri.

Scriitorul de insuflare dumnezeiască a cărţii *Facerea*, spune că după căderea celor dintâi oameni, Dumnezeu, în rostirea osândei asupra lor, înainte de izgonirea lor din rai, *a făcut pentru ei haine de piele şi i-a îmbrăcat cu ele* ((Facerea 3, 21). Hainele de piele, aşa cum desluşesc Sfinţii Părinţi, (Sf. Ioan Damaschin,

Arătarea cea adevărată a credinței ortodoxe, Cartea 3, cap. 1), semnifică trupul omului de pe treapta de jos care, la cădere, s-a făcut stricăcios; el şi-a pierdut subțirimea şi firea duhovnicească şi a primit starea învârtoşată de acum. Deşi pricina cea dintâi pentru această schimbare a fost căderea, totuşi schimbarea s-a făcut sub înrâurirea Ziditorului Atotputernic, în mila Lui de negrăit pentru noi, şi pentru marele bine al nostru. Printre celelalte urmări de folos pentru noi, care vin din starea în care se află trupul nostru acum, ar trebui să arătăm una: prin învârtoşarea trupului nostru ne-am făcut neputincioşi să simțim duhurile, în al căror sălaş am căzut ... Înțelepciunea şi bunătatea lui Dumnezeu a aşezat o piedică între oamenii izgoniți din rai pe pământ şi duhurile care fuseseră izgonite pe pământ din cer; această piedică este materialitatea grosolană a trupului omenesc. Astfel lucrează ocârmuitorii pământeşti care îi despart pe făcătorii de rele, de lume, prin zidul unei închisori, ca nu cumva ei să pricinuiască rău acestor oameni, după propria lor dorire şi să strice şi alți oameni (Sf. Ioan Casian, Convorbirea 8, cap. 12). Duhurile căzute lucrează asupra oamenilor, aducându-le gânduri şi simțiri pline de păcat; dar foarte puțini oameni ajung să vadă duhurile" (Episcopul Ignatie, op. cit. pag. 11-12).

„Sufletul, îmbrăcat în trup, împrejmuit şi despărțit prin acesta de lumea duhurilor, cunoaşte cu încetul, şi dobândeşte dreapta judecată de a deosebi binele de rău, prin cercetarea legii lui Dumnezeu, sau, ceea ce este acelaşi lucru, prin cercetarea creştinismului (Evrei 5, 14). Atunci îi este îngăduită vederea duhovnicească a duhurilor, şi dacă aceasta se face după rânduiala lui Dumnezeu, care îl călăuzeşte, de acum încolo, amăgirea şi înşelarea sunt cu mult mai puțin primejdioase, aducând ca folos experiența şi cunoaşterea.

La despărțirea sufletului de trup prin moartea cea văzută, intrăm din nou în rândul şi în lumea duhurilor. De aici, este limpede că pentru o intrare potrivită în lumea duhurilor, este foarte trebuincioasă buna cunoaştere a legii lui Dumnezeu, la

vremea cea bine socotită, că tocmai pentru această cunoaştere El a hotărât o vreme oarecare pentru fiecare om în parte, pentru pelerinajul său pe pământ. Acest pelerinaj se numeşte viaţă pământească.”

4. Deschiderea simţurilor

„Oamenii capătă putinţa de a vedea duhurile printr-o subţiere a simţurilor, care se săvârşeşte în chip nevăzut şi nedesluşit pentru om. El numai observă că deodată a început să vadă ceea ce înainte de aceasta nu vedea, şi ceea ce alţii nu văd; şi începe să audă ceea ce înainte de aceasta nu auzea. Pentru cei care cunosc o astfel de subţiere a simţurilor în lăuntrul lor, este foarte simplu şi firesc, chiar dacă acesta este un lucru de nepriceput pentru ei şi pentru alţii. Pentru cei care nu au cunoscut o astfel de subţiere, este uimitor şi de nepriceput. În acelaşi chip, este cunoscut tuturor că oamenii se pot cufunda în somn; dar ce fel de fenomen este somnul, şi în ce chip, nevăzut nouă, trecem de la starea de veghe la starea de somn, şi la uitarea de sine - aceasta rămâne o taină pentru noi.

Subţierea simţurilor prin care omul intră în legătură cu fiinţele din lumea nevăzută este numită în Sfânta Scriptură *deschiderea simţurilor*. Scriptura spune: *Atunci a deschis Domnul ochii lui Valaam şi acesta a văzut pe îngerul Domnului, care stătea în mijlocul drumului cu sabia ridicată în mână* (Numerii 22, 31). Fiind împresurat de potrivnici, proorocul Elisei, pentru a-l linişti pe slujitorul său cel înfricoşat, *s-a rugat şi a zis: „Doamne, deschide-i ochii să vadă!” Şi a deschis Domnul ochii slujitorului şi acesta a văzut că tot muntele era plin de cai şi de care de foc împrejurul lui Elisei* (IV Regi 6, 17)” (vezi şi Luca 24, 16-31).

„În locurile citate din Sfânta Scriptură, se vede limpede că mădularele trupului slujesc drept uşi şi porţi spre cămara lăuntrică în care sălăşluieşte sufletul, şi că aceste porţi sunt deschise şi închise la porunca lui Dumnezeu. În chipul cel mai

înțelept şi milostiv, aceste porți rămân mereu închise în oamenii căzuți, ca nu cumva vrăjmaşii noştri juruiți, duhurile căzute, să se năpustească asupra noastră şi să ne ducă la pierzare. Această măsură este cu mult mai însemnată prin aceea că noi, după cădere, ne aflăm în sălaşul duhurilor *căzute*, împresurați de acestea, înrobiți de ele. Fiind cu totul neputincioase de a intra în lăuntrul nostru, ele ni se fac cunoscute din afară, pricinuind felurite gânduri şi închipuiri spurcate, şi prin aceasta aprinzând sufletul neştiutor la vorbirea cu ele. Omului nu-i este îngăduit să pună oprelişte purtării de grijă a lui Dumnezeu şi prin mijloacele sale proprii (prin îngăduirea lui Dumnezeu, iar nu prin voia Lui), să-şi deschidă simțurile şi să intre în legătură văzută cu duhurile. Dar tocmai aşa se întâmplă. Este limpede că, prin propriile sale mijloace, omul poate să intre în legătură numai cu duhurile cele căzute. Nu este obişnuit sfinților îngeri să ia parte la ceva ce nu este după voia lui Dumnezeu, ceva ce nu-I este bine plăcut lui Dumnezeu ...

Ce-i atrage pe oameni să intre în legătură deschisă cu duhurile? Oamenii care au o minte luminată şi nu cunosc creştinismul în lucrare, sunt atraşi din iscodire, din neştiință, din necredință, fără a pricepe că intrând într-o astfel de legătură, îşi pot pricinui lor înşişi cel mai mare rău” (pag. 13-14).

„Socotirea că, cunoaşterea duhurilor cu ajutorul simțurilor are ceva de o aleasă însemnătate este greşită. Aflarea duhurilor numai cu simțurile, fără cunoaşterea cea duhovnicească, nu aduce înțelegerea cea dreaptă a duhurilor; ea aduce numai o înțelegere a lor pe din afară. Aflarea cu simțurile poate plăsmui cu mare lesniciune socotințele cele mai greşite, şi cu adevărat, cel mai adesea, aceasta se întâmplă celor fără experiență şi celor stricați de slava deşartă şi de mărirea de sine. Cunoaşterea duhovnicească a duhurilor se dobândeşte numai de către creştinii adevărați, în vreme ce oamenilor care duc cea mai desfrânată viață, le stă în putință să le cunoască cu simțurile ... Sunt puțini oameni cărora le stă în putință aceasta prin alcătuirea

lor firească,[7] şi duhurile se arată înaintea puţinor oameni într-o împrejurare oarecare din viaţa lor. În ultimele două împrejurări, omul nu este de osândit, dar el trebuie să se ostenească din toate puterile ca să iasă din această stare, care este foarte primejdioasă. În vremurile noastre, mulţi oameni cutează a intra în legătură cu duhurile căzute prin mijlocirea magnetismului (spiritismului), în care vin de obicei duhurile căzute în chipul îngerilor de lumină, şi amăgesc şi înşeală cu ajutorul feluritelor poveşti neobişnuite, amestecând adevărul cu minciuna. Acestea pricinuiesc pururea mare tulburare sufletului şi chiar minţii" (pag. 19).

„Oamenii care văd duhuri, chiar sfinţi îngeri, prin mijlocirea simţurilor, nu ar trebui să-şi facă nici un fel de închipuiri despre ei înşişi: numai singură această simţire, nu este mărturie, oricare ar fi vrednicia celor care simt, pentru că nu numai oamenii stricăcioşi sunt în stare de aceasta, ci chiar şi animalele fără de judecată (Numerii 22, 23)" (pag. 21).

5. Primejdia legăturii cu duhurile

„Oamenilor care nu au cunoaşterea cea duhovnicească, vederea duhurilor cu ochii cei trupeşti le aduce pururea stricăciune, uneori mai mare, alteori mai mică. Aici, pe pământ, chipurile adevărului sunt amestecate cu chipuri ale minciunii (Sf. Isaac Sirul, *Omilia 2*), tot aşa cum într-o ţară binele este amestecat cu răul la un loc, tot aşa cum se întâmplă pe tărâmul alunecării îngerilor căzuţi şi al oamenilor căzuţi" (pag. 23).

„Omul care află duhurile cu simţurile poate fi înşelat cu lesniciune către a lui stricăciune şi pierzare. Dacă, în simţirea duhurilor, omul arată că are încredere în ele şi că nu le cunoaşte, acela va fi înşelat fără greş, va fi atras negreşit, acela va fi negreşit pecetluit cu pecetea înşelării, care nu este de priceput pentru cel gol de haina cunoaşterii, acela va fi pecetluit cu pecetea stricăciunii înfricoşătoare a duhului său; şi mai mult

[7] Adică printr-o meşteşugire care poate fi moştenită.

decât atât, putința îndreptării şi a mântuirii este adesea pierdută. Aceasta s-a întâmplat cu mulți, foarte mulți. S-a întâmplat nu numai cu păgânii, ai căror preoți erau de cele mai multe ori în legătură nemijlocită cu dracii; s-a mai întâmplat nu numai cu mulți creştini care nu cunosc tainele creştinismului şi din vreo pricină sau alta au intrat în legătură cu duhurile; s-a întâmplat cu mulți ostenitori şi călugări care au aflat duhurile cu simțurile, fără să fi dobândit cunoaşterea duhovnicească a lor.

Intrarea dreaptă, după lege, în lumea duhurilor, este îngăduită numai de învățătura şi lucrarea nevoinței creştine. Toate celelalte mijloace sunt în afara legii şi oamenii trebuie să se lepede de ele căci sunt netrebnice şi primejdioase. Numai Dumnezeu este Cel Care îl duce pe ostaşul cel adevărat al lui Hristos, la cunoaşterea duhurilor. Când Dumnezeu călăuzeşte, nălucirile adevărului, în care se ascunde minciuna, se despart de adevăr; atunci i se dă ostenitorului, înainte de toate, cunoaşterea cea duhovnicească a duhurilor, descoperindu-i-se în amănunt şi cu hotărâre, însuşirile acestor duhuri. Numai după aceasta, unor sihaştri oarecare, li se îngăduie cunoaşterea duhurilor cu ajutorul simțurilor, prin care se întregeşte cunoaşterea lor primită prin duh" (pag. 24).

6. Câteva sfaturi practice

Din cuvântarea Sfântului Antonie, care se află în Viața sa scrisă de Sf. Atanasie (despre care s-a pomenit deja mai sus, ca izvor de căpetenie al cunoaşterii noastre despre lucrarea dracilor), Episcopul Ignatie primeşte sfaturi lucrătoare pentru ostenitorii creştini, despre cum să se socotească aceştia pentru cunoaşterea duhurilor cu ajutorul simțurilor, dacă s-ar întâmpla ca acelea să i se arate vreunuia. Acest lucru este de cea mai mare însemnătate pentru toți cei care doresc să ducă o viață duhovnicească cu adevărat creştină în zilele noastre, când (pentru pricinile pe care vom încerca să le lămurim mai jos) aflarea duhurilor cu ajutorul simțurilor a ajuns să fie cu mult mai

obişnuită decât până acum. Sf. Antonie ne învață:

„Trebuie să cunoaşteți următoarele pentru ocrotirea voastră. Când se arată oarecare chip de vedenie, nu vă înfricoşați. Ci, oricare chip de vedenie s-ar arăta, mai înainte de toate întrebați bărbăteşte: 'Cine eşti şi de unde vii?' Dacă este o lucrare a sfinților, ei vă vor aduce pace şi vor schimba frica voastră întru bucurie. Dar dacă este o arătare drăcească, când află hotărâre în sufletul vostru, acela îndată se va cutremura, căci întrebarea slujeşte ca semn al sufletului celui întărit. Punând o întrebare ca aceasta, Iosua, fiul lui Navi, s-a lămurit de adevăr (Iosua 5, 13), şi potrivnicul nu s-a ascuns de Daniel (Daniel 10, 20)" (Episcopul Ignatie op. cit. pag. 43-44; *Viața Sf. Antonie*, ediția englezească a colecției Eastern Orthodox Books, pag. 29).

După ce povesteşte despre chipul în care, chiar şi Sf. Simeon Stâlpnicul a fost oarecând aproape biruit de către un oarecare drac, care i s-a arătat lui în chip de înger, într-un car de foc (Viețile sfinților, 1 septembrie), Episcopul Ignatie îi atenționează pe creştinii ortodocşi de astăzi: „Dacă sfinții s-au aflat într-o primejdie ca aceea, de a fi înşelați de duhurile cele rele, această primejdie este şi mai înfricoşătoare pentru noi. Dacă sfinții nu-i cunosc întotdeauna pe draci, care li s-au arătat lor în chipul sfinților şi al lui Hristos, cum este cu putință să socotim că noi îi vom cunoaşte fără să ne înşelăm? Singurul mijloc de scăpare din fața acestor duhuri este să alungăm cu desăvârşire aflarea lor şi vorbirea cu ele, dându-ne seama că noi suntem nepotriviți pentru asemnea vedere şi vorbire.

Învățătorii sfinți ai războiului duhovnicesc … poruncesc ostenitorilor cucernici să nu se încreadă în nici un fel de chip ori vedenie dacă s-ar arăta pe neaşteptate, nici să nu se pornească a vorbi cu duhurile acelea, nici să nu le dea nici un fel de atenție. Ei poruncesc că în vremea unor asemenea arătări, omul trebuie să se păzească însemnându-se cu semnul crucii, să închidă ochii, şi cu conştiința neclintită a unuia ce este nevrednic şi nepotrivit de a vedea duhuri sfinte, să-L roage stăruitor pe Dumnezeu să ne

ocrotească pe noi de toate cursele şi înşelările care sunt pornite cu vicleşug asupra oamenilor de către duhurile cele rele" (pag. 45-46).

Mai mult, Episcopul Ignatie îl citează pe Sf. Grigorie Sinaitul: „Cu nici un chip să nu primiți în lăuntrul ori în afara voastră, dacă vedeți ceva cu ochii ori cu mintea, fie că este chip al lui Hristos sau al vreunui înger, sau sfânt, sau dacă s-ar plăsmui ori înfățişa în minte vreo lumină prin lucrarea închipuirii. Căci prin fire îi este prea obişnuit minții să se lase în voia închipuirilor, şi cu uşurință alcătuieşte chipurile pe care le doreşte. Acest lucru este obişnuit celor ce nu-şi poartă de grijă cu dreptate, şi prin aceasta ei singuri se păgubesc" (pag. 47-49).

Concluzii

În concluzie, Episcopul Ignatie ne învață: „Singura intrare dreaptă în lumea duhurilor este învățătura creştină şi punerea întru lucrare a nevoinței creştine. Singura cunoaştere dreaptă a duhurilor este urcuşul duhovnicesc şi desăvârşirea creştină" (pag. 53).

Când vine vremea rânduită de Unul Dumnezeu şi care numai de El este ştiută, vom intra fără greş în lumea duhurilor. Vremea aceea nu este departe de fiecare dintre noi. Fie ca Atotbunul Dumnezeu să ne îngăduiască să ne petrecem viața pământească în asemenea chip, ca de-a lungul zilelor vieții noastre să avem oprită legătura cu duhurile cele căzute şi să putem intra în legătură cu duhurile cele sfinte, aşa încât, pe această temelie, când vom ieşi din trup, să ne putem număra în rândul duhurilor celor sfinte, iar nu al celor căzute!" (pag. 67).

Învățătura Episcopului Ignatie Brianceaninov, scrisă cu peste o sută de ani în urmă, ar fi putut foarte bine să fie scrisă şi astăzi, prezentând cu atâta limpezime ispitele duhovniceşti ale vremurilor noastre, când „porțile simțirii" (pentru a folosi expresia popularizată de către un lucrător în acest domeniu, Aldous Huxley) au fost deschise în oameni, într-o măsură

nevisată în vremea Episcopului Ignatie.

Aceste cuvinte nu mai au nevoie de nici un comentariu. Cititorul cu bun simţ, poate că deja a început să le pună întru lucrare în experienţele de „după moarte" pe care le-am înfăţişat în aceste pagini şi aşa a început să-şi dea seama de primejdia îngrozitoare a acestor experienţe pentru sufletul omului. Cine cunoaşte această învăţătură ortodoxă nu poate decât să socotească cu uimire şi înfricoşare uşurătatea cu care „creştinii" de astăzi se încred în vedenii şi arătări, care ajung acum să fie atât de obişnuite. Pricina acestei necunoaşteri este limpede: romano-catolicismul şi protestantismul, desprinse de veacuri de învăţătura ortodoxă şi de rânduiala vieţii duhovniceşti, au pierdut toată iscusinţa pentru dreapta socoteală limpede asupra duhurilor. Însuşirea creştină neabătută, de neîncredere în gândurile şi simţirile cele „bune", li s-a făcut lor cu totul străină. Ca urmare, experienţele „spirituale" şi arătările duhurilor sunt poate mai obişnuite astăzi decât în oricare altă vreme a veacurilor creştine şi omenirea lesne-încrezătoare este pregătită să primească teoria „new age" a minunilor spirituale, sau o „nouă pogorâre a Duhului Sfânt", pentru a lămuri acest fapt. Omenirea s-a împuţinat atât de mult duhovniceşte, socotindu-se „creştină" chiar în vreme ce se pregăteşte pentru veacul „minunilor" drăceşti, care reprezintă un semn al vremurilor de pe urmă (Apocalipsa 16, 14).

Trebuie să adăugăm că înşişi creştinii ortodocşi, în vreme ce se află teoretic întru cunoaşterea adevăratei învăţături creştine, arareori sunt conştienţi de aceasta, şi adesea sunt înşelaţi cu aceeaşi uşurinţă ca şi ne-ortodocşii. Este vremea ca această învăţătură să fie dobândită din nou de către aceia care au acest drept al întâilor născuţi!

Cei care istorisesc acum experienţele lor de „după moarte", se vădesc a fi la fel de încrezători în experienţele lor, ca oricare alţii care s-au rătăcit în trecut. În toată literatura contemporană despre acest subiect, sunt foarte puţine situaţii în care o persoană

socoteşte cu dreaptă judecată, că cel puțin o parte a experienței ar putea să vină de la diavol. De bună seamă, cititorul ortodox îşi va pune această întrebare şi va încerca să priceapă aceste experiențe în lumina învățăturii duhovniceşti a părinților şi a sfinților ortodocşi.

Acum trebuie să mergem mai departe şi să vedem ce anume se întâmplă cu sufletul, după învățătura ortodoxă, când acesta părăseşte trupul la moarte şi intră în lumea duhurilor.

CAPITOLUL VI

Vămile văzduhului

LOCUL în care sălăşluiesc dracii în această lume căzută, şi locul în care sufletele de curând plecate ale oamenilor îi întâlnesc pe aceştia, este *aerul*. Episcopul Ignatie descrie acest loc, care trebuie lămurit limpede, pentru a se înțelege corect experiențele care au loc „după moarte” în zilele noastre.

„Cuvântul lui Dumnezeu, împreună lucrător cu Duhul, ne descoperă prin vasele Sale cele alese, că locul dintre cer şi pământ, întreaga întindere azurie a văzduhului, care ni se face nouă văzută sub ceruri, slujeşte drept sălaş pentru îngerii căzuți, care au fost izgoniți din cer …. Sf. Apostol Pavel îi numeşte pe îngerii cei căzuți *duhurile răutății, care sunt în văzduhuri* (Efeseni 6, 12), şi pe căpetenia lor o numeşte *stăpânitorul puterii văzduhului* (Efeseni 2, 2). Îngerii căzuți sunt răspândiți în mulțime mare în văzduhul pe care îl vedem deasupra noastră. Ei tulbură pururea toate lumea şi pe fiecare om în parte. Pentru fiecare faptă rea, ori ucidere, ei s-au făcut ațâțători şi împreună lucrători cu făptaşul. Ei îi apleacă pe oameni spre păcat, şi îi învață cum să-l săvârşească în toate chipurile cu putință. Sf. Apostol Petru zice: *Potrivnicul vostru, diavolul, umblă, răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită* (I Petru 5, 8), atât în timpul vieții noastre pământeşti, cât şi după ieşirea sufletului din trup. Când sufletul unui creştin lasă sălaşul său pământesc, şi porneşte urcuşul prin văzduh, către sălaşul lui din cer, dracii îl opresc, ostenindu-se să afle în acela vreo asemuire de vreun chip cu ei, cu păcoşenia lor, cu căderea lor, şi să-l tragă în jos către iad, care este *gătit diavolului şi îngerilor lui* (Mat. 25, 41). Ei lucrează în

chipul acesta prin dreptul pe care l-au dobândit” (Episcopul Ignatie, *Opere complete*, vol. III, pag. 132-133).

După căderea lui Adam, continuă episcopul Ignatie, când raiul a fost închis pentru om şi un heruvim cu sabie de foc a fost pus să-l păzească (Facerea 3, 24), mai-marele îngerilor căzuţi, satana, dimpreună cu hoardele de duhuri stăpânite de el, ”s-a sălăşluit în locul dintre pământ şi rai, şi din ceasul acela şi până la jertfa mântuitoare şi moartea de viaţă dătătoare a lui Hristos, acela nu a îngăduit nici măcar unui singur suflet, după ieşirea lui din trup, să treacă pe calea aceea. Porţile raiului au fost închise oamenilor. Atât cei drepţi cât şi cei păcătoşi coborau în iad (după moarte). Porţile veşniciei şi calea de netrecut erau deschise (numai) pentru Domnul nostru Iisus Hristos” (pag. 134-135). După răscumpărarea noastră de către Iisus Hristos, „toţi cei care L-au prigonit pe faţă pe Mântuitorul au primit moştenirea lui satan: după ieşirea din trup, sufletele lor coboară drept în iad. Iar creştinii care sunt aplecaţi spre păcat sunt la fel de nevrednici ca să fie ridicaţi de la viaţa pământească la slăvita veşnicie. Dreptatea cere ca aceste aplecări spre păcat, aceste vinderi ale Mântuitorului să fie cântărite. Sunt de trebuinţă dreapta socoteală şi dreapta judecată pentru cunoaşterea măsurii aplecării spre păcat a sufletului creştinului, pentru a hotărî ce covârşeşte în el - viaţa veşnică ori moartea veşnică. Dreapta judecată a lui Dumnezeu aşteaptă sufletul fiecărui creştin după ieşirea lui din trup, după cum a spus Sf. Apostol Pavel: *Şi precum este rânduit oamenilor, o dată să moară, iar după aceea să fie judecata* (Evrei 9, 27).

Pentru cercetarea sufletelor care străbat văzduhul, puterile întunericului au statornicit locuri anume de judecată şi păzitori într-o aleasă rânduială. În sălaşurile de sub rai, de la pământ până la cer, stau pururea de pază legiuni de duhuri căzute. Fiecare sălaş având cunoscători ai vreunui oarecare chip al păcatului, caută cu multă grijă păcatul acela în sufletul care ajunge în acel loc. Străjile dracilor văzduhului şi sălaşurile de

judecată sunt numite în scrierile patristice *vămi*, iar duhurile care slujesc în acelea sunt numiţi *vameşi*" (vol. III, pag 136).

1. Cum să înţelegem vămile

Poate că nici un chip al eshatologiei ortodoxe nu a fost atât de greşit înţeles ca acest fenomen al vămilor văzduhului. Mulţi absolvenţi ai seminariilor ortodoxe moderne de astăzi sunt aplecaţi să ignore această realitate, ca pe vreo „adăugire mai târzie" la învăţătura ortodoxă, sau ca pe vreun tărâm „închipuit", fără temelie în textele scripturistice, ori patristice, ori în realitatea duhovnicească. Astfel de studenţi sunt victimele unei educaţii raţionaliste, căreia îi lipseşte înţelegerea subtilităţilor despre lumea de dincolo, descrise adesea în scrierile scripturistice şi patristice. Întărirea prea raţionalistă a înţelesului „neabătut" al textelor şi socotirea „realistă", sau în sens lumesc, a întâmplărilor înfăţişate în Scriptură şi în Vieţile sfinţilor au dus la amestecarea şi chiar la pierderea completă a înţelesurilor şi a experienţelor duhovniceşti care sunt adesea de cea mai mare însemnătate în izvoarele ortodoxe. De aceea, episcopul Ignatie - care, pe de o parte a fost un intelectual modern „de mare subţirime", iar pe de altă parte un fiu simplu şi adevărat al Bisericii - poate sluji cu dreptate ca punte pe care intelectualii ortodocşi de astăzi şi-ar putea afla calea înapoi, către adevărata predanie a ortodoxiei.

Înainte de a continua prezentarea învăţăturii episcopului Ignatie, să luăm aminte la atenţionările a doi cugetători ortodocşi, unul modern iar altul din vechime, pentru cei care pornesc la cercetarea adevărului lumii celeilalte.

În sec. al XIX-lea, Mitropolitul Macarie al Moscovei, în cuvântul său despre starea sufletelor după moarte, scrie: „Trebuie să luăm aminte că, aşa cum în general în înfăţişarea lucrurilor lumii spirituale, pentru noi cei care suntem îmbrăcaţi în trup, sunt de neocolit unele caracteristici care sunt mai mult

sau mai puțin antropomorfice şi legate de simțuri - tot aşa, în chip deosebit, aceste însuşiri sunt aplicabile şi în învățătura despre vămile prin care trece sufletul omului după ieşirea din trup. Şi de aceea omul trebuie să-şi aducă aminte cu hotărâre ce l-a învățat îngerul pe Sf. Macarie al Alexandriei, când acesta începuse să-i povestească despre vămi: 'Socoteşte lucrurile pământeşti de aici ca pe cea mai împuținată arătare a lucrurilor celor cereşti.' Nu trebuie să înțelegem vămile în vreun chip material, ori să le cunoaştem prin simțuri, ci - pe cât ne stă nouă în putință - în sens duhovnicesc şi fără amănunte care, la feluriți autori şi la felurite relatări ale Bisericii însăşi, sunt înfățişate în chipuri diferite, deşi înțelesul vămilor este neschimbat, în esența ei."[8]

Unele exemple cu astfel de amănunte care nu trebuie socotite în chip „material şi prin simțuri", sunt date de către Sf. Grigorie Dialogul în cartea a patra a *Dialogurilor* sale care, înfățişează mai ales problema vieții după moarte.

Astfel, istorisind vedenia de după moarte a unui oarecare Reparatus, care a văzut un preot păcătos ce ardea în vârful unui rug uriaş, Sf. Grigorie spune: „Rugul de lemn pe care l-a văzut Reparatus nu înseamnă că lemnul arde în iad. Asta s-a întâmplat, mai degrabă, ca să-i arate aceluia chipul viu al flăcărilor iadului, astfel încât, povestind oamenilor, să capete frică de focul cel veşnic prin asemănarea cu focul cel material cunoscut de ei" (*Dialoguri*, IV, 32, pag. 229-230).

Şi iarăşi, după ce Sf. Grigorie povesteşte cum un om a fost trimis înapoi după moarte din pricina unei „greşeli" - altcineva cu acelaşi nume fiind de fapt cel care fusese chemat din viață (asemenea cazuri sunt cunoscute şi în experiențele de „după moarte" de astăzi) - adaugă Sf. Grigorie, „Oricând se întâmplă aceasta, dreapta socotință va arăta că nu a fost o greşeală, ci o atenționare. În marea Sa milostivire, Bunul Dumnezeu îngăduie

---

[8] Mitropolitul Macarie al Moscovei, *Teologie dogmatică ortodoxă* (în lb. rusă), St. Petersburg, 1883, vol. 2, pag. 538.

unor suflete să se întoarcă în trupurile lor îndată după moarte, astfel încât priveliştea iadului să-i învețe în cele din urmă să se înfricoşeze de pedepsele veşnice. Numai cuvintele singure nu i-ar putea face să creadă în ele" (*Dialoguri*, IV, 37, pag. 237).

Şi când cineva a văzut sălaşuri de aur în rai, în vedenii care au avut loc după moarte, Sf. Grigorie spune: „De bună seamă, nici un om cu bun simț nu va socoti această vorbire în mod literal …. Întrucât răsplata slavei veşnice se câştigă prin milostenii, se pare că este cu putință zidirea unui sălaş veşnic din aur" (*Dialoguri*, IV, 37, pag. 241).

Mai târziu vom spune mai multe despre deosebirea dintre *vedeniile* din altă lume şi experiențele adevărate „din afara trupului" (experiențele vămilor şi multe dintre experiențele de „după moarte" de astăzi țin de cele adevărate, în chip limpede); dar pentru noi este destul acum să socotim cu luare aminte şi cu dreaptă judecată toate experiențele din lumea cealaltă. Nici un om adâncit în învățătura ortodoxă nu ar spune că vămile nu sunt „adevărate", că nu sunt *trăite* cu adevărat de suflet după moarte. Dar trebuie să nu uităm că aceste experiențe nu au loc în lumea materială învârtoşată în care trăim noi. Cu toate că există cu adevărat, atât timpul cât şi spațiul, sunt foarte deosebite de înțelegerile noastre pământeşti despre timp şi spațiu. Povestirile acestor experiențe în limbaj pământesc nu pot exprima întru totul realitatea de dincolo. Oricine citeşte în chip obişnuit literatură ortodoxă, care înfățişează cele ce se află după moarte, va cunoaşte cum să socotească cu dreptate cele duhovniceşti arătate acolo şi amănuntele întâmplătoare care se pot spune uneori în limbaj simbolic ori imaginar. Astfel, de bună seamă, nu se află „case" ori „căsuțe" în aer, unde să se plătească „vamă", sau unde se află „zapisuri" şi liste cu toate păcatele, ori „cântare" pentru măsurarea faptelor celor bune, şi nici „aur" cu care să se plătească „datoriile" - în toate aceste împrejurări, trebuie să înțelegem cu dreptate că aceste privelişti sunt folosite ca mijloace vii şi pilduitoare pentru a arăta cele ce trebuie să

rabde sufletul în ceasul acela (al morții n. t.). Dacă sufletul *vede* cu adevărat aceste priveliști în ceasul acela, din pricina obiceiului dintru toată lungimea zilelor lui de a cunoaște adevărul duhovnicesc numai prin chipuri materiale, sau mai târziu își poate *aduce aminte* de întâmplare numai cu ajutorul acestor priveliști, sau îi este de-a dreptul cu neputință să *spună* în vreun alt chip despre cele ce s-au întâmplat - toată această problemă este de mai mică însemnătate, pe care nu au socotit-o de preț cei ce au scris despre aceste experiențe: nici Sfinții Părinți, și nici cei ce au scris Viețile sfinților. *Există* cu adevărat o cercetare făcută de către draci, care se arată cu chip de om, dar foarte înfricoșător, care îi osândesc pentru păcate pe cei de curând plecați și caută numaidecât să pună stăpânire pe trupul nematerial al sufletului, care este apucat cu hotărâre de către îngeri. Toate acestea se petrec în văzduh, deasupra noastră și pot fi văzute de aceia ai căror ochi sunt deschiși spre lumea duhovnicească.

Să ne întoarcem acum la prezentarea învățăturii ortodoxe despre vămile văzduhului, făcută de episcopul Ignatie.

2. Mărturia Patristică despre vămi

„Învățătura despre vămi este învățătura Bisericii. *Nu-i nici o îndoială* (subliniere în original) că Sf. Apostol Pavel vorbește despre ele atunci când zice despre creștini, că ei trebuie să ia parte la războiul cu duhurile răutății de sub ceruri (Efeseni 6, 12). Găsim această învățătură în întreaga predanie a Bisericii din primele veacuri și în rugăciunile bisericești" (Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 138).

Episcopul Ignatie citează mulți Sfinți Părinți care ne învață despre vămi. Vom pomeni numai câțiva dintre ei.

În Viața Sfântului Antonie cel Mare, Sf. Atanasie cel Mare scrie cum, odată, la apropierea ceasului al nouălea, după ce Sf. Antonie a început să se roage înainte de a mânca, a fost numaidecât răpit de Duhul, și ridicat de îngeri la cer. Dracii

văzduhului s-au împotrivit urcuşului lui: îngerii, opunându-se, au cerut să le facă cunoscute pricinile împotrivirii lor, căci Sf. Antonie nu avea nici un păcat. Dracii s-au străduit să facă cunoscute păcatele săvârşite de el chiar de la naştere; dar îngerii au închis gurile defăimătorilor, spunându-le că nu trebuie să numere păcatele de la naştere, care fuseseră deja şterse prin harul lui Hristos; ci să spună ei - dacă cunosc vreunul - păcatele pe care le-a săvârşit el după ce a intrat în monahism şi şi-a închinat viața lui Dumnezeu. În osândirile pe care le-au făcut, dracii au rostit multe minciuni neruşinate; dar fiindcă defăimătorilor le-a lipsit temeiul, cale liberă s-a deschis înaintea lui Antonie. Îndată ce şi-a venit în sine, a văzut că se afla în acelaşi loc unde stătuse pentru rugăciune. Uitând de mâncare, a petrecut întreaga noapte în lacrimi şi suspine, cugetând la mulțimea de vrăjmaşi ai omului, la războiul împotriva unei oşti ca aceea, la greutatea drumului prin văzduh, către rai, şi la cuvintele Apostolului care zice: *Lupta noastră nu este împotriva trupului şi a sângelui, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sunt în văzduhuri* (Efeseni 6, 12; Efeseni 2, 2). Ştiind că puterile văzduhului caută doar un singur lucru, că se apleacă asupra lui cu toată râvna, că se ostenesc şi se străduiesc să ne lipsească de o cale liberă către cer, Apostolul ne sfătuieşte: *Luați toate armele lui Dumnezeu, ca să puteți sta împotrivă în ziua cea rea* (Efeseni 6, 13), *pentru ca cel potrivnic să se ruşineze, neavând de zis nimic rău despre noi* (Tit 2, 8)".[9]

Făcându-ne cunoscute cele se întâmplă în ceasul morții, Sf. Ioan Gură de Aur ne învață: „În ceasul acela vom avea nevoie de multe rugăciuni, de multe ajutoare, de multe fapte bune, de mare mijlocire de la îngeri, în călătoria prin sălaşurile văzduhului. Dacă atunci când călătorim într-o țară străină sau într-un oraş

---

[9] Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 138-139; Viața Sf. Antonie, ed. Eastern Orthodox Books, pag. 41.

necunoscut, avem nevoie de o călăuză, cu atât mai mult avem nevoie de călăuze şi ajutoare care să ne îndrume în cealaltă lume, nevăzută, printre stăpâniile şi puterile şi stăpânitorii lumii, din sălaşurile văzduhului, care sunt numiți prigonitori şi strângători de dajdii şi vameşi."[10]

Sf. Macarie cel Mare scrie: „Când auziți că există mulțimi de balauri, şi guri de lei, şi puteri întunecate sub ceruri, şi focuri care ard şi pocnesc în mădulare, voi nu credeți nimic din toate astea, fiindcă nu ştiți că dacă nu primiți *arvuna Duhului Sfânt* (II Cor. 1, 22), acelea îți cuprind sufletul când iese din trup, pentru că nu rabdă să-l vadă că se ridică la cer."[11]

Sf. Isaia Pustnicul, un Părinte al Filocaliei din sec. al VI-lea, ne învață că noi creştinii trebuie „zilnic să avem moartea înaintea ochilor şi să purtăm de grijă cum vom săvârşi ieşirea din trup şi cum vom trece de duhurile cele rele, care ne vor întâmpina în văzduh" (*Omilia* 5, 22). „Când sufletul iese din trup, îngerii îl însoțesc; însă puterile întunericului ies în întâmpinarea lui, dorind să-l oprească şi să-l cerceteze, ca să vadă dacă ar putea găsi în acel suflet ceva asemenea lor" (*Omilia* 17).

Sf. Isihie, preot din Ierusalimului (sec. al V-lea), ne învață: „Ceasul morții ne va afla, acesta va veni, şi va fi cu neputință să scăpăm de moarte. O, numai dacă stăpânul lumii şi al văzduhului care trebuie să ne întâmpine la ceasul acela, ne-ar putea socoti nedreptățile noastre mici şi neînsemnate, şi de nu ne-ar putea osândi cu dreptate!" (Omilie despre cumpătare în Filocalia).

Sf. Grigorie Dialogul († 604), în omiliile sale la Evanghelie, scrie: „Omul trebuie să cugete adânc la cât de înfricoşător va fi pentru noi ceasul morții, ce chinuire cumplită va răbda sufletul la vremea aceea, ce aducere aminte a tuturor păcatelor, ce uitare

---

[10] Omilie despre răbdare şi recunoştinţă, care se citeşte la slujbele Bisericii Ortodoxe în sâmbăta a şaptea a Paştelui şi la slujbele de înmormântare.

[11] *Cincizeci de omilii duhovniceşti*, 16:13, A. J. Mason tr., Eastern Orthodox Books, Willits, Ca., 1974, pag. 141.

a fericirii trecute, ce frică şi ce teamă de Judecată. În ceasul acela, duhurile cele rele vor cerceta faptele sufletului care pleacă. În ceasul acela, duhurile vor înfăţişa priveliştile păcatelor spre care l-au împins aceia (diavolii) pentru a-l trage pe el la împreună chinuire cu ei. Dar de ce vorbim numai de sufletul păcătos, când duhurile vin în aceeaşi măsură şi la muribunzii cei aleşi, şi caută în ei păcate asemenea cu ale lor, dacă au izbutit să-i ispitească? Dintre oameni a fost numai Cel Unul Care înainte de patima Sa, a zis fără frică: *Nu voi mai vorbi multe cu voi, căci vine şi stăpânitorul acestei lumi şi el nu are nimic în Mine* (Ioan 14, 30)", (Omilii la Evanghelii, 39, la Luca 19, 42-47; Episcopul Ignatie, op. cit. III, pag. 278).

Sf. Efrem Sirul († 373) înfăţişează ceasul morţii şi judecata în chipul acesta: „Când vin duhurile cele înfricoşătoare, când puterile cele dumnezeieşti poruncesc sufletului să iasă din trup, când acelea ne îndepărtează cu sila şi ne duc la locul de judecată cu neputinţă de ocolit - văzându-i în ceasul acela, sărmanul om ... se cutremură cu totul ca din pricina unui cutremur ... puterile cereşti, luând sufletul, porneşte urcuşul prin văzduh, unde stau căpeteniile, puterile şi stăpâniile lumii. Aceştia sunt osânditorii noştri, vameşii înspăimântători, registratorii, perceptorii; toţi aceştia întâlnesc sufletul în calea lor, iau zapisul la socoteală, îl cercetează, numără păcatele şi datoriile acestui om - păcatele tinereţii şi ale vârstei celei adunate cu anii, cele de voie şi cele fără de voie, săvârşite cu fapta, cuvântul sau cu gândul. Mare este teama aici, mare este cutremurul sărmanului suflet, de nepovestit este ruşinea pe care o rabdă în ceasul acela de la mulţimea fără de număr de vrăjmaşi care îl împresoară cu mii şi mii, ocărându-l, ca să-i oprească urcuşul către cer, ca să nu se sălăşluiască în lumina celor vii, şi ca să nu intre în împărăţia vieţii. Dar sfinţii îngeri, luând sufletul, îl duc mai departe."[12]

Sfintele sfujbe ale Bisericii Ortodoxe au de asemenea multe pomeniri ale vămilor. Astfel, în *Octoih*, lucrarea Sfântului Ioan

[12] Sf. Efrem Sirul, *Opere complete*, (în lb. rusă), 1882, vol. 3, pag. 383-385.

Damaschin (sec. al VIII-lea), citim: „O, Preasfântă Fecioară, la ceasul morții mele, slobozeşte-mă din mâinile dracilor şi de judecată şi de osândire şi de cercarea cea înfricoşătoare, şi de vămile cele chinuitoare, şi de căpetenia cea cumplită şi de osânda veşnică, o, Maică a lui Dumnezeu" (Glas 4, vineri, cântarea a 8-a, canonul utreniei). Iarăşi: „Când se va despărți sufletul meu cu sila din mădularele trupului, dumnezeiască mireasă stai lângă mine .... ca să pot trece neoprit de stăpânitorii întunericului, care stau în văzduh."[13] Episcopul Ignatie citează alte 17 astfel de exemple din cărțile de cult, care, de bună seamă, nu reprezintă o listă întreagă.

Cea mai desăvârşită înfăţişare a învăţăturii despre vămile văzduhului, a Părinților Bisericii din primele veacuri, este prezentată în omilia despre ieşirea sufletului din trup a Sf. Chiril al Alexandriei († 444) care se află întotdeauna în edițiile Psaltirii slavone alcătuită din catisme (adică, Psaltirea rânduită pentru folosirea în Sfintele Slujbe). Printre multe alte lucruri care se află în această omilie, Sf. Chiril spune: „Ce frică şi cutremur te aşteaptă, o, suflete, în ziua morții! Vei vedea draci înfricoşători, fioroşi, nemilostivi şi urâcioşi, ca întunecoşii etiopieni, stând înaintea ta. Chiar numai priveliştea lor este mai rea decât orice chinuire. Văzându-i, sufletul se tulbură, se nelinişteşte, caută să se ascundă, se grăbeşte către îngerii lui Dumnezeu. Sfinții îngeri iau sufletul; trecând împreună cu ei prin văzduh, sufletul se ridică, şi ajunge la vămile care păzesc drumul de la pământ la cer, care opresc sufletul, împiedicându-i suişul la cer. Fiecare vamă cercetează păcatele de care răspunde; fiecare păcat, fiecare patimă îşi are vameşii şi socotitorii săi."

Mulți alți Sfinți Părinți, de dinainte şi de după Sf. Chiril, vorbesc sau pomenesc despre vămi. După pomenirea multora, istoricul dogmelor bisericeşti, din sec. al XIX-lea, despre care s-a spus mai sus, concluzionează: „O punere în lucrare a

[13] Octoih, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bis. Ort. Rom., 1912, glas 2, vineri, cântarea 9, p. 155.

învățăturii despre vămi în Biserică, atât de permanentă, de neschimbată şi de cuprinzătoare, mai ales printre dascălii veacului al IV-lea, mărturiseşte fără putință de tăgadă, că o primiseră ca predanie de la învățătorii veacurilor de dinainte şi se întemeiază pe tradiția apostolică.”[14]

3. Vămile în Viețile sfinților

În Viețile sfinților ortodocşi se află multe relatări - unele dintre ele foarte vii - despre felul în care trece sufletul prin vămi, după moarte. Cea mai amănunțită înfățişare se află în Viața Sf. Vasile cel Nou (26 martie), care istoriseşte trecerea prin vămi a Sfintei Teodora, aşa cum o povesteşte într-o vedenie chiar ea, unui ucenic al Sfântului, pe nume Grigorie. În această relatare sunt pomenite douăzeci de vămi, fiecare dintre ele cercetând câte un păcat oarecare. Episcopul Ignatie se referă la această povestire din destul (vol. III, pag. 151-158). Această istorisire se mai află într-o traducere engleză (*Tainele veşnice de dincolo de mormânt*, pag. 69-87), şi nu cuprinde nimic semnificativ, care să nu se mai afle şi în alte izvoare ortodoxe despre vămi, drept pentru care vom trece peste aceasta, dând alte izvoare care deşi cuprind mai puține amănunte, urmează aceeaşi istorisire de bază a faptelor.

În relatarea soldatului Taxiot, de pildă (*Viețile sfinților*, 28 martie), se povesteşte că el s-a întors la viață după şase ore petrecute în mormânt şi a povestit despre următoarea experiență trăită:

„Când am murit, am văzut arătându-se înaintea mea nişte etiopieni. Înfăţişarea lor era înfricoşătoare; când îi vedeam, sufletul meu se tulbura. Atunci am văzut doi tineri minunați, şi sufletul meu a sărit în brațele lor. Am început să urcăm încet spre înălțimi, ca într-un zbor, şi am ajuns la vămile care păzesc urcuşul şi opresc sufletul fiecărui om. Fiecare vamă cerceta un păcat: o vamă cerceta minciuna, alta pizmuirea, alta mândria;

[14] Mitropolitul Macarie al Moscovei, *Teologie dogmatică ortodoxă*, vol. 2, pag. 535.

fiecare păcat îşi are vameşii săi în văzduh. Şi am văzut că îngerii ţineau toate faptele mele bune într-un cufăr mic; scoţându-le afară, le cântăreau cu faptele mele cele rele. Aşa am trecut de toate vămile. Iar când ne apropiam de porţile raiului, am ajuns la vama păcatului trupesc. Cei care păzesc calea acolo, m-au oprit şi mi-au arătat toate păcatele trupeşti, săvârşite din copilăria mea până acum. Îngerii care mă duceau, au zis: 'Toate păcatele pe care le-ai săvârşit în cetate au fost iertate de Dumnezeu, pentru că te-ai pocăit pentru ele.' La aceasta, potrivnicii mei au răspuns: 'Dar când ai plecat din cetate, în sat, ai săvârşit adulter cu femeia unui ţăran.' Îngerii, auzind aceasta şi neaflând nici o faptă bună care ar fi putut ierta păcatul meu, m-au lăsat şi au plecat de la mine. Atunci, duhurile cele rele m-au apucat, şi suflând peste măsură asupra mea, m-au aruncat jos, la pământ. Pământul s-a crăpat şi am fost azvârlit acolo jos, prin povârnişuri strâmte, cu duhori spurcate, către temniţa iadului, de sub pământ." (Sfârşitul acestei Vieţi, îl puteţi citi în limba engleză, în *Tainele veşnice de dincolo de mormânt*, pag. 169-171. Vezi şi Vietile sfinţilor, luna martie, Editura Episcopiei Romanului si Huşilor, 1995, pag. 402 – 404.).

Episcopul Ignatie mai dă şi alte experienţe ale vămilor din Vieţile altor sfinţi: Sf. Mare Mucenic Eustratie (sec. al IV-lea, 13 decembrie), Sf. Nifon de Constantia (Cipru), care a văzut multe suflete urcând-se prin vămi (sec. al IV-lea, 23 decembrie), Sf. Simeon cel Nebun pentru Hristos al Emesei (sec. al VI-lea, 21 iulie), Sf. Ioan cel Milostiv, Patriarhul Alexandriei (sec. al VII-lea, *Prolog*, 19 decembrie), Sf. Simeon al Muntelui Minunat (sec. al VII-lea, *Prolog*, 13 martie), şi Sf. Macarie cel Mare (19 ianuarie).

Episcopul Ignatie nu cunoştea multe dintre izvoarele ortodoxe timpurii din apus, care nu au fost traduse niciodată în limba greacă sau rusă; şi acestea cuprind multe descrieri ale vămilor. *Numele* de „vămi" se pare că se mărgineşte la izvoarele răsăritene, dar cele ce sunt înfăţişate în izvoarele apusene sunt

asemenea.

Sfântul Columba, de pildă, întemeietorul mânăstirii de pe insula Iona din Scoția († 597), a văzut de multe ori în viața sa războiul diavolilor din văzduh, pentru sufletele de curând plecate. Sf. Adamnan († 704) povesteşte despre acestea în Viața Sf. Columba; iată o întâmplare:

Sf. Columba şi-a chemat într-o zi călugării şi le-a spus: „Să-i ajutăm acum prin rugăciune pe călugării Stareţului Comgell, care se îneacă în lacul Calf, în ceasul acesta; căci iată, chiar acum ei se luptă în văzduh cu puterile vrăjmaşe care încearcă să înşface şi să ducă departe sufletul unui străin care se îneacă împreună cu ei.” Apoi, după rugăciune, a spus: „Mulțumiți-I lui Hristos, pentru că acum sfinții îngeri au întâmpinat aceste suflete curate şi l-au slobozit pe acel străin şi l-au mântuit întru slavă, de dracii fioroşi.”[15]

Sf. Bonifatie, „apostol anglo-saxon al germanilor” din sec. al VIII-lea, prezintă într-una dintre scrisorile sale, istorisirea pe care i-a dat-o un călugăr al Mânăstirii Wenlock, care a murit şi apoi a venit din nou la viață, după câteva ore. „Îngerii de o strălucire atât de minunată l-au purtat în sus, pe când pleca din trup, că el nici nu putea să se uite la ei ... M-au dus în sus, sus de tot, în înaltul văzduhului ..., a continuat el. Mai târziu, a povestit că în locul şi în vremea cât s-a aflat în afara trupului, s-a adunat în locul unde era el, o mare mulțime de suflete, care şi-au părăsit trupurile, şi se gândise că era o mulțime cu mult mai mare de suflete decât socotea el că alcătuia întreaga suflare omenească de pe pământ. A mai zis că era o mulțime de duhuri diavoleşti, dimpreună cu un cor slăvit de îngeri mai înalți. Şi a zis că duhurile cele ticăloase şi sfinții îngeri au avut război aprig pentru sufletele ieşite din trupuri, dracii aducând asupra lor povara păcatelor lor, îngerii uşurând povara şi aducând îndreptățiri pentru acelea.

---

[15] Sf. Adamnan, *Viața Sfântului Columba*, trad. De Wentworth Huyshe, London, George Routlege & Sons, Ltd. 1939, Partea a III-a, cap. 13, pag. 207.

Şi-a auzit toate păcatele pe care le săvârşise din copilărie şi scăpase din vedere să le spună la spovedanie, ori le uitase, ori nu le cunoscuse ca păcate. Duhurile rele strigau la el, osândindu-l necruţător ... Toate cele câte le făcuse în toate zilele vieţii lui şi nu purtase de grijă să le mărturisească şi multe câte nu le cunoscuse că sunt păcate, toate acelea erau acum rostite cu strigăt mare către el, cu cuvinte înfricoşătoare. În acelaşi chip, duhurile cele rele adevereau patimile, osândind şi purtând mărturie, numind ceasul şi locul pentru fiecare păcat, au adus mărturiile pentru faptele cele rele ... Şi astfel, pentru toate păcatele lui adunate şi socotite, vrăjmaşii aceia de demult au hotărât că este vinovat şi l-au tras fără milă la judecata lor.

Pe de altă parte," a zis el, „puţinele fapte bune, lipsite de însemnătate, pe care le-am spus, au vorbit cu nevrednicie şi neputincios în apărarea mea ... Iar îngerii, în iubirea lor fără de margini, m-au apărat şi m-au sprijinit, în vreme ce faptele cele bune, mult sporite, mi s-au părut cu mult mai mari şi mai minunate decât dacă s-ar fi săvârşit numai cu puterile mele."[16]

4. O experienţă a vămilor din zilele noastre

Răspunsul obişnuit al unui om „luminat" din vremurile moderne, atunci când a întâlnit vămile după „moartea clinică" (care a durat 36 de ore), poate fi văzut în cartea pomenită mai sus, „*De necrezut pentru mulţi dar de fapt o întâmplare adevărată*". Luându-mă de braţe, îngerii m-au dus în stradă, chiar prin peretele salonului de la spital. Se întunecase deja. Zăpada cădea liniştit în fulgi mari. Vedeam tot ce era în jurul meu dar nu puteam simţi frigul, şi în general diferenţa dintre temperatura din cameră şi cea de afară. Era limpede că aceste lucruri nu mai aveau nici o însemnătate pentru trupul meu care era schimbat. Am început să urcăm repede. Şi din înălţimea la care ne ridicaserăm, cuprinsul se lărgea tot mai mult şi se arăta

[16] *Scrisorile Sf. Bonifatie*, tr. De Ephraim Emerton, Octogon Books, New York, 1973, pag. 25-27.

înaintea ochilor noştri, făcându-se necuprins, aducându-mi înfricoşare, dându-mi seama că eram un nimic în acel pustiu nesfârşit ...

Mintea mea nu pricepea atunci ce este timpul, şi nu ştiu cât a durat urcuşul nostru, că la un moment dat am auzit, ca venind de undeva, la început o gălăgie nedesluşită, mai apoi țipete şi un râs zgomotos al unor ființe urâcioase, care se apropiau de noi grabnic.

Duhurile rele! - am înțeles îndată şi am socotit aceasta neobişnuit de repede, iuțime ce venea din spaima pe care o trăiam în ceasul acela, pe care nu o mai cunoscusem niciodată, mai înainte. Duhurile rele! O, ce dureros era! Cât de mult aş fi râs din toată inima la toate astea, doar cu puține zile în urmă! Chiar acum câteva ore, povestirea cuiva ar fi stârnit în mine aceeaşi purtare, nu pentru că acela ar fi văzut duhuri rele cu ochii săi, ci doar pentru că credea în existența acelor duhuri ca fiind ceva foarte adevărat! Aşa cum era potrivit pentru un om 'învățat' de la sfârşitul sec. al XIX-lea, am socotit că astfel de credințe erau aplecări nebuneşti, patimi în ființa omenească, şi de aceea nici măcar cuvântul nu avea pentru mine semnificația vreunui nume, ci a unui termen care definea o noțiune abstractă oarecare. Şi îndată această 'noțiune' de până acum, mi s-a arătat ca ceva foarte viu! ...

Împresurându-ne din toate părțile, cu țipete şi cu gălăgie mare, duhurile cele rele au cerut să le fiu dat lor. Au încercat să mă apuce şi să mă scoată de la îngeri, dar n-au izbutit să facă asta. În mijlocul urletelor lor de neînchipuit şi la fel de potrivnice auzului, cum era şi priveliştea aceea pentru mine, au ajuns uneori la urechile mele cuvinte şi grăiri de ale lor. 'Este al nostru: s-a lepădat de Dumnezeu' - au strigat îndată cu toții, şi ne-au lovit cu o asemenea îndrăzneală că pentru o clipă frica mi-a înghețat curgerea gândurilor. 'E minciună! Nu este adevărat!' - am vrut să strig, venindu-mi în sine; dar o aducere aminte binevoitoare mi-a legat limba. Într-un chip necunoscut

mie, mi-am amintit îndată de o întâmplare scurtă şi lipsită de însemnătate, care făcea parte dintr-o perioadă îndepărtată a tinereții mele care, se pare că eu n-aş fi fost în stare cu nici un chip să mi-o amintesc singur."

Aici autorul istoriseşte o întâmplare din anii de şcoală: Odată, într-o discuție filosofică, aşa cum obişnuiesc studenții, unul dintre camarazi şi-a spus părerea: „De ce trebuie să cred? Şi, este imposibil ca Dumnezeu să existe?" La aceasta autorul a răspuns: „Poate că nu există." Acum, vădit de dracii care-l acuzau, autorul îşi aminteşte:

„Această grăire era în deplinul înțeles al cuvântului o 'afirmație neîntemeiată': părerea fără judecată a prietenului meu n-ar fi putut stârni în mine îndoiala cu privire la existența lui Dumnezeu. Nu ascultasem în chip deosebit ce spusese el - şi acum mi-a atras atenția că această afirmație neîntemeiată a mea nu dispăruse fără să lase o urmă în văzduh. A trebuit să mă îndreptățesc, să mă apăr de acuza care fusese îndreptată împotriva mea, şi în chipul acesta, cele ce sunt spuse în Noul Testament s-au adeverit: Cu adevărat trebuie să dăm socoteală pentru toate cuvintele noastre nesocotite, dacă nu prin voia lui Dumnezeu, care vede ascunzişurile din inima omului, atunci prin mânia vrăjmaşului mântuirii.

Acuza aceasta a fost de bună seamă, mărturia cea mai temeinică pe care au adus-o duhurile cele rele spre pierzarea mea. Acelea păreau să prindă puteri noi pentru a mă lovi, şi acum s-au îndreptat spre noi cu strigăte mânioase, împiedicându-ne să mergem mai departe.

Mi-am amintit o rugăciune şi am început să mă rog, chemând în ajutor pe sfinții ai căror nume le cunoşteam şi care îmi veneau în minte. Dar aceasta nu i-a înfricoşat pe vrăjmaşii mei. Creştin numai cu numele, sărman neştiutor, se pare că pentru prima oară în viața mea, mi-am adus aminte de cea care este numită Mijlocitoarea creştinilor.

Şi este limpede că strigarea mea a fost atât de aprinsă, atunci

când sufletul meu era cuprins de spaimă, căci, numai ce mi-am amintit şi am rostit numele ei, când, deodată, s-a ivit o ceață albă între noi şi duhuri, care, îndată a început să cuprindă laolaltă mulțimea cea urâcioasă a duhurilor rele. Ceața le-a ascuns de la ochii mei mai înainte ca ele să fugă dinaintea feței noastre. Vorbirea lor gălăgioasă s-a mai auzit multă vreme, dar cu cât auzirea lor scădea treptat, mi-am putut da seama că urmărirea cea cumplită fusese dată uitării."[17]

5. Experiențele vămilor trăite înainte de moarte

Astfel, se poate vedea din numeroase exemple, cât este de nelipsită pentru suflet experiența întâlnirii cu dracii vămilor văzduhului după moarte. Totuşi, această experiență trăită nu se mărgineşte numai la cele ce se petrec după moarte. Am văzut mai sus că experiența vămilor pe care a avut-o Sf. Antonie cel Mare a fost o experiență „în afara trupului", pe când se afla la rugăciune. La fel şi Sf. Ioan Scărarul povesteşte o întâmplare petrecută cu un călugăr *înainte* de moartea sa.

„Cu o zi înainte de moarte, a intrat în extaz şi, cu ochii deschişi, a privit în stânga şi în dreapta patului său şi, ca şi cum ar fi fost chemat de cineva să dea socoteală, a strigat în auzul tuturor celor de față şi a zis: 'Da, este adevărat; dar pentru aceea am postit mulți ani.' Şi apoi iarăşi: 'Da, este foarte adevărat, dar am vărsat lacrimi pentru aceea şi le-am slujit fraților.' Şi iarăşi: 'Nu, voi mă defăimați.' Şi uneori mai spunea: 'Da, este adevărat. Da, nu ştiu ce să spun despre asta. Dar Dumnezeu este milostiv.' Şi era cu adevărat o privelişte cumplită şi înfricoşătoare - această chinuire nevăzută şi nemiloasă. Dar cel mai cumplit a fost că era osândit pentru cele ce nu le făcuse. Ce uimitor! Despre câteva dintre păcatele sale, pustnicul a zis: 'Nu ştiu ce să spun despre asta', deşi fusese călugăr vreme de aproape patruzeci de ani şi avusese darul lacrimilor ... Şi în

[17] "De necrezut pentru mulți dar de fapt o întâmplare adevărată", în *Orthodox Life*, iulie-august, 1976.

vreme ce era astfel chemat să dea socoteală, era scos din trup, lăsându-ne fără să cunoaştem cum a fost judecata, ori sfârşitul, ori osânda, ori cum s-a sfârşit judecata."[18]

Într-adevăr, întâlnirea cu vămile după moarte este doar partea hotărâtoare şi ultima, a războiului întreg, purtat de sufletul fiecărui creştin de-a lungul tuturor zilelor vieții sale. Episcopul Ignatie scrie: „Aşa cum învierea sufletului creştin din moartea păcatului se săvârşeşte pe tot parcursul vieții, tot aşa se săvârşeşte în chip mistic, aici pe pământ, cercetarea sufletului de către puterile văzduhului, să vadă de s-a înrobit lor, ori de s-a slobozit de ele; la călătoria prin văzduh (după moarte) această slobozire ori înrobire se pune doar întru lucrare (vol. III, pag. 159). Unii sfinți, cum ar fi Sf. Macarie cel Mare - a cărui trecere prin vămi a fost văzută de câțiva ucenici ai săi - trec printre vameşii draci fără să fie opriți pe cale, pentru că deja s-au luptat cu ei şi au câştigat războiul din timpul vieții. Iată întâmplarea din viața sa:

„Când Sfântului Macarie i s-a apropiat sfârşitul, heruvimul care era îngerul său păzitor, însoțit de o mulțime de sălăşluitori ai cerului, au venit să-i întâmpine sufletul. Împreună cu cetele de îngeri au mai coborât grupuri de apostoli, prooroci, mucenici, ierarhi, călugări şi cei drepți. Dracii s-au aşezat în şiruri şi grupuri în vămi pentru a vedea trecerea sufletului celui purtător de Dumnezeu. Sufletul său a pornit suişul. Stând departe de el, duhurile întunericului au strigat din vămile lor: 'O, Macarie, de câtă slavă te-ai învrednicit!' Smeritul bărbat le-a răspuns: 'Nu! Încă mă tem, fiindcă nu ştiu dacă toate cele ce am făcut sunt bune.' Între timp, el urca cu repeziciune spre cer. De la vămile aşezate pe suişuri mai înalte, puterile văzduhului au strigat iarăşi: 'Chiar aşa! Ne-ai scăpat, Macarie.' 'Nu, a răspuns el. Mai am de străbătut o cale.' Când el ajunsese deja la porțile raiului, aceia au strigat tânguindu-se de răutate şi de pizmă: 'Chiar aşa!

---

[18] *Scara urcuşului dumnezeiesc*, trad. De Arhimandrit Lazarus Moore, Eastern Orthodox Books, 1977, pag. 120-121.

Ne-ai scăpat, Macarie!’ El a răspuns: ’Fiind păzit de puterea lui Hristos al meu, am scăpat de vicleniile voastre!’” (Pateric).

„Marii sfinți ai lui Dumnezeu trec cu mare uşurință printre străjile văzduhului care sunt în paza puterilor întunericului, pentru că de-a lungul vieții lor pământeşti ei intră în luptă neîntinată cu ele, şi câştigând biruința asupra lor, agonisesc în adâncul inimii lor slobozenie desăvârşită față de păcat, ajung templu şi locaş al Duhului Sfânt, făcând sălaşul minții lor nepotrivit pentru îngerii căzuți” (Episcopul Ignatie op. cit. Vol. III, pag. 158-159).

6. Judecata particulară

În teologia dogmatică ortodoxă, trecerea prin vămile văzduhului este o parte a *judecății particulare,* prin mijlocirea căreia se hotărăşte soarta sufletului până la judecata cea de obşte. Atât judecata particulară, cât şi judecata cea de obşte sunt săvârşite de către îngeri, care slujesc drept lucrători ai dreptății lui Dumnezeu: *La sfârşitul veacurilor vor ieşi îngerii şi vor despărți pe cei răi din mijlocul celor drepți şi îi vor arunca în cuptorul cel de foc* (Matei 13, 49).

Creştinii ortodocşi au o şansă bună prin învățătura despre vămile văzduhului şi judecata particulară care este înfățişată limpede în numeroase scrieri Patristice şi în Viețile sfinților, dar de fapt orice om care va cugeta cu atenție numai la Sf. Scriptură, va ajunge la aceeaşi socotință. Astfel, evanghelistul protestant Billy Graham, scrie în cartea sa cu privire la îngeri: „În clipa morții, sufletul iese din trup şi umblă prin aer. Dar Scriptura ne învață că acolo stă la pândă diavolul. Este ’stăpânitorul puterii văzduhului’ (Efeseni 2, 2). Dacă ochii înțelegerii noastre s-ar deschide, probabil că am vedea văzduhul plin de draci, vrăjmaşii lui Hristos. Dacă satan a putut să-l facă pe îngerul lui Daniel să zăbovească trei săptămâni ca să-şi împlinească menirea sa pe pământ, ne putem închipui împotrivirea pe care o poate întâmpina un creştin la moarte ... Clipa morții este ultimul prilej

al lui satan în care să-l lovească pe adevăratul credincios; dar Dumnezeu Şi-a trimis îngerii ca să ne păzească la vremea aceea."[19]

7. Vămile: o piatră de încercare a adevăratei experienţe de după moarte

Tot ce s-a arătat în acest capitol este, de bună seamă, altceva decât „revederile rapide ale faptelor trecute" (flashbacks) ale vieţii, care sunt povestite astăzi atât de des în experienţele trăite „după moarte". Acestea din urmă - care se arată adesea şi înainte de moarte - nu au nimic de la Dumnezeu, nu au nici o legătură cu judecata. Se pare că acestea sunt mai degrabă o experienţă psihologică, o revedere a vieţii cuiva dimpreună cu cercetarea conştiinţei proprii. Lipsa judecăţii şi chiar „simţul umorului" pe care mulţi au observat-o în fiinţa nevăzută, care stă de faţă la „revederile rapide ale faptelor trecute", reprezintă, mai înainte de toate, o oglindire a cumplitei lipse de preţuire pe care o au majoritatea oamenilor din lumea apuseană, cu privire la viaţă şi moarte. Şi de aceea chiar şi hinduşii din India cea „înapoiată" au experienţe ale morţii mai înfricoşătoare decât majoritatea celor din apus: chiar fără luminarea adevărată a creştinismului, ei au păstrat o purtare mai curată faţă de viaţă decât o au majoritatea oamenilor din apusul uşor „post-creştin".

Trecerea prin vămi - care este un fel de piatră de încercare a experienţei adevărate de după moarte - nu este deloc înfăţişată în experienţele trăite astăzi, şi pricina pentru această situaţie nu trebuie să o căutăm departe. Din multe semne - lipsa îngerilor care vin să ia sufletul, lipsa judecăţii, uşurătatea multor istorisiri, chiar şi scurtimea timpului în care are loc experienţa (de obicei cinci până la zece minute, în comparaţie cu o vreme de câteva ceasuri până la câteva zile, în întâmplările Vieţilor sfinţilor şi în alte izvoare ortodoxe) - este limpede că experienţele de astăzi,

---

[19] Billy Graham, *Îngerii vestitori tainici ai lui Dumnezeu*, Doubleday, New York, 1975, pag. 150-151.

deşi uneori sunt foarte uimitoare şi nu se pot desluşi prin nici o lege firească cunoscută de ştiința medicală, nu sunt foarte adânci. Dacă acestea sunt experiențe adevărate ale morții, atunci ele presupun doar începutul călătoriei sufletului după moarte. Ele au loc înaintea morții, cum ar fi, înaintea hotărârii lui Dumnezeu pentru ca sufletul să rămână dezlegat de trup (care se arată prin venirea îngerilor după suflet), în vreme ce, în experiențele de astăzi, mai există o cale pentru suflet de a se întoarce în trup prin mijloace fireşti.

Oricum, ne mai rămâne să lămurim bine experiențele care sunt trăite astăzi. Ce sunt aceste priveliști frumoase care se văd adesea? Unde se află această cetate „cerească” care se vede? Ce este tot acest sălaş „din afara trupului” cu care se intră în legătură astăzi fără nici o tăgadă?

Răspunsul la aceste întrebări se poate găsi prin cercetarea literaturii care se deosebeşte de izvoarele ortodoxe pomenite mai sus - literatură care se bazează şi pe experiență personală, şi este cu mult mai complexă în observații şi concluzii decât experiențele de astăzi de „după moarte”. Către această literatură se îndreaptă Dr. Moody şi alți cercetători, şi în aceasta găsesc ei într-adevăr asemănări importante cu acele cazuri clinice care au aprins în zilele noastre interesul pentru viața de după moarte.

8. Învățătura episcopului Teofan Zăvorâtul despre vămile văzduhului

Episcopul Ignatie Brianceaninov a fost apărătorul de frunte al învățăturii ortodoxe despre vămile văzduhului, din Rusia secolului al XIX-lea, când necredincioşii şi moderniştii începeau deja să o ia în râs. Dar nici Episcopul Teofan Zăvorâtul nu a fost un apărător mai puțin hotărât al acestei învățături, pe care a socotit-o ca parte a învățăturii ortodoxe despre războiul nevăzut sau a luptei duhovniceşti împotriva dracilor. Iată ce spune el despre vămi, în comentariul său la versetul 80 al Psalmului 118: *Să fie inima mea fără prihană întru îndreptările Tale, ca să nu*

mă ruşinez.

„Proorocul nu spune cum şi unde 'să nu se facă omul de ruşine'. Cel mai bine 'să nu se facă de ruşine' la vremea războaielor lăuntrice ...

Cel de al doilea moment când nu trebuie să se facă de ruşine este în ceasul morţii şi la trecerea prin vămi. Oricât de nesocotită poate să li pară 'oamenilor informaţi' ideea vămilor, nu-i va scăpa de trecerea prin ele. Ce caută vameşii la cei care trec prin vămi? Ei caută să vadă dacă oamenii au ceva din cele ce sunt ale lor. Care sunt lucrurile lor? Patimile. De aceea, în omul a cărui inimă este curată şi este străină de patimi, vameşii nu pot afla nimic pentru care să pornească războiul; dimpotrivă, însuşirile potrivnice îi vor lovi ca săgeţile fulgerului. La aceasta, cel care are mai puţină învăţătură ar spune următoarele: Vămile sunt înfricoşătoare. Dar este posibil ca dracii, în loc să arate ceva înfricoşător, să arate ceva atrăgător. În trecerea prin vămi, una după alta, dracii ar putea arăta ceva înşelător şi atrăgător, potrivit feluritelor feluri de patimi. Când, de-a lungul vieţii pământeşti, patimile au fost alungate din inimă, şi faptele cele bune au fost sădite şi li s-au împotrivit acelora, atunci nu mai are nici o însemnătate ce lucru atrăgător i se arată sufletului, căci el nu va arăta nici o slăbiciune faţă de lucrul acela, şi îşi întoarce faţa de la el cu scârbă. Dar, atunci când inima nu s-a curăţat, sufletul va alerga către patima pentru care inima are cea mai mare slăbiciune; şi dracii îl vor lua ca pe un prieten, şi după aceea ei ştiu unde să îl aşeze. De aceea, este foarte problematic, ca un suflet, atâta vreme cât mai rămân în el slăbiciuni pentru lucrurile vreunei patimi, să nu se facă de ruşine la vămi. Fiind făcut de ruşine aici, înseamnă că sufletul este aruncat în iad.

Dar hotărârea definitivă de a fi ruşinat se va da la Judecata de Apoi, înaintea Judecătorului Atoatevăzător ..."[20]

---

[20] Psalm 118, tâlcuit de Episcopul Teofan, Moscova, 1891, retipărit la Jordanville, 1976, pag. 189-290; vezi rezumatul tipărit de New Diveevo Convent, Spring Valley, N. Y., 1978, pag. 24.

CAPITOLUL VII

Experiențele „din afara trupului” în literatura ocultă

CERCETĂTORII experiențelor trăite „după moarte” din zilele noastre, se îndreaptă aproape în întregime către desluşirea acestora, către acel fel de literatură care pretinde că se bizuie pe experiența trăită în „afara trupului”: literatura ocultă de veacuri, din *Cărțile morților,* egipteană şi tibetană, până la înițiatorii şi maeştrii oculți din zilele noastre. Pe de altă parte, nici măcar unul dintre aceşti cercetători nu dau atenție învățăturii creştine despre viața de după moarte sau izvoarelor scripturistice ori patristice pe care se bazează. Ce înseamnă aceasta?

Pricina este una simplă: învățătura creştină vine din descoperirea lui Dumnezeu către om despre soarta sufletului după moarte, şi se apleacă mai ales asupra ultimei stări a sufletului după moarte şi zăboveşte mai ales asupra celei din urmă stări a sufletului în rai sau în iad. De vreme ce există şi o bogată literatură creştină, care ne arată ce se întâmplă cu sufletul după moarte, bazată pe experiențele de după moarte şi în afara trupului, ale celor care le-au trăit şi le-au istorisit (aşa cum au fost arătate în capitolul anterior despre „vămi”), această literatură, de bună seamă, are o însemnătate mai mică, în comparație cu învățătura creştină de bază, despre starea sufletului de la sfârşitul vieții pământeşti. Literatura bazată pe experiența creştină este de folos mai ales pentru a lămuri şi a înflăcăra esența învățăturii creştine.

Cu toate acestea, în literatura ocultă, situația este răsturnată.

Cea mai importantă este experienţa sufletului din „afara trupului", în vreme ce ultima stare a sufletului este de obicei lăsată neclară sau deschisă părerilor şi socotinţei personale, bazate pe aceste experienţe. Cercetătorii de astăzi sunt atraşi cu mult mai lesne de experienţele scriitorilor oculţi (care par să aibă putinţa, cel puţin într-o oarecare măsură, de a cerceta „ştiinţific") decât de învăţătura creştină, pentru care se cuvine cu adevărat trăirea credinţei şi nădăjduirea şi umblarea pe o cale duhovnicească potrivită cu învăţătura.

În acest capitol vom încerca să desluşim unele dintre greşelile acestei socotinţe, care nu-i atât de „obiectivă" pe cât li se pare unora, şi dă prilejul unei aprecieri a experienţelor oculte „din afara trupului", prin credinţa creştinismului ortodox. Pentru a face aceasta, trebuie să prezentăm literatura ocultă pe care o folosesc unii cercetători de astăzi, pentru a lămuri experienţele de „după moarte".

1.Cartea tibetană a morţilor

Cartea tibetană a morţilor[21] este o carte budistă din sec. al VIII-lea, care mărturiseşte despre tradiţia pre-budistă dintr-o vreme cu mult mai timpurie. Titlul tibetan al cărţii este *„Eliberarea prin auz după moarte",* şi este prezentată de către editorul englez ca „un manual mistic pentru călăuzirea prin cealaltă lume, care este plină de multe închipuiri şi sălaşuri" (pag. 2). Cartea este citită lângă trupul noului răposat pentru ajutorul sufletului, pentru că, aşa cum spune chiar textul, „în ceasul morţii se ivesc multe închipuiri înşelătoare" (pag. 151). Acestea, aşa cum spune editorul, „nu sunt vederi ale realităţii, ci nimic mai mult decât ... (propriile) porniri ale minţii, care au luat chip întrupat (pag. 31). În etapele mai târzii de 49 de zile ale experienţelor de „după moarte", care sunt prezentate în carte, se află vedenii atât ale zeităţilor „paşnice" cât şi ale celor

[21] *Cartea tibetană a morţilor*, editată de W. Y. Evans-Wentz, Oxford University Press, Paperback ed., 1960.

„mânioase” - toate acestea sunt socotite înşelătoare, după doctrina budistă. (Vom arăta mai jos, în cercetarea firii acestui tărâm, de ce aceste vedenii sunt cu adevărat în mare măsură înşelătoare.) Sfârşitul acestui întreg fenomen este căderea, în sfârşit, a sufletului într-o „reîncarnare” (despre care, de asemenea, se va vorbi mai jos), pe care teoria budistă o socoteşte ca pe un rău care trebuie ocolit prin inițiere budistă. Dr. C. G. Jung, vorbind despre această carte, crede că aceste vedenii sunt foarte asemănătoare înfăţişării lumii de după moarte din literatura spiritistă a occidentului modern - amândouă „dau o impresie urâtă despre întreaga deşertăciune şi banalitate a comunicărilor din „lumea duhurilor” (pag. 11).

Sub două aspecte, sunt asemănări de netăgăduit între *„Cartea tibetană a morților”* şi experiențele trăite astăzi de oameni, iar acest lucru explică interesul Dr. Moody şi al altor cercetători pentru această carte. Mai întâi experiența „din afara trupului” care se trăieşte în primele clipe ale morții este în general aceeaşi ca aceea istorisită în experiențele de astăzi (la fel ca în literatura ortodoxă): sufletul răposatului se arată ca un „trup strălucitor iluzoriu” care poate fi văzut de către alte ființe cu fire asemănătoare, dar nu de către oamenii trupeşti. La început sufletul nu ştie dacă este viu sau mort. El vede oamenii din jurul trupului său, aude tânguirile celor de față, şi are toate însuşirile simțurilor. Are mişcări libere şi poate trece prin obiecte tari (pag. 98-100, 156-160). În al doilea rând, „în clipa morții se vede strălucirea clară a unei lumini,” (pag. 89), pe care cercetătorii de astăzi o numesc „ființa de lumină”, şi care este descrisă de mulți oameni.

Nu-i nici o pricină de îndoială că ceea ce se arată în *Cartea tibetană a morților* se bazează pe experiența trăită „în afara trupului”. Dar vom vedea mai jos că starea adevărată de după moarte este doar una dintre aceste experiențe, şi trebuie să ne ferim să credem că orice experiență „din afara trupului” este o descoperire a celor ce se întâmplă cu adevărat cu sufletul după

moarte. Experiențele mediumurilor din apus pot fi de asemenea adevărate; dar ele, de bună seamă, nu transmit veşti adevărate de la morți, aşa cum pretind ei. Este o asemănare între *Cartea tibetană a morților* şi *Cartea egipteană a morților*,[22] care este cu mult mai timpurie. Cea din urmă prezintă sufletul după moarte ca suferind multe schimbări şi întâlnindu-se cu mulți „zei". Nu există nici o tradiție vie a tălmăcirii acestei cărți, oricum, chiar şi fără aceasta, cititorul modern poate să ghicească ceva din simbolismul ei. Potrivit acestei cărți, răposatul ia pe rând chipul unei rândunele, al unui şoim de aur, al unui şarpe cu picioare de om, al unui crocodil, al unei flori de lotus, etc., şi întâlneşte „zei" neobişnuiți şi ființe din alte lumi (cele „Patru maimuțe sfinte", zeița hipopotam, felurite zeități cu capete de câini, şacali, maimuțe, păsări, etc.) Experiențele plăsmuite şi încâlcite ale împărăției de „după moarte", aşa cum sunt înfățişate în această carte, se află într-un contrast puternic cu claritatea şi simplitatea experiențelor creştine. Deşi poate că se bazează pe experiențe adevărate din „afara trupului", această carte este la fel de plină de vedenii înşelătoare ca şi *Cartea tibetană a morților* şi de bună seamă, nu poate fi socotită ca o prezentare adevărată a stării sufletului după moarte.

2. Scrierile lui Emanuel Swedenborg

Un alt text ocult pe care îl cercetează cercetătorii, poate fi înțeles mai bine, pentru că este din vremurile noastre moderne. Este de mentalitate apuseană, şi se vede că este creştin. Scrierile vizionarului Emanuel Swedenborg (1688-1772) prezintă vedenii dintr-o altă lume, care au început să i se arate la mijlocul vieții. Înainte de a începe să aibă vedenii, el era un intelectual obişnuit din Europa veacului al XVIII-lea, care cunoştea curent multe limbi. Erudit, om de ştiință şi inventator, activ în viața publică, ca reprezentant oficial al industriei miniere suedeze şi membru al Casei aristocraților - pe scurt, era un „om universal" de la

[22] *Cartea morților*, tr. de E. A. Wallis Budge, Bell Publishing Co., N. Y., 1960.

începutul veacului ştiinţei, când încă mai era cu putinţă ca un om să stăpânească aproape toate cunoştinţele veacului său. A scris cam 150 de lucrări ştiinţifice, unele dintre ele (cum ar fi tratatul de anatomie în 4 volume, *Creierul*), depăşind cu mult veacul său.

Când avea 56 de ani, şi-a îndreptat atenţia către lumea cea nevăzută, şi în ultimii 25 de ani ai vieţii sale, a scris un număr mare de lucrări religioase, înfăţişând raiul, iadul, îngerii şi duhurile - toate având ca temelie experienţa sa personală.

El descrie locurile nevăzute ca fiind foarte deosebite de cele pământeşti; totuşi, acestea se află în armonie cu descrierile majorităţii cărţilor oculte. Când moare un om, potrivit relatării lui Swedenborg, el intră în „lumea duhurilor", care se află la jumătatea drumului dintre rai şi iad.[23] Deşi este lumea duhurilor, şi nu este materială, este foarte asemănătoare cu lumea materială, că omul nici nu ştie la început că a murit (461); el are acelaşi fel de „trup" şi însuşiri ale simţurilor, ca atunci când se afla în trup omenesc. În clipa morţii se vede lumină - ceva strălucitor şi nedesluşit (450) - şi are loc „trecerea în revistă" a vieţii omului cu toate faptele lui cele bune şi cele rele. Îşi întâlneşte prietenii şi cunoştinţele din această lume (494); şi pentru o vreme continuă o existenţă foarte asemănătoare celei pe care a avut-o pe pământ, în afară de faptul că toate cele de acolo sunt cu mult mai „lăuntrice". Omul este atras de acele lucruri şi persoane faţă de care simte iubire, şi realitatea este hotărâtă de gânduri - de îndată ce se gândeşte la o persoană iubită, acea persoană se arată ca şi cum ar fi fost chemată (494). De îndată ce cineva se obişnuieşte cu această lume a duhurilor, acela află de la prieteni despre rai şi despre iad, şi este purtat în diferite cetăţi, grădini şi parcuri (495).

În această „lume a duhurilor" care este mijlocitoare, sufletul

[23] Emanuel Swedenborg, *Rai şi iad*, tr. de George F. Dole, Swedenborg Foundation, Inc., N. Y. 1976, secţiunea 421; secţiunile din paranteze din textul de mai sus sunt toate din această carte.

este „pregătit” pentru rai printr-un proces de învățare care durează de la câteva zile până la un an (498). Dar şi „raiul”, aşa cum este înfățişat de Swedenborg, nu este prea deosebit de „lumea duhurilor”, şi amândouă seamănă foarte mult cu pământul (171). Sunt curți şi săli publice ca şi pe pământ, parcuri şi grădini, case şi dormitoare pentru „îngeri” cu multe schimburi de haine pentru ei. Sunt guverne, şi legi, şi tribunale de judecată - toate, de bună seamă, mai „duhovniceşti” decât pe pământ. Sunt biserici şi slujbe bisericeşti cu preoți care oficiază slujbe şi care se tulbură dacă cineva din clerul bisericesc se împotriveşte. Sunt căsătorii, şcoli, creşterea şi educarea copiilor, viață publică - pe scurt, aproape toate cele ce se găsesc pe pământ, care pot fi „duhovniceşti”. Swedenborg a stat de vorbă cu mulți „îngeri” din cer (el credea că toți aceia erau suflete ale morților), dar şi cu locuitorii necunoscuți de pe Mercur, Jupiter, şi de pe alte planete; el a vorbit cu Martin Luther în „cer” şi l-a convertit la credința sa, dar nu a izbutit să-l lămurească pe Calvin să nu mai creadă în predestinare. „Iadul” este descris ca un loc foarte asemănător pământului, unde locuitorii sunt plini de dragoste de sine şi lucrări diavoleşti.

Se poate înțelege cu uşurință de ce Swedenborg a fost ocolit de cei mai mulți dintre contemporanii săi şi socotit nebun, şi de ce până de curând, vedeniile sale rareori au fost luate în serios. Totuşi, unii oameni au recunoscut întotdeauna că el a fost în legătură reală cu lumea nevăzută, căci avea vedenii foarte neobişnuite: contemporanul său mai tânăr, filosoful german Immanuel Kant, unul dintre cei mai de seamă întemeietori ai filosofiei moderne, l-a luat în serios şi a crezut în cele câteva exemple de clarviziune ale lui Swedenborg, care au fost cunoscute în toată Europa; şi filosoful american Emerson, în lungul său eseu despre el, din *Oameni reprezentativi* l-a numit „unul dintre uriaşii literaturii, care nu poate fi asemănat cu învățații obişnuiți ai tuturor colegiilor”. De bună seamă, astăzi, renaşterea interesului pentru ocultism l-a adus în față ca pe un

„mistic” şi „prooroc”, fără nici o legătură cu creştinismul dogmatic, şi mai ales cercetările experiențelor care au avut loc „după moarte” prezintă asemănări de seamă între constatările lor şi descrierea lui din primele clipe de după moarte.

Este posibil ca Swedenborg să fi fost în legătură cu duhuri nevăzute şi să fi primit de la ele „descoperiri”. Dacă vom cerceta chipul în care a primit el aceste „descoperiri”, vom vedea care este sălaşul adevărat în care sălăşluiesc aceste duhuri.

Istoricul legăturilor lui Swedenborg cu duhurile nevăzute - pe care le-a aşezat în scris cu însemnate amănunte în voluminoasele sale Jurnal al viselor şi Jurnal spiritual (2300 de pagini) - dezvăluie în chip lămurit toate însuşirile celui care intră în legătură cu dracii văzduhului, aşa cum a arătat şi episcopul Ignatie. Din copilărie, Swedenborg a practicat un fel de meditație, care cuprinde relaxarea şi concentrarea intensă. Cu vremea, el a început să vadă o limbă de foc în timpul meditației, pe care a primit-o cu încredere şi a socotit-o ca pe un semn de „încuviințare” a părerilor sale. Aceasta l-a pregătit pentru deschiderea vorbirii cu duhurile. Mai târziu, a început să aibă vise cu Hristos şi a fost primit într-o societate de „nemuritori” şi treptat a început să fie conştient de prezența „duhurilor” din jurul său. În cele din urmă, duhurile au început să i se arate în stare de veghe. Prima dintre aceste experiențe din urmă, s-a ivit pe când călătorea prin Londra: Într-o noapte, după ce a mâncat prea mult, pe neaşteptate, a văzut negru înaintea ochilor şi reptile târâtoare pe podea, şi apoi un om care stătea în colțul camerei şi spunea doar atât: „Nu mânca atât de mult” şi s-a făcut nevăzut în întuneric. Deşi s-a speriat de această arătare, a crezut în ea ca în ceva „bun” pentru că i-a dat un sfat „cu bun simț”. Apoi, după cum a povestit el, „în timpul aceleiaşi nopți, acelaşi om s-a arătat din nou, dar de data aceasta nu m-am speriat. Atunci acela a spus că este Domnul Dumnezeu ziditorul lumii şi Mântuitorul, şi că mă alesese pe mine ca să le lămuresc

oamenilor înțelesul duhovnicesc al Scripturii, şi că el însuşi mă va lămuri ce voi scrie despre acest subiect. Chiar în noaptea aceea, mi-au fost deschise lumile duhurilor, raiul şi iadul, aşa încât m-am lămurit pe deplin de adevărul lor ... După aceea, de multe ori pe zi, Domnul îmi deschidea ochii trupeşti, astfel încât, în miezul zilei, puteam vedea lumea cealaltă, şi când eram foarte treaz, puteam să vorbesc cu îngerii şi cu duhurile".[24]

Este destul de limpede din această descriere, că Swedenborg a fost deschis legăturii cu sălaşul din văzduh al duhurilor căzute, şi că toate descoperirile sale de mai târziu au venit din această sursă. „Raiul" şi „iadul" pe care le-a văzut, erau şi ele părți ale acestui sălaş din văzduh, şi „descoperirile" pe care le-a lăsat în scris, sunt o descriere a înşelărilor sale despre acest sălaş, pe care duhurile cele căzute le plăsmuiesc adesea pentru cei necunoscători, având în vedere scopurile lor. O privire spre altă literatură ocultă ne va arăta mai multe dintre însuşirile acestui sălaş.

3. „Planul astral" al teosofiei

Teosofia secolelor al XIX-lea şi al XX-lea, care este un amestec de idei oculte occidentale şi orientale, ne învață în amănunt despre acest sălaş aerial, care este văzut ca fiind alcătuit dintr-un număr de „planuri astrale". („Astral", însemnând „de stele", este un termen închipuit pentru a se referi la cele ce se află „deasupra pământescului".) Potrivit unui rezumat al acestei doctrine, „planurile (astrale) cuprind sălaşurile tuturor duhurilor nemateriale, locul unde lucrează zeii şi dracii, locul în care sălăşluiesc chipurile-gând, tărâmul locuit de duhurile aeriale şi de alte elemente, şi felurime de raiuri şi iaduri cu cetele lor de îngeri şi de draci ... Prin mijlocirea

---

[24] R. L. Tafel, *Documents Concerning Swedenborg* [Scrieri despre Swedenborg], vol. I, p. 35-36. Vezi Wilson Van Dusen, *The Presence of Other Worlds* [Prezența altor lumi], (*The Psychological-Spiritual Findings of Emanuel Swedenborg* [Descoperirile spiritual-psihologice ale lui Emanuel Swedenborg]), Harper and Row, N. Y., 1973, p. 19-63, pentru prezentarea deschiderii "ochiului spiritual" al lui Swedenborg.

ritualurilor, persoanele inițiate cred că se pot 'ridica la diferite nivele sau planuri', şi să trăiască întâmplări în aceste locuri, în deplină stare de conştienţă."[25]

Potrivit acestei doctrine, cineva intră în „planul astral" (sau „planuri", numai dacă acest sălaş este socotit ca un întreg, ori în straturile lui separate) la vremea morţii, şi precum spune teoria lui Swedenborg, nu există nici o schimbare neaşteptată a stării cuiva şi nici o judecată. Omul continuă să vieţuiască ca şi înainte, numai că se află în afara trupului şi începe să „treacă prin toate sub-planurile planului astral, în calea sa către lumea cerurilor."[26] Fiecare sub-plan se subţiază continuu şi se „adânceşte" şi înaintarea prin acestea, departe de a stârni frică şi şovăială, aşa cum se întâmplă în „vămile" creştine, ci totul se petrece în desfătare şi veselie: „Bucuria vieţii în planul astral este atât de mare, că viaţa cea trupească în asemănare cu ea nu pare viaţă deloc ... La nouă din zece nu le place cu nici un chip să se întoarcă în trup." (A. E. Powel, op. cit., pag. 94).

Teosofia, invenţia mediumului rus Elena Blavatskaia, a fost întemeiată la sfârşitul secolului al XIX-lea, într-o încercare de a da o lămurire sistematică legăturilor mediumnice cu „morţii", care s-au înmulţit în lumea apuseană de la marea izbucnire a fenomenului spiritist din America, în anul 1848. Astăzi, doctrina ei asupra „planului astral" (deşi adesea nu este numit astfel) este modelul pe care l-au folosit mediumuri şi alţi amatori de ocultism pentru a lămuri experienţele lor din lumea duhurilor. Deşi cărţile teosofice asupra „planului astral" sunt pline de aceeaşi „deşertăciune şi banalitate revoltătoare", pe a cărei bază Dr. Jung socoteşte să pună însuşirile întregii literaturi spiritiste, totuşi, dincolo de această neruşinare, există o filosofie de bază despre adevărul celeilalte lumi, care atinge o coardă sensibilă a cercetătorilor de astăzi. Părerea umanistă a lumii de astăzi, se

[25] Benjamin Walker, *Dincolo de trup: dublul uman şi planurile astrale*, Routledge and Kegan Paul, London, 1974, pag. 117-118.
[26] A. E. Powel, *Corpul astral*, Editura Teosofică, Wheaton, III., 1972, pag. 123.

îndreaptă cu mai multă bunăvoință către o altă lume, care este mai degrabă desfătătoare decât dureroasă. O lume care îngăduie mai degrabă „dezvoltarea" ori „evoluția" liniştită decât judecata de la sfârşitul vieții. O lume care mai degrabă îngăduie „încă o şansă" pentru a se pregăti pentru o realitate mai înaltă, decât hotărârea sorții veşnice prin faptele săvârşite de-a lungul vieții pământeşti. Învățarea teosofiei arată tocmai aceste însuşiri cerute de „sufletul modern" şi cere să se bazeze pe experiență.

Pentru a da un răspuns creştin ortodox la această învățătură, trebuie să privim mai atent experiențele obişnuite care au loc în „planul astral". Dar unde să privim? Vestirile mediumurilor sunt în chip vădit nevrednice de încredere şi sunt lipsite de limpezime; şi în orice caz, legătura cu „lumea spiritelor" prin mediumuri este prea întunecată şi mijlocită, pentru a alcătui dovada convingătoare a firii acelei lumi. Experiențele de „după moarte" de astăzi, pe de o parte, sunt prea scurte şi negrăitoare pentru a fi socotite mărturie despre adevărata natură a celelalte lumi.

Dar există un fel de experiență în „planul astral" care poate fi cercetată mai amănunțit. În limbajul teosofic se numeşte „proiecție astrală" sau „proiecția corpului astral". Prin cultivarea anumitor tehnici mediumnice, este cu putință nu numai intrarea în legătură cu spirite care s-au despărțit de trup, aşa cum fac mediumurile obişnuite (când şedințele lor de spiritism sunt adevărate), ci intră cu adevărat în sălaşul lor de existență şi „călătoresc" prin mijlocul lor. Cineva poate să nu creadă când aude despre asemenea experiențe din vremurile străvechi, dar se întâmplă, că această experiență a ajuns să fie destul de obişnuită în vremurile noastre - şi nu numai printre ocultişti - şi există deja o literatură bogată în acest domeniu, cu experiențe povestite de către cei care le-au trăit.

4. „Proiecția astrală"

Creştinii ortodocşi cunosc faptul că omul poate cu adevărat

să se ridice deasupra marginilor firii sale trupeşti şi poate să călătorească în locuri nevăzute. Acest fel de călătorie nu ne priveşte pe noi aici. Apostolul Pavel nu a ştiut dacă se afla „în trup” ori „în afară de trup” când a fost răpit până la al treilea cer (II Cor. 12, 2), şi nu se cuvine să socotim noi până la care suiş trebuie să se subţieze trupul pentru a intra în rai (dacă experienţa a avut loc cu adevărat „în trup”). Sau în ce fel de „trup subţire” poate fi îmbrăcat sufletul în timpul unei experienţe „în afara trupului” - dacă acest fel de lucruri poate fi cunoscut cu adevărat în această viaţă. Este destul să ştim că sufletul (în oricare fel de „trup”), poate fi răpit cu adevărat prin harul lui Dumnezeu şi poate să vadă raiul, cât şi sălaşul din văzduh, în care sălăşluiesc duhurile de sub cer.

În literatura ortodoxă, se vorbeşte adesea despre asemenea experienţe, ca având loc „în afara trupului”, aşa cum a fost experienţa Sf. Antonie la „vămi”, în vreme ce stătea la rugăciune, cum s-a arătat mai înainte. Episcopul Ignatie Brianceaninov pomeneşte de doi pustnici din veacul al XIX-lea, ale căror suflete au ieşit din trupurile lor, pe când se aflau la rugăciune - Cuviosul Vasilisc al Siberiei, al cărui ucenic a fost vestitul Zosima, şi Bătrânul Schimonah Ignatie (Isaia), prieten bun al episcopului Ignatie (Ignatie Brianceaninov, *Opere complete*, vol. III, pag. 75). Cea mai uimitoare experienţă „în afara trupului” din *Vieţile sfinţilor ortodocşi* este probabil aceea a Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol (sec. al X-lea), care, în vreme ce trupul său se afla în zăpadă, pe străzile cetăţii, el a fost răpit în duh ca să vadă raiul şi cel de al treilea cer, despre care a povestit ucenicului său, care a istorisit întâmplarea (*Vieţile sfinţilor*, 2 octombrie).

Asemenea întâmplări se petrec numai prin harul lui Dumnezeu şi în chip cu totul aparte, din voinţa şi dorinţa oamenilor. Dar „proiecţia astrală” este o experienţă „în afara trupului”, care poate fi căutată şi învăţată cu ajutorul unor tehnici. Această experienţă reprezintă ceea ce descrie episcopul

Ignatie ca „deschiderea simțurilor”, şi este limpede că - întrucât legătura cu duhurile este oprită oamenilor, în afară de lucrarea nemijlocită a lui Dumnezeu - sălaşul care poate fi atins prin acest mijloc nu este cerul, ci numai sălaşul aerial de sub cer, văzduhul locuit de duhurile cele căzute.

Textele teosofice care descriu această experiență în amănunt, sunt pline de păreri şi tâlcuiri oculte, şi sunt lipsite de orice folos pentru a alcătui o imagine a *experiențelor* adevărate din acest sălaş. Cu toate acestea, în sec. al XX-lea, a apărut un alt fel de literatură care se ocupă de această experiență: odată cu lărgirea cercetărilor şi experimentelor în domeniul „parapsihologiei”, unii indivizi au descoperit, fie întâmplător, fie prin experiment, că le stă în putință să aibă experiențe de „proiecție astrală”, şi au scris cărți care descriu experiențele lor în limbaj non-ocult; unii cercetători au adunat şi au cercetat relatări ale experiențelor „în afara trupului” şi au scris despre acestea, mai degrabă într-un limbaj ştiințific decât ocult. Vom vorbi aici despre unele dintre aceste cărți.

Latura „pământească” a experiențelor din „afara trupului” este prezentată bine într-o carte, de către directorul Institutului de Cercetări Psihologice din Oxford, Anglia.[27] Ca răspuns la o chemare făcută în septembrie 1966, în presa britanică şi la radio, Institutul a primit vreo 400 de răspunsuri de la persoane care au pretins că au avut experiențe în afara trupului. Un asemenea răspuns arată că astfel de experiențe nu sunt nicidecum rare în zilele noastre şi cei care le-au avut sunt cu mult mai doritori decât în anii din urmă, să vorbească despre acestea, fără frica de a fi socotiți că sunt „nebuni”. Dr. Moody şi alți cercetători au aflat aceleaşi lucruri despre experiențele de „după moarte”. Celor 400 de persoane li s-au dat să completeze două chestionare, iar cartea a fost urmarea comparării şi a cercetării răspunsurilor la aceste chestionare.

Aproape toate experiențele prezentate în această carte s-au

---

[27] Celia Green, *Experiențe din afara trupului*, Ballentine Books, N. Y., 1975.

petrecut fără voie, fiind declanşate de diferite împrejurări trupeşti: osteneli, oboseală, boală, accident, anesteziere, somn. Aproape toate s-au întâmplat în preajma trupului (nu în vreun sălaş al „duhului”), şi constatările care s-au făcut sunt foarte asemănătoare cu cele la care au ajuns oamenii care au avut experienţe „după moarte”; cineva îşi vede trupul din „afară”, are toate însuşirile simţurilor (chiar dacă aflându-se în trup este surd sau orb), nu-i stă în putinţă să atingă sau să lucreze asupra celor ce se află împrejurul lui, „pluteşte” în aer cu un mare simţ de desfătare şi bunăstare; mintea este mai limpede decât de obicei. Unele persoane au povestit despre întâlniri cu rude răposate, sau călătorii către un loc ce părea să nu facă parte dintr-o realitate obişnuită.

Un cercetător al experienţelor din „afara trupului”, geologul englez Robert Crookall, a adunat un număr foarte mare de exemple de astfel de experienţe, atât de la ocultişti, cât şi de la mediumuri, pe de o parte, şi de la oameni obişnuiţi pe de altă parte. El relatează experienţa după cum urmează: „S-a ’născut’ un trup-replică sau o ’dublură’ din trupul material şi s-a aşezat deasupra aceluia. Când ’dublura’ s-a despărţit de trup, s-a produs o ’pierdere a memoriei’ (cam tot aşa cum schimbarea vitezelor la maşină aduce o întrerupere foarte scurtă în transmiterea puterii) .... Adesea avea loc o revedere a întâmplărilor petrecute în viaţă, iar trupul material care fusese părăsit, era de obicei văzut de către ’dublura’ care se afla în stare liberă. ... Contrar aşteptărilor, nimeni nu a vorbit despre vreo durere ori frică, care să fie pricinuită de ieşirea din trup - totul părea desăvârşit de firesc .... Conştienţa, aşa cum lucra prin ’dublura’ despărţită de trup, era mult mai ascuţită decât în viaţa obişnuită ... Uneori apărea telepatie, clarviziune şi înainte cunoaştere. Se vedeau uneori prieteni ’morţi’. Multe persoane au arătat o mare neplăcere faţă de intrarea din nou în trup şi de întoarcerea la viaţa pământească .... Acest exemplu obişnuit de întâmplări în experienţele din afara trupului, care până acum, nu

erau recunoscute, nu se pot lămuri, în mod potrivit, pe presupunerea că toate aceste experienţe erau vise şi că toate 'dublurile' descrise erau simple halucinaţii. Pe de altă parte, se poate lămuri de îndată pe baza presupunerii că acestea erau experienţe adevărate şi că 'dublurile' văzute erau trupuri adevărate (deşi erau de o mare subţirime)."[28]

Această descriere este asemănătoare, punct cu punct, cu „modelul" Doctorului Moody despre experienţele de după moarte (*Viaţă după viaţă*, pag. 23-24). Această asemănare arată atât de limpede că se poate înfăţişa doar una şi aceeaşi experienţă. Dacă este aşa, putem, în cele din urmă, să definim experienţa pe care au povestit-o Dr. Moody şi alţi cercetători, şi care a stârnit un interes atât de mare şi neînţelegeri în lumea apuseană de câţiva ani încoace. Nu este tocmai o experienţă „după moarte"; este mai degrabă experienţa „în afara trupului" care este doar un pas către alte experienţe mult mai lărgite, fie ale morţii, fie ceea ce se numeşte uneori „călătorie astrală" (despre care veţi vedea mai jos). Deşi starea „în afara trupului" s-ar putea numi „prima clipă" a morţii - dacă urmează moartea cu adevărat - este o mare greşeală să deducem din aceasta orice despre starea de „după moarte", în afară de faptele simple ale supravieţuirii şi conştienţa sufletului după moarte, asupra cărora, cel ce crede cu adevărat în nemurirea sufletului nu se va împotrivi.[29] Mai mult, fiindcă starea „trupului după moarte" nu este neapărat legată de moarte, trebuie să fim cu dreaptă judecată în alegerea datelor limpezi ale experienţelor extinse în acest domeniu; mai ales, trebuie să ne întrebăm dacă arătările „raiului" (sau „iadului") pe care le văd astăzi unii oameni, au vreo legătură cu adevărata înţelegere creştină a raiului şi iadului, sau dacă acestea sunt numai o socotinţă a vreunei simple

[28] Robert Crookall, *Experienţe în afara trupului*, The Citadel Press, Secaucus, N. Y., 1970, pag. 11-13.

[29] Numai câteva secte, îndepărtate de învăţătura creştină istorică, socotesc că sufletul "doarme" sau este "inconştient" după moarte: martorii lui Iehova, adventiştii de ziua a şaptea, etc.

experiențe fireşti (sau drăceşti) din sălaşul din „afara trupului".

Dr. Crookall - care a fost cel mai cuprinzător cercetător în acest domeniu, de până acum, fiind cu aceeaşi băgare de seamă şi purtare de grijă pentru amănunt, care caracterizează cărțile sale de început despre plantele fosile din Marea Britanie - a adunat mult material despre experiențele „raiului" şi ale „gheenei". El socoteşte că amândouă sunt experiențe fireşti şi cu adevărat universale în starea „din afara trupului" şi le deosebeşte după cum urmează: „Cei care şi-au părăsit trupurile în chip firesc erau înclinați să vadă priveliști luminoase şi liniştite ('raiul'), un fel de pământ slăvit; în vreme ce (cei care erau) scoşi afară cu sila ... se îndreptau spre împrejurări de o oarecare nedesluşire, tulburi, şi către o stare între vis şi realitate, care este asemănătoare cu 'hadesul' oamenilor de pe vremuri. Cei dintâi întâlneau mulți ajutători (cuprinzând rude şi prieteni morți, cum am pomenit deja); cei din urmă întâlneau uneori împotrivitori fără trup" (pag. 14-15). Persoanele care au ceea ce Dr. Crookal numeşte o „alcătuire trupească mediumnistică", în chip neschimbat trec mai întâi printr-un loc „hades" întunecat şi împâclit, şi apoi printr-un loc cu o lumină strălucitoare, care seamănă cu raiul. Acest „rai" este descris în felurite feluri (atât de mediumuri cât şi de non-mediumuri) ca „cea mai frumoasă priveliște văzută vreodată", „o priveliște de o frumusețe neasemănată - o grădină nesfârşită ca un parc şi lumina de acolo este o lumină care nu s-a văzut niciodată pe mare sau pe pământ," „priveliște frumoasă" cu „oameni înveşmântați în alb" (pag. 117), „lumina se făcea mai puternică", „pământul întreg era roşiatic" (pag. 137).

Pentru a lămuri aceste experiențe, Dr. Crookall presupune că există un „pământ întreg" care cuprinde, pe treapta cea mai de jos, pământul cel material, pe care îl cunoaştem din viața de zi cu zi, împrejmuit de o sferă nematerială, care se întrepătrunde cu regiuni „hades" şi „rai", la hotarele lui de jos şi de sus (pag. 87). Aceasta este o descriere a ceea ce în limbaj ortodox se cunoaşte

ca văzduhul (sălaşul aerial al) duhurilor căzute de sub cer, sau „planul astral” al teosofiei; totuşi, în descrierile ortodoxe ale acestui sălaş nu se face nici o deosebire „geografică” între partea de „sus” şi cea de „jos” şi se stăruie mai mult asupra înşelărilor drăceşti care sunt o parte integrantă a acestui sălaş. Dr. Crookall, fiind cercetător laic, nu cunoaşte nimic despre acest chip al văzduhului, dar mărturiseşte, din punctul său de vedere „ştiinţific”, lucrul de cea mai mare însemnătate pentru înţelegerea experienţelor de „după moarte” şi din „afara trupului”: *”raiul” şi „iadul” pe care le văd persoanele în aceste experienţe sunt doar părţi (sau chipuri părelnice) ale sălaşului din văzduh al duhurilor şi nu au nici o legătură cu raiul adevărat şi iadul adevărat din învăţătura creştină, care sunt sălaşuri veşnice ale sufletelor oamenilor (şi ale trupurilor lor celor înviate) la fel ca ale duhurilor celor nemateriale.* Persoanele care se află în starea din „afara trupului” nu sunt slobode să „umble” în raiul şi iadul adevărat, care sunt deschise sufletelor numai prin voia hotărâtă a lui Dumnezeu. Dacă unii „creştini” văd la „moarte”, aproape imediat, o „cetate cerească” cu „porţi de perle” şi „îngeri”, este doar un semn că cele ce se văd în sălaşul din văzduh atârnă într-o oarecare măsură de experienţele şi aşteptările trecute ale acelei persoane, întocmai aşa cum hinduşii care mor văd templele şi „zeii” lor hinduşi. Experienţele creştine adevărate ale raiului şi iadului (aşa cum vom vedea în capitolul următor) sunt la o cu totul altă măsură.

5. „Călătoria astrală”

Aproape toate experienţele recente de „după moarte” au fost foarte scurte; dacă ar fi fost mai îndelungate, ar fi urmat moartea adevărată. Dar în starea din „afara trupului” care nu se leagă de împrejurările din preajma morţii, este cu putinţă o experienţă mai îndelungată. Dacă această experienţă este destul de lungă,

omul îşi poate părăsi mediul înconjurător şi poate intra într-o privelişte cu totul nouă - nu numai pentru o privire scurtă a unei „grădini” sau a unui „loc luminos” sau a unei „cetăți cereşti”, ci pentru o „aventură” mai lungă în sălaşul din văzduh. „Planul astral” este în chip limpede foarte aproape de fiecare om, şi anumite experiențe hotărâtoare (sau tehnici mediumnistice) îl pot „arunca” pe om în legătură cu acel plan. Dr. Carl Jung povesteşte experiența unuia dintre pacienții săi, o femeie care a avut o experiență „în afara trupului” în vreme ce trecea printr-o naştere grea. I-a văzut pe doctori şi pe surori în jurul ei, dar în spate simțea că se află o privelişte slăvită, care părea să fie hotarul unei alte dimensiuni; simțea că dacă s-ar întoarce către acea privelişte ar pleca din viața aceasta - dar s-a întors în trup.[30]

Dr. Moody a scris despre mai multe asemenea experiențe, pe care le numeşte experiențe de „hotar” sau „limită” (*Viață după viață*, pag. 54-57).

Cei care îşi pricinuiesc experiența „proiecției astrale” dinadins, au adesea putința de a intra în această „altă dimensiune”. Descrierile „călătoriilor” în această dimensiune, pe care le-a făcut un om în ultimii ani, au ajuns la o oarecare faimă, care i-a îngăduit să întemeieze un institut pentru experiențe în starea din „afara trupului”. Unul dintre cercetătorii acestui institut a fost Dr. Elizabeth Kubler-Ross, care este de acord cu concluziile lui Monroe cu privire la asemănarea experiențelor din „afara trupului” şi starea de „după moarte”. Vom prezenta pe scurt cele ce a aflat acest experimentator.[31]

Robert Monroe este om de afaceri american, de succes (preşedintele consiliului director al unei societăți pe acțiuni de multe milioane de dolari) şi un necunoscător în religie. Experiențele sale în „afara trupului” au început în 1958, înainte de a-l interesa literatura ocultă câtuşi de puțin, pe când îşi

---

[30] C. G. Jung, *Tipuri psihologice [The Interpretation of Nature and the Psyche]*, Routledge and Kegan Paul, London, 1955, pag. 128.

[31] Robert A. Monroe, *Călătorii în afara trupului*, Anchor Books (Doubleday), Garden City, New York, 1977 (prima ediție, 1971).

săvârşea experimentele în tehnicile de învățare a datelor în timpul somnului; acest lucru avea nevoie de exerciții de concentrare şi relaxare, asemenea unor tehnici de meditație. După ce a început aceste experimente, a trecut printr-o întâmplare neobişnuită, când i s-a părut că a fost lovit de un fascicul de lumină, care i-a pricinuit o paralizie trecătoare. După ce această senzație se repetase de câteva ori, a început să „plutească" în afara trupului, şi apoi a început să-şi provoace şi să trăiască intens aceste experiențe. La începutul „călătoriilor" sale oculte, el dă la iveală aceleaşi însuşiri de bază - meditație pasivă, experiența „luminii", acestea reprezentând o atitudine de încredere şi deschidere către experiențe noi şi necunoscute, toate în unire cu o concepție „practică" asupra vieții şi lipsită de cunoştiințele sau experiențele adânci ale creştinismului - care l-a deschis pe Swedenborg către isprăvile sale din lumea duhurilor.

Mai întâi, „călătoriile" lui Monroe erau locuri care se puteau recunoaşte pe pământ - la început erau locuri din apropiere, apoi erau locuri mai îndepărtate - cu unele încercări izbutite de a aduce înapoi mărturii adevărate ale experiențelor. Apoi a început să ia legătura cu chipuri „de năluciri", prima legătură având loc într-un experiment mediumnistic („călăuza indiană" trimisă de medium a venit pentru el cu adevărat! - pag. 52). În cele din urmă, a început să intre în legătură cu privelişti necunoscute care nu păreau să fie de pe pământ.

Luând în seamă amănuntele experiențelor sale (pe care le scria de îndată ce se întorcea în trup), le-a împărțit în trei grupe după „locuri": „Locul de lucrare I" este „aici-acum", mediul obişnuit al acestei lumi. „Locul de lucrare II" este un mediu „nematerial" care pare nesfârşit, cu aceleaşi însuşiri ca ale „planului astral". Acest loc este „mediul firesc" al celui de al „doilea trup", după cum numeşte Monroe entitatea care călătoreşte în acest sălaş, care „întrepătrunde" lumea materială, şi legile sale sunt cele ale gândului: „cum gândeşti, aşa eşti", „cei ce se potrivesc se adună", pentru a călători, omul trebuie

numai *să se gândească* unde vrea să ajungă. Monroe a vizitat felurite „locuri” din acest sălaş, unde a văzut nişte lucruri cum ar fi un grup de oameni care purtau veşminte lungi şi se aflau într-o vale strâmtă (pag. 81), şi mai mulți oameni în uniformă care se numeau „armata care ocheşte bine”, aşteptând să primească sarcini (pag. 82). „Locul de lucrare III” este un loc care pare să fie la fel de adevărat ca şi pământul, cu toate că este deosebit de orice se cunoaşte pe acest pământ, cu însuşiri anacronice necunoscute; teosofii probabil ar înțelege aceasta ca o altă parte mai „tare” a „planului astral”.

După ce a trecut în mare măsură peste simțământul de frică de la început, când se afla în aceste sălaşuri necunoscute, Monroe a început să le cerceteze şi să descrie mulțimea de ființe inteligente pe care le-a întâlnit acolo. În unele „călătorii” a întâlnit prieteni „morți” şi a vorbit cu ei, dar mai des a întâlnit ființe impersonale necunoscute, care uneori l-au „ajutat” dar adesea nu au răspuns când le-a chemat, care au dat veşti „mistice” nedesluşite, care par să comunice cu mediumurile, care-i întindeau mâna dar nu izbuteau să apuce mâna lui întinsă (pag. 89). Pe unele dintre aceste ființe le-a recunoscut ca „împotrivitori”: făpturi ca nişte animale cu trupuri elastice, care se schimbă lesne în câini, lilieci, sau chiar proprii săi copii (pag. 137-140), şi alții, care îl necăjesc şi îl chinuiesc şi râd când el cheamă (nu din credință, este adevărat, ci numai ca o altă „experiență”) numele lui Iisus Hristos (pag. 119).

Neavând credință, Monroe s-a deschis către sugestiile „religioase” ale ființelor acestui sălaş. I s-au dat vedenii „prooroceşti” ale întâmplărilor viitoare, care uneori, s-au întâmplat cu adevărat, aşa cum le-a văzut el (pag. 145 şi mai departe). Odată, când i s-a arătat o rază de lumină albă la hotarul stării din afara trupului, el i-a cerut un răspuns la întrebările sale despre acest sălaş. Un glas din lăuntrul razei a răspuns: „Cere părintelui tău să-ți spună marea taină.” Drept aceea, cu următorul prilej, Monroe s-a rugat: „Părinte, călăuzeşte-mă.

Părinte, spune-mi marea taină" (pag. 131-132). Din toate acestea este limpede că Monroe, deşi a rămas „laic" şi „necunoscător" în concepția sa religioasă, s-a lăsat de bunăvoie să fie folosit în chip liber de către ființele sălaşului ocult (care, de bună seamă sunt draci).

Întocmai ca Dr. Moody şi ca alți cercetători ai acestui sălaş, Monroe scrie că „în doisprezece ani de activități în afara lumii materiale, nu găseşte nici o mărturie care să dovedească noțiunile biblice de Dumnezeu şi de viața de dincolo într-un loc numit rai" (pag. 116). Cu toate astea, ca şi Swedenborg, ca teosofi şi cercetători, cum ar fi Dr. Crookall, el află în mediul „nematerial" pe care l-a cercetat, „toate aspectele pe care noi le socotim că sunt ale raiului şi ale iadului, care sunt numai o parte a Locului de lucrare II" (pag. 73). În locul care pare „cel mai apropiat" de lumea materială, a dat peste un loc cenuşiu-închis, populat cu „ființe care muşcă şi chinuiesc"; el crede că acesta poate fi „hotarul iadului" (pag. 120-121), aproape ca regiunea „hades" pe care a identificat-o Dr. Crookall.

Cu toate astea, experiența despre „rai" a lui Monroe este foarte doveditoare. El a călătorit de trei ori într-un loc de „pace desăvârşită", plutind printre nori calzi, pufoşi, care erau mângâiați de raze de lumină, care îşi schimbau culoarea neîncetat; fremăta împreună cu muzica fără cuvinte a corurilor. În jurul său se aflau în aceeaşi stare, ființe fără nume, cu care nu avea nici o legătură sufletească. A simțit că acest loc era „căminul" său de pe urmă, şi câteva zile după ce se sfârşise această experiență, mai cugeta la ea (pag. 123-125). De bună seamă, acest „cer astral" este izvorul de bază al învățăturii teosofice asupra „desfătării" celeilalte lumi; dar ce departe este de adevărata învățătură creştină a Împărăției cereşti, care se află cu mult dincolo de acest sălaş al văzduhului, care în deplinătatea dragostei şi a însuşirilor şi a simțirii conştiente a lui Dumnezeu, s-a îndepărtat cu totul de necredincioşii vremurilor noastre, care nu cer nimic mai mult decât o „nirvana" de nori pufoşi şi de

lumini colorate! Duhurile cele căzute pot lesne să pricinuiască o asemenea experiență a „raiului”; dar numai lupta creştină şi harul lui Dumnezeu îl pot înălța pe om în adevărata Împărăție a lui Dumnezeu.

În câteva prilejuri, Monroe l-a întâlnit pe „Dumnezeul” cerului lui. Această întâmplare, zice el, poate avea loc oriunde în „Locul de lucrare II”. „În miezul lucrului obişnuit, oriunde ar fi acesta, există un semnal depărtat, aproape ca trâmbițele vestitoare. Fiecare primeşte semnalul în pace, şi odată cu el, fiecare încetează să mai vorbească sau să mai lucreze. Este semnalul care anunță că El (sau Ei) vine prin împărăția sa.

Nu există nici o închinăciune pioasă sau îngenunchiere. Mai degrabă, atitudinea este ca o stare de fapt. Este o întâmplare cu care toți sunt obişnuiți şi supunerea îndepărtează toate celelalte lucruri. Nimic nu se abate de la aceasta.

La semnal, fiecare vietate se aşează ... cu capul îndreptat într-o parte, în asemenea chip încât să nu-L vadă când trece prin preajmă. Se pare că scopul este de a alcătui o cale vie peste care El să poată călători ... Nu-i nici o mişcare, nici măcar un gând, când trece El ...

Cu câteva prilejuri, când am experimentat aceasta, m-am aşezat şi eu jos împreună cu ceilalți. La vremea cuvenită, nu putea veni nici un alt fel de gând, potrivnic. În vreme ce trece El, răsună o muzică veselă şi se răspândeşte un simțământ de tărie vie, desfătătoare, a puterii de pe urmă, care slăbeşte şi se pierde în depărtare .... Este o lucrare la fel de obişnuită ca şi oprirea la lumina semaforului într-o intersecție aglomerată, sau aşteptarea la trecerea peste calea ferată, când semnalul arată apropierea trenului; eşti nepăsător şi totuşi simți o prețuire nerostită pentru puterea înfățişată prin trenul care trece. Întâmplarea este la fel de impersonală.

Este acesta Dumnezeu? Sau Fiul lui Dumnezeu? Sau reprezentantul Său?” (pag. 122-123).

Ar fi greu de găsit în literatura ocultă a lumii o povestire

mai vie a slăvirii lui satan în propria lui împărăţie, de către robii săi impersonali. În acest loc, Monroe arată legătura lui cu mai marele împărăţiei, în care a intrat. Într-o noapte, la vreo doi ani după ce şi-a început călătoriile în „afara trupului”, s-a simţit scăldat în acelaşi fel de lumină care se arată la începutul acestor experienţe, şi a simţit o forţă puternică, inteligentă, personală, care i-a răpit puterea şi voinţa. „Mi s-a părut în chip hotărât că eram legat strâns de această forţă inteligentă, prin statornicie - mereu fusesem aşa - şi că aveam o menire de îndeplinit aici pe pământ” (pag. 260-261). Într-o altă asemenea experienţă cu această forţă ori „entitate” nevăzută, care a avut loc câteva săptămâni mai târziu, ea (sau ele) părea că intră în mintea lui şi o „cercetează”, şi apoi, „părea că se avântă spre cer, în vreme ce eu strigam în urmă, stăruitor.[32] Atunci am fost sigur că mentalitatea şi inteligenţa lor era cu mult peste puterea mea de înţelegere. Este o inteligenţă impersonală, rece, fără nici un fel de simţământ de dragoste sau de mângâiere pe care noi le apreciem atât de mult ... M-am aşezat jos şi am plâns, cu suspine mari, adânci, cum nu mai plânsesem niciodată până atunci, pentru că atunci am simţit fără nici o reţinere ori nădejde viitoare de schimbare, că Dumnezeul copilăriei mele, al bisericilor, al religiei din întreaga lume, nu era aşa cum îl slăveam noi - că pentru tot restul zilelor vieţii mele voi ’suferi’ pierderea acestei amăgiri” (pag. 262). Cu greu şi-ar putea închipui cineva o descriere mai bună a întâlnirii cu diavolul, prin care trec atât de mulţi contemporani de-ai noştri nebănuitori, fiind lipsiţi de orice ajutor pentru a i se împotrivi aceluia, din pricina înstrăinării lor de adevăratul creştinism.

Mărturia lui Monroe despre firea şi fiinţele „planului astral”

---

[32] Această ultimă experienţă este foarte asemănătoare cu aceea pe care o au atât de mulţi oameni astăzi, în întâlnirile apropiate cu “Obiecte Zburătoare Neidentificate” (OZN-uri). Experienţa ocultă a întâlnirii duhurilor căzute ale văzduhului este întotdeauna una şi aceeaşi, chiar dacă se arată în felurite chipuri şi simboluri potrivit aşteptărilor omeneşti. Pentru o prezentare a laturii oculte a întâlnirilor OZN, vezi cartea *Ortodoxia şi religia viitorului*, St. Herman Monastery Press, ediţia a doua, 1979, cap. VI, sau *Ortodoxia şi religia viitorului,* Chişinău, 1995, cap. VI.

are o mare însemnătate. Cu toate că s-a adâncit în aceasta, şi şi-a încredinţat sufletul spre ascultare duhurilor celor căzute, el şi-a povestit experienţele într-un limbaj deschis, neocult şi dintr-un punct de vedere omenesc oarecum normal, prin care a făcut din cartea sa o atenţionare grăitoare împotriva „experienţelor" din acest sălaş. Cei care cunosc învăţătura creştin ortodoxă despre lumea văzduhului, cât şi despre adevăratul rai şi iad care se află în afara văzduhului, pot fi convinşi cu mai multă hotărâre de adevărul duhurilor celor căzute şi de sălaşul acelora, cât şi de primejdia cea mare de a intra în legătură cu ele, chiar dacă se fac astea pentru cercetări aparent „ştiinţifice".[33] Ca păstrători ai credinţei creştin ortodoxe, nu trebuie să cunoaştem neapărat cât de mult din experienţa sa a fost „adevărată" şi cât de mult a fost o urmare a întâmplărilor şi amăgirilor puse la cale pentru el de către duhurile cele căzute; înşelarea este o parte atât de însemnată a sălaşului din văzduh, că nici un amănunt nu duce la încercarea de a lămuri aspectele sale fireşti. Nu se poate pune la îndoială faptul că el a întâlnit sălaşul duhurilor celor căzute.

Se poate intra în legătură şi cu „planul astral" (dar nu neapărat în starea din „afara trupului"), prin folosirea unor droguri. Experimente recente în administrarea LSD muribunzilor, au pricinuit experienţe din „preajma morţii" foarte convingătoare, împreună cu o „scurtă desfăşurare" a întregii vieţi, vederea unei lumini orbitoare, întâlniri cu „morţii" şi cu „fiinţe spirituale" neomeneşti, şi vestirea soliei spirituale cu privire la adevărurile „religiei cosmice", reîncarnare şi altele asemenea. Dr. Kubler-Ross s-a adâncit şi în aceste experienţe.[34]

Se ştie că şamanii triburilor primitive intră în legătură cu lumea din văzduh a duhurilor căzute, în stările din „afara

[33] Observaţia lui Monroe, pe care au mai făcut-o şi alţi cercetători în acest domeniu, că experienţele din "afara trupului" sunt însoţite invariabil de o foarte mare excitare sexuală, confirmă doar faptul că aceste experienţe atrag latura căzută a firii omeneşti şi nu au în ele nimic duhovnicesc.
[34] Stanislav Grof şi Joan Halifax, *Întâlnirea omului cu moartea*, E. P. Dutton, New York, 1977.

trupului", şi odată „inițiați" în această experiență sunt în stare să viziteze „lumea duhurilor" şi să vorbească cu ființe de dincolo.[35]

Aceeaşi experiență era obişnuită printre inițiații „tainelor" lumii păgâne antice. În *Viața Sfinților Ciprian și Iustina* (2 octombrie), există mărturia unui fost vrăjitor, despre experiențele sale din acest sălaş:

„Pe Muntele Olimp, Ciprian a învățat toate chipurile meşteşugirilor drăceşti: el stăpânea felurite schimbări drăceşti, a învățat cum să schimbe firea văzduhului ... În locul acela a văzut o legiune nenumărată de draci, împreună cu stăpânitorul întunericului la căpătâiul lor; unii stăteau înaintea lui, alții îi slujeau, iar alții îi aduceau laude şi unii au fost trimişi în lume ca să-i strice pe oameni. A mai văzut acolo zei şi zeițe păgâne în chipurile lor înşelătoare, şi felurite năluci şi arătări, învățând cum să le cheme printr-un post aspru de patruzeci de zile .... Astfel a ajuns vrăjitor, fermecător şi pierzător de suflete, mare prieten şi slugă credincioasă a stăpânitorului iadului, cu care a vorbit față către față, primind mare cinste de la acela, după cum chiar el însuşi a mărturisit. 'Credeți-mă,' zicea el, 'eu l-am văzut chiar pe stăpânitorul întunericului .... I-am adus plecăciune atât lui cât şi strămoşilor lui .... Mi-a făgăduit să mă facă ocârmuitor după plecarea mea din trup, şi în toată vremea vieții pământeşti să mă ajute în toate .... Chipul stăpânitorului întunericului arăta ca o floare. Pe cap avea o cunună (nu una adevărată, ci un fel de nălucire) făcută din aur şi pietre strălucitoare, care lumina toată împrejurimea lui; şi veşmintele aceluia erau uimitoare. Când se întorcea într-o parte sau alta, toată împrejurimea aceea se cutremura, o mulțime de duhuri rele de felurite trepte ierarhice se aflau înaintea tronului aceluia într-o ascultare desăvârşită. La vremea aceea m-am dăruit în întregime slujirii lui, ascultându-i desăvârşit fiecare poruncă." (*Cuvântul ortodox*, 1976, nr. 70, pag. 136-138).

Sf. Ciprian nu spune lămurit dacă a avut aceste experiențe în

[35] Vezi M. Eliade, *Şamanism*, Routledge & Kegan Paul, London, 1961.

afara trupului. S-ar părea într-adevăr că vrăjitorii şi inițiații mai sporiți nu au nevoie să-şi părăsească trupul pentru a intra în legătură desăvârşită cu sălaşul din văzduh. Swedenborg, pe când îşi povestea experiențele din „afara trupului”, a spus că dimpotrivă, a avut cele mai multe legături cu duhurile, pe când se afla în trup, dar cu „porțile simțurilor” deschise (*Rai și iad*, secțiunile 440-442). Mai mult, însuşirile acestui sălaş şi întâmplările pe care le are cineva în acest sălaş, sunt aceleaşi, fie că omul se află „în” ori „în afara” trupului.

Unul dintre vestiții vrăjitori păgâni din vechime (sec. al II-lea), descriind inițierea sa în tainele lui Isis, dă un exemplu clasic al experienței din „afara trupului”, şi legătura cu sălaşul din văzduh, care ar putea fi folosit pentru a istorisi unele experiențe de astăzi din „afara trupului” şi de „după moarte”:

„Voi povesti (despre inițierea mea) în măsura în care pot povesti în chip legiuit celor neinițiați, dar numai cu condiția să credeți cele ce vă spun. *M-am apropiat de porțile morții și am pășit cu un picior pe pragul Proserpinei, deși întoarcerea era îngăduită, am fost răpit de toate stihiile. La miezul nopții am văzut soarele strălucind de parcă ar fi fost amiază. Am intrat în lumea zeilor de dedesubt și a zeilor din lumea de deasupra, am stat în preajmă și m-am închinat lor. Ei, acum ați aflat ce s-a întâmplat, dar mă tem că nu sunteți mai învățați.*”[36]

Concluzii despre sălaşul din „afara trupului”

Tot ce s-a spus aici despre experiențele „în afara trupului” este deajuns pentru a aşeza experiențele de „după moarte” de astăzi în propria lor lumină. Să prezentăm pe scurt cele ce am aflat noi:

1. Acestea sunt, în întregime şi în chip firesc, experiențe „în afara trupului”, lucru foarte cunoscut mai ales în literatura

---

[36] Apuleius, *Măgarul de aur*, tr. de Robert Graves, Farran, Straus şi Young, New York, 1951, pag. 280. Proserpina (sau Persefona) a fost regina lui Hades în mitologia greacă şi romană.

ocultă, experiențe care în ultimii ani li se întâmplă din ce în ce mai des oamenilor obişnuiți care nu sunt deloc adânciți în ocultism. Cu toate acestea, aceste experiențe, nu ne spun aproape nimic despre cele ce se întâmplă cu sufletul după moarte, în afară de faptul că este viu şi conştient.

2. Sălaşul în care intră sufletul îndată ce iese din trup şi începe să piardă legătura cu ceea ce noi cunoaştem ca „realitate materială" (fie după moarte, fie într-o experiență obişnuită „în afara trupului"), nu este nici raiul, nici iadul, ci un sălaş nevăzut, aproape de pământ, care se numeşte în chip felurit: „după moarte" sau „planul Bardo" (*Cartea tibetană a morților*), „lumea spiritelor" (Swedenborg şi spiritismul), „planul astral" (teosofie şi ocultism), „locul de lucrare II" (Monroe) - sau, în limbaj ortodox, lumea văzduhului de sub ceruri unde sălăşluiesc duhurile cele căzute şi sunt lesne lucrătoare în înşelarea oamenilor care să-i ducă la osândire. Aceasta nu este „lumea cealaltă" care îl aşteaptă pe om după moarte, ci doar partea nevăzută a *acestei* lumi, prin care trebuie să treacă omul pentru a ajunge cu adevărat în lumea „cealaltă" a raiului sau a iadului. Pentru cei care au murit cu adevărat, şi care sunt călăuziți de îngeri din viața pământească, acesta este sălaşul unde începe Judecata particulară, la „vămile văzduhului", unde duhurile văzduhului îşi descoperă firea lor cea adevărată şi vrăjmăşia lor față de oameni; pentru toți ceilalți, acesta este un sălaş al înşelării drăceşti, care se află întru iscusința aceloraşi duhuri.

3. *Ființele cu care se ia legătura în acest sălaş sunt întotdeauna (sau aproape întotdeauna) draci*, fie că sunt chemați prin mediumuri sau alte practici oculte, fie că se întâlnesc în experiențe „în afara trupului". Aceia nu sunt îngeri, căci ei sălăşluiesc în rai, iar în acest sălaş se află numai în trecere, ca vestitori ai lui Dumnezeu. Nu sunt suflete ale morților, căci acelea sălăşluiesc în rai sau în iad şi prin acest sălaş sunt doar în trecere, îndată după moarte, în calea lor către judecata pentru faptele din această viață. Chiar şi cei mai râvnitori părtaşi ai

experiențelor „în afara trupului" nu pot rămâne multă vreme în acest sălaş, fără a se pune în primejdia de a se rupe definitiv de trup (moartea), şi chiar în literatura ocultă, asemenea părtaşi se întâlnesc rareori unii cu alții, după cum se relatează.

4. *Nu trebuie să se aibă încredere în experiențele din acest sălaş, şi de bună seamă, acestea nu trebuie să fie socotite după „însemnătatea lor aparentă".* Chiar cei care au o pregătire temeinică în învățătura creştin ortodoxă, pot fi înşelați cu uşurință de către duhurile cele căzute ale văzduhului, prin vreo „vedenie" pe care o pot avea. Dar cei care intră în acest sălaş fără să cunoască măcar ceva despre acest sălaş, şi îi primesc „descoperirile" cu încredere, nu sunt nimic mai mult decât victime vrednice de milă ale duhurilor celor căzute.

Se poate pune întrebarea: Ce este cu simțămintele de „pace" şi „desfătare" care par să se vădească aproape întotdeauna în starea din „afara trupului"? Ce este cu vederea „luminii" pe care o văd atât de mulți? Sunt şi acestea numai înşelări?

Poate, într-un fel, aceste experiențe sunt „fireşti" pentru suflet, atunci când acesta iese din trup. În această lume căzută, trupurile noastre materiale sunt trupuri ale durerii, stricăciunii şi morții. Când iese din acest trup, sufletul se află de îndată într-o stare mai „firească" pentru el, mai aproape de starea pe care Dumnezeu o plănuieşte pentru el; căci „trupul duhovnicesc" înviat, cu care va viețui omul în Împărăția cerului, este mai asemenea cu sufletul decât cu trupul pe care îl cunoaştem pe pământ. Chiar şi trupul cu care a fost zidit Adam, la început avea o fire deosebită de trupul după căderea lui, având mai mare subțirime şi fără pricină de durere sau osteneală.

În acest sens, „pacea" şi „desfătarea" experienței „în afara trupului" pot fi socotite adevărate, iar nu o înşelare. Cu toate astea, înşelarea pătrunde în clipa în care omul începe să socotească aceste simțăminte „fireşti" ca pe ceva „spiritual" - ca şi cum această pace a împăcării cu Dumnezeu, şi „desfătarea" ar fi adevărata dezmierdare duhovnicească a raiului. De fapt,

oamenii socotesc în felul acesta experiențele lor „în afara trupului” şi pe cele de „după moarte”, din pricina lipsei lor de experiență duhovnicească adevărată şi a lipsei de cunoaştere. Că aceasta este o greşeală, se poate vedea din faptul că până şi necredincioşii cei mai nepricepuți au aceeaşi trăire de desfătare când „mor”. Am văzut deja aceasta într-un capitol anterior în cazul hindusului, ateistului şi sinucigaşului. Un alt exemplu uimitor este acela al romancierului britanic agnostic Somerset Maugham, care, atunci când a avut o scurtă experiență a „morții”, chiar înainte de moartea sa adevărată, la vârsta de 80 de ani, a văzut mai întâi o lumină care se aprindea tot mai tare şi a avut „cel mai puternic simțământ de eliberare”, după cum a spus cu cuvintele sale (vezi Allen Spreggett, *Starea nemuririi*, New American Library, New York, 1974, pag. 73). Această experiență nu a fost nici în cea mai mică măsură duhovnicească; a fost doar o trăire „firească” într-o viață care s-a sfârşit în necredință.

Prin urmare, ca experiență a simțurilor ori ca una „firească”, s-ar părea că moartea este într-adevăr desfătătoare. Această desfătare poate fi trăită la fel de către cineva a cărui conştiință este curată înaintea lui Dumnezeu, cât şi de către cineva care nu este adânc pătruns de credința în Dumnezeu şi nici în viața cea veşnică, şi de aceea, conştiința lui nu pricepe cum nu i-a fost bineplăcut lui Dumnezeu în vremea vieții sale. După cum bine a zis un scriitor, o „moarte năprasnică” este trăită doar de către „cei care ştiu că Dumnezeu există, şi totuşi şi-au trăit viața ca şi cum El nu ar exista”[37] - adică, de către cei a căror conştiință îi chinuiesc şi îşi liniştesc durerea prin „desfătarea” firească a morții trupeşti. Deci, deosebirea dintre credincioşi şi necredincioşi nu se vădeşte în clipa morții, ci mai târziu, la judecata particulară. „Desfătarea” morții poate fi destul de adevărată, dar nu are o legătură necesară cu soarta veşnică a

[37] David Winter, *Lumea cealaltă: ce se întâmplă după moarte?* Harold Shaw Publishers, Wheaton, III, 1977, pag. 90.

sufletului, care, poate fi foarte bine una de chinuire.

Cu mult mai adevărată este vederea „luminii”. Aceasta *poate* fi şi ceva cu adevărat firesc - o reflectare a adevăratei stări de lumină pentru care a fost zidit omul. Dacă-i aşa, este totuşi o mare greşeală să i se dea înțeles „duhovnicesc”, aşa cum procedează întotdeauna cei care nu au experiență duhovnicească. Literatura ascetică ortodoxă este plină de atenționări împotriva încrederii în orice fel de „lumină” care ar putea să i se arate cuiva. Şi când cineva începe să socotească o astfel de lumină că este „înger” sau chiar „Hristos”, este limpede că omul acela a căzut în înşelare, alcătuindu-şi o „realitate” din propria sa închipuire, chiar înainte ca duhurile cele căzute să-şi fi început lucrarea de înşelare.

Este de asemenea „firesc” pentru sufletul ieşit din trup, să aibă o conştiință înaltă a realității şi să pună în lucrare ceea ce se numeşte acum „percepție extra-senzorială” (ESP). Este un fapt limpede, prezentat atât în literatura ortodoxă cât şi în cercetările ştiințifice moderne, că sufletul, chiar şi după „moarte” (şi adesea chiar înaintea morții) vede lucruri pe care cei din preajma lui nu le văd, ştie când cineva de la mare depărtare moare, etc. Se poate vedea o oglindire a acestui fapt în experiența Dr. Moody, pe care el o numeşte „viziunea cunoaşterii”, când sufletul pare să aibă o „iluminare” şi să vadă „toate cunoştințele” în fața sa (*Considerații asupra vieții după viață*, pag. 9-14). Sf. Bonifatie descrie experiența „călugărului de la Wenlock”, pe care a avut-o îndată după moarte, în chipul acesta: „S-a simțit ca un om care vede şi este foarte treaz, ai cărui ochi fuseseră învăluiți de un înveliş gros, şi apoi, învelişul s-a ridicat fără veste, şi toate cele ce mai înainte erau nevăzute, ascunse şi necunoscute, s-au făcut foarte limpezi. Aşa şi cu el, când învelişul trupului a fost dat la o parte, lumea întreagă părea să fi fost adusă înaintea ochilor lui, aşa încât, într-o singură privire cuprindea toate părțile pământului şi toate mările şi popoarele” (Emerton, *Scrisorile Sf. Bonifatie*, pag. 25).

Unele suflete par să aibă o subțirime firească mai mare a simțurilor la aceste experiențe, chiar şi atunci când se află în trup. Sf. Grigorie cel Mare socoteşte că „uneori, sufletele pot prevedea viitorul printr-o putere ascuțită proprie”, care este opusă acelora care proorocesc viitorul prin descoperirea lui Dumnezeu (*Dialoguri*, IV, 27, pag. 219). Dar aceste „mediumuri” cad în înşelare întotdeauna, când încep să socotească ori să-şi sporească acest dar, care poate fi folosit cum se cuvine, numai de către persoanele de o mare sfințenie şi (de bună seamă) de credință ortodoxă. „Mediumul” american Edgar Cayce este un exemplu de cădere în înşelare din pricina acestei „percepții extra-senzoriale” (ESP): îndată ce a descoperit că are acest dar de a pune diagnostic corect în stare de transă, a început să aibă încredere în *toate* veştile primite în această stare şi a sfârşit prin a izbuti să proorocească viitorul (făcând uneori greşeli impresionante, ca aceea cu cataclismul care nu a avut loc în 1969, pe coasta de apus), oferind scrieri astrologice şi prezentând „viețile trecute” ale oamenilor din „Atlantida”, Egiptul antic şi din alte locuri.

Trăirile „fireşti” ale sufletului, când acesta este foarte simțitor, sau este ieşit din trup - fie că acestea ar fi experiențe ale „păcii” şi desfătării, luminii, sau ale „percepției extra-senzoriale” - sunt numai „materia primă” a conştiinței înalte a sufletului, dar oferă (trebuie să o spunem din nou) foarte puține cunoştințe adevărate despre starea sufletului după moarte, şi foarte adesea îl duc pe om spre socotințe neîntemeiate despre „lumea cealaltă”, ca şi spre legătura nemijlocită cu duhurile cele căzute al căror sălaş este acesta. Toate aceste experiențe au loc în lumea „astrală” şi nu au nimic duhovnicesc ori ceresc, nici măcar atunci când trăirea este adevărată, tălmăcirile acestora nu trebuie să se bucure de încredere.

5. Chiar prin firea lucrurilor, *nu se poate dobândi o cunoaştere adevărată a sălaşului din văzduh al duhurilor şi a lucrurilor care se petrec acolo numai prin experiență.*

Lăudăroşenia tuturor laturilor ocultismului, că informaţiile lor sunt sigure pentru că se bazează pe „experienţă”, este de bună seamă punctul slab de neocolit al tuturor „cunoştinţelor” oculte. Pentru că aceste experienţe au loc în văzduh şi sunt săvârşite de draci cu scopul de bază de a înşela şi a pierde sufletele oamenilor, ele *sunt* mai degrabă *legate de înşelare chiar prin firea lor*, dacă ţinem seama de faptul că omul, simţindu-se străin în acest sălaş, niciodată nu-l poate cunoaşte pe deplin şi nu poate fi sigur de adevărul lui, aşa cum poate fi sigur de adevărul lumii materiale. Doctrina budistă (după cum este arătată în *Cartea tibetană a morţilor*) este, de bună seamă, adevărată când vorbeşte despre firea înşelătoare a arătărilor din „planul Bardo”; dar este greşită când socoteşte, numai pe baza experienţei trăite, că nu se află nici un fel de adevăr obiectiv dincolo de aceste arătări. Adevărul despre sălaşul nevăzut nu poate fi cunoscut, căci ce este acesta cu adevărat, dacă nu se poate descoperi de către un izvor din afara lui sau mai presus de el.

Cercetarea contemporană a acestui sălaş prin mijloace de experimentare personală şi/sau „ştiinţifică” este, din anumite cauze, mărginită la un rezultat cu concluzii greşite şi înşelătoare. Aproape toţi cercetătorii contemporani primesc sau cel puţin sunt de partea teoriilor oculte cu privire la acest sălaş, numai din pricină că se bazează pe experienţă, care este şi baza ştiinţei. Dar „experienţa” din lumea materială este ceva destul de deosebit de „experienţa” din sălaşul din văzduh. Materia primă care se experimentează şi se cercetează într-un caz este „neutră”, din punct de vedere moral, şi se poate cerceta cu obiectivitate şi se poate verifica de alţii. Dar în celălalt caz, „materia primă” este ascunsă, foarte greu de priceput, şi în multe cazuri *are voie proprie* - voia de a-l înşela pe cercetător. Pentru această pricină, cercetările profunde ale Dr. Moody, Dr. Crookall, ale doctorilor Osis şi Haraldsson şi Dr. Kubler-Ross, ajung aproape inevitabil să fie folosite pentru a răspândi idei oculte, care reprezintă ideile „fireşti” ce se pot deduce dintr-o cercetare a sălaşului aerial

ocult. Acest domeniu ocult poate fi lămurit numai cu ideea (care este foarte rară astăzi) că există un *adevăr* descoperit, care se află deasupra tuturor experiențelor. Astfel firea lui poate fi recunoscută şi se poate face o deosebire între acest sălaş de jos şi sălaşul înalt al cerului.

****

S-a cuvenit să dedicăm acest capitol lung experiențelor din „afara trupului" pentru a lămuri cât se poate de bine firea experiențelor care li se întâmplă acum unui mare număr de oameni obişnuiți, nu numai mediumuri şi ocultişti. (În concluzia acestei cărți vom încerca să lămurim de ce asemenea experiențe au ajuns să fie astăzi atât de obişnuite.) Este destul de limpede că aceste experiențe sunt adevărate şi nu se pot socoti „halucinații". Dar este la fel de limpede că aceste experiențe nu sunt duhovniceşti, iar încercările, acelora care au trecut prin ele, de a le socoti ca fiind „experiențe duhovniceşti" care descoperă firea cea adevărată a vieții de după moarte şi starea cea de pe urmă a sufletului - slujesc numai pentru a spori nelămurirea omenirii contemporane şi descoperă cât de departe este conştiința acesteia de adevărata cunoaştere şi experiență duhovnicească.

Pentru a vedea aceasta mai bine, vom cerceta câteva cazuri de experiențe *adevărate* din cealaltă lume - lumea veşnică a raiului care este deschisă omului numai prin voia lui Dumnezeu, şi care este foarte deosebită de sălaşul din văzduh pe care l-am analizat aici, care este doar o parte a acestei lumi, care va avea un sfârşit.

NOTĂ ASUPRA „REÎNCARNĂRII"

Printre ideile oculte care sunt acum larg discutate şi sunt uneori acceptate de către cei care au experiențe „în afara trupului" şi „după moarte", şi chiar de către oameni de ştiință, este reîncarnarea: că sufletul după moarte nu trece prin judecata

particulară ca să sălăşluiască apoi în rai sau în iad, aşteptând învierea trupului şi Judecata de Apoi, ci (după o şedere mai lungă sau mai scurtă în „planul astral”) se întoarce pe pământ şi intră într-un trup nou, fie al unui animal fie al unui alt om.

Această părere a fost larg răspândită în antichitatea păgână din apus, înainte de a fi înlocuită de învăţătura creştină. Dar răspândirea ei de astăzi se datoreşte în mare măsură înrâuririi hinduismului şi budismului, unde este încuviinţată în chip obişnuit. Astăzi această părere este de obicei „umanizată”, prin aceea că oamenii socotesc că în „vieţile anterioare” au fost oameni, în vreme ce există o părere mai obişnuită printre hinduşi cât şi printre budişti şi printre grecii şi romanii antici, potrivit căreia este destul de rar să dobândeşti „încarnarea” ca om, şi că majoritatea „încarnărilor” de astăzi sunt ca animale, insecte şi chiar plante.

Cei ce cred în această idee, spun că ea lămureşte toate „nedreptăţile” vieţii pământeşti, cât şi toate fricile bolnăvicioase care par să nu se lămurească în nici un chip: dacă cineva se naşte orb sau într-o stare de sărăcie, aceasta este ca o răsplată dreaptă pentru faptele omului dintr-o „viaţă anterioară” (sau, după cum spun hinduşii şi budiştii, din pricina „karmei rele” a individului); dacă cuiva îi este frică de apă, aceasta este din pricina faptului că acela s-a înecat într-o „viaţă anterioară”.

Cei ce cred în reîncarnare nu au o filosofie întreagă despre originea şi menirea sufletului, şi nici un fel de mărturie convingătoare pentru a-şi sprijini teoria; principalele lor puncte de atracţie sunt de suprafaţă: să aducă aşa-zisa „dreptate” pe pământ, să lămurească unele ascunzişuri spiritiste, şi să dea un oarecare chip „nemuririi” pentru cei care nu sunt creştini.

Cu toate acestea, la o cercetare mai adâncă, teoria reîncarnării nu dă nici o lămurire adevărată a nedreptăţilor: dacă suferă în această viaţă pentru păcatele şi greşelile dintr-o altă viaţă, pe care nu şi-o poate aminti, şi pentru care (dacă cineva a fost „mai înainte” animal), acela nu poate fi făcut răspunzător, şi

dacă (potrivit doctrinei budiste) chiar nu există nici o „individualitate” care supraviețuieşte de la o „încarnare” la alta, şi greşelile trecute ale unui individ au fost de fapt ale altuia - atunci nu există nici o dreptate care să poată fi recunoscută, ci numai o suferință oarbă pentru păcate pe care nu le-a săvârşit şi pentru care nu este răspunzător. Învățătura creştină despre căderea lui Adam, care este pricina tuturor păcatelor lumii, dă o lămurire cu mult mai bună pentru nedreptățile din lume; şi descoperirea creştină despre dreptatea desăvârşită a lui Dumnezeu în judecata Sa asupra oamenilor pentru viața veşnică din rai sau iad, arată nesocotința dobândirii „dreptății” prin „reîncarnări” succesive în această lume.

În ultimele decenii, ideea reîncarnării a dobândit o mare popularitate în lumea apuseană, şi există numeroase împrejurări care sugerează „amintiri” din „viețile trecute”. Mulți oameni se întorc din experiențele „în afara trupului” crezând că aceste experiențe sugerează sau insuflă ideea reîncarnării. Ce trebuie să credem noi despre aceste situații?

Trebuie să observăm că foarte puține din aceste împrejurări aduc „mărturia” care este ceva mai mult decât o întâmplare nedesluşită, şi ar putea cu uşurință să fie alcătuirea simplei închipuiri: un copil se naşte cu un semn pe gât, şi pe urmă „îşi aminteşte” că a fost spânzurat ca hoț de cai într-o „viață anterioară”; o persoană se teme de înălțimi, şi atunci „îşi aminteşte” că în „viața trecută” a murit din pricina căderii; şi altele asemenea. Tendința omenească firească spre închipuire aduce astfel de situații fără de folos, ca „mărturie” a reîncarnării.

Cu toate acestea, în multe cazuri, asemenea „vieți anterioare” au fost descoperite prin tehnica hipnozei, cunoscută ca „hipnoză regresivă”, care a dat de multe ori rezultate uimitoare în amintirea întâmplărilor de mult uitate de mintea conştientă, chiar cu mult înaintea copilăriei, în trecut. Hipnotizatorul duce o persoană „înapoi” la copilărie şi apoi întreabă: „Ce poți să spui mai *înainte de aceasta*? Adesea, în

astfel de cazuri, o persoană îşi va „aminti" propria „moarte" sau chiar o întreagă viață diferită. Ce trebuie să credem despre asemenea amintiri?

Hipnotizatorii bine pregătiți vor recunoaşte capcanele „hipnozei regresive". Dr. Arthur C. Hastings, din California, specialist în psihologia comunicării, observă că lucrul cel mai limpede care se întâmplă sub hipnoză este acela că individul hipnotizat este foarte deschis oricărei sugestii ascunse, inconştiente, nespuse, cât şi celor verbale ale hipnotizatorului. Dacă le ceri să meargă la o viață trecută, şi ei nu au o viață trecută, ei vor închipui una pentru tine! Dacă le sugerezi că au văzut o farfurie zburătoare, ei cred că au văzut o farfurie zburătoare.[38] Un hipnotizator din Chicago, Dr. Larry Garrett, care a făcut el însuşi vreo 500 de regresii hipnotice, socoteşte că aceste regresii, adesea nu prezintă acuratețe, chiar şi atunci când este o chestiune de amintire a vreunei întâmplări trecute din *această* viață: „De multe ori, dintr-o minte dornică de a fi pe plac, oamenii născocesc lucruri, închipuiri, vise, lucruri ca acestea ... Oricine se află în stare de hipnoză şi face orice fel de regresie, va descoperi că de multe ori oamenii au o imaginație atât de vie, încât aceştia vor sta acolo şi vor face tot felul de lucruri, doar ca să facă pe plac hipnotizarorului" (*Capătul realității*, pag. 91-92).

Un alt cercetător al acestei probleme scrie: „Această metodă este plină de întâmplări neprevăzute, cea mai primejdioasă este înclinarea inconştientă către închipuiri zguduitoare. Urmarea celor ce ies la iveală în stare de hipnoză, poate fi un vis de felul existenței anterioare, pe care subiectul şi-ar fi dorit să o trăiască sau crede, fie că este bine ori nu, că a trăit-o cu adevărat ... Un psiholog a inițiat un număr de subiecți hipnotizați să-şi amintească o existență anterioară, şi toți au făcut-o, fără excepție. Unele dintre aceste relatări erau pline de amănunte vii

[38] J. Allen Hynek şi Jacques Vallee, *Viața este veşnică*, Henry Regnery Co., Chicago, 1975, pag. 107.

şi păreau convingătoare ... Cu toate astea, când psihologul i-a hipnotizat din nou, în transă, aceia au fost în stare să urmeze fiecare amănunt din relatările existenţei precedente până la vreo sursă corespunzătoare - o persoană pe care o cunoscuseră în copilărie, întâmplări dintr-un roman pe care îl citiseră sau din filme pe care le văzuseră cu ani în urmă, şi aşa mai departe."[39]

Dar ce spuneţi despre acele cazuri, care au fost mediatizate mult în ultima vreme, în care există „mărturia obiectivă" a „vreunei vieţi anterioare" a cuiva - în care persoana îşi „aminteşte" amănunte despre timp şi locuri, care nu-i stăteau aceleia în putinţă să le cunoască, şi care pot fi verificate prin documente istorice?

Astfel de cazuri par foarte convingătoare acelora care sunt deja înclinaţi să creadă în reîncarnare, dar acest fel de „mărturie" nu este deosebit de veştile obişnuite spuse de „spirite" în şedinţele de spiritism (care pot fi de asemenea foarte uimitoare), şi nu se află nici o pricină de a socoti că sursa este deosebită. Dacă spiritele de la şedinţele de spiritism sunt în chip limpede draci, atunci veştile cu privire la „vieţile anterioare" pot fi de asemenea aduse de draci. În amândouă situaţiile, scopul este acelaşi: să-i tulbure pe oameni cu o arătare uimitoare a cunoştinţelor ce par „supranaturale", şi astfel să-i înşele cu privire la firea adevărată a vieţii de după moarte, şi să-i lase nepregătiţi pentru aceasta din punct de vedere duhovniceşte.

În general, chiar şi ocultiştii care cred în general în ideea reîncarnării, socotesc că „mărturia" reîncarnării poate fi tâlcuită în chipuri felurite. Un american care a făcut mare popularitate ideilor oculte, crede că „cele mai multe întâmplări care aduc mărturia reîncarnării, ar putea fi cazuri de îndrăcire.[40] „Îndrăcirea", potrivit unor asemenea ocultişti, are loc atunci când o persoană „moartă" ia în stăpânire un trup viu şi atunci

[39] Allen Spraggett, *Starea nemuririi*, New American Library, New York, 1974, pag. 137-138.

[40] Suzy Smith, *Viaţa este veşnică*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1974, pag. 171.

personalitatea aceluia împreună cu însuşirile sale par să se schimbe, dând astfel părerea că individul este stăpânit de însuşirile „vieții sale anterioare". De bună seamă, acele ființe care „stăpânesc" oameni sunt draci, fără să aibă însemnătate măsura în care se prefac că sunt suflete ale morților. Renumita carte recentă, *Douăzeci de cazuri sugestive de reîncarnare* de Dr. Ian Stevenson pare, într-adevăr, să fie o colecție de cazuri de astfel de „stăpânire".

Biserica creştină timpurie a combătut ideea reîncarnării, care a pătruns în lumea creştină prin teoriile orientale, cum ar fi cele ale maniheilor. Teoria falsă a lui Origen a „pre-existenței sufletelor" a fost legată îndeaproape de aceste teorii, şi la Sinodul V ecumenic de la Constantinopol, din anul 553, a fost combătută cu tărie, iar susținătorii ei au fost anatemizați. Mulți Părinți ai Bisericii au scris împotriva acestei teorii; de remarcat sunt Sf. Ambrozie al Milanului în Apus (*Despre credința în înviere*, cartea a II-a), Sf. Grigorie de Nissa în Răsărit (*Despre suflet şi reînviere*), şi alții.

Pentru creştinii ortodocşi de astăzi, care sunt înclinați să creadă în această idee, sau care îşi pun întrebări despre presupusa „mărturie", poate că este destul să cugete asupra a trei dogme creştine de bază, care alungă desăvârşit tocmai putința reîncarnării:

1. *Învierea trupului.* Hristos S-a ridicat din morți cu acelaşi trup cu care a omorât moartea tuturor oamenilor şi S-a făcut cel dintâi rod al tuturor oamenilor, ale căror trupuri vor fi de asemenea înviate în cea din urmă zi pentru a se uni cu sufletele lor, pentru a trăi veşnic în rai sau în iad, potrivit judecății celei drepte a lui Dumnezeu pentru viața lor de pe pământ. Acest trup înviat, ca acela al lui Hristos, va fi deosebit de trupurile noastre cele pământeşti, în sensul că va avea mai mare subțirime şi va fi mai asemănător firii celei îngereşti, fără de care nu ar putea sălăşlui în Împărăția cerului, unde nu se află moarte sau stricăciune. Şi totuşi, va fi *acelaşi trup*, restaurat în chip minunat

şi pregătit pentru viaţa veşnică de către Dumnezeu, aşa cum a văzut Iezechiel în vedenia sa cu „oasele cele uscate” (Iezechiel 37, 1-14). În cer, cei răscumpăraţi se vor recunoaşte unii pe alţii. Trupul este astfel o parte nedespărţită a întregii persoane care va trăi veşnic, şi ideea mai multor trupuri care sunt ale aceleiaşi persoane se împotriveşte însăşi firii Împărăţiei cerului, pe care Dumnezeu a pregătit-o pentru cei care Îl iubesc.

2. *Răscumpărarea noastră de către Iisus Hristos.* Dumnezeu a luat trup şi prin viaţa Lui, prin suferinţa şi moartea pe Cruce ne-a răscumpărat de sub robia păcatului şi a morţii. Prin Biserica Lui, noi suntem mântuiţi şi pregătiţi pentru Împărăţia cerului, fără să mai suferim vreo „osândire” pentru călcările legii din trecut. Dar potrivit ideii reîncarnării, dacă cineva este „mântuit” în întregime, aceasta se întâmplă numai după multe vieţi în care şi-a şters urmările păcatelor. Aceasta este legalitatea rece şi tristă a religiilor păgâne, care a fost înlăturată în întregime prin jertfa lui Hristos pe Cruce; tâlharul de la dreapta Lui a primit mântuirea într-o clipă, prin credinţa în Fiul lui Dumnezeu, „karma rea” a păcatelor lui fiind ştearsă prin harul lui Dumnezeu.

3. *Judecata. Şi precum este rânduit oamenilor o dată să moară, iar după aceea să fie judecata* (Evrei 9, 27). Viaţa oamenilor este o perioadă de judecată individuală şi precisă, după care nu mai există „a doua şansă”, ci numai judecata lui Dumnezeu (care este atât dreaptă cât şi milostivă), pentru om, potrivit stării sufletului său, când viaţa aceasta a luat sfârşit.

În aceste trei dogme descoperirea creştină este foarte desluşită şi de neschimbat, împotrivitoare religiilor păgâne care nu cred nici în înviere, nici în răscumpărare şi nu au limpezime asupra judecăţii şi vieţii viitoare. Singurul răspuns la toate presupusele experienţe sau amintiri ale „vieţilor anterioare” este în chip limpede, învăţătura creştină curată despre firea vieţii omeneşti, şi legăturile lui Dumnezeu cu oamenii.

CAPITOLUL VIII

Experiențele creştine adevărate ale raiului

1. „Locul lucrărilor” raiului şi iadului

AM văzut acum, în numeroase relatări ale Sfinților Părinți cât şi în Viețile sfinților, că după moarte, sufletul intră îndată în sălaşul din văzduh de sub cer, ale cărui însuşiri le-am arătat în amănunt. Am văzut, de asemenea că, după ce trupul a murit cu adevărat, iar sufletul a rupt legătura cu lucrurile cele pământeşti, înălțarea sufletului prin acest sălaş al văzduhului este descrisă ca un urcuş prin vămi, unde începe Judecata particulară, pentru a hotărî care sunt însuşirile potrivite pentru sălăşluirea sufletelor în rai. Acele suflete care se dovedesc vinovate pentru păcate nepocăite, sunt aruncate în adânc, în iad, de către duhurile cele căzute; acelea care trec biruitoare prin judecățile vămilor, urcă slobod, purtate de către îngeri spre cer.

Ce este raiul? Unde se află el? Este raiul un loc? Se află acesta „sus”?

Aşa cum se întâmplă şi cu toate problemele privitoare la viața după moarte, nu ar trebui să punem asemenea întrebări din simplă iscodire, ci numai pentru a pricepe mai bine învățătura despre acest subiect, pe care ne-a împărtăşit-o Biserica. Şi pentru a scăpa de întunecimea pe care o pot pricinui ideile moderne şi unele experiențe mediumnice chiar şi creştinilor ortodocşi.

Se întâmplă astfel că problema „localizării” raiului (şi iadului) este înțeleasă greşit în foarte mare măsură în vremurile moderne. Doar cu câțiva ani în urmă, dictatorul sovietic Hrusciov râdea de oamenii religioşi, care încă mai credeau în

rai, căci el trimisese „cosmonauți” în spațiu şi aceia nu l-au văzut.

De bună seamă, nici un creştin care are dreaptă judecată, nu crede în strâmbătura ateistă a unui rai „în cer”, deşi sunt unii protestanți necunoscători, care aşezau raiul într-o galaxie sau constelație îndepărtată. Întreaga lume văzută este căzută şi stricată, şi nu se află nici un loc în ea pentru raiul cel nevăzut al lui Dumnezeu, care este un adevăr duhovnicesc iar nu material. Dar mulți creştini, pentru a scăpa de batjocura necredincioşilor şi pentru a ocoli chiar şi cea mai mică întinare a vreunei concepții materialiste, au ajuns la capătul opus şi spun că raiul nu se află „nicăieri”. Printre romano-catolici şi protestanți există explicații nefireşti, care spun că raiul este „o stare nu un loc”, că „sus” este doar o metaforă, că Înălțarea lui Hristos (Luca 24, 50; Fapte 1, 9-11) nu a fost cu adevărat o „înălțare”, ci numai o schimbare de stare.

Urmarea unor asemenea explicații este că raiul şi iadul ajung nişte concepții foarte nedesluşite şi fără limpezime, şi adevăratul sens al lor începe să se piardă - cu urmări pierzătoare pentru viața creştină, căci acestea sunt tocmai adevărurile către care se călăuzeşte întreaga noastră viață pământească.

Toate aceste lămuriri, potrivit episcopului Ignatie Brianceaninov, se bazează pe ideea neadevărată a filosofului modern Descartes, că tot ceea ce nu este material este „spirit pur” şi nu este mărginit de timp şi spațiu. Aceasta nu este învățătura Bisericii Ortodoxe. Episcopul Ignatie scrie: „Închipuirea lui Descartes cu privire la libertatea duhurilor în spațiu şi timp este o prostie hotărâtă. Tot ceea ce este mărginit depinde de spațiu în mod necesar” (vol. III, pag. 312). „Numeroasele citate pe care le-am dat mai sus din cărțile de cult şi lucrările Părinților Bisericii Ortodoxe, hotărăsc cu deplină mulțumire problema localizării raiului şi iadului ... Cu câtă claritate arată învățătura Bisericii Ortodoxe de Răsărit că *localizarea raiului este în cer, iar localizarea iadului este în*

măruntaiele pământului" (vol. III, pag. 308-309); sublinierea aparține Episcopului Ignatie. Vom arăta aici numai cum trebuie tâlcuită această învățătură.

De bună seamă că este adevărat, după cum arată numeroasele citate ale Episcopului Ignatie, că toate izvoarele ortodoxe - Sfânta Scriptură, sfintele slujbe, Viețile sfinților, scrierile Sfinților Părinți - vorbesc despre rai şi cer ca fiind „sus" şi despre iad ca fiind „jos", sub pământ. Şi este, de asemenea, adevărat faptul că, întrucât îngerii şi sufletele sunt mărginite în spațiu (după cum am văzut în capitolul de mai sus, „Învățătura ortodoxă despre îngeri"), acestea toate trebuie să se afle pururea într-un *loc* oarecare - fie în rai, în iad ori pe pământ. Am citat deja învățătura Sfântului Ioan Damaschin că atunci „când îngerii se află în cer, nu se află pe pământ, şi când sunt trimişi de Dumnezeu pe pământ, aceştia nu rămân în cer" (*Expunere adevărată a credinței ortodoxe,* II, 3, pag. 206), care este aceeaşi învățătură prezentată mai înainte de Sf. Vasile cel Mare (*Despre Duhul Sfânt,* cap. 23), Sf. Grigorie Teologul (*Învățături pilduitoare la Cartea lui Iov*, Cartea a II-a, 3) şi de către toți Părinții Bisericii.

Prin urmare, raiul este cu adevărat un loc, şi acesta este cu adevărat *sus* din oricare loc de pe pământ, iar iadul este cu adevărat *jos*, în măruntaiele pământului; dar aceste locuri şi locuitorii lor nu pot fi văzuți de oameni până când ochii lor duhovniceşti nu sunt deschişi, după cum am văzut mai înainte, cu privire la sălaşul din văzduh. Mai mult, aceste locuri nu se află între „hotarele" sistemului nostru spațio-temporal: un avion de pasageri nu trece „în chip nevăzut" prin rai, nici un satelit pământesc prin cel de al treilea cer, nici sufletele nu pot să aştepte în iad până la Judecata de Apoi, ca să fie pregătite să ajungă pe pământ. Ele nu se află *acolo*, ci într-un loc de un *fel* deosebit, care începe chiar aici, dar se întinde într-o altă direcție.

Sunt semne, sau cel puțin păreri, despre acest fel al adevărului chiar în experiența acestei lumi, în fiecare zi. De

pildă, existența vulcanilor şi a căldurii mari din centrul pământului este socotită de mulți Sfinți şi Părinți ca un semn nemijlocit al existenței iadului în măruntaiele pământului.[41] De bună seamă, iadul nu este „material” în sensul în care curge lava de sub scoarța pământului, care este materială. Se pare însă că este o „asemănare” între cele două lumi - întâi de toate, o asemănare se poate vedea chiar în firea omului, căruia îi stă în putință, în împrejurări oarecare, sau prin voia lui Dumnezeu să înțeleagă cele două feluri de realitate chiar în această viață. Oamenii de ştiință moderni au ajuns să recunoască faptul că ei nu mai sunt siguri de natura de bază a materiei şi de hotarele ei, şi nici unde se sfârşeşte aceasta şi unde începe realitatea „transcedentală”.

Numeroase întâmplări din Viețile sfinților arată cum acel alt fel al spațiului „pătrunde” în spațiul „obişnuit” al acestei lumi. Adesea, de pildă, sufletul unui om care de-abia a murit este văzut ridicându-se la cer, ca atunci când Sf. Benedict a văzut sufletul Sf. Germanus de Capua ridicat la cer de îngeri într-o minge de foc (Sf. Grigorie, *Dialoguri*, II, 35), sau locuitorii din Afognak au văzut sufletul Sf. Gherman urcându-se într-un stâlp de foc, sau Cuviosul Filaret de Glinak a văzut sufletul Sf. Serafim de Sarov urcând. Proorocul Elisei l-a văzut pe Proorocul Ilie, cum a fost răpit la cer într-un car de foc (III Regi 2, 11). De asemenea, sufletele sunt văzute adesea trecând prin vămi; sunt astfel de împrejurări, mai ales în Viața Sf. Nifon de Constantia (23 decembrie) şi a Sf. Columba de Iona - unele dintre aceste întâmplări au fost citate în capitolul despre vămi. În Viața Cuviosului Teofil al Kievului, singurul martor al morții unui om drept, a văzut cum atunci „ceva a străfulgerat în fața lui şi un curent de aer rece i-a izbit fața. Dimitrie a privit în sus cu uimire şi a împietrit. În chilie, plafonul a pornit să se ridice iar cerul albastru, ca şi cum şi-ar fi întins brațele, se pregătea să

[41] Vezi *Viața Sf. Patriciu de Prusia*, 19 mai; *Dialogurile* Sfântului Grigorie, IV, 36 şi 44; Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 98.

primească sufletul sfânt al celui drept care murea."[42]

Nu trebuie să iscodim, dincolo de cunoştinţele generale, că raiul şi iadul sunt cu adevărat „locuri”, dar nu locuri din lumea aceasta, din sistemul nostru spaţio-temporal. Aceste „locuri” sunt atât de deosebite de noţiunile noastre pământeşti de „loc”, că ne vom tulbura fără nădejde, dacă încercăm să reconstituim o „geografie” a lor. Unele Vieţi ale sfinţilor arată limpede că „cerurile” se află deasupra „raiului pământesc”; altele arată că sunt cel puţin „trei ceruri” - dar nu este de datoria noastră să aşezăm „hotarele” acestor locuri sau să încercăm să desluşim însuşirile lor. Prin Pronia lui Dumnezeu ne sunt dăruite asemenea descrieri pentru a ne însufleţi să luptăm ca să ajungem în aceste locuri, printr-o viaţă şi moarte creştină - iar nu pentru a ne folosi de chipuri de judecată lumească şi cunoştinţe care nu li se potrivesc. Sf. Ioan Gură de Aur ne aminteşte cu dreptate că trebuie să cercetăm în chip potrivit cele ale raiului şi ale iadului: „Vă întrebaţi unde se află iadul; dar de ce trebuie să ştiţi voi asta? Voi trebuie să ştiţi că iadul există, nu unde se află el ascuns .... După părerea mea, iadul se află undeva în afara acestei lumi .... Nu trebuie să încercăm să aflăm unde se află iadul, ci cum să scăpăm de el” (Omilie la Romani 31, 3-4).

Nu ne este nouă dat să pricepem prea mult despre adevărul celeilalte lumi în această viaţă, deşi cunoaştem destule lucruri pentru a răspunde raţionaliştilor care spun că raiul şi iadul nu se află „nicăieri” şi de aceea nu există, pentru că oamenii nu le pot vedea. Aceste locuri se află cu adevărat „undeva”, şi unii locuitori de pe pământ au fost acolo şi s-au întors ca să povestească despre ele. *Dar noi putem vedea aceste locuri când suntem în trup, mai mult prin credinţă decât prin cunoaştere. Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci faţă către faţă; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaşte pe deplin, precum am fost cunoscut şi eu* (I Cor. 13, 12).

---

[42] Vezi *Viaţa Cuviosului Teofil*, Mânăstirea Sf. Treimi, Jordanville, New York, pag. 125.

2. Experienţele creştine ale raiului

Adevăratele experienţe creştine ale raiului poartă pururea aceeaşi pecete a experienţei din altă lume. Cei care au văzut raiul au călătorit pur şi simplu într-un *loc* ales. Ei au intrat într-o *stare duhovnicească* aparte. Noi, cei care nu am trăit personal aceste experienţe, trebuie să fim mulţumiţi cu descrierea anumitor însuşiri aparente care, luate împreună, deosebesc aceste experienţe destul de limpede de toate experienţele sălaşului din văzduh, pe care le-am arătat mai sus.

Multe Vieţi ale sfinţilor cuprind descrieri ale sufletelor care intră în rai, ca fiind văzute de pe pământ. În *Viaţa Sf. Antonie cel Mare* citim: „Oarecând, Antonie şedea în munţi şi privind în sus, a văzut pe cineva ridicându-se la cer, şi o ceată veselă întâmpinându-l. Plin de uimire, el i-a socotit pe aceia o ceată binecuvântată şi s-a rugat ca să afle ce putea să însemne aceea. Şi pe dată, ajunse la el un glas şi-i spuse: Acesta este sufletul lui Ammon, călugăr de Nitria, care a dus viaţă pustnicească până la o vârstă înaintată" (*Viaţa Sf. Antonie*, Eastern Orthodox Books edition, pag. 38).

Avva Serapion a descris astfel moartea Sf. Marcu de Tracia: „Uitându-mă în sus, am văzut sufletul sfântului, care fusese slobozit din legăturile trupului. Mâini de îngeri îl acopereau cu un veşmânt alb strălucitor, şi îl ridicau la cer. Am văzut calea care trecea prin văzduh către cer, şi cerurile deschise. Apoi am văzut hoardele de draci stând pe cale şi am auzit un glas de înger spunând dracilor: 'Fii ai întunericului! Fugiţi şi ascundeţi-vă de la faţa luminii dreptăţii!' Sufletul sfânt al lui Marcu a fost ţinut în văzduh vreme de vreun ceas. Apoi s-a auzit glas din cer, grăind către îngeri: Luaţi-l şi-l aduceţi aici pe cel care i-a făcut pe draci de ocară. Când sufletul sfântului trecuse fără nici o vătămare printre hoardele dracilor şi se apropiase deja de cerul deschis, am văzut ca şi cum ar fi fost o mână întinsă din cer, care primea sufletul cel curat. Apoi această vedenie s-a ascuns

de la ochii mei, şi n-am mai văzut nimic" (*Vieţile sfinţilor*, 5 aprilie).

Din aceste relatări, putem desluşi deja trei însuşiri ale adevăratei experienţe creştine a raiului: este un urcuş; sufletul este purtat de îngeri; este întâmpinat şi primit în rândul locuitorilor raiului.

Experienţele raiului sunt de multe feluri. Uneori un suflet este dus la cer înainte de moarte ca să i se arate minunile lui sau locul care este gătit acolo pentru suflet. Astfel, Sf. Mavra, după ce s-a împotrivit celor două vedenii mincinoase ale duhurilor celor căzute din vremea muceniciei ei (pe care le-am înfăţişat mai sus, ca pildă a ispitelor ce se pot ivi la ceasul morţii), a povestit experienţa care a urmat, cea dăruită de Dumnezeu: „Am văzut şi un al treilea bărbat, foarte frumos la chip; faţa lui strălucea ca soarele. M-a luat de mână, m-a dus sus la cer şi mi-a arătat un tron acoperit cu veşminte albe, şi o cunună, care era cea mai minunată la înfăţişare. Uimită de asemenea frumuseţe, l-am întrebat pe bărbatul care mă dusese sus la cer: 'Al cui este acesta, Doamne al meu?' El mi-a răspuns: 'Aceasta este răsplata pentru nevoinţa ta .... Dar acum întoarce-te în trupul tău. La ceasul şase din zorii zilei, vor veni îngerii lui Dumnezeu să-ţi ia sufletul ca să ţi-l ducă sus la cer."[43]

Există şi experienţa privirii raiului din afară, ca atunci când întâiul mucenic Sf. Ştefan a văzut *cerurile deschise şi pe Fiul Omului stând de-a dreapta lui Dumnezeu* (Fapte 7:56). Totuşi, vom cerceta aici numai experienţa obişnuită care se aseamănă cel mai mult cu experienţele de astăzi de „după moarte": urcuşul la cer, fie la moarte, fie într-o experienţă îngăduită în chip dumnezeiesc, fie că are loc „în" ori „în afara" trupului.

Sf. Salvie de Albi, ierarh al Galiei din veacul al VI-lea, după ce fusese mort cea mai mare parte a zilei, s-a întors la viaţă şi i-a povestit următoarele prietenului său, Sf. Grigorie de Tours:

[43] *Vieţile sfinţilor*, 3 mai, traducere în lb. engleză în *Viaţa ortodoxă*, mai - iunie, 1978, pag. 9-17.

„Acum patru zile, când mi s-a zguduit chilia şi m-ai văzut zăcând mort, am fost ridicat de doi îngeri şi dus până la cel mai înalt suiş al cerului, până când mi s-a părut că am sub picioare nu numai acest pământ scârbavnic, ci şi soarele şi luna, norii şi stelele. Apoi am fost călăuzit printr-o poartă care strălucea mai puternic decât lumina soarelui şi am intrat într-o clădire unde podeaua întreagă strălucea ca aurul şi argintul. Este cu neputință de descris lumina aceea. Locul era plin de mulțime mare de oameni, care nu erau nici bărbați nici femei, care se întindeau până departe în toate părțile, că nu se putea vedea capătul. Îngerii mi-au croit cale prin mulțimea de oameni din fața mea şi am venit la locul spre care se îndreptase privirea noastră, pe când ne aflam departe. Deasupra acestui loc atârna un nor mai strălucitor decât orice lumină şi nu se putea vedea nici soarele, nici luna şi nici stelele. Norul strălucea cu adevărat mai puternic decât toate celelalte, cu strălucire neîmprumutată. Din nor a ieşit un glas, ca glasul multor ape. Păcătos cum sunt, am fost întâmpinat cu mare cinste de ființe oarecare, unele îmbrăcate în veşminte preoțeşti iar altele în haine obişnuite. Călăuzele mele mi-au spus că aceştia erau mucenicii şi alți bărbați sfinți pe care noi îi cinstim aici pe pământ şi cărora ne rugăm cu mare evlavie. Pe când stăteam aici, a suflat spre mine o adiere de o asemenea dulceață că, fiind hrănit cu ea nu am mai simțit nevoia să mănânc ori să beau până acum. Apoi am auzit un glas care a spus: 'Lăsați-l pe bărbatul acesta să se întoarcă în lume căci bisericile noastre au nevoie de el. Am auzit glasul dar nu am putut să văd cine vorbea. Apoi m-am aruncat cu fața la pământ şi am plâns. 'Vai, vai, o, Doamne!' Am zis. 'De ce mi-ai arătat aceste lucruri numai ca să mi le iei iarăşi înapoi? ...' Glasul care îmi vorbise, a spus: 'Mergi în pace. Voi veghea asupra ta până când te voi aduce din nou în locul acesta.' Apoi călăuzitorii mei m-au lăsat, iar eu m-am întors prin poarta prin care intrasem, plângând că am plecat."[44]

---

[44] Sf. Grigorie de Tours, *Istoria francilor*, cartea a VII-a, 1, Vita Patrum, St. Herman

Se mai adaugă şi alte însuşiri însemnate la această experienţă: strălucirea luminii cerului; prezenţa nevăzută a Domnului, al Cărui glas se aude; închinarea sfântului şi frica înaintea Domnului; şi o simţire limpede a harului dumnezeiesc, într-o miresmă de nepovestit. Mai mult, se spune că mulţimile de „oameni" întâlniţi în cer sunt (pe lângă îngerii care călăuzesc sufletele) sufletele mucenicilor şi ale sfinţilor bărbaţi.

Călugărul din Wenlock, după ce a fost ridicat în sus de îngeri şi a trecut prin vămi, „a văzut un loc de o frumuseţe minunată, în care se bucura de fericire mare mulţime de bărbaţi foarte frumoşi, şi aceia l-au chemat să vină şi să ia parte la fericirea lor, dacă îi era îngăduit. Şi a venit la el o mireasmă de o dulceaţă minunată din respiraţia sufletelor fericiţilor, bucurându-se împreună. Sfinţii îngeri i-au spus că acesta era vestit ca rai al lui Dumnezeu." Mai departe, „a văzut pereţi care străluceau cu lumină strălucitoare, de o întindere uimitoare şi o înălţime foarte mare. Şi sfinţii îngeri au zis: 'Aceasta este cetatea sfântă şi vestită, Ierusalimul din cer, unde sufletele cele sfinte trăiesc întru bucurie veşnică.' El a zis că sufletele acelea şi zidurile acelei cetăţi slăvite ... erau de o strălucire atât de orbitoare că ochii lui erau foarte neputincioşi ca să privească la ele" (*Scrisorile Sf. Bonifatie*, pag. 28-29).

Poate că cea mai întreagă şi uimitoare experienţă a raiului, care se află în literatura creştină, este aceea a Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos din Constantinopol (sec. al IX-lea). Această experienţă a fost scrisă cu cuvintele Sfântului de către prietenul său Nichifor; dăm aici numai câteva fragmente:

Odinioară, pe o iarnă cumplită, când Sf. Andrei zăcea pe strada unei cetăţi mari, fiind îngheţat şi aproape mort, a simţit pe neaşteptate o căldură în lăuntrul său şi a văzut un tânăr minunat cu faţa strălucitoare ca soarele, care l-a călăuzit la rai şi la cel de-al treilea cer. „Prin voia lui Dumnezeu am rămas vreme de două săptămâni într-o vedenie dulce .... M-am văzut într-un rai

Monastery Press, 1988, pag. 296-297.

prea frumos şi minunat .... Eram uimit în minte şi în inimă de frumusețea de negrăit a raiului lui Dumnezeu, şi m-am îndulcit cu dulce desfătare umblând prin el. Se aflau acolo mulțimi mari de grădini, pline de copaci înalți, care îşi legănau vârfurile, care mi-au veselit privirile, iar din ramurile lor venea o puternică mireasmă .... Aceşti copaci nu se pot asemăna în frumusețea lor, cu nici un copac de pe pământ .... În această grădină erau păsări fără de număr, cu aripi de aur, albe ca zăpada şi de felurite culori. Stăteau pe crengile copacilor din rai şi cântau atât de miununat, încât dulceața cântului lor m-a făcut să mă simt cu totul altul .... După aceasta m-a cuprins un fel de frică şi mi s-a părut că mă aflam în înaltul cerului. Înaintea mea mergea un tânăr cu fața strălucitoare ca soarele, îmbrăcat în purpură .... Când mergeam pe urmele lui, am văzut o Cruce mare şi minunată, ca un curcubeu, şi în jurul ei stăteau cântăreți care ardeau ca flăcările şi cântau laude dulci, slăvind pe Domnul Care fusese odinioară răstignit pe Cruce. Tânărul care mergea înaintea mea, venind spre Cruce, a sărutat-o şi mi-a făcut semn ca să o sărut şi eu .... Sărutând-o, m-am umplut de o dulceață duhovnicească de nepovestit şi am simțit o mireasmă mai puternică decât aceea a raiului. Lăsând Crucea în urmă, m-am uitat în jos şi am văzut dedesubtul meu, ca şi cum ar fi fost adâncul mării .... Întorcându-se spre mine, călăuzitorul meu a spus: ’Nu te teme, că trebuie să urcăm şi mai sus.’

Şi mi-a dat mâna. Când l-am prins de mână, ne-am şi aflat deasupra celui de al doilea cer. Acolo am văzut bărbați minunați, odihna lor şi bucuria desfătării lor, care nu se poate povesti prin cuvinte omeneşti .... Şi iată, după aceasta, am urcat deasupra celui de al treilea cer, unde am văzut şi am auzit o mulțime de puteri cereşti lăudând şi slăvind pe Dumnezeu. Am mers până la o perdea care strălucea ca fulgerul, înaintea căreia tineri puternici şi înfricoşători, cu chip de flăcări fioroase .... Şi tânărul care mă călăuzea mi-a spus: ’Când se va ridica perdeaua, Îl vei vedea pe Stăpânul Hristos. Închină-te înaintea tronului

slavei Sale.' Auzind aceasta, m-am bucurat şi m-am cutremurat, căci am fost împresurat de teamă şi de bucurie de negrăit .... Şi iată, o mână de foc a ridicat perdeaua şi, ca şi Proorocul *Isaia,* L-am văzut pe *Domnul meu, stând pe un scaun înalt şi măreț şi serafimi stăteau înaintea Lui* (Isaia 6, 1-2). Era îmbrăcat într-un veşmânt de purpură; fața Lui era cu totul prea strălucitoare şi ochii Lui se uitau la mine cu dragoste. Văzând aceasta, m-am simțit foarte mic înaintea Lui, am căzut înaintea Lui, închinându-mă înaintea tronului celui mai strălucitor şi înfricoşător al slavei Sale. Bucuria care m-a cuprins la vederea feței Sale, nu se poate spune în cuvinte. Chiar şi acum, aducându-mi aminte de această vedenie, mă simt plin de bucurie de negrăit. Am stat cu cutremur înaintea Stăpânului meu .... După aceea, toată ceata cea cerească a cântat o laudă prea frumoasă şi de negrăit, şi apoi - nu pot să pricep cum - m-am aflat iarăşi plimbându-mă prin grădina raiului."[45]

Când Sf. Andrei s-a gândit că nu o văzuse pe Maica Domnului în cer, un înger i-a spus: „Voiai să o vezi aici pe Împărăteasa Care este mai strălucitoare decât puterile cerului? Ea nu se află aici; a plecat în lumea care se află în mari nevoi, ca să-i ajute pe oameni şi ca să le aline durerea. Ți-aş fi arătat sfântul ei sălaş, dar acum nu este vreme căci trebuie să te întorci." Se mai spune iarăşi aici că îngerii şi sfinții se pot afla numai într-un singur loc într-o vreme oarecare.

Chiar în sec. al XIX-lea, o vedenie ca aceasta a fost văzută de către un ucenic al Bătrânului Paisie Velicikovski, călugărul Teodor de Svir. Spre sfârşitul vieții sale, acesta a trăit experiența harului lui Dumnezeu cu mare tărie. La scurtă vreme după o asemenea experiență, s-a îmbolnăvit şi a stat într-un fel de comă trei ani de zile. Când s-a pornit în el o stare de uimire şi a ieşit din trup, i s-a arătat un oarecare tânăr nevăzut, pe care-l simțea şi-l vedea numai cu simțul inimii; şi tânărul acesta l-a călăuzit pe

[45] *Viețile sfinților*, 2 octombrie, traducere în lb. engleză în *Cuvântul ortodox*, 1979, nr. 86, pag. 125-127.

o cale îngustă spre partea stângă. Părintele Teodor, aşa cum a povestit mai târziu, a avut simţământul că murise, şi a vorbit ca pentru sine: ’Am murit. Nu ştiu dacă voi fi mântuit ori osândit.’

’Eşti mântuit!’ i-a spus un glas nevăzut, ca răspuns la gândul său. Şi îndată o putere ca un vârtej aprig l-a smuls şi l-a dus în partea dreaptă.

’Gustă dulceaţa logodnelor raiului pe care o dau acelora care Mă iubesc,’ a spus un glas nevăzut. Cu aceste cuvinte, Părintelui Teodor i s-a părut că Mântuitorul Şi-a aşezat mâna Lui cea dreaptă pe inima lui şi a fost dus într-un sălaş nespus de minunat, dar unul care era cu totul nevăzut şi de nepovestit în cuvintele limbajului pământesc. De la acest simţământ a trecut la altul şi mai înălţător, şi apoi la al treilea; dar toate aceste simţăminte, aşa cum a spus chiar el, şi le putea aminti numai cu inima, dar nu le putea pricepe cu mintea.

Apoi a văzut ceva ca un templu, şi înăuntru lângă altar, era ceva ca un cort, în care se aflau cinci sau şase bărbaţi. Un glas al minţii i-a spus: ’Pentru aceşti bărbaţi moartea ta se amână. Vei trăi pentru ei.’ Apoi i s-a descoperit firea duhovnicească a unor ucenici de-ai săi, şi Domnul i-a descoperit încercările care urmau să tulbure serile zilelor lui .... Dar glasul cel dumnezeiesc l-a încredinţat că vasul sufletului său nu va avea de suferit din pricina acestor valuri înverşunate, fiindcă Hristos era călăuzitorul Cel nevăzut.”[46]

S-ar mai putea cita şi alte experienţe ale raiului din Vieţile sfinţilor şi ale pustnicilor, dar ele nu fac mai mult decât să repete însuşirile care deja s-au arătat aici. Totuşi, va fi plin de învăţăminte - mai ales pentru o asemănare cu experienţele de astăzi de „după moarte” - să arătăm experienţa în cer unui *păcătos* modern. Astfel, autorul cărţii „De necrezut pentru mulţi” (a cărui mărturie a fost spusă deja mai sus de câteva ori), după ce a scăpat de dracii vămilor prin mijlocirea Maicii

[46] Din *Viaţa Bătrânului Leonida de la Optina*, St. Herman Brotherhood, 1976, pag. 275-276 (în lb. rusă). Ediţie englezească, 1990, pag. 223-224.

Domnului, a povestit chipul în care, pe când încă era călăuzit de îngerii săi păzitori, „urcam tot mai sus ... când am văzut deasupra mea o lumină strălucitoare; mi se părea că semăna a fi lumina soarelui nostru, dar era cu mult mai aprinsă. Este în chip limpede o împărăţie a luminii. Da, cu adevărat o împărăţie, plină de puterea luminii - fiindcă nu se afla nici o umbră în această lumină. 'Dar cum poate exista lumină fără umbră?' Îndată au ieşit la iveală gândurile mele uimitoare.

Şi îndată am fost duşi în câmpul luminii acesteia, şi m-a orbit cu adevărat. Am închis ochii, mi-am dus mâinile la faţă, dar asta nu m-a ajutat, căci mâinile nu-mi făceau umbră. Şi, oricum, ce fel de ocrotire poate însemna aceasta aici?

'Dumnezeul meu, ce este aceasta, ce fel de lumină este aceasta? De ce pentru mine este ca întunericul obişnuit! Nu mă pot uita, şi ca în întuneric, nu pot vedea nimic ....'

Această neputinţă de a vedea, de a privi, a sporit în mine teama în faţa necunoscutului, care era cu totul firească în această stare de a mă afla într-o lume necunoscută mie, şi m-am gândit cu tulburare: 'Ce va mai urma? Vom trece îndată de acest loc de lumină, şi există vreo margine, vreun capăt?'

Dar s-a întâmplat ceva deosebit. Cu maiestate, fără mânie, dar cu tărie şi hotărâre, de sus răsunau cuvintele: *Nu-i gata!* Şi după aceea ... urmă o oprire neaşteptată a urcuşului nostru rapid - am început să coborâm repede" (pag 26-27).

În această experienţă, însuşirea luminii raiului este mai limpede: este de un asemenea chip că nu poate fi îndurată de cineva care nu este pregătit pentru aceasta prin viaţa creştină de nevoinţă, aşa cum au îndurat Sfinţii Salvie şi Andrei.

3. Însuşirile adevăratei experienţe a raiului

Să rezumăm acum principalele însuşiri ale acestor experienţe adevărate ale raiului şi să vedem cum se deosebesc acestea de experienţele lumii văzduhului, aşa cum au fost descrise în capitolele anterioare.

(1) Adevărata experienţă a raiului are loc în chip neschimbat la sfârşitul unei căi de *urcuş*, de obicei prin vămi (dacă sufletul are nişte „vămi” de plătit acolo). În experienţele de astăzi din „afara trupului” şi de „după moarte”, pe de o parte, vămile şi dracii lor nu sunt întâlniţi *niciodată* şi numai întâmplător este relatată o cale de urcuş.

(2) Sufletul este *întotdeauna* călăuzit spre rai de către unul sau mai mulţi îngeri, şi niciodată nu „hoinăreşte” prin el, nici nu merge după voia lui ori după puterea pricinuitoare. De bună seamă că aceasta este una dintre cele mai uimitoare deosebiri între experienţele adevărate ale raiului şi experienţele de astăzi ale penticostalilor şi ale altora, care relatează experienţe de „după moarte” ale „raiului” şi „cerului”: ultimele sunt de fapt la fel cu experienţele laice şi chiar ateiste ale „raiului”, după cum am văzut deja, în afară de amănuntele neînsemnate de interpretare, care se pot săvârşi cu uşurinţă de către închipuirea omului în „planul astral”; dar niciodată în asemenea experienţe, sufletul nu este cu adevărat călăuzit de îngeri. Sf. Ioan Gură de Aur scrie despre aceasta, atunci când tâlcuieşte textul de la Luca 16, 19-31: „Atunci Lazăr a fost dus de îngeri, dar sufletul celuilalt (al omului bogat) a fost luat de oarecare puteri înfricoşătoare care, poate că pentru aceasta au fost trimise. *Căci sufletul, prin el însuşi nu poate să plece către viaţa aceea*, pentru că nu este cu putinţă. Dacă noi, mergând dintr-un oraş în altul avem nevoie de un călăuzitor, cu atât mai mult sufletul va avea nevoie de călăuzitori, când va fi scos din trup şi va fi înfăţişat pentru viaţa viitoare?”[47]

Într-adevăr, această problemă poate fi socotită ca una dintre pietrele de încercare ale experienţei adevărate a raiului. În experienţele de astăzi, sufletului i se oferă cel mai adesea alegerea de a rămâne în „rai” sau de a se întoarce pe pământ; pe când experienţa adevărată a raiului nu se petrece prin alegerea

[47] Omilia “*Către poporul din Antiohia*”, III, “Despre Lazăr”, II, aşa cum este citat în Mitropolitul Macarie, *Teologie dogmatică ortodoxă*, II, pag. 536.

omului, ci numai la porunca lui Dumnezeu, împlinită prin îngerii Săi. Experienţa obişnuită a raiului „în afara trupului" din zilele noastre, nu are nevoie de nici o călăuză, căci aceasta are loc *chiar aici*, în aer, deasupra noastră, încă *în această lume*; în vreme ce îngerii călăuzitori sunt de trebuinţă, dacă experienţa are loc *în afara* acestei lumi, într-o lume de un chip deosebit, unde sufletul nostru nu poate merge de unul singur. (Asta nu înseamnă că dracii nu se pot preface şi în „îngeri călăuzitori", dar ei rareori par să facă aceasta în experienţele de astăzi.)

(3) Experienţa are loc în lumină strălucitoare, şi este însoţită de semne limpezi ale harului lui Dumnezeu, mai ales de o mireasmă minunată. Este adevărat, asemenea semne se arată şi în unele experienţe de „după moarte" de astăzi, dar există o deosebire de bază între ele, care cu greu se poate vădi. Experienţele de astăzi sunt fără adâncime, chiar pe treapta simţurilor; nimic nu le deosebeşte de experienţele asemănătoare ale necredincioşilor, în afară de chipurile creştine pe care le vede (sau le adaugă) cel ce trece prin această experienţă. Astea nu sunt nimic mai mult decât experienţa *firească* de desfătare din starea din „afara trupului", cu un înveliş subţire de „creştinism". (Poate, de asemenea, în unele dintre aceste experienţe, duhurile căzute adaugă înşelările lor pentru a-l amăgi pe cel care cercetează acestea şi pentru a-i stârni mândria şi a-i întări ideea sa de suprafaţă despre creştinism; dar aici nu este nevoie să socotim acestea.) Pe de altă parte, în adevăratele experienţe creştine, adâncimea experienţei creştine este întărită de adevărate arătări minunate: Sf. Salvie a fost atât de „hrănit" de mireasmă că nu i-a mai trebuit nici mâncare, nici băutură, mai mult de trei zile, şi mireasma a dispărut şi limba a început să-l doară şi s-a umflat numai în clipa când a povestit întâmplarea; Sf. Andrei a fost mort vreme de două săptămâni; K. Uekskuell a fost în „moarte clinică" vreme de 36 de ore. Suntem siguri că în experienţele de astăzi există uneori „vindecări minunate" dintr-o moarte apropiată sau aparentă, dar niciodată nu este ceva la fel

de uimitor ca întâmplările de mai sus, şi niciodată nu este ceva care să arate că cei care au avut asemenea experienţe, au văzut de fapt *raiul* ca ceva ce se împotriveşte unei înfăţişări atrăgătoare, din sălaşul care se află în „afara trupului" („planul astral"). Deosebirea dintre experienţele de astăzi şi adevărata experienţă a raiului este la fel ca şi deosebirea dintre „creştinismul" subţire de astăzi şi adevăratul creştinism ortodox. De pildă, „pacea" pe care o poate simţi omul care „L-a primit pe Iisus ca Mântuitor al său", sau care a avut experienţa foarte obişnuită de „a vorbi în limbi" contemporane, sau a avut o vedenie a lui „Hristos" (ceva, fără îndoială, foarte rar astăzi), dar care nu ştie nimic despre viaţa luptei creştine conştiente şi despre pocăinţă, şi nu s-a împărtăşit niciodată cu Trupul şi cu Sângele adevărat al lui Hristos prin Sfintele Taine întemeiate de Însuşi Hristos - pur şi simplu, nu se poate asemăna, în nici un chip, cu pacea care este dezvăluită în Vieţile marilor sfinţi ortodocşi. Experienţele de astăzi sunt în întregime „imitări" ale experienţei adevărate a raiului.

(4) Adevărata experienţă a raiului este însoţită de un simţământ de o asemenea evlavie şi frică înaintea măreţiei lui Dumnezeu, şi un simţământ de o asemenea nevrednicie de a-L vedea, cum rareori se găsesc astăzi chiar printre creştinii ortodocşi, ca să nu mai vorbim de cei care sunt în afara Bisericii lui Hristos. În experienţele de astăzi nu se aude despre vorbele simţite în inimă ale nevredniciei Sfântului Salvie, închinăciunea cu cutremur a Sf. Andrei înaintea feţei lui Hristos, chiar orbirea lui K. Uekskuell în lumina pe care a fost nevrednic să o privească. Cei ce văd astăzi „raiul" în sălaşul din văzduh, sunt „mulţumiţi", „fericiţi", „îndestulaţi" - rareori ceva mai mult; dacă aceia Îl văd pe „Hristos" într-un chip oarecare, aceasta este numai pentru a-şi îngădui „convorbiri" prieteneşti cu El, care caracterizează experienţele din mişcarea „harismarică". Lipsesc cu totul din aceste experienţe: Dumnezeu, închinarea omului înaintea lui Dumnezeu, frica de Dumnezeu.

S-ar mai putea arăta şi alte însuşiri ale adevăratei experiențe a raiului, aşa cum sunt înfățişate mai ales în Viețile sfinților ortodocşi; dar cele ce s-au arătat mai sus sunt destule pentru a le deosebi esențial de experiențele de astăzi. Să ne amintim de câte ori cutezăm să vorbim despre astfel de experiențe înflăcărate şi din altă lume, că acestea sunt cu foarte mult deasupra treptei noastre inferioare de a simți şi a pricepe şi că acestea ne sunt date mai mult ca *păreri* decât ca înfățişări întregi a celor ce nu se pot povesti întocmai în limbaj omenesc. *Cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El* (I Cor. 2, 9).

NOTĂ DESPRE VEDENIILE IADULUI

Pentru credincioşii ortodocşi adevărul iadului este la fel de cert ca şi acela al raiului. În multe prilejuri, Domnul nostru a vorbit despre acei oameni care, din pricină că nu au ascultat poruncile Lui, El îi va trimite *în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui* (Matei 25, 41). Într-una dintre pildele sale, El dă pilda vie a bogatului care priveşte în sus la raiul pe care l-a pierdut şi îl roagă pe Patriarhul Avraam de acolo să-i îngăduie lui Lazăr, pe care l-a nesocotit pe când se afla în viață, să vină şi *să-şi ude vârful degetului în apă şi să-mi răcorească limba, căci mă chinuiesc în această văpaie*. Dar Avraam a răspuns că *între noi şi voi s-a întărit prăpastie mare*, şi nu se află nici o legătură între cei mântuiți şi cei osândiți (Luca 16, 24, 26).

În literatura ortodoxă, vedeniile iadului sunt la fel de obişnuite ca şi vedeniile cerului şi raiului. Asemenea vedenii şi experiențe se arată în chip mai obişnuit păcătoşilor de rând decât sfinților, şi scopul lor este pururea limpede. Grigorie spune în *Dialogurile* sale: „În milostivirea Sa nemărginită, Bunul Dumnezeu îngăduie unor suflete să se întoarcă în trupurile lor, la scurtă vreme după moarte, aşa încât chipul iadului i-ar putea învăța, în cele din urmă, să se teamă de pedepsele veşnice în

care cuvintele singure nu i-ar putea face să le creadă" (*Dialoguri* IV, 37, pag. 237). Apoi Sf. Grigorie descrie câteva experienţe ale iadului şi povesteşte despre impresia pe care au pricinuit-o asupra celor ce au fost de faţă. Astfel, un oarecare pustnic spaniol, Petru, a povestit cum a murit şi a văzut „iadul cu toate chinuirile sale şi cu cazanele de foc fără de număr." Întorcându-se la viaţă, Petru a povestit cele ce văzuse, „dar chiar dacă ar fi păstrat taina, posturile sale de pocăinţă şi nopţile sale de veghe, ar fi fost mărturisitori grăitori pentru mergerea sa înfricoşătoare în iad şi pentru frica lui adâncă de chinuirile îngrozitoare. Dumnezeu Se arătase prea milostiv, neîngăduindu-i să moară în această experienţă a morţii" (pag. 238).

Cronicarul englez din sec. al VIII-lea, Bede cel Vrednic, relatează cum un om din provincia Northumbria, s-a întors după ce a fost „mort" vreme de o noapte întreagă şi a povestit experienţa pe care a avut-o atât în rai cât şi în iad. În iad s-a aflat într-un întuneric adânc; „izbucneau înaintea noastră mulţimi mari de flăcări întunecate, care ardeau ridicându-se ca dintr-o groapă mare şi cădeau din nou în ea .... Pe când se înălţau limbile de foc, acestea erau pline cu sufletele oamenilor care, ca nişte scânteieri ce zburau în sus, împreună cu fumul, erau uneori aruncate sus în văzduh, iar altele cădeau înapoi în adâncurile lor, în vreme ce aburii focului se domoleau. Mai mult, o duhoare de nepovestit s-a răspândit împreună cu aceşti vapori, şi a umplut tot locul acesta mohorât .... Pe neaşteptate am auzit în spatele meu strigătul cel mai urâcios şi văitări deznădăjduite, însoţite de un râs zgomotos .... Am văzut o mulţime de duhuri rele, târând după ele cinci suflete care strigau şi se tânguiau în adâncurile întunericului, pe când diavolii râdeau şi erau în mare veselie .... Între timp, unele dintre duhurile cele întunecate se iveau din adâncurile înfricoşătoare şi se năpusteau să mă împresoare, chinuindu-mă cu ochii lor aprinşi şi flăcări mârşave ieşeau din

gurile şi nările lor..."[48]

În Viaţa soldatului Taxiot se relatează că după ce Taxiot a fost oprit la vămi de către „vameşii" drăceşti, „duhurile cele rele m-au luat şi au început să mă bată. M-au coborât în pământ, care se crăpase ca să ne primească pe noi. Am fost dus prin intrări strâmte şi mărginite, prin crăpături rău mirositoare. Când am ajuns în adâncurile iadului, am văzut acolo sufletele păcătoşilor, silite să rămână acolo pe vecie. Existenţa de acolo nu se poate numi viaţă, căci aceea nu înseamnă nimic altceva decât suferinţă, lacrimi care nu-şi găsesc nici o mângâiere, şi o scrâşnire a dinţilor care nu se poate povesti în nici un chip. Locul acela este pururea plin de strigătul deznădăjduit: 'Vai, vai! Vai, vai!' Nu este cu putinţă să povesteşti toată chinuirea care se află în iad, toate suferinţele şi durerile de acolo. Vaietele pornite din adâncul inimilor lor nu stârneau nimănui nici un fel de milă. Cei ce se află în iad plâng, dar nimeni nu-i mângâie pe ei; se milogesc stăruitor dar nimeni nu-i ascultă şi nu-i slobozeşte. Şi eu am fost răpit în acele locuri întunecoase, împovărate de suferinţe cumplite şi am plâns şi am suspinat cu amărăciune vreme de şase ceasuri."[49]

Călugărul din Wenlock a văzut o privelişte la fel ca aceasta în „adâncurile cele mai de jos" ale pământului, unde „a auzit un geamăt cumplit, înfricoşător, şi de negrăit, şi plânsul sufletelor în suferinţă. Şi îngerul i-a spus: 'Vaietele şi strigătele ce le auzi venind de jos, ies din sufletele la care bunăvoirea plină de dragoste a lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată, ci numai un foc nepieritor îi va chinui pururea" (Scrisorile Sf. Bonifatie, pag. 28).

De bună seamă, n-ar trebui să ne minunăm peste măsură de amănuntele unor asemenea experienţe, şi chiar mai puţin decât de rai şi cer, nu ar trebui să încercăm să alcătuim o „geografie" a

---

[48] Bede cel Vrednic, *Istoria Bisericii şi a poporului englez*, traducere de Leo Sherley-Price, Penguin Books, 1975, pag. 290-291.
[49] *Vieţile sfinţilor*, 28 martie, *Tainele veşnice de dincolo de mormânt*, pag. 170.

iadului bazată pe aceste povestiri. Noțiunile apusene despre „purgatoriu" şi „pragul iadului" sunt încercări de a alcătui o asemenea „geografie"; dar tradiția ortodoxă cunoaşte numai un singur adevăr al iadului, care se află dedesubtul lumii. Mai mult, aşa cum ne învață Sf. Marcu al Efesului (vezi cea de a doua Omilie a lui la focul iadului în Anexa I), cele ce se văd în experiențele iadului sunt adesea, mai degrabă chipul chinuirilor viitoare decât o înfățişare adevărată a stării de acum a acelora care aşteaptă Judecata de Apoi în iad. Dar fie că aceasta este o priveliște adevărată a celor ce se petrec acum acolo sau o vedenie a celor viitoare, experiența iadului aşa cum se găseşte în izvoarele ortodoxe, este un mijloc puternic de a-l trezi pe om la o viață de nevoință creştină, care este singurul mijloc de a scăpa de chinuire veşnică; de aceea Dumnezeu îngăduie aceste experiențe.

Există în literatura de „după moarte" de astăzi vreo experiență a iadului cu care se poate asemăna?

Dr. Moody şi cei mai mulți dintre cercetătorii de astăzi nu au aflat aproape nici un fel de asemenea experiențe, după cum am văzut deja. Am explicat mai devreme că acest lucru se datorează vieții spirituale „tihnite" a oamenilor de astăzi, care adesea nu au nici un fel de frică de iad sau de cunoaşterea dracilor, şi astfel nu se aşteaptă să vadă asemenea lucruri după moarte. Cu toate acestea, o carte recentă despre viața de după moarte a adus o altă explicație, care pare să fie de aceeaşi însemnătate, care în acelaşi timp se împotriveşte faptului că experiența iadului este cu adevărat atât de rară pe cât pare. Vom prezenta pe scurt descoperirile acestei cărți.

Dr. Maurice Rawlings, medic în Tennessee, care se specializează în medicină internă şi boli cardiovasculare, a reanimat multe persoane care se aflaseră în „moarte clinică". Relatările acestora l-au informat că, „spre deosebire de cele mai multe cazuri de viață după moarte publicate, nu toate experiențele de moarte sunt bune. Există şi iadul! După ce

mi-am dat seama de lucrul acesta, am început să adun istorisiri despre întâmplări neplăcute, pe care alți cercetători păreau că le ocoliseră. Cred că s-a întâmplat aceasta din pricina faptului că cercetătorii, în chip firesc psihiatri, nu au *reanimat* niciodată un bolnav. Ei nu au posibilitatea de a lua parte la asemenea întâmplări. Întâmplările neplăcute din studiul meu au scos la iveală că au cel puțin aceeaşi desime ca cele plăcute."[50] „Am aflat că cele mai multe experiențe rele sunt îndată ascunse adânc în memoria subliminală sau subconştientă a pacientului. Aceste experiențe rele par să fie atât de dureroase şi tulburătoare că sunt scoase din memoria conştientă, astfel încât sunt amintite numai experiențele plăcute - sau nici un fel de experiențe" (pag. 65).

Dr. Rawlings descrie „modelul" lui al acestor experiențe ale iadului: „Ca şi cei care au avut experiențe pozitive, cei care povestesc experiențe negative pot avea greutăți conştientizând că sunt morți, în vreme ce îi privesc pe oamenii care se ocupă de trupurile lor moarte. Aceştia pot intra de asemenea într-un tunel întunecat după ce pleacă din camera lor, dar în loc să ajungă în locuri luminoase, aceştia intră în întuneric, împrejurimi întunecate, unde dau peste oameni urâcioşi, care pot sta la pândă în locuri întunecate sau de-a lungul unui lac de foc arzător. Toată povestirea nu poate cuprinde lucrurile cele de groază şi sunt foarte greu de amintit" (pag. 63-64). Sunt date felurite povestiri - socotind şi unele ale unor „membri obişnuiți ai Bisericii" care sunt uimiți să se găsească într-o asemenea stare - despre lucrările spiriduşilor şi ale uriaşilor urâcioşi, despre coborârea în întunecime şi o arşiță înfricoşătoare, despre o văgăună şi un ocean de foc (pag. 103-110).

În general, aceste experiențe - atât în scurtimea lor cât şi în lipsa oricărui călăuzitor îngeresc ori drăcesc - nu au însuşiri întregi de experiențe adevărate din cealaltă lume, iar unele dintre ele amintesc de întâmplările lui Robert Monroe în „planul

---

[50] Maurice Rawlings, *Dincolo de poarta morții*, Thomas Nelson, Inc., Nashville, 1978, pag. 24-25.

astral”. Dar ele aduc o îndreptare importantă experienţei relatate pe larg a „desfătării” şi a „raiului” de după moarte: că sălaşul din „afara trupului” este, fără nici o îndoială, în întregime desfătare şi lumină, şi cei care au avut experienţa „iadului” sunt mai aproape de adevărul lucrurilor decât cei care au numai experienţa „desfătării” în această stare. Dracii din sălaşul din văzduh arată ceva din adevărata lor fire, celor care nu L-au cunoscut pe Hristos şi nu au ascultat de poruncile Lui, dându-le chiar un semn al chinuirilor care vor veni pentru aceia.

CAPITOLUL IX

Înțelesul experiențelor de „după moarte” de astăzi

Dacă nu ascultă de Moise și de prooroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva dintre morți.
– Luca 16, 31

1. *Ce „mărturisesc” experiențele de astăzi*

AM văzut, de bună seamă, că experiențele de „după moarte” şi cele din „afara trupului”, despre care se vorbeşte atât de mult astăzi, sunt foarte deosebite de experiențele adevărate ale celeilalte lumi, care s-au petrecut de-a lungul veacurilor în viețile bărbaților şi femeilor care-L iubesc pe Dumnezeu. Mai mult, experiențele din zilele noastre au fost atât de dese şi au ajuns să fie „la modă” în ultimii ani, nu pentru că sunt „noi” cu adevărat (s-au strâns multe asemenea experiențe în Anglia secolului al XIX-lea), şi nu pentru că s-au ivit în aceşti ani mult mai des, ci mai ales pentru că mintea oamenilor din apus, şi îndeosebi a celor din America, era „pregătită” pentru acestea. Interesul public pare a fi parte a unei urmări larg răspândite împotriva materialismului şi a necredinței secolului al XX-lea, semn al unui interes față de religie cu mult mai răspândit. Ne vom întreba care ar putea fi semnificația acestui nou interes „religios”.

Dar mai întâi, să stabilim încă o dată ce „mărturisesc” aceste experiențe despre adevărul religiei. Cei mai mulți cercetători par

să fie de acord cu Dr. Moody, că experiențele *nu* adeveresc învățătura creştină „tradițională" asupra raiului (*Viață după viață*, pag. 70, 98); experiențele acelora care *cred* că au văzut raiul, nu-şi arată trăinicia când sunt asemănate cu adevăratele vedenii din trecut ale raiului; iar experiențele iadului sunt mai mult „sugerări" decât orice fel de dovadă a existenței adevărate a iadului.

De aceea, trebuie să se aibă în vedere faptul că Dr. Kubler-Ross dă o prea mare însemnătate cercetării experiențelor de „după moarte" contemporane care, zice ea, „vor adeveri ceea ce am fost învățați vreme de două mii de ani - că există viață după moarte", şi că această cercetare ne va ajuta mai degrabă „să cunoaştem decât să credem" aceasta (Prefață la *Viață după viață*, pag. 7-8). De fapt, se poate spune că aceste experiențe nu „dovedesc" decât cea mai mică doctrină a *supraviețuirii* sufletului omenesc în afara trupului, şi *existența* unei realități nemateriale, dar nu oferă *nici* o lămurire despre starea următoare sau chiar despre existența sufletului după primele cinci minute de la „moarte", nici despre alcătuirea de bază a sălaşului nematerial. Din acest punct de vedere, experiențele contemporane sunt cu mult mai puțin mulțumitoare decât povestirile pe care le-au lăsat peste veacuri Viețile sfinților şi alte izvoare creştine; cunoaştem cu mult mai multe lucruri din aceste izvoare creştine - numai dacă, desigur, avem încredere în cei care ne-au adus această cunoaştere, în aceeaşi măsură în care cercetătorii contemporani au încredere în cei cu care au stat de vorbă. Dar chiar şi aşa, în esență, noi mai degrabă *credem decât cunoaştem* lumea cealaltă; putem şti cu oarecare siguranță că există „ceva" după moarte - dar ceea ce este cu adevărat, mai degrabă credem decât cunoaştem.

Mai mult, cele ce cred Dr. Kubler-Ross împreună cu alții care gândesc asemenea şi cred că cunosc cele despre viața de „după moarte", bazându-se pe experiențele de „după moarte", sunt contrare celor ce cred creştinii ortodocşi despre aceasta,

care se bazează pe învățătura creştină revelată şi pe experiențele de „după moarte” din literatura ortodoxă. Toate experiențele creştine de după moarte adeveresc existența raiului, a iadului şi a judecății, a nevoii de pocăință, a nevoinței şi a fricii pentru pierderea sufletului nemuritor. În contrast, experiențele de astăzi, ca acelea ale şamanilor, ale păgânilor inițiați şi ale mediumurilor par să ducă către un „pământ veşnic verde”, al experiențelor desfătătoare din „altă lume”, unde nu există nici o judecată, ci numai „mărire”, şi moartea nu este ca o sperietoare, ci este aşteptată ca un „prieten” care ne introduce în dezmierdările „vieții de după moarte”.

Am arătat deja în capitolele anterioare, care este pricina deosebirilor dintre aceste două feluri de experiențe: experiența creştină este cu adevărat despre cealaltă lume, a raiului şi iadului, în vreme ce experiența spiritistă este numai a părții văzduhului a lumii *acesteia*, „planul astral” al duhurilor căzute. Experiențele de astăzi sunt în chip lămurit din cea de a doua categorie - dar nu am putea şti aceasta dacă nu am primi (prin credință) descoperirea creştină a firii celeilalte lumi. La fel, dacă Dr. Kubler-Ross şi alți cercetători primesc (ori le place) o tâlcuire necreştină a acestor experiențe, nu este din pricină că experiențele de astăzi *dovedesc* această tâlcuire, ci din pricină că aceste cercetări însele *au deja credința într-o tâlcuire necreştină a lor*.

De aceea, semnificația experiențelor de astăzi stă în faptul că sunt tot mai cunoscute, chiar în clipa potrivită pentru a sluji ca o „adeverire” pentru părerea necreştină despre viața după moarte; aceste experiențe sunt folosite ca parte a unei mişcări religioase necreştine. Să privim mai îndeaproape la firea acestei mişcări religioase.

2. Legătura cu ocultismul

Tot mereu, printre cercetătorii experiențelor de „după moarte” se poate vedea o legătură, mai mult sau mai puțin

limpede, cu ideile şi practicile oculte. Aici putem defini termenul „ocult" (care se referă la ceea ce este „ascuns") ca şi cum ar fi vorba de vreo legătură a oamenilor cu duhurile şi puterile nevăzute într-un chip care este oprit de revelaţia lui Dumnezeu (vezi Levitic 19, 31; 20, 6, etc.). Această legătură poate fi căutată de oameni (ca în şedinţele de spiritism) sau pricinuită de către duhurile cele căzute (când se arată oamenilor pe neaşteptate). Opusul termenului „ocult" este „duhovnicesc" sau „religios", care se referă la acea legătură cu Dumnezeu, împreună cu îngerii şi sfinţii Lui, care este îngăduită de Dumnezeu: pe de o parte rugăciunea omului, iar pe de altă parte lucrările cele adevărate şi dătătoare de har, ale lui Dumnezeu, ale îngerilor şi ale sfinţilor.

Ca un exemplu al acestei legături oculte, Dr. Hans Holzer (*Dincolo de această viaţă*, Pinnacle Books, Los Angeles, 1977) socoteşte că semnificaţia experienţelor de „după moarte" se află în deschiderea oamenilor de a vorbi cu morţii, şi găseşte că aceştia aduc acelaşi fel de veşti ca cele aduse de „morţi" la şedinţele spiritiste. Dr. Moody, şi într-adevăr foarte mulţi cercetători de astăzi, după cum am văzut, se îndreaptă către textele oculte, cum ar fi scrierile lui Swedenborg şi *Cartea tibetană a morţilor*, pentru a desluşi experienţele de astăzi. Robert Crookall, poate cercetătorul cel mai ştiinţific din acest domeniu, foloseşte comunicările mediumurilor ca pe unul dintre izvoarele principale de informare despre „lumea cealaltă". Robert Monroe şi alţii care sunt atraşi în experienţele din „afara trupului", sunt lucrători deschişi la experimentările oculte, chiar până la măsura de a primi călăuzire şi sfătuire de la „entităţile fără trup" pe care le întâlnesc.

Poate că dintre toţi aceşti cercetători, Dr. Elizabeth Kubler-Ross este femeia care a ajuns să vorbească în numele tuturor, despre noua atitudinea faţă de moarte, aşa cum se desprinde din experienţele de „după moarte" de astăzi.

De bună seamă, că nici un creştin nu poate greşi, dacă este

de partea opiniei pe care o apără Dr. Kubler-Ross: purtarea omenească şi plină de ajutor faţă de oamenii care sunt pe moarte, care se împotriveşte purtării reci, lipsite de ajutor, şi adesea plină de frică, ce deseori a pus stăpânire nu numai pe doctorii şi surorile din spitale, ci chiar şi pe cei din rândul clerului, care se presupune că au „răspunsul" la întrebările ridicate de împrejurarea morţii.

De la publicarea cărţii ei, *Despre moarte şi muribunzi* (Macmillan Publishing Co., New York) în 1969, întregul subiect al morţii a devenit cu mult mai puţin „oprit" printre cadrele medicale, ajutând şi la rânduirea unei atmosfere intelectuale prielnice, pentru a cerceta cele ce se întâmplă *după* moarte - a început să se vorbească despre acest subiect şi până la publicarea primei cărţi a Dr. Moody, în 1975. Nu este întâmplător faptul că atât de multe cărţi care se editează astăzi despre viaţa de după moarte sunt însoţite de prefeţe sau cel puţin de scurte comentarii făcute de Dr. Kubler-Ross.

Fără îndoială, oricine primeşte învăţătura creştină tradiţională a vieţii, ca probă de cercetare a veşniciei şi a morţii, ca intrare în fericirea veşnică sau în suferinţa veşnică potrivit credinţei şi chipului de viaţă de pe pământ al omului - va socoti cartea ei descurajatoare. A ne purta omeneşte cu un muribund, a-l „pregăti" de moarte, fără a-i sădi mai întâi credinţa întru Hristos şi nădejdea în mântuire - înseamnă, atunci când s-a spus şi s-a făcut totul, să rămâi în acelaşi sălaş jalnic al „umanismului" la care s-a strâmtorat omenirea prin necredinţa modernă. Experienţa morţii se poate face mai plăcută decât este de obicei în spitalele de astăzi; dar dacă nu se cunoaşte nimic din cele ce vin după moarte, sau nu se ştie că *există* ceva după moarte, munca oamenilor ca Kubler-Ross se reduce la măsura administrării de pastile colorate nevăzătorilor pentru boli care nu se vindecă, pentru a-i face pe bolnavi să simtă că cel puţin „se face ceva".

Cu toate astea, în decursul cercetării (deşi nu a spus în prima

sa carte), într-adevăr, Dr. Kubler-Ross a lămurit faptul că există viaţă după moarte. Deşi încă nu şi-a publicat cartea care cuprinde experienţele de „după moarte”, ea a arătat limpede în desele ei conferinţe şi interviuri, că a văzut destule pentru a şti *cu certitudine* că există viaţă după moarte.

Totuşi, ea a avut ca izvor de „cunoaştere” a acestei probleme, propriile ei experienţe uimitoare cu „duhurile”, iar nu ale altora. Cea dintâi experienţă a ei de felul acesta s-a ivit în biroul ei de la Universitatea din Chicago în 1967, când s-a simţit descurajată şi s-a gândit să lase cercetarea de curând începută, asupra morţii şi muribunzilor. A venit o femeie în biroul ei şi s-a prezentat ca fiind o pacientă care murise cu zece luni în urmă. Kubler-Ross a fost neîncrezătoare, dar povesteşte că în cele din urmă a fost lămurită de către „stafie”: „Ea a spus că ştie că mă gândesc să renunţ la munca mea cu pacienţii care sunt pe moarte şi că ea a venit la mine să-mi spună să nu renunţ …. Am ajuns să o emoţionez. Căutam adevărul. Eu eram om de ştiinţă, psihiatru şi nu credeam în asemenea lucruri.” În cele din urmă ea a convins „stafia” să scrie o notă, iar analiza de mai târziu a scrisului de mână, a adeverit că acel scris de mână era al pacientei care murise. Dr. Kubler-Ross spune că această întâmplare „a venit la o răscruce, când aş fi luat o hotărâre greşită dacă nu aş fi ascultat-o.”[51] Morţii nu se arată niciodată în chipul acesta printre cei vii. Această arătare din „altă lume”, dacă a fost adevărată, ar fi putut fi numai a unui duh căzut pentru a-şi înşela victima. Pentru un astfel de duh, imitarea desăvârşită a scrisului de mână omenesc este un lucru foarte uşor.

Mai târziu, legăturile Dr. Kubler-Ross cu „lumea duhurilor” s-au adâncit mult mai tare. În 1978, în faţa unui public captivat, alcătuit din 2200 de persoane, din Ashland, Oregon, ea a intrat mai întâi în legătură cu „călăuzele ei spiritiste”. S-a pregătit

[51] Înterviu realizat de James Pearre de la Chicago Tribune, tipărit în *Examinatorul şi cronica de duminică*, San Francisco, 14 nov., 1976, secţiunea B, pag. 7.

pentru ea un grup spiritist, care nu era la vedere, în California de sud, alcătuit din 75 de persoane, care cântau împreună pentru a „aduna energia necesară săvârşirii acestei întâmplări. Am fost mişcată şi emoţionată pentru cele ce făceau pentru mine. Nu au trecut mai mult de două minute, când am văzut în faţa mea picioare foarte mari. Înaintea mea se afla un om uriaş.” Acest „om” i-a spus că ea urma să-i înveţe şi pe alţii, şi avea nevoie de această experienţă directă, care să-i dea putere şi curaj pentru lucrarea ei. „După vreo jumătate de minut, o altă persoană materializată cu adevărat, cam la 12 mm de la picioarele mele …. Am înţeles că era îngerul meu păzitor …. Mi-a spus Isabelle şi m-a întrebat dacă îmi aminteam cum, cu 2000 de ani în urmă, noi doi lucraserăm cu Hristos.” Mai târziu a venit un al treilea „înger” ca să o înveţe mai multe despre „bucurie”. Experienţa mea cu aceşti călăuzitori a fost una dintre cele mai însemnate, de dragoste necondiţionată. Şi vreau doar să vă spun că niciodată nu suntem singuri. Fiecare dintre noi are un înger păzitor, care niciodată nu este mai departe de noi de 0,6 m. Iar noi le putem chema pe aceste fiinţe. Ele ne vor ajuta.[52]

La o conferinţă despre sănătatea holistică din San Francisco, din septembrie 1976, Dr. Kubler-Ross a împărtăşit unui public de 2300 de medici, surori şi alte cadre medicale, o „experienţă profund mistică”, care i se întâmplase numai cu o noapte înainte. (Această experienţă pare să fie aceeaşi pe care a povestit-o în Ashland.) „Noaptea trecută a venit la mine Salem, călăuza mea spirituală, care era împreună cu Anka şi Willie. Au stat cu noi până la ora trei dimineaţa. Am stat de vorbă, am râs şi am cântat împreună. Mi-au vorbit şi m-au emoţionat cu dragostea lor de necrezut şi cu blândeţea lor de neînchipuit. Aceasta a fost partea esenţială a vieţii mele.” În rândul publicului, „când a terminat, a fost o linişte foarte scurtă şi apoi toată lumea s-a ridicat în picioare. Cei mai mulţi, medici şi alte cadre medicale, erau

[52] După cum se relatează de către Gaea Laughingbird în *Berkeley Monthly*, iunie 1978, pag. 39.

mişcați până la lacrimi.”[53]

În cercurile oculte, se ştie că „duhurile călăuzitoare” (care, de bună seamă sunt duhuri căzute ale văzduhului) nu sunt grabnic lucrătoare dacă o persoană nu este destul de înaintată în deschiderea mediumnistică. Dar poate şi mai uimitor decât adâncirea Dr. Kubler-Ross în legăturile cu „duhurile obişnuite”, este răspunsul înflăcărat, pe care povestirile ei despre aceste legături, îl dau publicului, alcătuit nu din ocultişti şi mediumuri, ci din oameni obişnuiți din clasa de mijloc şi specialişti. De bună seamă că acesta este unul dintre „semnele” religioase „ale vremii”: oamenii s-au deschis spre legăturile cu „lumea duhurilor” şi sunt gata să primească explicarea ocultă a acestor legături, care se împotriveşte adevărului creştin.

Destul de recent, s-a făcut o mare publicitate vâlvei la retragerea de curând hotărâtă a Dr. Kubler-Ross în California de sud, „Shanti Nilaya”. Potrivit acestei relatări, în multe dintre „atelierele” din Shanti Nilaya au loc şedințe spiritiste mediumnice de modă veche, şi mai mulți participanți ai fostelor şedințe spun că acestea sunt înşelări.[54] Se poate întâmpla să existe o gândire mai lacomă decât realitatea în „legăturile spiritiste” ale Dr. Kubler-Ross; dar aceasta nu afectează teoria pe care o aduc atât ea, cât şi alții, despre viața de după moarte.

3. Teoria ocultă a cercetătorilor din zilele noastre

Teoria despre viața după moarte a Dr. Kubler-Ross şi a altor cercetători ai experiențelor de „după moarte” de astăzi, poate fi rezumată în câteva puncte. Trebuie să vedem că Dr. Kubler-Ross spune aceste probleme cu certitudinea cuiva care crede că a avut experiența „lumii celeilalte”; dar oamenii de ştiință ca Dr. Moody, în vreme ce sunt cu mult mai atenți şi nesiguri în ton, nu pot decât să sprijine aceeaşi teorie. Aceasta este teoria despre

[53] Relatare făcută de Lennie Kronisch în *Yoga Journal*, septembrie-octombrie 1976, pag. 18-20.
[54] Vezi *Uniunea de la San Diego*, 2 sept. 1979, pag. A - 1, 3, 6, 14.

viața după moarte, care s-a răspândit în ultima parte a sec. al XX-lea şi pare „firească” fără nici o îndreptățire, tuturor celor care cercetează problema şi care nu au o înțelegere neclintită, asupra oricărei alte teorii.

(1) *Nu trebuie să ne înfricoşăm de moarte.* Dr. Moody scrie: „Într-un fel sau altul, aproape fiecare persoană mi-a spus că nu se teme de moarte” (*Viață după viață*, pag. 68). Dr. Kubler-Ross comentează: „Relatările făcute dau la iveală faptul că întâlnirea cu moartea este dureroasă dar moartea însăşi … este o experiență de pace întreagă, slobozită de durere şi de frică. Fiecare om, fără nici o abatere, descrie un simțământ de linişte sufletească şi desăvârşire.”[55] Se poate vedea aici încrederea esențială în experiențele spiritiste ce caracterizează pe toți cei care sunt înşelați de duhuri căzute. Nu există nimic în experiențele de „după moarte” de astăzi care să arate faptul că moartea va fi o simplă repetiție a acelora, şi nu va avea o durată de numai câteva clipe, ci va fi *veşnică*. Această încredere în experiențele spiritiste desfătătoare este o parte a spiritului religios, care ne însuflețeşte acum şi plăsmuieşte o simțire aparentă de bunăstare, care aduce stricăciune vieții duhovniceşti.

(2) *Nu va veni nici o judecată şi nici un iad.* Pe baza interviurilor sale, Dr. Moody spune că „în cele mai multe cazuri, modelul răsplată - pedeapsă ce ar urma după această viață este lepădat şi tăgăduit, chiar de către mulți dintre cei care se obişnuiseră să gândească cu această măsură. Spre marea lor uimire, aceia au aflat că şi atunci când faptele lor, care erau aparent cele mai îngrozitoare şi pline de păcat, s-au vădit înaintea ființei de lumină, ființa nu a răspuns cu mânie şi cu înverşunare, ci numai cu înțelegere şi chiar cu veselie” (*Viață după viață*, pag. 70). Dr. Kubler-Ross observă la cei cu care a vorbit, un ton mai doctrinar: „Totul are un sens de ’desăvârşire’. Dumnezeu nu este judecător, ci omul este” (Kemf, pag. 52). Aceasta nu pare să se întâmple unor asemenea cercetători, astfel

[55] După cum a relatat Elizabeth Kemf în *East-West Journal*, martie, 1978, pag. 52.

că, această lipsă a judecății în experiențele de „după moarte”, ar putea fi o primă părere greşită, sau că primele câteva clipe ale morții nu reprezintă locul pentru judecată; ci pur şi simplu socotesc experiențele potrivit cu spiritul religios al vremii, care nu doreşte să creadă în judecată şi iad.

(3) *Moartea nu este o experiență la fel de unică şi hotărâtoare precum a descris-o învățătura creştină, ci este mai degrabă doar o trecere blândă către o „stare de conştiință mai înaltă”.* Astfel o defineşte Dr. Kubler-Ross: „Moartea este pur şi simplu o lepădare de trupul material, tot aşa cum fluturele iese afară din cocon. Aceasta este o trecere către o stare de conştiință mai înaltă, în care continui să pricepi, să înțelegi, să râzi, să-ți stea în putință să creşti, şi singurul lucru pe care îl pierzi este ceva de care nu mai ai nevoie, şi acel ceva este trupul material. Este ca şi cum ai pune deoparte haina de iarnă, atunci când vine primăvara … şi aceasta este moartea” (Kemf, pag. 50). Vom arăta mai departe cum se împotrivesc toate astea adevăratei învățături creştine.

(4) *Scopul vieții pe pământ şi al vieții după moarte nu este mântuirea veşnică a sufletului, ci un drum nemărginit de „sporire” în „dragoste” şi „înțelegere” şi „conştiința de sine”.* Dr. Moody socoteşte că „se pare că mulți s-au întors cu un model nou şi cu o înțelegere nouă a lumii de dincolo - o vedenie care se caracterizează nu prin judecată unilaterată, ci mai degrabă prin dezvoltare cooperantă către limita esențială a conştiinței de sine. Potrivit acestor păreri noi, îmbunătățirea sufletului, mai ales în însuşirile cele duhovniceşti ale dragostei şi cunoaşterii, nu se opreşte odată cu moartea. Mai degrabă această îmbunătățire se continuă pe o altă latură, poate veşnic...” (*Viață după viață*, pag. 70). O asemenea părere ocultă asupra vieții şi morții nu vine din experiențele fragmentare, care se publică astăzi; mai degrabă vine din *filosofia* ocultă care ne împresoară în zilele noastre.

(5) *Experiențele de „după moarte” şi „în afara trupului” sunt*

o pregătire pentru viața după moarte. Pregătirea creştină tradițională pentru viața cea veşnică (credința, pocăința, participarea la Sfintele Taine, nevoința duhovnicească) este de mică însemnătate față de „dragostea" şi „înțelegerea" sporită care sunt insuflate de experiențele de „după moarte". Şi anume (ca în programul recent desfăşurat de Kubler-Ross şi Robert Monroe), ca cineva să-i poată pregăti pe oamenii care se află pe patul de suferință, în experiențele din „afara trupului", astfel încât aceştia să dobândească degrabă o înțelegere asupra celor ce îi aşteaptă în cealaltă lume când vor muri" (Wheeler, *Călătorie către partea cealaltă*, pag. 92). Unul dintre cei chestionați de Dr. Moody spune hotărât: „Nu-mi este frică să mor pentru că ştiu unde voi merge atunci când voi pleca de aici, căci am fost acolo mai înainte" (*Viață după viață*, pag. 69). Ce optimism tragic şi fără temei.

Fiecare dintre aceste cinci puncte reprezintă o parte a teoriei spiritismului secolului al XIX-lea, aşa cum era dezvăluit la vremea aceea chiar de către „duhuri" prin mijlocirea mediumurilor. Aceasta este o teorie născocită de draci cu scopul limpede de a alunga învățătura creştină tradițională despre viața după moarte şi de a schimba întreaga socotință a oamenilor asupra religiei. Filosofia ocultă care, aproape în chip neschimbat însoțeşte şi îndeamnă la experiențele de „după moarte" de astăzi, este pur şi simplu o transmitere către masa mare de oameni a spiritismului esoteric al epocii victoriene. Este un semn al înlăturării adevăratelor învățături creştine din mințile oamenilor din lumea apuseană. Se poate spune că experiența de „după moarte" este întâmplător potrivită cu filosofia ocultă care se răspândeşte prin aceasta. Experiența răspândeşte filosofia nu pentru că materia ei este ocultă, ci pentru că paza şi învățătura creştină de bază care ocrotea odinioară oamenii de o asemenea filosofie străină, s-au schimbat acum în mare măsură, şi cu adevărat *orice* experiență a „celeilalte lumi" va fi folosită pentru răspândirea ocultismului. În sec. al XIX-lea, doar puțini liber

cugetători şi oameni izgoniţi din sânul Bisericii credeau în această filosofie ocultă. Dar acum, aceasta ne impresoară, că oricine nu are o filosofie trează, proprie, este atras să o primească pe aceasta în chip foarte „firesc”.

4. „Vestea” adusă de experienţele de „după moarte” de astăzi

Dar de ce, în cele din urmă, experienţele de „după moarte” ne impresoară atât de mult astăzi, şi care este înţelesul lor ca parte a „duhului acestor vremuri”? Cea mai limpede pricină pentru sporirea discuţiilor despre aceste experienţe de astăzi este descoperirea în ultimii ani a unor tehnici de reanimare din „moartea clinică”, fapt ce a pricinuit desimea sporită a acestui fel de experienţe, faţă de vremurile de dinainte. Fără îndoială, această explicaţie nu ajută la îndreptăţirea creşterii relatărilor de „după moarte”, dar este prea lipsit de temei să se îndreptăţească înrâurirea spirituală a acestor experienţe asupra oamenilor şi schimbarea concepţiei despre viaţa de după moarte, pe care acestea le ajută să aibă loc.

Trebuie să se găsească o explicaţie mai profundă pentru creşterea deschiderii şi sensibilităţii oamenilor faţă de experienţele „spirituale” şi „spiritiste” în general, sub influenţa sporită a ideilor oculte pe de o parte, iar pe de altă parte, slăbirea atât a materialismului umanist cât şi a credinţei creştine. Oamenii încep să accepte starea de a intra în legătură cu „altă lume”.

Mai mult, această „altă lume” pare *să se deschidă mai mult către o lume care este dornică să o experimenteze.* „Explozia ocultă” a ultimilor ani a pricinuit – şi la rândul ei a sprijinit - o creştere uimitoare a experienţelor „paranormale” adevărate de toate felurile. Experienţele de „după moarte” se află la un capăt al spectrului acestor experienţe, fiind nevoie de voinţă slabă sau o voinţă lipsită de conştiinţă pentru a lua legătura cu „cealaltă lume”. Lucrările vrăjitoriei contemporane şi ale satanismului se află la celălalt capăt al spectrului, având nevoie de o încercare

conştientă de a intra în legătură şi chiar de a sluji puterilor „celeilalte lumi”. Marea diversitate a experienţelor spiritiste de astăzi - de la „îndoirea lingurii” lui Uri Geller şi experienţele parapsihologice din călătoria „în afara trupului” şi altele asemenea, legătura cu fiinţele extraterestre şi răpirile de către acestea - se află undeva între aceste două capete. În chip semnificativ, un mare număr dintre aceste experienţe „paranormale” li se întâmplă „creştinilor”, şi un gen de astfel de experienţe (cele „harismatice”) este în mare măsură primit ca o lucrare creştină adevărată.[56] Cu toate astea, este adevărat că atragerea „creştină” în toate experienţele de acest fel, este un semn uimitor al accentuării pierderii conştiinţei creştine în vremurile noastre, ca urmare a experienţei oculte.

Unul dintre mediumurile cele mai demne de încredere din sec. al XX-lea, Arthur Ford, care s-a bucurat de o apreciere sporită printre creştini, dar şi printre umaniştii necredincioşi, este unul dintre „semnele vremii”; el şi-a exprimat părerea deschis despre cele ce înseamnă acceptarea sporită a experienţelor oculte şi sensibilitatea faţă de acestea: „Vremea mediumului de profesie se apropie de sfârşit. Am fost folosiţi ca nişte cobai. Prin noi, oamenii de ştiinţă au învăţat ceva despre condiţiile necesare pentru asemenea experienţe (legătura cu ‘lumea duhurilor’).”[57] Adică: experienţa ocultă care a fost mărginită până nu demult la câţiva „iniţiaţi”, a ajuns acum să fie accesibilă pentru mii de oameni obişnuiţi. De bună seamă că nu ştiinţa a dus la aceasta, ci mai ales înstrăinarea sporită a oamenilor de creştinism şi setea lor de „experienţe religioase” noi. Cu cincizeci sau şaptezeci şi cinci de ani în urmă, numai mediumurile şi ocultiştii de la marginea societăţii aveau legături cu „călăuzele spirituale”, obişnuiau să aibă experienţe „în afara trupului” sau „vorbeau în limbi”; astăzi aceste experienţe au

[56] Se poate citi despre o cercetare a mişcării “harismatice” ca fenomen mediumnistic în cartea *Ortodoxia şi religia viitorului*, St. Herman Monastery Press, 1979, cap. VII.
[57] *Mediumuri*, de editorii *Jurnalului mediumnic*, Harper & Row, N. Y., 1972, pag. 23.

ajuns să fie destul de obişnuite şi sunt primite ca ceva obişnuit pe toate treptele societăţii.

Această creştere însemnată a experienţelor din „cealaltă lume" de astăzi, este, fără îndoială, unul dintre semnele apropierii sfârşitului acestei lumi. Sf. Grigorie cel Mare, după ce a istorisit felurite vedenii şi experienţe ale vieţii după moarte în *Dialogurile* lui, a văzut că „lumea duhurilor se apropie de noi, arătându-se prin vedenii şi descoperiri …. Fiindcă lumea actuală se apropie de sfârşit, lumea cea veşnică se arată mai aproape …. Sfârşitul lumii se uneşte cu începutul vieţii veşnice" (*Dialoguri* IV, 43, pag. 251).

Cu toate astea, Sf. Grigorie adaugă faptul că prin aceste vedenii şi descoperiri (care sunt cu mult mai obişnuite în vremea noastră decât pe vremea lui), vedem şi acum adevărurile vieţii viitoare în chip nedesăvârşit, fiindcă lumina este încă „slabă şi ştearsă, ca lumina soarelui în primele ore ale dimineţii, înaintea zorilor". Cât de adevărat este acest lucru despre experienţele de „după moarte" de astăzi! Niciodată înainte, nu i s-au dat omenirii mărturii atât de uimitoare şi limpezi - sau cel puţin „idei" - că există o altă lume, că viaţa nu se sfârşeşte odată cu moartea trupului, că există un suflet care rămâne viu *după* moarte. Pentru o persoană cu o înţelegere limpede a învăţăturii creştine, experienţele de „după moarte" de astăzi pot fi doar o adeverire uimitoare a învăţăturii creştine despre starea sufletului îndată după moarte; iar experienţele oculte de astăzi pot numai să adeverească existenţa şi firea sălaşului din văzduh al duhurilor căzute.

Dar pentru restul omenirii, din care fac parte cei mai mulţi care îşi mai spun creştini, experienţele de astăzi, departe de a întări adevărurile creştinismului, se dovedesc a fi un semn ascuns către înşelare şi teorii mincinoase care pregătesc venirea domniei lui Antihrist. Într-adevăr, chiar cei care se întorc din „morţi" în vremea noastră, nu pot lămuri omenirea să se pocăiască: *Dacă nu ascultă de Moise şi de prooroci, nu vor crede*

nici dacă ar învia cineva din morți (Luca 16, 31). În sfârşit, numai cei care sunt credincioşi lui „Moise şi proorocilor" - adică desăvârşirii adevărului descoperit - sunt în stare să priceapă înțelesul adevărat al experiențelor de astăzi. Ceea ce învață restul omenirii din aceste experiențe nu este pocăința şi apropierea de judecata lui Dumnezeu - ci o nouă evanghelie străină, amăgitoare a experienței desfătătoare a celeilalte „lumi" şi înlăturarea celor pornite de Dumnezeu pentru a deştepta omul la realitatea celeilalte lumi adevărate a raiului şi iadului: *frica de moarte*.

Arthur Ford lămureşte destul de bine faptul că întreaga menire a mediumurilor ca el, este „*de a folosi oarecare daruri date mie pentru a înlătura pentru totdeauna frica de moarte din mințile oamenilor"*.[58] Aceasta vesteşte şi Dr. Kubler-Ross, şi este în acelaşi timp şi concluzia „ştiințifică" a cercetătorilor, precum Dr. Moody: „cealaltă lume" este desfătătoare, iar omului nu trebuie să-i fie frică să intre în ea. Cu două veacuri în urmă, Emanuel Swedenborg a rezumat „spiritualitatea" celor care cred astfel: „Mi s-a îngăduit să mă bucur nu numai de plăcerile trupului şi ale simțurilor, ca cei care trăiesc în lume, ci mi s-a mai îngăduit să mă bucur de astfel de desfătări şi fericiri ale vieții, care erau mai mari şi mai alese decât îşi poate închipui sau crede cineva că, după părerea mea, nici o persoană din lumea întreagă nu s-a mai bucurat vreodată înainte …. Credeți-mă, dacă aş şti că Dumnezeu m-ar chema la El mâine, aş chema astăzi cântăreți, ca să fie încă o dată veselie adevărată în această lume." Când a vestit data morții sale femeii lui, el a fost aşa de mulțumit „ca şi cum urma să primească o vacanță, pentru a merge la o petrecere".[59]

Vom pune acum față în față această purtare cu adevărata purtare creştină față de moarte de-a lungul veacurilor. Vom

---

[58] Arthur Ford, *Viața dincolo de moarte*, G. P. Putnam's Sons, New York, 1971, pag. 153.
[59] Citat în George Trobridge, *Swedenborg: viața şi teoria lui*, Swedenborg Foundation, New York, 1968, pag. 175, 276.

vedea cât este de primejdios pentru suflet să nu ai nici un fel de socotinţă cu privire la „experienţele spirituale” şi să te lepezi de ocrotirile învăţăturii creştine!

5. Purtarea creştină faţă de moarte

Deşi sfârşeşte atât de departe de adevărul lucrurilor, teoria ocultă despre viaţa după moarte porneşte de la un adevăr creştin de netăgăduit: moartea trupului nu este sfârşitul vieţii, ci numai începutul unei noi stări a fiinţei omeneşti, care îşi urmează viaţa departe de trup. Moartea, care nu a fost făcută de Dumnezeu, ci a fost adusă în zidire prin păcatul lui Adam, săvârşit în rai, este chipul cel mai uimitor prin care omul înfruntă căderea firii sale. Soarta omului în veşnicie atârnă în mare măsură de felul în care îşi socoteşte propria lui moarte şi cum se pregăteşte pentru aceasta.

Adevărata purtare creştină faţă de moarte are în alcătuirea ei atât stări de frică, cât şi de îndoială, tocmai acele emoţii pe care ocultismul doreşte să le înlăture. Totuşi, purtarea creştină nu are nimic din frica cumplită pe care o au cei care mor fără nici o nădejde pentru viaţa veşnică, iar un creştin a cărui conştiinţă a adormit, şi se apropie liniştit de moarte, are chiar un simţământ de încredere, prin harul lui Dumnezeu. Să cercetăm moartea creştină a câtorva dintre marii sfinţi monahi ai veacului al V-lea, din Egipt.

„Când a venit vremea pentru odihna cea veşnică a Sf. Agaton, acesta şi-a petrecut trei zile într-o purtare de grijă adâncă faţă de sine, fără să stea de vorbă cu nimeni. Fraţii l-au întrebat: ‘Avva Agaton, unde eşti?’ ‘Mă aflu în faţa judecăţii lui Hristos,’ a răspuns el. Fraţii au zis: ‘Chiar şi sfinţia ta te temi, Părinte?’ El a răspuns: ‘Eu m-am străduit după puterile mele să păzesc poruncile lui Dumnezeu, dar sunt om, şi cum să ştiu dacă faptele mele I-au plăcut lui Dumnezeu?’ Fraţii l-au întrebat: ‘Nu ai cu adevărat nici o nădejde în chipul de vieţuire al sfinţiei tale, care a fost după voia lui Dumnezeu?’ ‘Nu pot să am asemenea

nădejde, căci judecata omului este una, iar judecata lui Dumnezeu este alta,' a răspuns el. Doreau să-l întrebe mai multe, dar el le-a spus: 'Arătați-mi dragoste acum, şi nu mai vorbiți cu mine, căci nu sunt slobod.' Şi a murit cu bucurie. 'L-am văzut bucurându-se ca şi cum ar fi văzut şi ar fi fost întâmpinat de prieteni dragi,' au spus ucenicii săi."[60]

Chiar marii sfinți care mor în mijlocul unor semne limpezi ale harului lui Dumnezeu, păstrează o smerenie adevărată pentru mântuirea lor. „Când a venit ceasul morții pentru marele Sisoe, fața i s-a luminat şi a spus Părinților care stăteau cu el: 'Iată, a venit Avva Antonie.' După o clipă de tăcere, a zis: 'Iată, a venit ceata proorocilor.' Apoi s-a luminat mai tare şi a zis: 'Iată, a venit ceata apostolilor.' Şi iarăşi fața lui s-a făcut de două ori mai strălucitoare şi a început să vorbească cu cineva. Bătrânii l-au întrebat cu cine vorbea. El a răspuns: 'Au venit îngerii să mă ia, dar eu mă rog fierbinte să-mi mai dea puțin răgaz pentru pocăință. Bătrânii i-au spus: 'Părinte, sfinția ta nu ai nevoie de pocăință.' El le-a răspuns: 'Cu adevărat, nici nu ştiu dacă măcar am pus început pocăinței.' Dar toată lumea ştia că era desăvârşit. Aşa vorbea şi simțea un creştin adevărat, chiar dacă în timpul vieții sale, înviase morți numai cu cuvântul său şi era plin de darurile Duhului Sfânt. Şi iarăşi fața lui a strălucit încă şi mai mult: strălucea ca soarele. Tuturor le era teamă. El le-a spus: 'Uite, a venit Domnul şi a grăit: „Aduceți la Mine vasul cel ales din pustiu."' Cu aceste cuvinte şi-a dat duhul. S-a văzut un fulger şi chilia s-a umplut de mireasmă" (*Patericul egiptean*, citat de episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 110).

Cât de aleasă este această purtare creştină adâncă şi neabătută, când o asemănăm cu purtarea de suprafață a unor creştini neortodocşi de astăzi care cred că ei sunt deja „mântuiți" şi nu vor fi judecați ca toți ceilalți oameni, şi de aceea nu au de ce să le fie frică de moarte. O astfel de purtare, care este foarte răspândită printre protestanții de astăzi, este de fapt destul de

---

[60] *Patericul egiptean*, citat de Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 107-108.

aproape de ideea ocultă că moartea nu trebuie să ne pricinuiască frică pentru că nu există nici o osândire; de bună seamă, chiar dacă a fost purtare necugetată, aceasta a ajutat la plăsmuirea celui de al doilea fel de purtare.

Fericitul Teofilact al Bulgariei, în tâlcuirea sa din veacul al XI-lea la Evanghelii, a scris: „Mulți se înşală cu o nădejde deşartă; ei cred că vor fi primiți în Împărăția cerului şi vor intra în ceata celor răposați întru desăvârşirea faptelor celor bune, plăsmuind în inimile lor închipuiri despre ei …. Mulți sunt chemați, fiindcă Dumnezeu pe mulți îi cheamă, într-adevăr pe toată lumea; dar puțini sunt cei aleşi, puțini sunt mântuiți, puțini sunt cei care sunt vrednici de alegerea lui Dumnezeu" (Tâlcuire la Matei 22, 14).

Asemănarea dintre filosofia ocultă şi teoria protestantă obişnuită este poate pricina de căpetenie pentru care încercările unor protestanți evanghelişti (vezi Bibliografia) de a critica experiențele de „după moarte" după „creştinismul biblic", au fost lipsite de biruință. Aceşti critici au pierdut atât de mult din învățătura creştină tradițională despre viața după moarte, sălaşul văzduhului, lucrările şi înşelările dracilor, că împotrivirile lor sunt adesea nedesluşite şi făcute la întâmplare; adesea, aceşti critici nu înțeleg această problemă mai cu dreptate decât cercetătorii laici pe care îi atrag în experiențele înşelătoare „creştine" sau „biblice" din sălaşul din văzduh.

Adevărata purtare creştină față de moarte se bazează pe conştientizarea deosebirilor hotărâtoare dintre această viață şi cea care va veni. Mitropolitul Macarie al Moscovei a rezumat învățătura scripturistică şi patristică despre această problemă în aceste cuvinte: „Moartea este hotarul la care se sfârşeşte pentru om vremea luptelor şi începe vremea răsplatei, astfel încât după moarte nu-i mai stă omului în putință nici pocăința, nici îndreptarea vieții. Mântuitorul Hristos a spus acest adevăr în pilda Sa despre omul cel bogat şi Lazăr, din care este limpede că atât unul cât şi celălalt şi-au primit răsplata îndată după moarte,

iar omul cel bogat, oricât de mult a fost chinuit în iad, nu a putut să fie slobozit din suferințele sale prin pocăință (Luca 16, 26)."[61]

De aceea, moartea este adevărul care trezeşte în noi socotința deosebirii dintre lumea aceasta şi cea viitoare şi ne însuflețeşte să punem început vieții de pocăință şi de curățire, de vreme ce ni se dă acest timp de mare preț. Când Avva Dorotei a fost întrebat de către un frate oarecare de ce şi-a petrecut vremea vieții lui cu nepurtare de grijă în chilia sa, acesta a răspuns: „Pentru că tu nu ai priceput nici odihna cea mult aşteptată nici chinurile viitoare. Dacă le-ai cunoaşte aşa cum ar trebui, ai răbda şi nu te-ai slăbănogi nici dacă chilia ta ar fi plină de viermi şi ai sta printre ei până la gât."[62]

La fel, Sf. Serafim de Sarov, din vremurile noastre moderne, ne-a învățat: „O, numai dacă ați şti ce bucurie, ce dulceață le aşteaptă pe sufletele cele drepte în rai, atunci ați fi hotărâți întru această viață vremelnică să răbdați orice suferință, orice prigonire şi batjocură, cu recunoştință. Dacă chilia noastră ar fi plină de viermi, şi dacă aceşti viermi ar fi să se hrănească cu carnea noastră de-a lungul întregii noastre vieți vremelnice din lumea aceasta, atunci cu cea mai mare dorință am primi aceasta, numai ca să nu fim lipsiți de acea bucurie cerească pe care Dumnezeu a gătit-o celor care Îl iubesc."[63]

****

Lipsa de frică a ocultiştilor şi protestanților dinaintea morții este urmarea nemijlocită a lipsei lor de conştiință pentru cele ce îi aşteaptă în viața viitoare şi a celor ce se pot face acum ca să se pregătească pentru ea. Pentru această pricină, adevăratele experiențe sau vedenii ale vieții după moarte îl cutremură pe om până în străfundurile ființei sale şi (dacă cineva

[61] Mitropolitul Macarie, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, pag. 524.
[62] Avva Dorotei, *Sfaturi de suflet folositoare*, Holy Trinity Lavra, 1900. Cuvântul 12: "Despre frica chinului viitor", pag. 137.
[63] *Sfaturile duhovniceşti ale Sf. Serafim de Sarov*, St. Herman Monastery Press, 1978, pag. 69.

nu a dus o viață creştină plină de râvnă) îi schimbă întreaga viață ca să se pregătească pentru viața ce va să vină. Când Sf. Atanasie din peşterile Kievului a murit şi s-a întors la viață după două zile, frații săi călugări „s-au înfricoşat văzându-l întorcându-se la viață; apoi au pornit să se întrebe cum s-a întors acesta la viață şi ce văzuse şi auzise în vreme ce fusese departe de trup. Tuturor întrebărilor, le-a răspuns numai cu cuvintele: „Mântuiți-vă!" Şi când frații l-au întrebat stăruitor, cerându-i să le spună ceva de folos, el le-a lăsat ca testament al său, ascultare şi pocăință neîncetată. Îndată după aceasta, Atanasie s-a închis într-o peşteră şi a rămas acolo vreme de doisprezece ani fără să o părăsească, petrecând zi şi noapte în lacrimi nesfârşite, mâncând puțină pâine şi apă la două zile, şi fără să vorbească cu cineva în toată vremea asta. Când i-a venit ceasul morții, a repetat fraților adunați laolaltă, sfaturile sale despre ascultare şi pocăință, şi cu pace a adormit întru Domnul."[64]

La fel, în apus, Bede cel Vrednic povesteşte cum omul din Northumbria, după ce s-a aflat o noapte întreagă în stare de moarte, a revenit la viață şi a spus: „Cu adevărat m-am ridicat din strânsoarea morții, şi îmi este îngăduit să trăiesc din nou printre oameni. Dar de acum încolo nu mai trebuie să trăiesc aşa cum obişnuiam, ci trebuie să pun început unui chip de viețuire foarte ales." A dat la săraci toate cele ce avea şi a plecat la o mânăstire. Mai târziu a povestit că văzuse atât raiul cât şi iadul, dar „acest bărbat al lui Dumnezeu nu obişnuia să vorbească despre aceste lucruri şi despre altele pe care le văzuse, cu oricare oameni nepăsători sau care viețuiau fără purtare de grijă, ci numai cu cei în care sălăşluia frica de osândă sau care se veseleau de nădejdea bucuriei veşnice şi voiau să pună cuvintele

[64] După cum se istoriseşte în cartea Episcopului Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 129; vezi viața sa în *Patericul peşterilor Kievului*, Holy Trinity Monastery, Jordanville, N. Y., 1967, pag. 153-155, Sf. Atanasie, numit "Reînviatul", este pomenit la 2 decembrie.

lui la inimă şi să sporească lăuntric în sfinţenie."[65]

Chiar în vremurile noastre moderne, autorul cărţii „*De necrezut pentru mulţi*" a fost atât de uimit de adevărata sa experienţă a celeilalte lumi, încât şi-a schimbat în întregime viaţa, s-a călugărit şi a scris istorisirea experienţelor sale cu scopul de a-i trezi pe alţii ca şi pe el însuşi, pe cei care trăiau cu o încredere greşită a necredinţei cu privire la viaţa viitoare.

Asemenea experienţe sunt numeroase în *Vieţile sfinţilor* şi în alte izvoare ortodoxe, şi acestea se află într-o mare împotrivire faţă de experienţele oamenilor de astăzi, care au văzut „raiul" şi „lumea cealaltă" şi totuşi rămân cu o încredere nepotrivită că ei sunt deja „pregătiţi" pentru viaţa de după moarte şi că moartea însăşi nu are nimic de care să se înfricoşeze.

Locul aducerilor aminte de moarte în viaţa creştină, poate fi văzut în îndrumarul luptei creştine, *Scara* Sfântului Ioan (a cărei treaptă a şasea vorbeşte mai ales despre aceasta): „După cum dintre toate mâncărurile pâinea este de cel mai mare preţ, tot la fel gândul morţii este cel mai trebuincios dintre toate lucrurile …. Este cu neputinţă să petreci ziua de astăzi cu evlavie dacă nu o socotim ca pe ultima din viaţa noastră" (Treapta 6, 4; 24). Scriptura spune bine: *În tot ce faci adu-ţi aminte de sfârşitul tău şi nu vei greşi niciodată* (Sirah 7, 38). Marele Sf. Varsanufie de Gaza şi-a sfătuit fratele: „Întăreşte-ţi gândurile cu aducerea aminte de moarte al cărei ceas nu este cunoscut de nici un om. Să ne străduim să facem bine înainte de a ne despărţi de această viaţă - căci nu ştim ziua în care vom fi chemaţi - ca nu cumva să ne aflăm nepregătiţi şi să rămânem în afara cămării de nuntă, dimpreună cu cele cinci fecioare nebune" (Sf. Varsanufie, Răspuns 799).

Marele Avva Pimen, când a auzit de adormirea Sf. Arsenie cel Mare al Egiptului, a zis: „Fericit eşti Arsenie! Ai vărsat

---

[65] Bede cel Vrednic, *O istorie a Bisericii şi poporului englez*, Cartea V, 12, pag. 289, 293.

lacrimi de-a lungul întregii tale vieți pământeşti! Dacă nu plângem cu durere aici, vom plânge veşnic. Nu avem nici o scăpare de lacrimi: ori aici, de bunăvoie, ori acolo, în chinuire, fără de voie" (*Patericul egiptean*, după Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 108).

Numai un om cu această concepție creştină adevărată despre viață poate cuteza să spună, împreună cu Sf. Apostol Pavel, *doresc să mă despart de trup şi să fiu împreună cu Hristos* (Filipeni 1, 23). Numai cel care a viețuit viața creştină de nevoință, de pocăință şi de lacrimi pentru păcatele sale, poate să spună împreună cu Sf. Ambrozie al Milanului: „Proştilor le este frică de moarte ca de relele cele mai mari, dar oamenii cei înțelepți o caută ca pe o odihnă după ostenelile lor şi ca pe sfârşitul celor rele."[66]

Episcopul Ignatie Brianceaninov încheie cunoscuta sa „*Omilie despre moarte*" cu cuvintele care sunt potrivite şi pentru noi, cu o sută de ani mai târziu, ca o chemare de a ne întoarce la singura purtare creştină adevărată față de moarte, dând la o parte toate înşelările trandafirii ale stării noastre spirituale de astăzi, ca şi toate nădejdile lipsite de temei pentru viața viitoare:

„Să deşteptăm în noi aducerea aminte de moarte prin mergerea la cimitire, vizitarea bolnavilor, fiind de față la moartea şi înmormântarea celor care ne sunt apropiați, prin cercetarea deasă şi reînnoirea în mintea noastră a feluritelor morți din zilele noastre, despre care am auzit sau am văzut …. Înțelegând cât de scurtă este viața noastră pământească şi deşertăciunea tuturor agonisirilor şi profitului pământesc; înțelegând viitorul înfricoşător care îi aşteaptă pe cei care L-au batjocorit pe Mântuitorul şi răscumpărarea, şi s-au dat pe ei înşişi în întregime ca jertfă pentru păcat şi stricăciune - să ne întoarcem ochii minții de la vederea cea stăruitoare a frumuseții

[66] Sf. Ambrozie, "Despre moartea cea bună" [De bono mortis], 8, 32, în *Şapte lucrări exegetice*, trad. De Michael P. McHugh, Catholic University of America Press, 1972, Părinți ai Bisericii, vol. 65, pag. 94.

înşelătoare şi desfătătoare a lumii acesteia, care prinde cu uşurinţă inima omenească slabă şi o sileşte să o iubească şi să o slujească. Să ne îndreptăm către priveliştea cea înfricoşătoare, dar mântuitoare a morţii care ne aşteaptă. Să vărsăm lacrimi cât mai este vreme; să ne spălăm, să ne curăţăm cu lacrimi şi cu spovedirea păcatelor noastre, care sunt scrise în cărţile Stăpânului lumii. Să dobândim harul Duhului Sfânt - această pecete, acest semn al alegerii şi mântuirii; este de folos pentru trecerea liberă prin văzduh şi pentru intrarea prin porţile şi palatele cereşti …. O, voi, cei care aţi fost izgoniţi din rai! Raiul nu este pentru desfătări, nici pentru veselie, nici pentru ca să petrecem întru veselie că ne aflăm pe pământ - ci pentru credinţă, pocăinţă şi crucea cu care am putea să ucidem moartea care ne-a ucis pe noi şi să ne răscumpărăm raiul pierdut! Fie ca Milostivul Dumnezeu să dea cititorilor acestei *Omilii* şi celui care a alcătuit-o, aducerea aminte de moarte în vremea acestei vieţi pământeşti, şi prin această aducere aminte şi prin înfrânarea de la toate cele ce sunt deşertăciune şi printr-o viaţă trăită pentru veşnicie, să alunge de la sine frica de moarte când va veni ceasul, şi prin aceasta să intre în viaţa cea fericită, veşnică, adevărată. Amin.” (Episcopul Ignatie, op. cit., vol. III, pag. 181-183).

CAPITOLUL X

Scurtă învățătură ortodoxă despre soarta sufletului după moarte

ÎN primele nouă capitole ale cărții am încercat să arătăm câteva dintre felurile de bază ale principiilor vieții după moarte ale creştinismului ortodox, comparându-le cu părerea contemporană larg răspândită, precum şi cu părerile apusene mai vechi, care în unele privințe s-au îndepărtat de la vechea învățătură creştină. În apus, adevăratele învățături ortodoxe despre îngeri, despre văzduhul duhurilor căzute, despre firea legăturilor oamenilor cu duhurile, despre rai şi iad, s-au pierdut ori s-au stricat, cu urmarea că experiențelor „după moarte" care se petrec acum, li se dă o tâlcuire în întregime înşelătoare. Singurul răspuns potrivit la această tâlcuire greşită este învățătura creştin ortodoxă.

Această carte este prea limitată ca întindere pentru a înfățişa întreaga învățătură ortodoxă despre lumea cealaltă şi viața după moarte. Încercarea noastră a fost cu atât mai mărginită în înfățişarea acestei învățături, pentru a răspunde întrebărilor ridicate de experiențele de „după moarte" de astăzi, şi pentru a arăta cititorilor textele ortodoxe care cuprind această învățătură. În concluzie, prezentăm aici un ultim sumar al învățăturii ortodoxe despre soarta sufletului după moarte. Acest sumar este alcătuit dintr-un articol scris cu un an înainte de moartea sa, de către unul dintre cei mai mari teologi ortodocşi ruşi ai vremurilor noastre, Arhiepiscopul Ioan Maximovici. Cuvintele sale sunt tipărite aici cu litere cursive, şi titlurile explicative, tâlcuirile şi asemănările, dimpreună cu citatele din feluriți Sfinți

Părinți au fost aşezate între paragrafe tipărite cu litere latine obişnuite.

VIAȚA DUPĂ MOARTE
de Arhiepiscopul Ioan Maximovici

> Aştept învierea morților, şi viața veacului ce va să vină
> - Simbolul credinței

Durerea noastră ar fi fost fără margini şi fără mângâiere pentru cei care se apropie de moarte, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi dat viață veşnică. Viața noastră ar fi fără sens dacă s-ar sfârşi odată cu moartea. Ce folos s-ar primi atunci de la vrednicie şi de la faptele cele bune? Atunci ar avea dreptate cei ce spun: „Să mâncăm şi să bem pentru că mâine vom muri!" Dar omul a fost zidit pentru nemurire, şi prin învierea Sa, Hristos a deschis porțile Împărăției lui Dumnezeu, a fericirii veşnice pentru cei care au crezut în El şi au viețuit întru dreptate. Viața noastră pământească este o pregătire pentru viața viitoare, şi această pregătire se sfârşeşte odată cu moartea noastră. „Şi precum este rânduit oamenilor, o dată să moară, iar după aceea să fie judecata" (Evrei 9, 27). După aceea omul se leapădă de toate grijile cele pământeşti; trupul se desface în cele din care a fost alcătuit, pentru a se înălța din nou la învierea cea de obşte.

Dar sufletul său continuă să fie viu, şi nu-şi încetează existența nici măcar o singură clipă. Prin multe lucrări ale morților, ni s-a dat să cunoaştem în parte ce se întâmplă cu sufletul când iese din trup. Când vederea ochilor celor trupeşti încetează, începe vederea cea duhovnicească.

Episcopul Teofan Zăvorâtul îi scrie unei femei care era pe

patul de moarte: „Nu vei muri. Trupul tău va pieri, dar tu vei trece într-o altă lume, deosebită, vei rămâne în viață, îți vei aduce aminte de tine şi vei recunoaşte lumea întreagă care te va înconjura.”[67]

După moarte, sufletul este cu mult mai viu, nu mai puțin, şi este mai conştient decât înainte de moarte. Sf. Ambrozie al Milanului ne învață: „Întrucât viața sufletului urmează şi după moarte, rămâne un bun care nu se pierde prin moarte, ci sporeşte. Sufletul nu este tras înapoi de nici o piedică a morții, ci este mai lucrător, căci este lucrător în sălaşul lui, fără vreo legătură cu trupul, care este mai mult o povară pentru el, decât un folos.”[68]

Sf. Avva Dorotei, călugăr din veacul al VI-lea, din Gaza, rezumă învățătura celor dintâi Părinți despre această problemă: „Căci după cum ne spun Părinții, sufletele morților îşi aduc aminte de toate cele câte li s-au întâmplat lor aici - gânduri, cuvinte, dorințe - şi nimic nu se poate uita. Dar precum spune în psalm, *în ziua aceea vor pieri toate gândurile lor* (Psalm 145, 4). Gândurile despre care vorbeşte el sunt acelea ale acestei lumi, despre case şi avuții, părinți şi copii şi neguțătorie. Toate lucrurile astea pier de îndată ce sufletul iese din trup …. Dar cele ce a făcut el împotriva vredniciei ori împotriva faptelor celor rele ale lui, îşi aduce aminte şi nimic din toate astea nu se pierde …. De fapt, sufletul nu pierde nimic din cele ce a făcut în această lume, ci îşi aminteşte de toate la ieşirea lui din acest trup, mai limpede şi mai desluşit, de îndată ce este slobozit din deşertăciunea trupului.”[69]

Marele Părinte monah din veacul al V-lea, Sf. Ioan Casian, spunea destul de limpede despre starea lucrătoare a sufletului după moartea trupului, în răspunsul către ereticii care credeau că

---

[67] Din periodicul rusesc Ci*tiri de suflet folositoare*, august 1894.
[68] Sf. Ambrozie, *“Despre moartea cea bună”* [*De bono mortis*], în *Şapte lucrări exegetice*, trad. De Michael P. Mchugh, Catholic University of American Press, 1972 (Părinți ai Bisericii, vol. 65), cap. 4:15, pag. 80.
[69] Avva Dorotei, *Cuvântări*, trad. De E. P. Wheeler, Kalamazoo, 1977, pag. 185-186.

sufletul este conştient după moarte:

„După ieşirea din acest trup, sufletele nu sunt nelucrătoare, nu rămân fără cunoştinţă; aceasta se dovedeşte prin pilda omului celui bogat şi a săracului Lazăr (Luca 16, 22-28) …. Sufletele morţilor nu numai că nu-şi pierd conştienţa, nu-şi pierd nici măcar firile lor - adică, nădejdea şi frica, bucuria şi mâhnirea, şi ceva din cele ce acestea aşteaptă să primească la judecata cea de obşte, pe care încep să o guste mai dinainte …. Sufletele sunt şi mai vii şi prea râvnitoare întru slăvirea lui Dumnezeu. Cu adevărat, dacă am socoti pe temeiul celor ce ne mărturiseşte Sf. Scriptură despre firea sufletului, după măsura înţelegerii noastre, că de nu ar fi aşa, nu voi spune prea mare prostie, ci doar nebunie, că cel puţin să credem că sufletul este partea cea mai de preţ a omului, în care, potrivit Sf. Apostol Pavel, se află chipul şi asemănarea cu Dumnezeu (I Corinteni 11, 7; Coloseni 3, 10), iar după lepădarea cărnii trupeşti în care se află în viaţa aceasta, ar trebui să fie inconştient - acea parte care are în sine şi întreaga putere de judecată, dă simţire chiar şi materiei cărnii mute şi inconştiente? De aceea urmează, şi însăşi firea raţiunii o cere, că după lepădarea trupului, de care acum este uşurat, sufletul trebuie să-şi sporească puterile minţii, trebuie să le curețe şi să le îmbunătăţească, nu trebuie să se lipsească de acestea."[70]

Experienţele de „după moarte" de astăzi au trezit în oameni, în chip uimitor, conştiinţa sufletului din afara trupului şi o stare mai ascuţită şi mai rapidă a însuşirilor minţii. Dar această conştientizare, prin ea însăşi, nu este destul pentru a ocroti pe cineva în acea stare, şi să-l ferească de înşelare prin arătările din „afara trupului"; omul trebuie să cunoască învăţătura creştină întreagă despre acest subiect.

ÎNCEPUTUL VEDERII DUHOVNICEŞTI

Adesea (această vedere duhovnicească) începe în omul care

[70] Convorbirea întâi, cap. 14, în *Lucrările Sf. Ioan Casian Romanul*, traducere rusă de către Episcopul Petru, Moscova, 1892, pag. 178-179.

este pe moarte, chiar înaintea morții, şi pe când încă îi mai văd pe cei din jurul lor şi chiar vorbesc cu ei, ei văd cele ce alții nu le văd.

Această experiență a celor care sunt pe moarte a fost cercetată de-a lungul veacurilor, şi cele ce li se întâmplă astăzi celor care sunt pe moarte, nu este nimic nou. Cu toate astea, cele ce s-au spus mai înainte (cap. I partea a 2-a), ar trebui repetat aici: numai în vedeniile date celor drepți prin harul lui Dumnezeu, când se arată sfinți şi îngeri, putem cunoaşte cu adevărat că vin ființe din altă lume. În împrejurări obişnuite, când omul este pe moarte, începe să vadă rude şi prieteni plecați dincolo, experiența poate că este numai un fel de introducere „firească" în lumea nevăzută, în care se află pe punctul de a intra. Firea adevărată a chipurilor celor plecați care se arată după aceea, poate că este cunoscută numai de Dumnezeu - nouă nu ne este de nici un folos să cunoaştem aceste lucruri.

Se pare că Dumnezeu îngăduie această experiență, ca fiind calea cea mai limpede de a aduce la cunoştința omului care este pe moarte, că cealaltă lume nu este un loc cu totul necunoscut, că viața în lumea cealaltă are în esență tot iubirea față de aproapele. Episcopul Teofan spune aceasta în chip mişcător, femeii care este pe moarte: „Te vor întâmpina acolo tata, mama, frații şi surorile tale. Închină-te înaintea lor şi transmite-le urările noastre şi cere-le să se roage pentru noi. Copiii tăi te vor înconjura cu cuvinte vesele de întâmpinare. Va fi mai bine pentru tine acolo decât aici."

ÎNTÂLNIRI CU DUHURILE

Când sufletul îşi părăseşte trupul, se află dintr-odată printre alte duhuri, bune şi rele. De obicei, sufletul se îndreaptă către acele duhuri care sunt mai înrudite duhovniceşte şi dacă pe vremea când era în trup, se afla sub înrâurirea unor duhuri oarecare, va rămâne în legătură cu ele şi când va ieşi din trup, oricât de neplăcut i-ar fi să le întâlnească.

Ni se aminteşte aici cu temeinicie, că cealaltă lume, chiar dacă nu ne va fi cu totul necunoscută, nu va fi o întâlnire plăcută cu cei dragi, într-o „țară de vacanță" a fericirii, ci o întâlnire duhovnicească care va cerceta starea sufletului nostru în această viață - dacă a fost mai apropiat îngerilor şi sfinților printr-o viață cu fapte bune şi cu ascultare față de poruncile lui Dumnezeu, sau dacă din nepurtare de grijă sau din necredință s-a făcut lucrător mai potrivit în ceata duhurilor celor căzute. Episcopul Teofan Zăvorâtul a zis bine (vezi op. cit., pag. 95) că însăşi judecata din vămile văzduhului poate fi socotită mai puțin una a osândirilor decât una a ispitelor.

În vreme ce judecata din viața viitoare există dincolo de orice îndoială - atât judecata particulară care are loc îndată după moarte, cât şi judecata de apoi de la sfârşitul lumii - osânda arătată va fi doar urmarea stării *lăuntrice* pe care a avut-o sufletul față de Dumnezeu şi față de ființele duhovniceşti.

PRIMELE DOUĂ ZILE DE DUPĂ MOARTE

Vreme de două zile sufletul se bucură de oarecare libertate şi poate vizita locuri de pe pământ care i-au fost dragi, dar în cea de a treia zi se mută în alte sălaşuri.

Aici Arhiepiscopul Ioan repetă învățătura cunoscută Bisericii din veacul al IV-lea, când îngerul care îl însoțea pe Sf. Macarie al Alexandriei în pustie i-a spus, dându-i lămurire despre pomenirea pe care o face Biserica pentru cei morți, în cea de a treia zi după moarte: „Când se face pomenirea în biserică în cea de a treia zi, sufletul celui răposat primeşte de la îngerul său păzitor alinarea durerii pe care o simte ca urmare a ieşirii din trup …. În primele două zile, sufletului îi este îngăduit să umble pe pământ, oriunde vrea, împreună cu îngerii care îl însoțesc. De aceea sufletul, iubindu-şi trupul, umblă uneori prin preajma casei în care a rămas trupul, şi astfel, el petrece două zile ca o pasăre în căutarea cuibului. Dar sufletul cel vrednic merge prin

locurile unde obişnuia să facă fapte bune. În cea de a treia zi, Hristos care Însuşi a înviat din morți a treia zi, porunceşte sufletului creştin, închipuind Învierea Sa, să se înalțe la Ceruri ca să se închine Dumnezeului tuturor.”[71]

Sf. Ioan Damaschin, în slujba de înmormântare ortodoxă, înfățişează cu însuflețire starea sufletului ieşit din trup, dar care se află încă pe pământ, neputincios să intre în legătură cu cei dragi pe care îi vede: „Vai, câtă luptă are sufletul când se desparte de trup! Vai, cât lăcrimează atunci, şi nu este cine să-l miluiască pe dânsul! Către îngeri ridicându-şi ochii, în zadar se roagă; către oameni mâinile tinzându-şi, nu are cine să-i ajute. Pentru aceasta, iubiții mei frați, cunoscând scurtimea vieții noastre, să ne rugăm pentru odihna în Hristos a celui plecat, şi pentru sufletele noastre mare milă.” [72]

Într-o scrisoare către fratele femeii care era pe moarte, despre care s-a pomenit mai sus, Episcopul Teofan Zăvorâtul scrie: „Sora ta nu va muri: trupul moare, dar ființa celui care moare rămâne. El merge doar către un alt fel de viață …. Nu pe ea o vor pune în mormânt. Ea se află în alt loc. Va fi la fel de vie cum este acum. În primele ceasuri şi zile se va afla prin preajma voastră. Numai că, nu va spune nimic şi nu veți avea putința de a o vedea; dar ea va fi aici. Să țineți minte aceasta. Noi, cei care rămânem în viață, vărsăm lacrimi pentru cei care ne părăsesc, dar pentru ei, toate sunt îndată mai simple; starea aceea este mai fericită. Cei care au murit şi au fost readuşi în trupurile lor, au simțit aceste trupuri ca pe nişte sălaşuri lipsite de tihnă. Şi sora ta va simți la fel. Îi este mai bine acolo; iar noi ne chinuim ca şi cum i s-ar fi întâmplat ceva foarte rău! De bună seamă că ne va vedea şi se va mira de ce se întâmplă” (*Citiri de suflet folositoare*, august, 1894).

Trebuie să ținem minte că aceste două zile sunt o *regulă*

---

[71] Citat din “Rugăciunea Bisericii pentru morți”, *Viața ortodoxă*, 1978, nr. 1, pag. 16.

[72] Slujba ortodoxă de înmormântare pentru mireni, stihira, glas 2 în *Panahida*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, pag. 32.

generală, care nu cuprinde toate situațiile. De fapt, cele mai multe exemple citate din literatura ortodoxă, care s-au adunat în această carte, nu se potrivesc acestei reguli, şi aceasta pentru că sfinții, nefiind de loc atraşi de lucrurile din această lume, şi trăind într-o aşteptare neîncetată a trecerii în lumea cealaltă, pornesc de îndată urcuşul către cer. Alții, ca K. Uekskuell, încep să se urce înainte de sfârşitul celor două zile pentru o pricină oarecare a proniei lui Dumnezeu. Pe de altă parte, experiențele de „după moarte" de astăzi, aşa cum le socotim că sunt numai nişte părți, toate intră în această regulă: starea „din afara trupului" este doar începutul celei dintâi perioade a sufletului lipsit de trup, care „hoinăreşte" prin locurile pământeşti pe unde a petrecut. Dar nici unul dintre aceşti oameni, nu s-a aflat în stare de moarte vreme destul de îndelungată ca să întâlnească îngerii care trebuie să-I însoțească.

Unii potrivnici ai învățăturii ortodoxe despre viața după moarte, socotesc aceste deosebiri față de regula generală a experienței de după moarte, ca fiind o mărturie a „contradicțiilor" care există în învățătura ortodoxă. Dar aceşti potrivnici au o gândire prea mărginită. Înfățişarea celor două zile (şi a celor care urmează) nu este în nici un caz vreo dogmă. Ea este pur şi simplu un „model" care adevereşte rânduiala cea mai obişnuită a experinețelor sufletului după moarte. Multele situații, atât din literatura ortodoxă cât şi din povestirile experiențelor moderne, în care morții s-au arătat pentru o clipă celor în viață, în ziua cea dintâi sau cea de a doua a morții (uneori în vis) sunt exemple ale adevărului că sufletul rămâne cu adevărat, în mod obişnuit, aproape de pământ pentru o vreme scurtă.[73] În cea de a treia zi (şi uneori mai devreme), această perioadă ia sfârşit.

[73] Pentru unele exemple, vezi *Taine veşnice de dincolo de mormânt*, pag. 189-196. Arătările adevărate ale morților după această primă şi scurtă vreme a "libertății" sufletului sunt cu mult mai rare şi urmăresc întotdeauna un scop oarecare îngăduit de Dumnezeu, şi nu sunt după voia omului (vezi mai jos, Anexa II).

În cea de a treia zi, sufletul trece printre legiuni ale duhurilor celor rele, care pun opreliști în calea lui și îl osândesc pentru felurite păcate, de care fuseseră ispitite și ele la vremea lor. Potrivit feluritelor descoperiri, există douăzeci de asemenea opreliști, așa-numitele „vămi”, la fiecare dintre ele fiind cercetat un păcat oarecare. După ce trece de o opreliște, sufletul ajunge la următoarea, și numai după ce trece cu biruință prin toate, sufletul își poate urma calea, fără să fie aruncat de îndată în gheenă. Cât de cumpliți sunt acești draci dimpreună cu vămile lor, se poate vedea din faptul că însăși Maica Domnului, când a fost vestită de către Arhanghelul Gavriil de apropiata sa adormire, L-a rugat pe Fiul ei să-i slobozească sufletul de acești draci, și răspunzând rugăciunii ei, Însuși Domnul Iisus Hristos S-a arătat din cer ca să primească sufletul Maicii Sale celei Preacurate, și să îl ducă la cer.[74] *Cea de a treia zi este cu adevărat cumplită pentru sufletul celui răposat și pentru această pricină el are nevoie în chip deosebit de rugăciuni.*

Capitolul VI a prezentat unele texte Patristice și hagiografice despre vămi, și nu mai este nevoie să mai adăugăm altele aici. Cu toate acestea, mai putem aminti că descrierile vămilor reprezintă un „model” al experiențelor sufletului după moarte, iar experiențele individuale se pot deosebi între ele foarte mult. De bună seamă, amănuntele mici, cum ar fi numărul vămilor, au o însemnătate mai mică, față de lucrul de cea mai mare însemnătate că sufletul trece cu adevărat printr-o judecată (judecata particulară) îndată după moarte, ca cel de pe urmă rezumat al „războiului nevăzut” pe care l-a dus (sau nu a izbutit să-l ducă) pe pământ împotriva duhurilor celor căzute.

Continuând scrisoarea către fratele femeii care era pe moarte, Episcopul Teofan Zăvorâtul scrie:

„Pentru cea care pleacă va începe îndată războiul trecerii

[74] Această priveliște este înfățișată în icoana ortodoxă tradițională a Adormirii Maicii Domnului.

prin vămi. Acolo are nevoie de ajutor! Rămâi întru această cugetare şi o vei auzi strigându-ţi: ‘Ajutor!’ Acolo trebuie să-ţi îndrepţi toată atenţia şi toată iubirea pentru ea. Cred că va fi cea mai adevărată mărturisire de dragoste dacă, din clipa ieşirii sufletului ei, vei lăsa în seama altora grija pentru trupul ei mort, vei merge într-un loc unde să poţi fi singur, să te adânceşti în rugăciune pentru ea, în noua ei stare şi cu nevoile ei neaşteptate. Pornind aşa, să strigi neîncetat către Dumnezeu să o ajute, vreme de şase săptămâni, şi cu adevărat, chiar şi mai mult decât atât. În istorisirea Teodorei, vistieria din care au luat îngerii pentru a-i îndepărta pe vameşi, a fost agonisirea de rugăciuni a bătrânului ei. Rugăciunile tale vor fi la fel. Nu uita să faci aşa. Aceasta este dragostea!”

„Vistieria” din care îngerii „au plătit datoriile” cuvioasei Teodora la vămi, a fost adesea înţeleasă greşit de către cei care critică învăţătura ortodoxă. Uneori se compară greşit cu noţiunea latină a „vredniciilor peste măsură” ale sfinţilor. Şi încă, asemenea critici sunt prea mărginiţi când citesc textele ortodoxe. Nu se pomeneşte aici de nimic altceva decât de rugăciunile Bisericii pentru cel răposat, mai ales de rugăciunile unui bărbat sfânt şi părinte duhovnicesc. Felul în care se înfăţişează acest lucru este metaforic - aproape că nu mai trebuie să se spună aceasta.

Biserica Ortodoxă consideră învăţătura vămilor de o asemenea însemnătate că a pus cuvinte despre acestea în multe dintre slujbele sale liturgice (vezi câteva dintre acestea în capitolul despre vămi). Mai ales, Biserica face cunoscută această învăţătură fiecăruia dintre fiii săi care se apropie de moarte. În „Canonul de rugăciune la ieşirea sufletului”, pe care îl citeşte preotul la patul de moarte al fiecărui credincios, se află următoarele tropare:

„Când voi pleca din această lume, învredniceşte-mă să pot trece neîmpiedicat de stăpânitorul văzduhului, de tiran, de chinuitor, de cel care şade pe cărările înfricoşate şi aţine calea cu

întrebări ispititoare” (Cântarea 4).

„Trece-mă, o, Preacurată Stăpână, în mâinile sfinte şi scumpe ale sfinţilor îngeri, ca acoperit fiind cu aripile lor, să nu văd chipurile fără de ruşine şi întunecate ale dracilor” (Cântarea 6).

„O, tu, cea care pe Domnul nostru Cel Preaînalt L-ai născut, alungă-l şi îndepărtează-l de la mine pe stăpânitorul cel cumplit al vămilor, pe ocârmuitorul lumii, când mă voi afla şi eu în pragul morţii, ca astfel să te pot slăvi şi eu în veci, pe Tine, o, Preasfântă Maică a lui Dumnezeu” (Cântarea 8).

Aşadar, când creştinul ortodox se află pe patul de moarte, este pregătit prin cuvintele Bisericii pentru judecăţile ce-i stau înainte.

CELE PATRUZECI DE ZILE

Apoi, după ce a trecut biruitor prin vămi şi s-a închinat înaintea lui Dumnezeu, vreme de încă 37 de zile, sufletul merge să vadă sălaşurile cele cereşti şi adâncimile iadului, fără să ştie încă unde va rămâne, şi numai în cea de a patruzecea zi se hotărăşte sălaşul până la obşteasca înviere.

De bună seamă că nu este uimitor faptul că, după ce a trecut prin vămi şi a sfârşit pentru totdeauna cu lucrurile cele pământeşti, sufletul trebuie dus cu adevărat în lumea *cealaltă*, într-o parte a căreia îşi va petrece veşnicia. Potrivit descoperirii pe care a făcut-o îngerul înaintea Sf. Macarie al Alexandriei, Biserica face o pomenire aparte pentru cel răposat în cea de a noua zi după moarte (departe de simbolismul general al celor nouă cete ale îngerilor) fiindcă până atunci sufletului i se arată frumuseţile raiului, şi numai după aceasta, pentru celelalte zile rămase până la patruzeci, i se arată chinurile şi grozăviile iadului, înainte de a se hotărî, în cea de a patruzecea zi, locul unde va aştepta învierea morţilor şi Judecata de Apoi. Şi spunem din nou că aceste numere sunt o regulă generală, sau „modelul”

celor ce se petrec după moarte şi fără îndoială, nu toți cei plecați întregesc neapărat această lungime de zile potrivit „regulii”. De fapt, ştim că Teodora şi-a întregit „drumul iadului” chiar în ziua a patruzecea - aşa cum, este măsurat timpul pe pământ (*Tainele veşnice*, pag. 83-84).

STAREA SUFLETELOR PÂNĂ LA JUDECATA DE APOI

Unele suflete se găsesc într-o stare de pregustare a bucuriei şi fericirii celei veşnice, iar altele - în frica chinurilor veşnice care vor veni pe deplin după Judecata cea de Apoi. Până atunci, încă mai sunt cu putință schimbări în starea sufletelor, mai ales prin Jertfa Cea fără de Sânge (pomenirea la Sf. Liturghie) şi prin alte rugăciuni.

Învățătura Bisericii, despre starea sufletelor din rai şi din iad înainte de Judecata cea de Apoi, este înfățişată mai jos mai amănunțit în cuvintele Sfântului Marcu al Efesului (Anexa I).

Folosul rugăciunii, atât în Biserică, cât şi în singurătate, pentru sufletele aflate în iad, a fost arătat în multe Vieți ale sfinților şi pustnicilor cât şi în scrierile Patristice. În Viața Muceniței Perpetua, din veacul al III-lea, de pildă, soarta fratelui ei Democrate, i-a fost descoperită în chipul unui vas mare plin cu apă, care era prea sus pentru ca el să ajungă acolo, din locul prea fierbinte şi spurcat, unde era ținut în strânsoare. Prin rugăciunea ei stăruitoare vreme de o zi şi o noapte, fratele ei a putut ajunge la vasul cu apă şi ea l-a văzut într-un loc luminos. Prin aceasta ea a înțeles că el fusese iertat de pedeapsă.[75]

În viața unei pustnice, care a răposat în sec. al XX-lea, se află o relatare asemănătoare. Viața monahiei Atanasia (Anastasia Logaceva), fiica duhovnicească a Sf. Serafim de Sarov, povesteşte:

„Acum ea şi-a luat osteneala rugăciunii pentru fratele ei trupesc, Paul, care s-a spânzurat când era beat. Mai întâi, ea a

[75] *Viețile sfinților*, 1 febr. ; traducerea în lb. engleză a acestui pasaj în *Orthodox Life*, 1978, nr. 1, pag. 23-24.

mers la cuvioasa Pelaghia Ivanova,[76] care vieţuia în Mânăstirea Diveevo, ca să primească sfat de la ea despre felul în care putea să-i uşureze soarta fratelui ei dincolo de mormânt, care îşi pusese capăt vieţii celei pământeşti în chip nefericit şi ruşinos. După sfat, a hotărât următoarele: Maica Anastasia trebuia să pună zăvorul la chilia ei, unde să postească şi să se roage pentru el, citind în fiecare zi de 150 de ori rugăciunea 'Născătoare de Dumnezeu Fecioară, bucură-te …' La capătul a patruzeci de zile, ea a văzut o mare prăpastie, pe fundul căreia se afla o piatră plină de sânge, şi pe ea stăteau doi oameni cu lanţuri de fier la gâturile lor. Unul dintre aceia era fratele ei. Când i-a spus Cuvioasei Pelaghia despre această vedenie, Cuvioasa a sfătuit-o să facă din nou aceeaşi osteneală cu postul şi cu rugăciunea. După încă patruzeci de zile, ea a văzut aceeaşi prăpastie, aceeaşi piatră pe care şedeau aceeaşi doi bărbaţi cu lanţuri de fier la gâturile lor. Dar fratele ei era de data aceasta în picioare şi umbla în jurul pietrei, dar apoi a căzut din nou pe piatră. Lanţul se mai afla în jurul gâtului lui. După ce i-a spus din nou Cuvioasei Pelaghia Ivanova despre visul ei, Cuvioasa a sfătuit-o să facă aceeaşi osteneală cu postul şi cu rugăciunea pentru a treia oară. După încă patruzeci de zile, Anastasia a văzut aceeaşi prăpastie şi aceeaşi piatră, dar de data aceasta se afla numai un singur bărbat, pe care nu-l cunoştea, iar fratele ei fugise departe de piatră şi nu se mai vedea. Bărbatul care rămăsese pe stâncă a zis: 'Este bine pentru tine. Ai mijlocitori puternici pe pământ.' După aceasta, Cuvioasa Pelaghia a spus: 'Fratele sfinţiei tale a fost slobozit din chinuri, dar nu a primit binecuvântare.'"[77]

Sunt multe întâmplări asemănătoare în *Vieţile sfinţilor* şi ale pustnicilor ortodocşi. Dacă cineva este înclinat spre o gândire îngustă despre aceste vedenii, ar trebui poate să se spună că, de bună seamă, chipurile pe care le iau asemenea vedenii (de obicei

---

[76] Viaţa ei completă în lb. rusă se găseşte în cartea Arhimandritului Serafim Chichagov, Istoricul *Mânăstirii Diveevo*, St. Herman Brotherhood, 1978, pag. 530 şi următoarele.

[77] *Citiri de suflet folositoare*, iunie 1902, pag. 281.

în vis) nu sunt neapărat privelişti „fotografice" ale căii sufletului, aşa cum se află el în cealaltă lume, ci mai degrabă sunt privelişti care arată adevărul duhovnicesc despre îmbunătățirea stării sufletului în cealaltă lume, prin rugăciunile celor rămaşi pe pământ.

RUGĂCIUNEA PENTRU MORȚI

Cât de importantă este pomenirea la Liturghie, se poate vedea din următoarea întâmplare: Înainte de dezvelirea moaştelor Sfântului Teodosie de Cernigov (1896), ieromonahul (renumitul stareț Alexei al Schitului Goloseevski, din Lavra Peşterii Kievului, care a plecat la Domnul în 1916) care a condus reînveşmântarea moaştelor, obosind în vreme ce stătea lângă moaşte, a ațipit şi l-a văzut înaintea sa pe Sfântul, care i-a spus: „Îți mulțumesc fiindcă te-ai ostenit pentru mine. Încă te mai rog, atunci când vei sluji Sfânta Liturghie, să-i pomeneşti pe părinții mei" - şi i-a spus numele lor (Preotul Nichita şi Maria[78]*). „Cum poți tu, o, sfinte, să-mi ceri mie rugăciuni, când tu stai la Tronul ceresc şi împlineşti mila lui Dumnezeu față de oameni?" A întrebat ieromonahul. „Da, este adevărat," a răspuns Sf. Teodosie, „dar jertfa adusă la Liturghie este mult mai puternică decât rugăciunea mea."*

De aceea, panahidele, cât şi rugăciunile făcute acasă pentru morți le sunt de folos, căci sunt fapte bune făcute spre pomenirea lor, cum ar fi pomeni şi daruri duse la biserică. Dar pomenirea la Sfânta Liturghie este de un folos aparte pentru ei. S-au arătat mulți morți şi au mai fost şi alte întâmplări care arată cât de folositoare este pomenirea morților. Mulți care au murit în pocăință, dar cărora nu le-a stat în putință să-şi dovedească pocăința în timpul vieții, au fost sloboziți de chinuri şi au

---

[78] Înainte de această vedenie nu se cunoşteau aceste nume. La câțiva ani după canonizare, s-a găsit în mânăstirea în care fusese stareț, cartea de pomeniri a Sfântului Teodosie, care a adeverit aceste nume şi au întărit vedenia. Vezi Viața Bătrânului Alexei în *Pravoslavni Blagovestnik*, San Francisco, 1967, nr. 1 (în lb. rusă).

dobândit odihna. În Biserică se fac mereu rugăciuni pentru odihna morților, iar în ziua Pogorârii Duhului Sfânt, în rugăciunile care se fac în genunchi la vecernie, există chiar o rugăciune anume „pentru cei din iad".

Răspunzând la întrebarea „Există ceva care poate fi de folos sufletelor după moarte?", Sfântul Grigorie cel Mare, în *Dialogurile* sale ne învață: „Sfânta Jertfă a lui Hristos, Jertfa mântuirii noastre, aduce mari foloase sufletelor chiar şi după moarte, putând da iertarea păcatelor lor în viața care va să vină. Pentru această pricină, sufletele morților cer uneori să li se facă Liturghii …. În chip firesc, calea mântuirii înseamnă să facem noi înşine, chiar în timpul vieții, cele ce nădăjduim că alții le vor face pentru noi după moarte. Este mai bine să ne pregătim ieşirea sufletului ca oameni liberi, decât să căutăm slobozirea după ce acesta se află deja în lanțuri. De aceea, trebuie să defăimăm această lume din toată inima noastră, ca şi cum slava ei a trecut deja, şi să ne dăruim jertfa noastră de lacrimi lui Dumnezeu în fiecare zi, aşa cum jertfim Trupul şi Sângele Lui Cel sfânt. Numai această jertfă are puterea să mântuiască sufletul de moartea cea veşnică, pentru că ea ne arată taina morții Fiului Cel Unul Născut" (*Dialoguri* IV: 57, 60, pag. 266, 272-273).

Sfântul Grigorie dă câteva exemple de morți care s-au arătat celor vii, cerându-le sau mulțumindu-le pentru săvârşirea Liturghiei pentru odihna lor. De asemenea, odinioară, un întemnițat, a cărui femeie îl crezuse mort, şi pentru care ea a dat pomelnic la Liturghie în unele zile, s-a întors din temniță şi i-a povestit ei cum fusese eliberat din lanțuri în unele zile - tocmai în zilele când i se făcuse Liturghia (*Dialoguri* IV:57, 59, pag. 267, 270).

Protestanții socotesc în general rugăciunea Bisericii pentru morți ca fiind cumva nepotrivită cu nevoia aflării mântuirii, mai înainte de toate, în această viață: „Dacă poți fi mântuit de

Biserică după moarte, atunci de ce să te mai osteneşti să lupţi sau să găseşti credinţă în această viaţă? Să mâncăm, să bem şi să ne veselim …” De bună seamă, nimeni, dintre cei care au mărturisit o asemenea filosofie, nu a dobândit vreodată mântuire prin rugăciunea Bisericii, şi este limpede că asemenea dovadă este destul de nefirească, şi chiar făţarnică. Rugăciunea Bisericii nu poate mântui pe oricine care nu doreşte mântuire sau nu s-a ostenit din greu pentru mântuire, de-a lungul vieţii. Într-un fel, se poate spune că rugăciunea Bisericii sau a creştinilor singuri pentru un om mort este doar un alt sfârşit al vieţii acelui om: nu se vor face rugăciuni pentru acela, dacă el nu a făcut ceva în timpul vieţii sale pentru a însufleţi asemenea rugăciune după moartea sa.

Sfântul Marcu al Efesului vorbeşte de asemenea despre rugăciunea Bisericii pentru morţi şi îmbunătăţirea pe care o aduce în starea lor, dând exemplul rugăciunilor Sfântului Grigorie Dialogul pentru împăratul roman Traian - o rugăciune însufleţită de o faptă bună a acestui împărat păgân. (Vezi mai jos, Anexa I).

CE PUTEM FACE PENTRU MORŢI

Toţi cei care dorim să ne arătăm dragostea faţă de cei morţi şi să le dăm un ajutor real, putem să o facem cel mai bine prin rugăciuni pentru ei, şi mai ales prin pomenirea lor la Liturghie, când părticelele care sunt scoase pentru vii şi pentru morţi sunt amestecate în Sfântul Potir cu cuvintele: „Spală, Doamne, păcatele celor ce s-au pomenit aici cu Sfânt Sângele Tău, pentru rugăciunile Sfinţilor Tăi.” Nu putem face nimic mai bun şi mai de seamă pentru morţi decât să ne rugăm pentru ei, făcându-le pomenirea la Liturghie. Au mereu nevoie de aceasta, şi mai ales de-a lungul celor patruzeci de zile, când sufletul răposatului porneşte pe calea sălaşurilor veşnice. Trupul nu simte atunci nimic: nu vede pe cei apropiaţi care sunt adunaţi laolaltă, nu miroase mireasma florilor, nu aude cuvântările de îngropăciune.

Dar sufletul simte rugăciunile făcute pentru el şi este recunoscător celor care le fac şi este duhovniceşte alături de aceia.

O, rude şi apropiaţi ai morţilor! Faceţi pentru ei cele ce le sunt de folos şi cele ce sunt în puterile voastre. Folosiţi banii, nu pentru împodobirea cea din afară a sicriului şi a mormântului, ci pentru a ajuta pe cei în nevoi, pentru pomenirea celor care v-au fost apropiaţi şi au murit, pentru biserici, unde se fac rugăciuni pentru ei. Faceţi milostenie pentru cei morţi, purtaţi de grijă pentru sufletele lor. Înaintea noastră a tuturor, se află aceeaşi cale, şi cât vom dori şi noi, la rândul nostru, să fim pomeniţi în rugăciune! De aceea să fim şi noi milostivi faţă de cei morţi.

De îndată ce cineva a răposat, chemaţi grabnic un preot, ca să facă „Rugăciuni la ieşirea sufletului", care se citesc tuturor creştinilor după moarte. Încercaţi, dacă vă stă în putinţă, să faceţi slujba de înmormântare în biserică, şi să se citească Psaltirea la căpătâiul celui ce a murit, până la înmormântare. Nu este nevoie ca înmormântarea să se facă cu multe amănunte, dar bineînţeles că trebuie să fie întreagă, fără prescurtări. Nu vă gândiţi acum la voi şi la cele ale voastre, ci la cel care a răposat, de care vă despărţiţi pentru totdeauna. Dacă în biserică se află câţiva morţi în acelaşi timp, primiţi, dacă se propune, săvârşirea slujbei de înmormântare pentru toţi laolaltă. Este mai bine ca o înmormântare să se slujească pentru doi sau mai mulţi răposaţi în acelaşi timp, când rugăciunea celor apropiaţi, care se află adunaţi, va fi cu mult mai înfocată, decât dacă slujbele de înmormântare se fac pe rând, şi din pricina lipsei de timp, ele sunt scurtate. Slujba trebuie să fie întreagă pentru că fiecare cuvânt al rugăciunii pentru răposat este ca o picătură de apă pentru omul cel însetat. În chip foarte hotărât, rânduiţi de îndată slujbele pentru pomenirea de-a lungul celor patruzeci de zile, adică pomenirea zilnică la Liturghie pentru perioada de patruzeci de zile. De obicei, în bisericile unde se fac slujbe

zilnic, răposatul a cărui înmormântare a avut loc acolo, este pomenit vreme de patruzeci de zile şi chiar mai mult. Dar dacă slujba de înmormântare are loc într-o biserică, în care nu au loc slujbe zilnic, rudele trebuie să se îngrijească de pomenirea de patruzeci de zile acolo unde se fac slujbe zilnic. Este la fel de bine să trimiteţi contribuţii pentru pomenirea la mânăstiri, ca şi la Ierusalim, unde are loc rugăciune permanentă la Locurile Sfinte. Dar pomenirea pentru patruzeci de zile trebuie începută îndată după moarte, când sufletul are nevoie în chip deosebit de ajutor prin rugăciune, şi de aceea trebuie începută pomenirea în locul cel mai apropiat unde se fac slujbe zilnic.

Să ne îngrijim de cei care au plecat în lumea cealaltă înaintea noastră, ca să facem pentru ei toate cele ce ne stau în putinţă, amintindu-ne că „fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui".

ÎNVIEREA TRUPULUI

Într-o zi, întreagă această lume stricăcioasă va ajunge la un sfârşit, şi vor răsări zorile veşnicei Împărăţii a lui Dumnezeu, unde sufletele celor răscumpăraţi, unite cu trupurile lor înviate, vor trăi în veşnicie cu Hristos Cel nemuritor şi nestricăcios. Atunci, bucuria şi slava, pe care sufletele o cunosc acum în cer numai în parte, va fi înlocuită cu bucuria întreagă a noii zidiri pentru care a fost făcut omul. Dar cei care nu au primit mântuirea pentru care Hristos a venit pe pământ, ca să o dea lumii, vor fi veşnic chinuiţi în iad - dimpreună cu trupurile lor înviate. Sfântul Ioan Damaschin, în ultimul capitol al cărţii sale, *Arătarea cea adevărată a credinţei ortodoxe*, istoriseşte bine cea din urmă stare a sufletului după moarte:

„Şi noi credem în învierea morţilor, pentru că va fi una cu adevărat, va exista o înviere a morţilor. Acum, când vorbim de înviere, înţelegem o înviere a trupurilor. Căci învierea este o ridicare din nou a celui care a căzut. Dar, dacă sufletele sunt nemuritoare, cum se vor ridica ele din nou? Dacă moartea se

defineşte ca o despărţire a sufletului de trup, învierea este unirea din nou a sufletului cu trupul, şi ridicarea din nou a fiinţei care pierise şi căzuse. De aceea, chiar trupul care este stricăcios şi pieritor, se va înălţa nestricăcios. Căci Cel Care la început a făcut trupul din ţărâna pământului, nu este neputincios să-l ridice din nou, după ce acesta a pierit şi s-a întors iarăşi în pământul din care a fost luat prin hotărârea Ziditorului său ….

Acum, dacă sufletul ar fi ales singur să intre în războiul pentru fapta cea bună, şi cununa ar primi-o de unul singur. Dar dacă el singur s-a lăsat în voia dezmierdărilor, el singur va fi osândit întru dreptate. Cu toate astea, fiindcă sufletul nu a urmat fără trup nici fapta cea bună, nici patima, va fi drept pentru suflet şi trup ca să primească răsplata împreună ….

Aşadar, cu sufletele noastre unite din nou cu trupurile noastre, care se vor face nemuritoare şi vor alunga stricăciunea, ne vom ridica din nou şi vom sta înaintea scaunului lui Hristos, la judecata cea înfricoşătoare. Iar diavolul, împreună cu dracii săi, şi cu omul său, adică Antihrist, şi necredincioşii, vor fi aruncaţi în focul cel veşnic, care nu va fi un foc material, aşa cum suntem obişnuiţi, ci un foc aşa cum numai Dumnezeu poate să ştie. Şi cei care au făcut bine, vor străluci ca soarele împreună cu îngerii, într-o viaţă veşnică împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos, văzându-L şi fiind văzuţi de El pururea, bucurându-se de o fericire nesfârşită care vine de la El, şi lăudându-L, dimpreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt în vecii vecilor nesfârşiţi. Amin.”[79]

ANEXA I

[79] Sf. Ioan Damaschin, *Arătarea cea adevărată a credinţei ortodoxe*, Cartea IV, cap. 27, în Părinţii Bisericii, vol. 37, 1958, pag. 401, 402, 406.

Învăţătura ortodoxă a Sf. Marcu al Efesului despre starea sufletelor dup ă moarte

DE CELE mai multe ori, învăţătura ortodoxă despre starea sufletelor după moarte nu este înţeleasă pe deplin, chiar de către creştinii ortodocşi; iar destul de recenta doctrină catolică a „purgatoriului” a pricinuit o neînţelegere şi mai mare în mintea oamenilor. Cu toate astea, învăţătura ortodoxă nu este deloc nedesluşită şi îndoielnică. Poate că prezentarea ei ortodoxă cea mai scurtă trebuie găsită în scrierile Sfântului Marcu al Efesului la Sinodul de la Florenţa din 1439, organizat mai ales pentru a lămuri doctrina catolică despre „purgatoriu”. Aceste scrieri sunt de foarte mare preţ pentru noi, fiindcă vin de la cei din urmă Părinţi bizantini, înainte de epoca modernă, care este plină de confuzii teologice, ambele ne îndreaptă către izvoarele învăţăturii ortodoxe şi ne învaţă cum să socotim şi să înţelegem aceste izvoare. Aceste izvoare sunt: Scripturile, scrierile Patristice, slujbele bisericeşti, Vieţile sfinţilor, şi unele descoperiri şi vedenii despre viaţa după moarte, ca acelea care se află în cartea IV a *Dialogurilor* Sfântului Grigorie cel Mare. Teologii academici de astăzi sunt înclinaţi să nu aibă încredere în ultimele două sau trei feluri de izvoare, de aceea nu se simt în largul lor, când vorbesc despre acest subiect şi uneori preferă să păstreze o „reţinere agnostică” cu privire la acesta (Timothy Ware, *Biserica Ortodoxă*, pag. 259). Pe de altă parte, scrierile Sfântului Marcu ne arată că teologii ortodocşi adevăraţi cunosc „foarte bine” aceste izvoare. Cei care nu le cunosc „îndeajuns”, dau la iveală o stricăciune nebănuită care vine din necredinţa modernă.

Din cele patru răspunsuri despre purgatoriu, pe care le-a dat Sf. Marcu la Sinodul de la Florenţa, Omilia întâi cuprinde relatarea cea mai scurtă a învăţăturii ortodoxe împotriva

greşelilor catolicismului şi pe această bază s-a alcătuit traducerea pe care o prezentăm aici. Celelalte răspunsuri cuprind mai ales material mărturisitor pentru problemele prezentate aici, cât şi răspunsuri la cele mai caracteristice dovezi catolice.

Sfântul Marcu răspunde „canoanelor catolice" scrise de către cardinalul Iulian Cesarini (traducere în lb. rusă în Pogodin, pag. 50-57), care cuprind doctrina catolică despre starea sufletelor după moarte, definită la Sinodul „unionist" de la Lyon, care a avut loc mai înainte (1270). Această doctrină uimeşte pe cititorul ortodox (aşa cum l-a uimit şi pe Sf. Marcu) prin întreaga ei însuşire care este prea „neabătută" şi „în litera legii". De data aceasta, catolicii socotesc raiul şi iadul ca pe ceva „terminat" şi „desăvârşit", iar pe cei care sălăşluiesc într-însele îi socotesc ca aflându-se deja în plinătatea stării pe care o vor avea după Judecata de Apoi. Aşadar, nu mai este nevoie să te rogi pentru cei din rai (a căror soartă este deja desăvârşită) ori pentru cei din iad (pentru că aceia nu mai pot fi niciodată sloboziți sau curățați de păcat). Ci, fiindcă mulți dintre credincioşi mor într-o stare de „mijloc" - nici destul de desăvârşită pentru rai, dar nici destul de rea pentru iad - socotința dovezilor catolice avea nevoie de un al treilea loc de curățire („purgatoriul"), unde chiar cei cărora li se iertaseră deja păcatele, trebuiau să fie osândiți sau să-şi „ispăşească" păcatele înainte de a fi destul de curați pentru a intra în rai. Pe aceste argumente legale, ale unei „dreptăți" pur omeneşti (care de fapt tăgăduieşte bunătatea mai presus de fire a lui Dumnezeu şi iubirea Lui de oameni), catolicii sprijină tâlcuirile stricte ale unor texte Patristice şi ale feluritelor vedenii. Aproape toate aceste tâlcuiri sunt destul de întâmplătoare şi născocite, fiindcă nici măcar vechii Părinți catolici nu vorbeau despre un asemenea loc ca fiind „purgatoriul", ci numai despre „curățarea" de păcate după moarte, despre care unii vorbeau ca despre „foc" (probabil în chip alegoric).

Pe de altă parte, după învățătura ortodoxă, pe care o

propovăduieşte Sfântul Marcu, creştinii care au murit cu păcate mici nemărturisite sau cei care nu au adus roadele pocăinței pentru păcatele pe care le-au mărturisit, sunt curățați de aceste păcate fie prin judecata morții, cu frica ei, fie după moarte, când sunt siliți să rămână în iad (dar nu pururea), prin rugăciunile şi Liturghiile Bisericii şi prin faptele bune săvârşite pentru ei de către credincioşi. Chiar şi păcătoşilor sortiți chinurilor veşnice li se poate da o oarecare alinare în chinurile lor din iad, prin aceste mijloace. Dar cu toate astea, acum nu există nici un foc curățitor pentru păcătoşi, nici în iad (căci focul veşnic va începe să-i chinuiască numai după Judecata de Apoi), nici cu mult mai puțin în vreun al treilea loc, cum ar fi „purgatoriul". Toate vedeniile focului care sunt văzute de oameni, sunt chipuri sau proorociri ale celor ce vor fi în vremea viitoare. Întreaga iertare a păcatelor după moarte vine numai din bunătatea lui Dumnezeu, care se întinde şi la cei din iad, împreună cu rugăciunile oamenilor, iar Dumnezeu nu mai aşteaptă de la aceştia nici o „răsplată" sau „ispăşire" pentru păcatele care le-au fost iertate.

Trebuie să spunem că în scrierile sale, Sfântul Marcu vorbeşte mai ales despre *starea* sufletelor după moarte, şi pomenesc foarte puțin despre înşiruirea întâmplărilor care se petrec cu sufletul îndată după moarte. Despre cea de a doua problemă, există o bogată literatură ortodoxă, dar despre aceasta nu s-a vorbit la Florența.

OMILIA ÎNTÂI ÎMPOTRIVA DOCTRINEI CATOLICE A PURGATORIULUI[80]

AVÂND în vedere că, păstrând dreapta noastră credință ortodoxă şi dogmele Bisericii transmise de Părinți, trebuie să răspundem cu dragoste la cele ce ați spus, ca regulă generală

[80] Preluare din traducerea rusă a Arhimandritului Ambrozie Pogodin, în *Sf. Marcu al Efesului şi reuniunea de la Floranța*, Jordanville, N. Y., 1963, pag. 58-73.

a noastră, vom cita mai întâi fiecare dovadă şi mărturie pe care ne-ați adus-o în scris, pentru ca fiecare răspuns şi lămurire să urmeze pe scurt şi limpede.

1. Şi astfel, la începutul relatării voastre, vorbiți aşa: „Dacă cei care cu adevărat se pocăiesc, s-au despărțit de această viață în dragoste (față de Dumnezeu), înainte de a-şi putea ispăşi păcatele cu ajutorul faptelor bune pentru călcarea legii sau pentru ocările pe care le-au adus în viață, sufletele lor sunt curățate după moarte cu ajutorul suferințelor din purgatoriu. Dar pentru uşurarea (sau 'slobozirea') lor din aceste suferințe, ei sunt ajutați de credincioşii care sunt în viață, prin rugăciuni, Liturghii, milostenii şi alte lucruri de evlavie."

La acestea răspundem următoarele: Despre faptul că cei răposați în credință sunt negreşit ajutați de Liturghiile şi rugăciunile şi milosteniile făcute pentru ei, şi că acest obicei este obişnuit din vremuri străvechi, există mărturia multor şi diferitelor relatări ale dascălilor Bisericii, atât romani, cât şi greci, spuse şi scrise în vremuri şi în locuri duferite. Dar nu aflăm nici în Scripturi, nici în rugăciunile şi stihirile pentru cei morți, nici în cuvintele dascălilor, faptul că sufletele sunt slobozite pentru o oarecare suferință din purgatoriu şi pentru un foc trecător care are asemenea putere (de ispăşire) şi caracterul unui ajutor. Dar am socotit că până şi sufletele care se află în iad şi au fost deja date chinurilor celor veşnice, fie în adevăr şi trăire adevărată, fie în aşteptare lipsită de nădejde, pot fi ajutate şi li se poate da un oarecare sprijin mic, deşi nu în sensul dezlegării lor întregi de chinuire, nici că li se dă nădejdea pentru o mântuire la urmă. Şi acestea sunt arătate în cuvintele marelui pustnic egiptean Macarie care a fost învățat despre aceasta de o țeastă pe care a găsit-o în pustiu prin lucrarea puterii dumnezeieşti.[81] Şi

[81] În "Colecția alfabetică" de cuvinte ale Părinților Pustiei, la "Macarie cel Mare", citim: "Avva Macarie a spus, Umblând într-o zi prin pustiu, am aflat o țeastă a unui om mort, care zăcea pe pământ. Am mişcat-o de la locul ei cu ciomagul, iar țeasta mi-a vorbit. Am întrebat-o: 'Cine eşti?' Țeasta a răspuns: 'Am fost mare preot slujitor la idoli şi la păgânii care locuiesc în acest loc; dar tu eşti Macarie, purtătorul de Duh. Ori

Sf. Vasile cel Mare, în rugăciunea citită la Pogorârea Duhului Sfânt, scrie următoarele: „Stăpâne Atotţiitorule, Dumnezeule al Părinţilor … Care şi la acest praznic, cu totul desăvârşit şi mântuitor, ai binevoit a primi rugăciuni de mijlocire pentru cei ţinuţi în iad, dându-ne nouă mari nădejdi că vei trimite uşurare şi mângâiere celor cuprinşi de întristări apăsătoare, auzi-ne pe noi, smeriţii robii Tăi, care ne rugăm Ţie, şi odihneşte sufletele robilor Tăi, celor mai înainte adormiţi, în loc luminat, în loc cu verdeaţă, în loc de odihnă, de unde a fugit toată durerea, întristarea şi suspinarea" (Rugăciunea a treia de la Vecernia din Duminica Pogorârii Duhului Sfânt, care se citeşte în genunchi).[82]

Dar dacă sufletele au plecat din această viaţă în credinţă şi în dragoste, cu toate că au adus cu ei şi oarecare greşeli, fie unele mici, pentru care nu s-au pocăit deloc, fie păcate grele pentru care - chiar dacă s-au pocăit - nu au izbutit să arate roadele lor de pocăinţă: noi credem că asemenea suflete trebuie să fie curăţate de acest fel de păcate dar nu cu ajutorul vreunui foc curăţitor sau vreo osândă în vreun loc (după cum am spus, pentru aceasta nu ni s-a spus nouă nimic). Dar unii trebuie să se cureţe chiar la ieşirea din trup, numai din pricina fricii, după cum arată în chip neabătut Sf. Grigorie Dialogul;[83] în vreme ce alţii trebuie să fie curăţaţi după ieşirea din trup, fie pe când se mai află în acelaşi loc pământesc, înainte de a veni să se închine lui Dumnezeu şi sunt cinstiţi cu soarta celor binecuvântaţi, fie - dacă păcatele lor au fost mai grele şi i-au orbit pe ei vreme îndelungată - sunt ţinuţi în iad, dar nu pentru a rămâne pururea în foc şi chinuire, ci ca şi cum s-ar afla în temniţă şi strâmtorare

de câte ori iei păcatele celor care se află în chinuire şi te rogi pentru ei, ei simt o uşoară alinare.'" Mai apoi ţeasta i-a spus Sfântului Macarie despre chinurile din iad, sfârşind astfel: "Noi am primit puţină milă căci nu L-am cunoscut pe Dumnezeu, iar cei care L-au cunoscut pe Dumnezeu şi s-au lepădat de El sunt mai jos ca noi." (*Zicerile Părinţilor Pustiei*, trad. De Benedicta Ward, London, A. R. Mowbray & Co., 1975, pag. 115-116.)

[82] Nota trad.: în Molitfelnic, Ed. Institutului Biblic de Misiune al Bis. Ort. Rom., Buc., 1998, p. 606.

[83] În Cartea IV a *Dialogurilor*.

sub pază.

Susținem că toți aceştia sunt ajutați de rugăciunile şi Liturghiile făcute pentru ei, cu conlucrarea bunătății lui Dumnezeu şi a iubirii Sale de oameni. Această împreună lucrare a lui Dumnezeu nu mai socoteşte unele păcate, ci le iartă de îndată pe acelea săvârşite din slăbiciune omenească, aşa cum spune Dionisie cel Mare (Areopagitul) în „Cugetări despre taina săvârşită pentru cei adormiți întru dreaptă credință" (în *Ierarhia bisericească*, VII, 7); pe când alte păcate, după o vreme oarecare, prin drepte judecăți, fie că de asemenea se lasă şi se iartă - şi asta în întregime – fie se uşurează vinovăția pentru aceste păcate până la Judecata de Apoi. Şi de aceea socotim că nu este nevoie de vreo altă osândire ori vreun foc de curățire. Căci unii se curăță prin frică, în vreme ce alții sunt măcinați de mustrările de conştiință cu chinuri mai mari decât orice foc, iar alții se mai curăță numai prin chinul dinaintea slavei dumnezeieşti şi frica pentru cele ce vor aduce viitorul. Şi faptul că acest adevăr este cu mult mai chinuitor şi mai osânditor decât orice altceva, este confirmat de experiența însăşi, şi Sf. Ioan Gură de Aur ne mărturiseşte în aproape toate omiliile sale morale, care spun acelaşi lucru, ca şi pustnicul Dorotei în omilia sa „Despre conştiință …"

2. Aşadar, Îl rugăm stăruitor pe Dumnezeu şi nădăjduim să-i mântuiască (de chinul cel veşnic) pe cei plecați, iar nu de vreun alt chin sau foc în afară de acele chinuri şi de acel foc care au fost rânduite pentru veşnicie. Şi, mai mult decât atât, faptul că sufletele celor plecați sunt slobozite prin rugăciune de la rămânerea în iad, ca dintr-o temniță, este mărturisit, printre mulți alții, de Teofan Mărturisitorul, numit Însemnatul (fiindcă el a pecetluit cu sânge cuvintele mărturiei sale pentru icoana lui Hristos, scrise pe fruntea lui). Într-unul dintre canoanele pentru cei răposați, el se roagă pentru ei astfel: „De lacrămile şi de suspinurile cele din iad slobozeşte pre robii tăi Mântuitorule", (Canonul de sâmbătă pentru cei răposați, glas 8, cântarea 6, la

Slavă).[84]

Auziți? A zis „lacrămi" şi „suspinuri", şi nici un fel de osândă sau foc curățitor. Şi dacă trebuie să se afle în aceste laude şi rugăciuni vreo pomenire a focului, nu este vorba de unul vremelnic, unul care are puterea de a curăța, ci este vorba chiar de focul veşnic şi osânda fără de sfârşit. Sfinții, fiind însuflețiți de dragostea de oameni şi de milă față de aproapele lor, dorind şi cutezând cele ce sunt aproape cu neputință, se roagă pentru mântuirea celor adormiți întru dreapta credință. Pentru aceasta, Sf. Teodor Studitul, duhovnic şi mărturisitor al adevărului, spune la începutul canonului său pentru cei adormiți: „Toți să ne rugăm lui Hristos, făcând astăzi pomenire morților celor din veac, ca să izbăvească de focul cel veşnic pe cei ce au adormit în credință şi nădejdea vieții celei veşnice" (*Triod*, Sâmbăta lăsatului sec de carne, canon, cântarea 1, stihira 1). Şi apoi, într-un alt tropar, în cântarea a 5-a a canonului, stihira 4, spune: „De focul cel pururea arzător şi de întunericul cel neluminat, şi de scrâşnirea dinților, şi de viermele cel ce chinuieşte neîncetat şi de toată pedeapsa, izbăveşte Mântuitorul nostru, pe toți cei ce în credință au adormit."[85]

Unde este aici „focul purgatoriului"? Şi dacă ar exista cu adevărat, unde ar fi mai potrivit pentru Sfânt să vorbească de el, dacă nu aici? Dacă sfinții sunt auziți de Dumnezeu, atunci când ei se roagă pentru aceasta, nu este treaba noastră să o cercetăm. Dar ei ştiau, aşa cum ştia Duhul care sălăşluia în ei, şi care îi purta pe ei, iar ei grăiau şi scriau întru această cunoaştere; şi la fel ştia aceasta şi Stăpânul Hristos, Care a poruncit să ne rugăm pentru duşmanii noştri, şi Care S-a rugat pentru cei care L-au răstignit pe Cruce şi l-a însuflețit pe întâiul Mucenic Ştefan când era ucis cu pietre, să facă asemenea. Şi deşi cineva ar putea spune că atunci când ne rugăm pentru oameni ca aceştia, nu

[84] Nota trad.: *Octoih*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1912. p. 629.
[85] Nota trad.: *Triodul*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bis. Ort. Rom., Buc. 1997, p. 25, 28.

suntem auziți de Dumnezeu, noi încă vom face cele ce stau în putința noastră. Şi vedeți, unii dintre sfinții care s-au rugat nu numai pentru cei credincioşi, ci chiar şi pentru cei lipsiți de evlavie, au fost auziți, şi prin rugăciunea lor i-au mântuit de chinul cel veşnic, aşa cum Întâia Muceniță Tecla a mântuit-o pe Falconila, şi Sfântul Grigorie Dialogul l-a mântuit pe împăratul Traian, după cum se istoriseşte.[86]

(Capitolul 3 arată că Biserica se roagă şi pentru cei care petrec deja întru bucuria binecuvântării lui Dumnezeu - care, de bună seamă, nu au nevoie să treacă prin „focul purgatoriului”.)

4. După aceasta, mai departe, vreți să aduceți mărturii despre dogma pomenită mai sus despre focul purgatoriului,

[86] Despre cea de a doua întâmplare se povesteşte în câteva din Viețile cele dintâi ale Sf. Grigorie, ca de pildă într-o viață englezească din sec. al VIII-lea: „Se mai istoriseşte într-o întâmplare povestită de romani despre felul în care sufletul împăratului Traian a primit odihnă şi chiar a fost botezat prin lacrimile Sfântului Grigorie, o poveste minunată de spus şi minunată de auzit. Să nu se mire nimeni că spunem că a fost botezat, fiindcă fără botez nimeni nu-L va vedea vreodată pe Dumnezeu; iar un al treilea chip al botezului este prin lacrimi. Într-o zi, pe când trecea prin Forum, i s-a descoperit Sfântului o faptă prea minunată despre care se spune că a făcut-o Traian, şi cercetând-o cu mare grijă, a socotit că deşi Traian era păgân, făcuse o faptă atât de bună, că părea mai degrabă să fie fapta unui creştin decât a unui păgân. Căci se povesteşte că, pe când se afla în fruntea oştirii sale, în goană mare asupra duşmanului, i-a fost mare milă de cuvintele unei văduve şi împăratul lumii întregi s-a oprit cu toată oastea ca să o asculte pe văduvă. Ea a zis: ‘Doamne Traiane, iată bărbații care mi-au ucis fiul şi nu voiesc ei să-mi dea plată pentru aceasta.’ El a răspuns: ‘Spune-mi despre aceasta când mă întorc şi-i voi sili pe ei să-ți dea plata.’ Dar ea a zis: ‘Doamne, dacă nu te mai întorci niciodată, nu va mai fi nimeni care să mă ajute.’ Atunci, aşa cum era înarmat, i-a silit pe cei împricinați să plătească numaidecât cele ce-i datorau aceleia, de față cu el. Când Grigorie a descoperit această poveste, şi-a dat seama că asta era tocmai ceea ce citim în Scripturi: *Poartă de grijă celor fără de părinți, fii sprijin văduvelor. Veniți să cumpănim împreună, zice Domnul.* Fiindcă Grigorie nu ştia ce să facă pentru a uşura sufletul acestui bărbat care i-a adus aminte de cuvintele lui Hristos, a mers la Biserica Sfântului Petru şi a vărsat mări de lacrimi, după obiceiul lui, până când, în cele din urmă, prin descoperire dumnezeiască a aflat că rugăciunile lui au primit răspuns, văzând că nu mai ceruse niciodată aceasta pentru vreun alt păgân” (*Cea dintâi viață a lui Grigorie cel Mare*, de un călugăr necunoscut din Whitby, traducere de Bertram Colgrave, The University of Kansas Press, Lawrence, Kansas, 1968, cap. 29, pag. 127-129). Fiindcă Biserica nu face rugăciuni pentru toți necredincioşii răposați, este limpede că această scoatere din iad a fost rodul rugăciunii Sfântului Grigorie. Deşi aceasta este o întâmplare rară, dă nădejde celor care au oameni dragi care au murit fără să aibă credință.

citând mai întâi ce se spune în cartea Macabei: *Sfânt şi cucernic gând a fost … a se ruga pentru cei morți … ca să se slobozească de păcat* (II Macabei 12, 44-46). Apoi luând din Evanghelia după Matei locul în care Mântuitorul spune că *celui care va zice împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta lui, nici în veacul acesta, nici în cel viitor* (Matei 12, 32), zici că din aceasta se poate vedea că există iertare a păcatelor în viața viitoare.

Dar din aceasta nu reiese în nici un chip ideea focului purgatoriului, care ar fi mai limpede ca lumina soarelui. Căci ce legătură este între iertarea păcatelor pe de o parte, şi curățarea prin foc şi osândă pe de altă parte? Căci dacă iertarea păcatelor se face pentru rugăciuni sau numai prin iubirea lui Dumnezeu pentru oameni, nu mai este nevoie de nici un fel de osândă şi curățare (prin foc). Dar dacă osânda şi curățarea sunt rânduite (de Dumnezeu) … atunci, s-ar părea că rugăciunile (pentru morți) sunt făcute în deşert şi în deşert aducem laude iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Aşadar, aceste citate nu sunt o mărturie a existenței focului din purgatoriu, ci mai degrabă o respingere a acestuia: fiindcă iertarea păcatelor acelora care au călcat poruncile se arată în ei, ca urmare a unei anumite puteri împărăteşti şi a iubirii de oameni, iar nu ca o scăpare de osândă ori curățare.

5. În al treilea rând, (să luăm) pasajul din Epistola întâi a Apostolului Pavel către Corinteni, în care, vorbind despre zidirea temeliei, care este Hristos, din *aur, argint sau pietre scumpe, lemne, fân, trestie*, adaugă: *Lucrul fiecăruia se va face cunoscut; îl va vădi ziua (Domnului). Pentru că în foc se descoperă, şi focul însuşi va lămuri ce fel este lucrul fiecăruia. Dacă lucrul cuiva, pe care l-a zidit, va rămâne, va lua plată. Dacă lucrul cuiva se va arde, el va fi păgubit; el însă se va mântui, dar aşa ca prin foc* (I Cor. 3, 11-15). S-ar părea că acest citat, mai mult decât oricare altul, aduce ideea focului purgatoriului; dar cu adevărat, mai mult decât oricare altul i se împotriveşte.

Mai înainte de toate, Sf. Apostol Pavel nu l-a numit foc din purgatoriu, ci unul doveditor. Apoi el a spus că prin foc trebuie să treacă şi lucrurile cele bune şi cinstite şi astfel este limpede că acestea nu au trebuinţă de nici o curăţare. Apoi mai spune că cei care aduc fapte rele, după ce aceste fapte se vor arde, aceia vor fi păgubiţi, pe când cei care sunt curăţaţi, nu numai că nu au nici o pagubă, ci dobândesc chiar mai mult. Apoi spune că aceasta trebuie să se întâmple „într-o zi" anume, în ziua Judecăţii şi a vremii viitoare, pe când existenţa aparentă a unui foc al purgatoriului după venirea înfricoşătoarei Judecăţi şi a osândei de pe urmă - nu este aceasta o prostie întreagă? Pentru că Scriptura nu ne spune nimic de felul acesta, ci că El Însuşi ne va judeca, zice: *Şi vor merge aceştia la osândă veşnică, iar drepţii la viaţă veşnică* (Matei 25, 46); şi iarăşi: *Şi vor ieşi din morminte cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieţii, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osândirii* (Ioan 5, 29). De aceea, nu rămâne nici un fel de loc mijlocitor; dar după ce El a împărţit în două pe toţi cei care vor veni la judecată, punând pe unii la dreapta iar pe alţii la stânga, şi numindu-i pe cei dintâi „oi" iar pe cei din urmă „capre" - El nu a pomenit nimic de faptul că ar exista unii care ar urma să fie curăţaţi prin acel foc. S-ar părea că focul despre care vorbeşte Sfântul Apostol Pavel este acelaşi despre care vorbeşte Proorocul David: *Foc înaintea Lui va arde, şi împrejurul Lui, vifor mare* (Psalm 49, 4); şi iarăşi: *Foc înaintea Lui va merge şi va arde împrejur pe vrăjmaşii Lui* (Psalm 96, 3). Proorocul Daniil vorbeşte de asemenea despre acest foc: *Un râu de foc se vărsa şi ieşea din el* (Daniil 7, 10).

Întrucât sfinţii nu aduc cu ei nici un lucru sau faptă rea, acest foc îi arată cu şi mai mare strălucire, aşa cum aurul este încercat în foc, sau aşa cum este azbestul, care, aşa cum se spune, când este pus în foc se înnegreşte ca şi cărbunele, dar când este scos afară se face şi mai curat, ca şi cum ar fi spălat cu apă, aşa cum au fost şi trupurile celor trei tineri din cuptorul Babilonului. Cu toate acestea, păcătoşii care aduc cu ei răul sunt

folosiți ca material potrivit pentru acest foc, care îi înghite de îndată, iar „lucrarea" lor, adică starea sau fapta lor cea rea se arde şi piere cu totul şi sunt lipsiți de cele ce au adus cu ei, adică sunt lipsiți de răul lor care se arde, în vreme ce ei sunt „mântuiți" - adică, vor fi ocrotiți şi cinstiți veşnic, ca să nu mai piară dimpreună cu faptele lor.

6. Dumnezeiescul Părinte Ioan Gură de Aur (pe care noi îl numim „gura lui Pavel", aşa cum Pavel este „gura lui Hristos"), socoteşte şi el că trebuie să tâlcuiască acest pasaj în comentariul său asupra Epistolei (Omilia 9 la I Corinteni). Şi Pavel vorbeşte prin Ioan Gură de Aur, după cum s-a arătat prin vedenia lui Proclu, ucenicul şi următorul lui.[87] Sf. Ioan Gură de Aur a scris un tratat aparte despre acest pasaj, astfel încât origeniştii nu au citat aceste cuvinte ale Apostolului pentru întărirea felului lor de a cugeta (care, s-ar părea, este mai potrivit pentru ei decât pentru voi), şi care socoteau că nu ar aduce rău Bisericii prin introducerea unui sfârşit al chinurilor iadului şi o restaurare finală (apocatastaza). Căci afirmația că păcătosul este *mântuit ca prin foc* semnifică faptul că el va rămâne să se chinuiască în foc şi nu va pieri dimpreună cu faptele sale cele rele şi cu starea cea rea a sufletului.

Sf. Vasile cel Mare vorbeşte de asemenea despre aceasta în „Asceticele"[88], în tâlcuirea pasajului Scripturii, *glasul Domnului cel ce varsă para focului* (Psalm 28, 7): „Focul gătit pentru chinuirile diavolului dimpreună cu îngerii săi este rânduit de glasul Domnului, astfel că după aceasta s-ar putea afla în el două puteri: o putere care arde şi alta care luminează. Puterea de a chinui şi a osândi a acelui foc este rânduită celor vrednici de chinuire. Pe când luminarea şi puterea iluminării este menită strălucirii acelora care se bucură. De aceea glasul Domnului

[87] Se relatează în Viața Sfântului Proclu (20 nov.) că atunci când Sf. Ioan Gură de Aur alcătuia tâlcuirile la epistolele pauline, Sf. Proclu l-a văzut pe Sf. Pavel aplecându-se peste Sf. Ioan Gură de Aur şi şoptindu-i la ureche.

[88] Sf. Vasile cel Mare, *Asceticele*, colecția "Părinți bisericeşti", vol. 18, Bucureşti, 1989, (n. tr.).

Care împarte şi desparte flacăra focului pentru aceasta este: că partea cea întunecată ar putea fi foc al chinuirii iar partea care nu arde să fie o lumină a bucuriei" (Sf. Vasile, Omilie la Psalm 28).

Aşadar, după cum se poate vedea, această împărţire şi despărţire a acelui foc va fi atunci când vor trece cu toţii prin el: lucrările luminoase şi strălucitoare se vor arăta şi mai strălucitoare, iar cei care le aduc vor fi moştenitorii luminii şi vor primi răsplata cea veşnică. Cei care fac fapte vrednice de osândă vor fi trimişi la iad, vor rămâne veşnic în foc şi vor moşteni o „mântuire" care este mai rea decât pierzarea, căci, strict vorbind, cuvântul „mântuit" înseamnă că puterea pierzătoare a focului nu va lucra asupra acelora şi ei nu vor fi arşi cu totul. Urmându-i pe aceşti părinţi, mulţi alţi învăţători ai noştri au înţeles şi ei acest pasaj în acelaşi sens. Şi dacă cineva a tâlcuit în alt chip şi a înţeles „mântuirea" ca „scăparea de osândă" şi „trecerea prin foc" ca „purgatoriu", unul ca acesta a priceput acest fragment în întregime greşit. Şi nu este de mirare, că este şi el om, şi se pot vedea chiar mulţi dintre învăţători, care tâlcuiesc părţi din Scriptură în felurite feluri, şi nu toate au dobândit în aceeaşi măsură înţelesul cel adevărat. Nu este cu putinţă ca unul şi acelaşi text să fie tâlcuit în chipuri felurite, şi să fie potrivit în aceeaşi măsură tuturor tâlcuirilor. Dar noi, alegând cele mai importante şi cele care sunt cele mai potrivite cu dogmele Bisericii, ar trebui să lăsăm la o parte celelalte tâlcuiri. De aceea, nu ne vom abate de la tâlcuirea despre care am vorbit mai sus, a cuvintelor Sfântului Apostol, chiar dacă Augustin sau Sf. Grigorie Dialogul sau altul dintre învăţătorii voştri ar aduce altă tâlcuire; fiindcă o asemenea tâlcuire răspunde mai puţin ideii unui foc al purgatoriului vremelnic, decât teoriei lui Origen, care vorbind despre o iertare finală a sufletelor prin acel foc şi o scoatere din chinuire, a fost oprit şi anatemizat la al V-lea Sinod ecumenic şi teoria lui a fost înlăturată în întregime ca o neascultare generală faţă de Biserică.

(În capitolele de la 7 la 12, Sf. Marcu răspunde

împotrivirilor ridicate de citatele din lucrările Fericitului Augustin, Sf. Ambrozie, Sf. Grigorie Dialogul, Sf. Vasile cel Mare şi altor Părinţi, arătând că ele au fost tâlcuite greşit sau poate citate greşit şi că aceşti Părinţi propovăduiesc de fapt învăţătura ortodoxă, iar dacă nu, atunci învăţătura lor nu trebuie primită. Mai mult, el arată că Sf. Grigorie de Nissa nu ne învaţă nimic despre „purgatoriu”, ci susţine greşeala cu mult mai mare a lui Origen, că va fi un sfârşit al flăcărilor veşnice ale iadului - deşi se poate ca aceste păreri să fi fost aşezate în scrierile lui mai târziu de către origenişti.)

13. Şi în cele din urmă spuneţi: „Adevărul mai sus pomenit este limpede din Sfânta Dreptate care nu lasă nepedepsit nimic din ce s-a făcut greşit, şi de aici urmează neapărat că, pentru cei care nu au primit osânda aici, şi nu pot plăti pentru cele ale lor nici în rai nici în iad, rămâne de înţeles că există un al treilea loc, deosebit, în care se face această curăţare, prin care se curăţă fiecare şi îndată este dus sus, către bucuria cea cerească.”

La aceasta răspundem următoarele: şi ţinem seama cât este de simplu şi în acelaşi timp drept: se cunoaşte în general că iertarea păcatelor este totodată izbăvire de osândă; pentru că cel care primeşte iertarea de păcate este în acelaşi timp mântuit de osânda pricinuită de acelea. Iertarea este dată sub trei chipuri şi la vremuri felurite: (1) în timpul botezului; (2) după botez, prin schimbare şi suferinţă şi oprirea de la păcate prin faptele cele bune din viaţa de acum; (3) după moarte, prin rugăciuni şi fapte bune şi prin toate cele pe care le face Biserica pentru morţi.

Astfel, cea dintâi iertare a păcatelor nu este deloc legată de osteneală. Ea este la fel pentru toţi, la fel de dreaptă, ca revărsarea luminii şi strălucirea soarelui, şi schimbarea anotimpurilor anului, pentru că acesta este numai harul (lui Dumnezeu) şi de la noi nu se cere în schimb nimic altceva decât credinţă. Dar cea de a doua iertare a păcatelor este plină de suferinţă pentru cel care îşi plânge păcatele: *Spăla-voi în fiecare noapte patul meu, cu lacrimile mele aşternutul meu voi*

uda (Psalm 6, 6), pentru cel care numai aducerea aminte de păcat îi pricinuieşte suferinţă, pentru cel care umblă plângând şi faţa lui grăieşte pocăinţa, pentru cel care urmează căinţa ninivitenilor şi umilinţa lui Manase, şi a celui care a făcut milostenii. Cea de a treia iertare a păcatelor vine de asemenea prin suferinţă, fiindcă este legată de pocăinţă şi de conştiinţa că se căieşte şi suferă că nu face destule fapte bune. Cu toate astea, nu se amestecă deloc cu osânda, dacă este o iertare a păcatelor: căci iertarea şi osânda nu pot sta laolaltă cu nici un chip. Mai mult, în cea dintâi şi cea de a treia iertare a păcatelor, harul lui Dumnezeu are partea cea mai mare, împreună cu lucrarea rugăciunii, iar noi aducem partea cea mai mică. Pe de altă parte, cea de a doua iertare, după botez, are o parte mică de la har, pe când partea cea mai mare vine din osteneala noastră. Cea dintâi iertare a păcatelor se deosebeşte de cea de a treia iertare, prin aceea că cea dintâi este o iertare a tuturor păcatelor în aceeaşi măsură, în vreme ce cea de a treia este numai o iertare a acelor păcate care nu sunt de moarte şi pentru care omul s-a pocăit în viaţă.

Aşa socoteşte Biserica lui Dumnezeu, şi când se roagă stăruitor pentru iertarea păcatelor celor adormiţi şi crede că li se dă iertarea, Biserica nu spune ca o lege, câte un fel de pedeapsă pentru păcate, ştiind bine că bunătatea lui Dumnezeu biruieşte ideea de dreptate.

DIN CEA DE A DOUA OMILIE ÎMPOTRIVA PURGATORIULUI[89]

3. Spunem că nici cei drepţi nu au primit încă întreaga soartă şi starea de fericire pentru care s-au pregătit aici prin fapte de osteneală, nici păcătoşii, după moarte, nu au fost duşi la osânda veşnică în care vor fi chinuiţi pe vecie. Mai degrabă, atât unii cât şi ceilalţi trebuie să aştepte Judecata de Apoi şi învierea tuturor. Cu toate astea, acum, atât unii cât şi ceilalţi se află în locuri

[89] Text rusesc în Pogodin, pag. 118-150.

potrivite lor: cei dintâi sunt la odihnă şi neatârnare în rai, dimpreună cu îngerii şi înaintea lui Dumnezeu, ca şi cum s-ar afla deja în raiul din care a căzut Adam (în care tâlharul cel pocăit a intrat înaintea altora) şi adesea ne vizitează în bisericile în care sunt slăviți, şi îi aud pe cei care îi pomenesc şi se roagă pentru aceia înaintea lui Dumnezeu, având de la El acest mare dar, şi prin moaştele lor fac minuni şi se bucură la vederea lui Dumnezeu, iar iluminarea trimisă de El este mai desăvârşită şi mai curată decât înainte, pe când erau în viață pe pământ; în timp ce aceia din urmă, la rândul lor, fiind siliți să rămână în iad, rămân *în groapa cea mai de jos, întru cele întunecate şi în umbra morții* (Psalm 87, 6), după cum spune David, şi apoi Iov: către țara unde lumina este ca întunericul (Iov 10, 21-22). Şi cei dintâi rămân întru bucurie şi veselie, aşteptând deja apropierea Împărăției cu toate bunătățile ei cele de negrăit făgăduite lor. Iar ceilalți, dimpotrivă, rămân în temniță şi suferință fără de mângâiere, ca oamenii osândiți care îşi aşteaptă hotărârea Judecății şi îşi închipuie chinuirile acelea. Nici cei dintâi nu au primit încă moştenirea Împărăției dimpreună cu toate bunătățile *cele ce ochiul n-a văzut şi urechea n-a auzit şi la inima omului nu s-au suit* (I Corinteni 2, 9); nici cei din urmă nu au primit încă chinurile cele veşnice, nici nu au fost dați arderii în focul cel nestins. Noi am primit această învățătură de la Părinții noştri de odinioară, şi putem să o zicem cu uşurință, chiar din Sfintele Scripturi.

10. Unor sfinți li s-a arătat în vedenii şi descoperiri despre chinurile viitoare ale păcătoşilor lipsiți de cucernicie. Cele ce se văd în acele priveliști sunt lucruri viitoare, ca şi cum ar fi nişte zugrăviri, iar nu ceva ce se petrece acum cu adevărat. Astfel, de pildă Daniil, vorbind despre Judecata viitoare, spune: *Am privit până când au fost aşezate scaune, şi S-a aşezat Cel vechi de zile … şi cărțile au fost deschise* (Daniil 7, 9-10), şi de fapt este limpede că aceasta nu s-a petrecut cu adevărat, ci s-a descoperit în duh mai dinainte proorocului.

19. Când cercetăm mărturiile pe care le-ați citat din cartea Macabei şi Evanghelie, vorbind pur şi simplu cu dragoste pentru adevăr, vedem că ele nu au nici un fel de mărturie despre vreo osândă ori curățare, ci vorbesc numai de iertarea păcatelor. Ați făcut o împărțire importantă, spunând că fiecare păcat trebuie înțeles sub două aspecte: (1) călcarea poruncii față de Dumnezeu, şi (2) osânda care urmează din aceasta. Despre aceste două aspecte (despre care ne învățați), călcarea poruncii lui Dumnezeu poate fi iertată cu adevărat după pocăință şi oprirea de la facerea de rău, dar trebuie să existe răspunderea față de pedeapsă pentru fiecare situație în parte; aşa încât, pe baza acestei idei, este foarte important ca cei iertați de păcate să primească osânda pentru ele, în aceeaşi măsură.

Dar ne îngăduim să spunem că asemenea afirmație contrazice adevărurile cunoscute cu limpezime şi în mod obişnuit: dacă vedem că un împărat după ce a dat o amnistie şi iertare, nu-l mai dă pe vinovat la osândire şi mai mare, atunci cu atât mai mult Dumnezeu, printre ale Cărui însuşiri, iubirea de oameni este una cu totul aparte, chiar dacă El îl pedepseşte pe om pentru păcatul pe care l-a săvârşit, după ce îl iartă, El de îndată îl şi slobozeşte de osândă. Şi lucrul acesta este firesc. Căci dacă călcarea poruncii lui Dumnezeu duce la osândă, atunci când vinovăția este iertată şi a avut loc împăcarea, urmarea păcatului - osânda - încetează în chip necesar.

ANEXA II

Considerații recente

UNELE RĂSPUNSURI ORTODOXE RECENTE LA CONSIDERAȚIILE DE FAȚĂ DESPRE VIAȚA DUPĂ MOARTE

1. Taina morții și dincolo de ea[90]

de Părintele Ambrozie Fountrier protopop al parohiilor ortodoxe franceze ale bisericilor rusești din afara Rusiei

Radioul, televiziunea, periodicele şi o carte au vorbit în ultima vreme (în Franța) despre moarte şi dincolo de ea. Chiar şi un periodic grecesc care apare în Franța, şi probabil că este ortodox, a luat parte la această lucrare, publicând un articol intitulat: „Spuneți-mi de ce … nimeni nu s-a întors vreodată!” Şi autorul concluzionează: „Nici o cunoaştere omenească nu poate da un răspuns sigur la această taină de dincolo: numai credința risipeşte puțin umbrele ….” În trecere, se apleacă înaintea Domnului, pe Care Îl numeşte „cârmuitorul cel priceput …”, cârmuitorul ce aminteşte în chip uimitor de Charon, călăuză a iadului din mitologia greacă, care a dus sufletele morților peste râul Styx cu barca sa pentru prețul de un obol.

Dacă autorul acestui articol ar fi cunoscut textul slujbei ortodoxe de înmormântare, ori slujbele care se fac pentru pomenirea morților sâmbăta; dacă ar fi citit Viețile sfinților sau ale părinților pustiei - i-ar fi stat în putință să „dea un răspuns

[90] Traducere din periodicul autorului *Catchechese Orthodoxe*, vol. VIII, nr. 26, pag. 74-84.

acestei taine de dincolo" şi să lămurească cititorii. Dar ecumeniştii şi moderniştii noştri „ortodocşi", din pricina legăturii lor cu această lume, pentru care Mântuitorul Hristos nu a dorit să se roage, s-au făcut ca sarea care şi-a pierdut gustul şi care nu mai este bună la nimic, decât pentru a fi aruncată, după cuvântul de netăgăduit al lui Dumnezeu.

Pentru a „risipi puţin umbrele" editorului periodicului grecesc, şi a lămuri în acelaşi timp credinţa noastră şi a cititorilor noştri, dăm trei texte despre taina morţii şi dincolo de ea.

Nota autorului: Primele două texte sunt din Sfântul Dionisie Areopagitul şi din viaţa unui călugăr athonit, care arată cum se pregăteşte pentru moarte creştinul ortodox şi cum iese sufletul din trup. Al treilea text, luat din viaţa unui iconograf grec, Photios Kontoglou († 1965), este tradus mai jos în întregime. (Pentru biografia sa vezi The Orthodox Word, sept. - oct., 1966).

2. Marele război dintre credincioşi şi necredincioşi
de Photios Kontoglou[91]

În Marea Luni a Paştelui, târziu după miezul nopţii, înainte de a merge la culcare, am ieşit în grădiniţa din spatele casei. Cerul era întunecat şi acoperit cu stele. Mi se părea că îl văd pentru prima oară, şi de acolo de sus se lăsa în jos o rostire de psalmi îndepărtată. Buzele mele murmurau în şoaptă: „Slavă Ţie Doamne Dumnezeul nostru, mă închin înaintea picioarelor Tale." Un om sfânt mi-a spus odinioară că în vremea acestor ceasuri, cerurile sunt deschise. Aerul înălţa mireasma florilor şi plantelor pe care le sădisem. „Cerul şi pământul sunt slava lui Dumnezeu."

Aş fi putut foarte bine să rămân acolo singur până s-ar fi crăpat de ziuă. Mă simţeam ca şi cum n-aş fi avut trup şi nici o legătură cu pământul. Dar temându-mă că lipsind din casă, ai

[91] Din cartea sa *Flori mistice*, Atena, 1977.

mei s-ar fi tulburat, m-am întors şi m-am aşezat în pat.

Nu mă cuprinsese bine somnul. Nu-mi dau seama dacă eram treaz sau adormisem, când, pe neaşteptate, s-a arătat înaintea mea un om necunoscut. Era palid ca un mort. Parcă avea ochii deschişi şi se uita la mine cu frică. Avea fața ca o mască, era ca de ceară. Pielea îi era lucioasă, de un galben închis, şi era foarte întinsă pe capul său mort, cu toate cavitățile lui. Era ca şi cum sufla foarte greu. Ținea într-o mână un fel de obiect, dar nu am putut să-mi dau seama ce era; cu cealaltă mână se ținea de piept ca şi cum ar fi avut o suferință.

Această făptură m-a umplut de frică. M-am uitat la el şi el s-a uitat la mine fără să vorbească, ca şi cum ar fi aşteptat să-l recunosc, aşa schimbat cum era. Şi un glas mi-a spus: „Este cutare!" Şi l-am recunoscut de îndată. Apoi a deschis gura şi a suspinat. Glasul său venea din depărtare; se ridica ca dintr-un puț adânc.

Era în mare chinuire şi îmi părea rău pentru el. Mâinile, picioarele, ochii - toate arătau că suferea. Nu mai puteam să rabd şi am încercat să-l ajut, dar mi-a făcut semn cu mâna să mă opresc. A început să geamă într-un asemenea chip care m-a făcut să înghet. Apoi mi-a zis: „Nu am venit aici din voia mea; am fost trimis. Tremur fără încetare. Am ameţit. Roagă-te lui Dumnezeu să mă miluiască. Vreau să mor dar nu pot. Doamne! Toate cele câte mi-ai spus mai înainte sunt adevărate. Îţi aduci aminte cum, cu câteva zile înainte de moartea mea, ai venit să mă vezi şi mi-ai vorbit de religie? Mai erau doi prieteni cu mine, necredincioşi ca şi mine. Tu vorbeai iar ei îşi băteau joc. Când ai plecat, au spus: 'Ce păcat! Este inteligent şi crede lucruri prosteşti pe care le cred femeile bătrâne!'

Cu alte prilejuri, ţi-am spus: 'Dragă Photios, pune bani deoparte, ca să nu mori sărac. Uită-te la bogăţiile mele, şi tot mai multe îmi doresc.' Atunci mi-ai spus: 'Ai semnat vreun contract cu moartea ca să trăieşti câţi ani doreşti şi să te bucuri de o bătrâneţe fericită?'

Iar eu am răspuns: ‘Vei vedea cât de mult o să trăiesc! Acum am 75 de ani. Voi trăi peste o sută. Copiii mei nu-şi doresc nimic. Fiul meu câştigă o mulţime de bani iar pe fiica mea am căsătorit-o cu un etiopian bogat. Nevasta mea şi cu mine avem mai mulţi bani decât avem nevoie. Eu nu sunt ca tine, care ascultă ce spun preoţii: <Sfârşit creştinesc vieţii noastre …> şi celelalte. Ce ai de câştigat de la un sfârşit creştinesc? Mai bine un buzunar plin şi nici o grijă …. Să faci milostenii? De ce a făcut săraci Dumnezeul vostru atât de milostiv? De ce trebuie să-i hrănesc *eu*? Şi ca să ajungi la rai, ţi se cere să-i hrăneşti pe trândavi! Vrei să vorbeşti despre rai? Ştii că eu sunt fiu de preot şi cunosc toate şiretlicurile astea. Că cei care nu au minte deloc îi cred, este foarte bine, dar tu care ai minte, ai apucat pe o cale greşită. Dacă vei continua să trăieşti ca până acum, vei muri înaintea mea şi vei răspunde pentru cei pe care i-ai călăuzit greşit. Ca medic îţi spun sigur că voi trăi o sută zece ani ….’”

După ce a zis toate astea, a început să se sucească ca şi cum ar fi fost pe jar. Îl auzeam cum gemea: „Vai! Vai! Of! Of!” A tăcut o clipă după care a continuat: „Am spus astea şi după câteva zile am murit! Am murit şi am pierdut bătălia! Ce neorânduială, ce greşeală! Fiind pierdut, m-am dus la fundul prăpastiei. Cât am mai suferit până acum, ce chinuire! Toate cele câte mi-ai spus sunt adevărate. *Ai câştigat războiul!*

Când mă aflam în lumea în care eşti tu acum, eram intelectual, eram medic. Învăţasem cum să vorbesc şi cum să mă fac ascultat, să-mi bat joc de religie, să vorbesc despre cele ce se simt cu simţurile. Şi acum văd că toate cele câte le numeam poveşti, mituri - sunt adevărate. Chinul pe care îl trăiesc acum - ăsta este adevărul, ăsta este viermele cel neadormit, asta este scrâşnirea dinţilor.”

După ce a vorbit aşa, s-a făcut nevăzut. Încă mai auzeam gemetele lui, care treptat s-au pierdut. Începuse să mă cuprindă somnul când am simţit atingându-mă o mână rece ca de gheaţă.

Am deschis ochii şi l-am văzut din nou înaintea mea. De data asta avea trupul mai scârbos şi mai pipernicit. Se făcuse ca un copil mic, cu un cap mare de om bătrân, şi dădea din cap.

- Îndată se va crăpa de ziuă şi cei care m-au trimis vor veni să mă caute!

- Cine sunt aceia?

A spus nişte cuvinte de neînțeles pe care nu le-am putut desluşi. Apoi a adăugat: „În locul în care mă aflu mai sunt mulți care, de asemenea, îşi bat joc de tine şi de credința ta. Acum pricep ei că salturile lor spirituale nu au trecut dincolo de cimitir. Mai sunt şi cei cărora le-ai făcut bine, cât şi cei care te-au defăimat. Cu cât îi ierți mai mult pe aceştia, cu atât te urâsc mai mult. Omul este rău. În loc să se bucure, bunătatea îl face mai înverşunat, căci îl face să simtă că este biruit. Starea acestora din urmă este mai rea decât a mea. Ei nu pot pleca din temnița lor întunecoasă ca să vină la tine aşa cum am făcut eu. Ei sunt aspru chinuiți, biciuiți cu biciul dragostei lui Dumnezeu, aşa cum a spus un sfânt.[92] Lumea este cu totul altceva decât ceea ce credem noi! Mintea noastră ne arată altceva. Acum pricepem că mintea noastră era proastă, convorbirile noastre erau răutăcioase, bucuriile noastre erau minciuni şi înşelări.

Voi, cei care Îl purtați pe Dumnezeu în inimile voastre, al Cărui Cuvânt este Adevărul, singurul Adevăr - voi ați câştigat marele război dintre credincioşi şi necredincioşi. Eu am pierdut acest război. Tremur, suspin, şi nu-mi aflu odihna. Într-adevăr *nu există nici o căință în iad*. Vai de cei care umblă aşa cum umblam eu pe vremea când eram pe pământ. Ființa noastră era beată şi îşi bătea joc de cei care credeau în Dumnezeu şi în viața veşnică; aproape toată lumea ne lăuda. Aceia vă socoteau pe voi nişte nebuni, nişte tâmpiți. Şi cu cât voi răbdați cum ne băteam joc de voi, cu atât mânia noastră sporea.

Acum văd eu cât de mult v-a îndurerat purtarea oamenilor răi. Cum ați putut îndura cu atâta răbdare săgețile otrăvitoare,

---

[92] Sf. Isaac Sirul.

care porneau de pe buzele noastre şi care vă socoteau făţarnici, batjocoritori de Dumnezeu şi înşelători de oameni. Dacă aceşti oameni răi, care încă se mai află pe pământ ar vedea unde sălăşluiesc eu, numai dacă s-ar afla în locul meu, ar tremura pentru toate cele câte le fac. Aş vrea să vin în faţa lor şi să le spun să-şi schimbe calea vieţii, dar nu mi se îngăduie să fac asta, tot aşa cum omul cel bogat nu a avut nici o îngăduinţă când i-a cerut lui Avraam să-l trimită pe săracul Lazăr. Lazăr nu a fost trimis, aşa încât cei care păcătuiesc sunt vrednici de osândă, iar cei care au mers pe cărările Domnului sunt vrednici de mântuire.

„Cine e nedrept să nedreptăţească înainte. Cine e spurcat să se spurce încă. Cine e drept să facă dreptate mai departe. Cine este sfânt să se sfinţească încă” (Apocalipsa 22, 11).

Cu aceste cuvinte s-a făcut nevăzut.

Nota editorului englez: În capitolul II al cărţii am vorbit despre învăţătura Fericitului Augustin, potrivit căreia, în chip obişnuit, numai sfinţilor le este dat să ia legătura cu cei vii, pe când cei păcătoşi sunt legaţi în iad şi nu pot ieşi. Totuşi, se întâmplă, ca în situaţia de faţă, că Dumnezeu îngăduie unui suflet din iad să se arate celor vii pentru un scop oarecare. Nişte arătări din acestea sunt redate în cartea Taine veşnice de dincolo de mormânt. *După cum scrie Fericitul Augustin: „Morţii nu au de la ei nici o putere de a se amesteca în problemele celor vii” („Purtarea de grijă pentru morţi”, cap. 16), şi se arată celor vii numai cu îngăduinţa lui Dumnezeu. Totuşi, este foarte adevărat că asemenea arătări sunt foarte rare, şi cele mai multe dintre arătările „morţilor”, care vin prin mediumuri, sunt lucrarea dracilor care se prefac în morţi.*

3. O întoarcere din moarte în Grecia contemporană

de Arhimandrit Ciprian

Stareţ al Mânăstirii Sfinţilor Ciprian şi Iustina, Fili, Grecia

Vă trimit alăturat o istorisire a unei persoane pe care o cunosc, care a murit şi s-a întors la viață, pe care socotesc că o veți găsi interesantă, ca pildă pentru seria de articole a sfinției voastre.

Cu vreo patru ani în urmă, am primit un telefon ca să mergem cu Sfânta Împărtăşanie la o doamnă în vârstă, o văduvă, care viețuia într-o suburbie a Atenei. Ea ținea calendarul vechi şi fiind țintuită la pat, nu putea merge la biserică. Deşi în chip obişnuit, noi nu săvârşim asemenea slujbe în afara mânăstirii şi îndrumăm credincioşii către preotul de parohie, totuşi, cu prilejul acela, eu am simțit anume că trebuie să merg, şi pregătind Sfintele Daruri, le-am scos din mânăstire. Am găsit-o pe bătrâna doamnă zăcând bolnavă într-o cameră mică şi sărăcăcioasă. Neavând nici un fel de mijloace proprii de întreținere, o îngrijeau nişte vecini, care îi mai aduceau de mâncare şi celelalte lucruri trebuincioase. Am aşezat Sfintele Daruri şi am întrebat-o dacă avea ceva pe suflet ca să se spovedească. Ea a răspuns: „Nu, nu am nimic pe conştiință din aceşti ultimi ani ca să nu fi mărturisit deja, dar există un păcat mare săvârşit cu mulți ani în urmă, pe care aş vrea să-l mărturisesc, cu toate că l-am mărturisit la mulți preoți." Eu i-am răspuns că dacă îl mărturisise deja, nu mai trebuia să-l spovedească din nou. Dar ea a stăruit şi iată ce mi-a spus:

Când era tânără şi de-abia căsătorită, cu vreo 35 de ani în urmă, rămăsese însărcinată într-o vreme când familia ei o ducea foarte greu cu banii. Ceilalți din familie stăruiau să facă avort, dar ea se împotrivea cu tărie. Totuşi, din pricina amenințărilor mamei soacre, dar împotriva voinței ei, a fost nevoită să primească. Fiind un lucru în afara legii, îngrijirea medicală nu a fost bună şi aceasta i-a pricinuit o infecție gravă, şi în câteva zile a murit, fără să se poată spovedi.

În clipa morții, care a avut loc seara, ea a simțit că sufletul ei iese din trup, în acelaşi chip în care se povesteşte de obicei. Sufletul ei a rămas în apropiere şi a privit cum i se spăla trupul,

cum a fost îmbrăcată şi aşezată în sicriu. Dimineață a urmat procesiunea până la biserică şi a văzut cum i se pune sicriul în dric pentru a fi dus la cimitir. Sufletul parcă plutea la o mică înălțime deasupra trupului.

Deodată s-au ivit pe cale doi „diaconi”, după cum i-a descris ea, în stihare şi orare albe strălucitoare. Unul dintre ei citea un zapis de hârtie. Când maşina s-a apropiat, el a făcut semn cu mâna şi maşina s-a oprit. Şoferul a ieşit să vadă ce se întâmplase cu motorul, şi între timp îngerii au început să vorbească. Cel care ținea zapisul, care avea însemnate toate păcatele ei, şi-a ridicat privirea de pe zapis şi a zis: „Din păcate, ea are scris în zapisul ei un păcat foarte greu, şi este legată de iad, căci nu l-a măsturisit.” „Da”, a zis celălalt, „dar este păcat să primească osânda, căci ea nu a vrut să-l facă, ci a fost silită de cei din familia ei.” „Foarte bine”, a răspuns cel dintâi, „singurul lucru care se poate face, este să fie trimisă înapoi ca să-şi poată mărturisi păcatul şi să se căiască pentru el.”

Cu aceste cuvinte, s-a simțit trasă înapoi în trupul ei, pentru care simțea în clipa aceea o scârbă şi o silă de nepovestit. După o clipă de la întoarcerea în trup, a bătut în sicriu, căci era închis. Se poate închipui ce a urmat.

După ce am auzit povestea ei, am aşternut-o pe hârtie pe scurt. I-am dat Sfânta Împărtăşanie şi am plecat, dând slavă lui Dumnezeu, Care mi-a îngăduit să aud aceasta. Fiind o problemă de spovedanie, nu vă pot spune numele ei, dar vă pot spune că mai trăieşte. Dacă socotiți că este de folos, eu îngădui să se publice.

4. „Morții” se arată în Moscova contemporană
de Preot Dimitri Dudko[93]

Se spune că mulți se plâng acum, mai ales femei, că noaptea vin morții.

[93] Tradus din *Convorbiri de duminică despre reînviere*, St. Job Brotherhood, Montreal, 1977, pag. 63-64, 73-74, 93, 111.

O femeie şi-a îngropat bărbatul. Da, a suferit mult, a plâns. Nu putea dormi.

La miezul nopții, a auzit pe cineva punând o cheie în uşă, târâit de picioare; cineva a venit la patul ei.

„Valia, eu sunt.”

Ea a sărit cu frică. Da - în fața ei se afla bărbatul ei, care murise. Au început să vorbească.

În noaptea următoare ea a aşteptat cu mare frică. El a venit şi în noaptea următoare.

Oamenii i-au spus: Visezi. Oamenii cu carte i-au spus: Ți se pare asta din pricina suferințelor. Psihiatrii au luat-o sub observație ….

Dar ce înseamnă asta, la urma urmei? Omul este normal în esență, dar aici se petrece ceva ce nu este normal. Halucinații … Dar ce este o halucinație? Sau este cumva vreun fel de arătare?

Iată o fiică. Mama ei a murit de mult. Ea nu se mai gândeşte la mama ei, dar pe neaşteptate vine mama ei, mai întâi singură, apoi cu un fel de copii.

O fiică care era fericită mai înainte, s-a întristat acum.

Fiica a fost dusă la spital şi tratată. Dar pentru ce a fost tratată? Înțelegem noi ce se petrece aici?

Iată o femeie care este foarte tulburată şi se gândeşte să-şi pună capăt zilelor. Este tristă. Pe neaşteptate vine cineva şi intră la ea.

„Vera, la ce te gândeşti?” Încep să vorbească, deschis, sincer.

Femeia se linişteşte. Femeia care a venit pleacă. După ce pleacă, femeia îşi vine în sine şi se gândeşte: cum a venit că doar e târziu? Se uită la ceas. Este ora două. Merge la uşă, dar uşa este încuiată.

În ziua următoare face verificări. A venit femeia aceea la ea cu adevărat? Ea nu mai venise pe la oamenii aceia de multă vreme, de cinci ani. I se răspunde. Femeia care venise noaptea, era moartă de multă vreme. Asta înseamnă că venise din altă

lume. Această femeie este sănătoasă.

Primele două întâmplări sunt primejdioase, aducând frică. Ultima întâmplare aduce liniştire.

Necredincioşii vor spune despre cele două feluri de întâmplări că au fost o halucinație, o închipuire bolnăvicioasă….

Când oamenii nu ştiu ce să spună, atunci zic: halucinație, închipuire. Dar asta lămureşte ceva?

Să mai dăm un exemplu.

Un pilot se prăbuşeşte şi femeia lui are un vis: „Dă-mi două ruble.”

Femeia nu dă nici o atenție. Are acelaşi vis de mai multe ori. Începe să se îngrijoreze. Se întreabă: de ce se întâmplă asta?

Unii spun: Nu da atenție. Dar asta nu o linişteşte. Înainte, ea nu mersese la biserică şi nu se gândise la Dumnezeu. Dar acum, se îndreaptă către oamenii bisericii. Aceştia o sfătuiesc să facă o panahidă. Ea nu ştie cum să o facă. Ei o lămuresc. Ea cere să i se facă celui mort o panahidă şi întreabă:

- Cât costă?

- Două ruble.

Şi iată că aici se desluşeşte visul: „Dă-mi două ruble.”

După panahidă visele au încetat.

În vremea noastră, hotarele dintre această lume şi cealaltă lume s-au făcut mai confuze.[94] Cele ce am povestit aici, nu au fost născocite de mine şi nici nu le-am învățat din cărți. Astea s-au întâmplat în viața noastră, şi nu cu multă vreme în urmă.

Am încetat să ne mai gândim la învierea din morți şi de aceea morții nu ne dau odihnă ….

Ce este moartea? Există viață acolo? Atâta vreme cât totul pare în regulă cu noi, nu ne gândim la aceste lucruri. Dar sunt

[94] Comparați relatarea Sfântului Grigorie Dialogul care a trăit cu peste 1300 de ani în urmă (vezi mai sus cap. IX:4): “Fiindcă lumea de acum se apropie de sfârşit, lumea veşniciei vine mai aproape …. Sfârşitul lumii se uneşte cu începutul vieții veşnice …. Lumea spirituală se apropie de noi, lucrând prin vedenii şi descoperiri.” Sfârşitul existenței acestei lumi a început cu venirea lui Hristos, şi sufletele sensibile văd întotdeauna cum cealaltă lume “intră” în această lume înainte de vreme, dând “semne” despre existența sa.

situații, când pe neaşteptate, hotarele acestei lumi se rup şi omul vede ceva care mai târziu îi răstoarnă întreaga conştiință.

Poate că unii au citit într-o carte dinaintea revoluției (din octombrie), cum o persoană oarecare, cu numele Uekskuell, s-a pomenit dintr-odată în cealaltă lume; mai târziu a istorisit toată povestea.[95] Şi înainte de aceasta fusese ateu. Nu credea că există viață după moarte şi râdea de cei care credeau că există.

Şi-a văzut trupul din care ieşise, iar în jurul lui erau adunați oameni. Nu-şi dădea seama de ce se adunaseră oamenii acolo. Căci el nu se afla acolo, ci aici. Voia să le spună oamenilor asta, dar glasul său se pierdea în gol. Ei nu-l auzeau. A vrut să îi atingă cu mâna, dar mâna lui a trecut prin ei fără să-i atingă.

Închipuiți-vă, doar, ce s-ar întâmpla într-o asemenea situație.

Nu vom spune ce a văzut el, dar după ce a văzut acestea, când s-a întors în trupul său, s-a lepădat de toate desfătările şi şi-a închinat viața lui Dumnezeu ….

Se întâmplă astfel de lucruri, ca să ne aducă în simțiri.

Astăzi nu ni se întâmplă lucruri din astea, dar se vor întâmpla.

Astfel de oameni s-au reîntors la viață pentru a o sfârşi cu dreptate. Dar noi ne vom întoarce? Dumnezeu ştie ….

Nu vom citi despre grozăviile experimentate de Uekskuell, în încercările de a atrage atenția asupra lui. Lumea de dincolo de mormânt aproape că o atinge pe a noastră, parcă ar fi la o depărtare de noi de numai o fracțiune de milimetru; dar nu ne unim în întregime cu această lume. Şi aceasta nu este singura întâmplare de felul acesta ….

Chiar eu am auzit un om, care încă mai trăieşte şi astăzi, care a trecut prin moarte clinică. Oamenii credeau că a murit, dar după ce a revenit la viață, le-a povestit toate cele câte spuseseră ei, şi cum se mişcau, cu toate amănuntele.

Omul nu este numai acest trup, materie, țărână. Omul este

---

[95] Multe extrase din această carte, *"De necrezut pentru mulți, dar de fapt o întâmplare adevărată"*, sunt date mai sus; vezi Index.

alcătuit din trup şi suflet. Iar sufletul nu moare ca trupul; el vede şi ştie toate ….

Există viață după moarte sau nu? În cele din urmă totul depinde de credință. Dacă există viață acolo, primim asta prin credință, dacă nu există viață acolo, tot prin credință primim şi aceasta. Dar pentru a spune cu siguranță, cum spune băiatul (pomenit mai sus) … omul trebuie să meargă acolo. Şi atâta vreme cât noi nu am mers, unii au credință, pentru care se bucură şi fac fapte bune; în vreme ce alții, întocmai ca dracii, cred şi tremură. Toți necredincioşii tremură în fața morții, şi oricât de mulți medici ar fi, şi oricât şi-ar lungi viața asta pământească, nu există nici un chip de a scăpa de moarte. Omul poate scăpa de moarte numai prin credința în Domnul nostru Iisus Hristos.

ANEXA III

Răspuns unei critici

ÎNTRUCÂT cartea de faţă s-a tipărit în serial în *The Orthodox Word*, editorul unui alt periodic ortodox a început să publice o lungă serie de atacuri la învăţătura vieţii după moarte, care se înfăţişează aici (*The Tlingit Herald*, publicat de Biserica Ortodoxă americană Sf. Nectarie, Seattle, Washington; vol. 5, nr. 6 şi numerele următoare). Aceste atacuri nu erau îndreptate numai împotriva învăţăturii din această carte, ci şi împotriva învăţăturii arătate în publicaţiile Mânăstirii Sfânta Treime din Jordanville, New York (mai ales în publicaţia *Orthodox Life* din ianuarie - februarie, 1978, broşura „De necrezut pentru mulţi dar de fapt o întâmplare adevărată", care a apărut în *Orthodox Life* pentru iulie - august, 1976, şi antologia *Taine veşnice dincolo de mormânt*); împotriva predicii Arhiepiscopului Ioan Maximovici, împotriva „Vieţii după moarte" care a apărut în *The Orthodox Word*, 1971, nr. 4, şi este retipărită mai sus în Cap. X al acestei cărţi; împotriva întregii învăţături a Episcopului Ignatie Brianceaninov, care a însufleţit această carte; şi în general, împotriva învăţăturii care a fost înfăţişată în atât de multe izvoare ortodoxe din ultimele câteva veacuri şi exprimă cucernicia vie a credinţei ortodoxe, chiar şi în zilele noastre.

După ce am citit aceste atacuri, nu am considerat că trebuie să schimb ceva din cele ce scrisesem aici; am mai adăugat câteva paragrafe ici şi colo pentru a lămuri mai bine învăţătura ortodoxă care, cred eu, este batjocorită cu nedreptate şi este socotită greşit în aceste atacuri.

Nu vom urmări să răspundem punct cu punct acestui critic.

Citatele Patristice pe care le alege nu au avut niciodată înțelesul pe care îl dă el şi singurul răspuns care se poate da aici, este că el le-a folosit greşit. Astfel, de exemplu: toate citatele care arată că omul este alcătuit atât din suflet cât şi din trup (7, 2, pag. 26, etc.) – ceea ce nimeni nu neagă - nu spun nimic împotriva activității independente a sufletului după moarte, ceea ce se vede foarte limpede, fără nici o „împotrivire”, dacă omul are încredere în izvoarele ortodoxe. Locurile cele multe din Scriptură, cât şi din textele Patristice, unde moartea este exprimată metaforic ca un „somn”, nu spune nimic despre „adevărul neabătut” al acestei metafore, pe care l-au învățat numai foarte puțini învățători creştini de-a lungul veacurilor, şi de bună seamă, nu se potriveşte cu învățătura primită de Biserică, etc. O culegere de „texte doveditoare” se îndreptățeşte numai dacă *dovedeşte* cu adevărat o problemă care este socotită în diferite feluri, nu dacă aceasta spune ceva puțin altfel, sau nu vorbeşte limpede şi lămurit, despre această problemă.

În vreme ce, pe de o parte criticul strânge citate multe, care adesea sunt lipsite de orice legătură cu problema, tehnica lui de combatere cea mai obişnuită este de a-i îndepărta pe cei ce se împotrivesc lor, cu vorbe multe, care fie că nu lămuresc nimic, fie în mod evident contrazic o mare parte din cele ce sunt limpezi. Astfel, dacă criticul doreşte să nu fie de acord cu posibilitatea vorbirii cu morții de către cei care s-au întors din moarte la viață, el spune hotărât: „Aceste lucruri pur şi simplu nu sunt cu putință” (vol. 5, nr. 6, pag. 25) - cu toate că literatura ortodoxă cuprinde numeroase asemenea vorbiri cu morții; dacă criticul vrea să tăgăduiască faptul că oamenii văd draci după moarte, zice: „Părinții nu ne învață asemenea lucruri” (6, 12, pag. 24) - cu toate că există, de pildă, numeroase trimiteri Patristice la „vămile văzduhului”, care se întâlnesc după moarte. Dacă criticul socoteşte că există cu adevărat cele ce se arată limpede, dar acestea sunt deosebite de părerea lui, el se împotriveşte cu împotrivire tăioasă: toate sunt „alegorii” sau

„născociri pilduitoare” (5, 6, pag. 26).

Criticului îi mai plac argumentele chinuitoare *ad hominem* care încearcă să nu aibă încredere în cineva, care nu are aceeaşi părere cu el: „Este interesant că unii oameni, împreună cu catolicii, par să creadă că Scriptura trebuie neapărat să se potrivească cu adevărul” (6, 12, pag. 30) - asta se spune într-un context în care el a îndepărtat deja învățătura Episcopului Ignatie Brianceaninov, care, cel puțin indirect, este acuzat astfel că nesocoteşte Scripturile. Cei care nu sunt de acord cu criticul, se expun la defăimări cu astfel de însuşiri batjocoritoare ca „origenistic” (6, 12, pag. 31) sau „hulitor” (5, 6, pag. 23), şi despre cei ce le stau împotrivă spun că au o „minte platonic - origenistică” sau că se află „sub mare influență latino - scolastic - elenistică, într-o stare de înşelare duhovnicească … sau pur şi simplu, sunt adânc necunoscători” (6, 12, pag. 39).

Se poate vedea deja că nu este foarte înaltă treapta polemică a criticului, în atacurile sale împotriva autorităților teologice ortodoxe de seamă. Dar fiindcă acest critic, în felul său, pare să oglindească părerile greşite ale unor ortodocşi, care nu cunosc literatura ortodoxă, care înfățişează viața după moarte, poate fi de folos să răspundem la unele critici pe care acesta le face învățăturii ortodoxe tradiționale despre viața după moarte.

1. „Nepotrivirile” din literatura ortodoxă cu privire la sufletul după moarte

Cu toate că există părerea obişnuită că literatura ortodoxă despre viața după moarte este „naivă” şi „simplă”, dacă cineva se uită cu atenție, descoperă că este de fapt foarte tainică şi „adâncită”. Este adevărat, o parte poate fi citită chiar şi de un copil cu mintea pe care o are el - ca „poveste” minunată, pe aceeaşi treaptă pe care se află şi alte întâmplări din Viețile sfinților (unde se află o parte din literatura ortodoxă după moarte). Dar aceste lucruri trebuie să ne fie transmise de către Biserică nu pentru aceste însuşiri „de poveste”, ci tocmai pentru

că este *adevărat*; şi într-adevăr, un izvor de căpetenie al acestei literaturi sunt lucrările de asceză ale Sfinților Părinți, unde este înfățişată această învățătură într-un chip foarte obiectiv şi direct, şi nici pe departe în formă de „poveste”. De aceea, o cercetare mai „profundă” a acestei literaturi poate să fie de folos. Am încercat să facem acest lucru în Capitolul VI al acestei cărți, în subcapitolul „Cum să înțelegem vămile văzduhului”, unde, urmând lămuririle Sfântului Grigorie Dialogul şi ale altor ortodocşi cu putere, care au cercetat aceste probleme, am făcut deosebirea între *realitatea spirituală* pe care o cunoaşte sufletul după moarte şi *mijloacele figurative sau interpretative*, care sunt folosite uneori pentru a arăta acest adevăr spiritual. Credinciosul ortodox, care pricepe cu uşurință acest fel de literatură (despre care a auzit adesea din copilărie), o citeşte de îndată la nivelul la care se află, şi tălmăceşte imaginile arătate potrivit înțelegerii sale spirituale. „Sacii cu aur”, „rugii de lemn”, „sălaşurile de aur” şi lucruri din astea din cealaltă lume, nu sunt socotite de cititorii adulți în sens neabătut, iar încercarea criticului nostru, de a nesocoti asemenea izvoare ortodoxe pentru că acestea cuprind asemenea mijloace figurative, dă la iveală numai faptul că el nu ştie cum să citească aceste izvoare.

Astfel, multe dintre presupusele „nepotriviri” din literatura ortodoxă despre lumea cealaltă, există în mintea acelora care încearcă să citească această literatură într-un chip prea neabătut - căci cei adulți încearcă în chip nefiresc să o înțeleagă copilăreşte.

Pe de altă parte, alte „nepotriviri” nu sunt de loc nepotriviri. Faptul că unii sfinți şi alții, ale căror povestiri sunt acceptate în Biserică, vorbesc despre experiența lor de „după moarte” iar alții nu, nu mai este deloc o „nepotrivire”, ci faptul că unii sfinți se opun să le fie mutate moaştele, în vreme ce alții binecuvintează asemenea mutare: aceasta este o problemă de nevoi şi de împrejurări individuale. Criticul dă exemplul Sfântului Atanasie cel Înviat din Peşterile Kievului, care nu grăia nimic despre cele

ce i se întâmplaseră lui după moarte, şi se foloseşte de aceasta ca să susţină cu tărie: „Asemenea oameni nici nu ne-au povestit niciodată *nimic* despre cele ce s-au întâmplat" (7, 1, pag. 31; sublinierea îi aparţine lui). Dar ostaşul Taxiot (Vieţile sfinţilor, 28 martie), Sf. Salvie de Albi şi mulţi alţii *au vorbit* despre experienţa lor, şi de bună seamă, că tăgăduirea mărturiei lor, este socotinţa cea mai simplă şi „selectivă" a izvoarelor. Unii, ca Sf. Salvie, au şovăit la început dacă să vorbească sau nu despre această experienţă, dar cu toate astea *au vorbit*; şi lucrul acesta, departe de a dovedi că nu există asemenea lucruri ca experienţele după moarte, arată cât de bogată este această experienţă şi cât de greu este să vorbeşti despre aceasta cu cei vii.

Iarăşi, faptul că mulţi Părinţi (şi Biserica în general) atenţionează împotriva primirii vedeniilor drăceşti (şi uneori, din pricina unor împrejurări oarecare, fac aceasta cu cuvinte foarte hotărâte) nu „contrazice" câtuşi de puţin faptul că multe vedenii adevărate sunt primite în Biserică.

În atacurile sale, criticul foloseşte, adesea neîntemeiat, afirmaţii generale Patristice, scoase din context, şi le alătură unei situaţii anume, cu care nu se potrivesc. Când Sf. Ioan Gură de Aur, de pildă, în Omilia 28, 3 la Sf. Matei zice „nu-i este cu putinţă sufletului să plece din trup şi să umble pe aici," vorbeşte împotriva ideii păgâne că sufletele morţilor se pot face draci şi pot să rămână pe pământ la nesfârşit; dar acest adevăr general, cu nici un chip nu se împotriveşte şi nici măcar nu se referă la faptul că, aşa cum arată multe mărturii ortodoxe, multe suflete rămân într-adevăr în preajma pământului vreme de câteva ceasuri ori zile, după moarte, înainte de a pleca cu adevărat către „altă" lume. În acelaşi fragment, Sf. Ioan Gură de Aur adaugă faptul că „după ieşirea din trup, sufletele noastre sunt duse într-un loc, unde nu mai au putere *de la ele* să se întoarcă" - şi aceasta iarăşi nu contrazice faptul că, *la porunca lui Dumnezeu* şi pentru scopurile Sale, unele suflete se arată într-adevăr celor

vii (vezi articolul de mai sus, al lui Photios Kontoglou din Anexa II).

Iarăşi, faptul că Hristos a curăţat văzduhul de răutatea dracilor, după cum ne învaţă Sf. Atanasie cel Mare, nu tăgăduieşte cu nici un chip existenţa vămilor dracilor din văzduh, aşa cum pretinde criticul (6, 8-9, pag. 13); într-adevăr, în alt loc, criticul citează din învăţătura ortodoxă, că duhurile rele care se află în văzduh aduc multe ispite şi închipuiri (6, 6-7, pag. 33). Învăţătura Bisericii ne spune că înainte de răscumpărarea săvârşită de Hristos, *nimeni* nu putea trece prin văzduh către cer, calea fiind închisă de către draci, şi *toţi oamenii* se duceau jos în iad, acum oamenilor le este *cu putinţă* să treacă printre dracii văzduhului, şi puterea lor este acum mărginită la oamenii ale căror păcate le-au adus osânda. La fel, ştim că deşi Hristos „a zdrobit puterea iadului" (Condacul Paştelui), oricare dintre noi poate să cadă în iad neprimind mântuirea în Hristos.

Şi iarăşi, faptul că războiul nostru duhovnicesc împotriva „stăpâniilor şi puterilor" are loc în această viaţă, nu se contrazice cu nici un chip faptului că acest război se arată şi când plecăm din această viaţă. Subcapitolul intitulat „Vămile trăite înainte de moarte" din Capitolul VI explică legătura dintre aceste două laturi ale războiul nevăzut ortodox.

Faptul că pomenirile care se fac în cea de a treia, a noua şi cea de a patruzecea zi pentru morţi se explică uneori prin simbolismul Treimii, al celor nouă cete îngereşti, şi Înălţarea lui Hristos, în nici un chip nu tăgăduieşte faptul că aceste zile sunt legate *şi* de cele ce se întâmplă cu sufletul în acele zile (după „modelul" înfăţişat în Capitolul X). Nici o explicaţie nu este dogmă, nici una nu se „împotriveşte" celeilalte. Creştinul ortodox nu trebuie să respingă nici una dintre ele.

Faptul de netăgăduit, că soarta noastră după moarte atârnă de cele ce facem în viaţa aceasta nu se împotriveşte deloc faptului, de asemenea de netăgăduit, că rugăciunea pentru morţi

poate să le uşureze soarta şi chiar le poate schimba starea, potrivit învățăturii ortodoxe pe care a lămurit-o Sf. Marcu al Efesului şi Biserica Ortodoxă în general (vezi mai sus, Capitolul X şi Anexa I). Criticul este atât de pornit să afle „contradicții" în cadrul acestei învățături, că le găseşte chiar la unul şi acelaşi învățător ortodox, spunând că Sf. Ioan de Kronstadt ne învață uneori „înțelegerea Patristică" iar alteori „conceptul scolastic" (7, 3, pag. 28). Sf. Marcu al Efesului se face de asemenea vinovat de aceeaşi „contradicție"; căci, în vreme ce face afirmații despre rugăciunea pentru morți, pe care criticul le consideră că sunt „Patristice", el mai spune limpede că „sufletele celor plecați şi sloboziți prin rugăciune de la închiderea în iad, ca dintr-o temniță oarecare" (vezi mai sus, pag. 197), pe care criticul îl consideră ca un „concept scolastic", căci el socoteşte că nu este cu putință ca rugăciunile pentru morți să le poată schimba starea şi să primească odihna pentru ele (7, 3, pag. 23).

Răspunsul la toate astea şi multe alte presupuse „nepotriviri" pe care criticul socoteşte că le-a găsit în învățătura ortodoxă despre viața după moarte, se poate afla citind textele ortodoxe mai cu dreptate iar nu cu mintea strâmtorată. Textele Patristice şi hagiografice nu se „contrazic" unele pe altele; dacă vom citi literatura ortodoxă despre viața după moarte mai adânc şi în întregime, vom afla că nu textele sunt problema, ci faptul că noi nu le pricepem în chip desăvârşit.

2. Există vreo experiență „în afara trupului" (fie înainte sau după moarte), sau o „altă lume" în care sălăşluiesc sufletele?

Părerea criticului despre experiențele „în afara trupului" este hotărâtă: „Aceste lucruri, pur şi simplu, nu sunt cu putință" (5, 6, pag. 25). Nu vine cu nici o lămurire pentru această afirmație, ci spune numai părerea lui, că toate textele ortodoxe care vorbesc despre asemenea lucruri sunt „alegorii" sau „fabule morale" (5,

6, pag. 26). Cerul, raiul, şi iadul nu sunt „locuri”, după el, ci numai „stări” (6, 2, pag. 22), „sufletul nu poate lucra singur, ci numai cu ajutorul trupului” (6, 8-9, pag. 22), şi de aceea nu numai că nu poate exista în nici un „loc” după moarte, dar nici măcar nu poate lucra *deloc* (6, 8-9, pag. 19); „să socotim că acest sălaş complex se află dincolo de moarte este nebunie curată” (6, 6-7, pag. 34).

Dar, este într-adevăr cu putinţă ca sufletul în sine, să nu fie nimic decât „spiritualitate” şi „odihnă” şi să nu aibă nici un fel de chip „în afară”, nici un „loc” unde să lucreze? Aceasta este de bună seamă o învăţătură de bază pentru creştinismul ortodox şi, dacă este adevărată, va cere desigur, (aşa cum spune deja criticul) o reinterpretare temeinică, şi fireşte, revizuirea textelor Patristice şi hagiografice, care descriu lucrările sufletului în chip „văzut” cu adevărat - care cunoaşte, vede, vorbeşte, etc.

Acum, trebuie spus un lucru (după cum spun autorităţile ortodoxiei care au cercetat aceste probleme neîncetat), că omul trebuie să citească cu mare atenţie textele ortodoxe despre lumea cealaltă şi viaţa după moarte, şi să nu socotească în chip prea neabătut sau pământesc, căci acea realitate este în multe feluri de bază, foarte deosebită de realitatea pământească; dar este cu totul altceva să „nesocoteşti” toate aceste texte şi să tăgăduieşti faptul că ele se arată *într-o măsură oarecare* în chip văzut, şi nu sunt nimic altceva decât „alegorii” şi „fabule”. Literatura ortodoxă despre acest subiect, înfăţişează acea realitate aşa cum se arată persoanei care trece prin asemenea experienţe, iar Biserica Ortodoxă împreună cu credincioşii au primit întotdeauna aceste descrieri ca fiind cu dreptate după adevăr, chiar în vreme ce ţin cont de firea deosebită, din altă lume, a acestei realităţi.

Probabil nu întrecem măsura dacă spunem că nici un autor ortodox nu a fost vreodată atât de *dogmatic* în descrierea firii acestei realităţi din altă lume, aşa cum este acest critic, când o tăgăduieşte în întregime. Aici nu se poate pune problema

afirmațiilor ferme. Vorbind despre propriile sale experiențe duhovniceşti în termenii cei mai generali, Sf. Pavel are grijă să spună „fie în trup, nu ştiu, fie în afară de trup, nu ştiu, Dumnezeu ştie" (II Cor. 12, 2). Sf. Ioan Gură de Aur arată aceeaşi prudență când interpretează acest pasaj: „Dacă numai mintea şi sufletul s-ar ridica, în vreme ce trupul ar rămâne mort? Ori a fost şi trupul ridicat? Asta nu se poate spune sigur. Dacă Apostolul Pavel, care a fost răpit şi a fost slăvit cu atât de multe descoperiri de negrăit, nu cunoştea aceasta, cu atât mai puțin ştim noi …. Şi dacă cineva ar spune: Cum se poate să fii răpit în afară de trup? Îl voi întreba: Cum este cu putință să fii răpit *în* trup? Cea din urmă situație este şi mai grea decât cea dintâi, dacă cineva trebuie să o cerceteze după judecată şi nu să asculte de credință" (Omilia 26, 1 la II Corinteni, în volumul 10, 1 al *Operelor* în lb. rusă, Sankt Petersburg, 1904, pag. 690).

La fel, Sf. Andrei cel Nebun pentru Hristos, povestind despre starea pe care a avut-o în experiența sa din cer, zice: „M-am văzut ca şi cum nu aş fi avut trup, căci nu simțeam trupul …. Aparent mă aflam în trup, dar nu simțeam greutatea trupului; nu am simțit nici un fel de nevoi fireşti în vremea celor două săptămâni cât am fost răpit. Asta mă face să cred că nu eram în trup. Nu ştiu cum să spun sigur; numai Dumnezeu ştie asta, Cunoscătorul inimilor" (din Viața sa completă scrisă de Nichifor, citată în Episcopul Ignatie, vol. III, pag. 88).

Asemenea puteri ortodoxe, deci - un Apostol, un mare Părinte, un Sfânt cu viață prea râvnitoare - toți socotesc că este cu putință să vorbeşti despre o experiență a raiului care se poate petrece „în afara trupului"; şi din cuvintele lor este limpede, de bună seamă, că asemenea experiențe, fie că sunt „în" sau „în afară" de trup, au ceva trupeşte şi văzut - altfel nu ar mai fi nevoie să se vorbească deloc despre trup în legătură cu ele. În această carte am încercat să înfățişăm aceste experiențe cât mai simplu cu putință, într-un limbaj al izvoarelor ortodoxe, fără să încercăm să dăm o definiție precisă acestei stări. Episcopul

Teofan Zăvorâtul, în comentariul său la afirmaţia Sfântului Pavel din II Corinteni 12, 2, spune poate atât cât trebuie să se spună despre acest subiect: „În lăuntrul sau în adâncurile lumii pe care o vedem, se ascunde o altă lume, la fel de adevărată ca aceasta - fie că este spirituală ori materială în chip minunat, Dumnezeu ştie; este sigur că în acea lume sălăşluiesc îngerii şi sfinţii …. El (Sf. Pavel) nu poate spune dacă a fost răpit în trup ori în afara trupului; el spune că numai Dumnezeu ştie aceasta. Este limpede că nouă această cunoaştere nu ne este de folos …. Nu ne este de trebuinţă să cunoaştem neabătut aceste amănunte, şi nu ne putem aştepta ca cineva să spună cu siguranţă desăvârşită, când Apostolul Pavel însuşi păstrează tăcerea" (Episcopul Teofan, *Comentariu la Epistola a doua a Sfântului Apostol Pavel către corinteni*, Moscova, 1894, pag. 401-403).

Probabil că fiecare cititor ortodox care află unele lucruri despre „lumea cealaltă" din Vieţile sfinţilor, este într-o măsură conştient că firea acestei lumi şi acestor experienţe nu trebuie să se definească cu precizie; felul în care sunt arătate în aceste izvoare este cel mai potrivit şi curat în care se *pot* arăta pe înţelesul lumii acesteia. Încercarea de a tăgădui aceste experienţe şi a le numi „alegorii" sau „fabule", şi de a defini neabătut faptul că *nu se pot* întâmpla aşa cum s-a spus, nu are nici o îndreptăţire în învăţătura şi tradiţia ortodoxă.

3. *Sufletul „doarme" după moarte?*

Criticul se opune atât de mult lucrărilor sufletului din lumea cealaltă, mai ales după moarte, aşa cum se arată în multe Vieţi ale sfinţilor, că sfârşeşte prin a învăţa o întreagă doctrină despre „odihna" sufletului sau „somnul" care este după moarte - un procedeu care arată că aceste lucrări sunt pur şi simplu cu neputinţă! El spune: „Aşa cum se înţelege în ortodoxie, la moarte, sufletul este ţinut pentru a i se hotărî o stare de odihnă prin lucrarea voii lui Dumnezeu, şi intră într-o stare de nelucrare, un fel de somn în care nu lucrează, nu aude, nu vede"

(6, 3-9, pag. 19); sufletul care se află în această stare „nu poate şti nimic, nici nu-şi poate aduce aminte nimic” (6, 2, pag. 23).

Chiar printre heterodocşi, o asemenea doctrină a „sufletului după moarte” se găseşte numai la câteva secte care se află departe de creştinismul istoric (martorii lui Iehova, adventiştii de ziua a şaptea); de aceea, ne miră să găsim că se spune aici foarte hotărât *ortodox*! Dacă unul sau doi învățători de început ai Bisericii (Afraate al Siriei, Sf. Anastasie al Sinaiului), aşa cum pretinde criticul, au învățat şi pe alții poate, asemenea doctrină într-un chip nedesluşit, este foarte limpede că Biserica Ortodoxă nu i-a urmat niciodată, ci prin sfintele sale slujbe, prin lucrările marilor ei părinți, prin tratatele ascetice şi prin Viețile sfinților a învățat foarte lămurit că sufletul este lucrător şi „treaz” după moarte, că omul se înfricoşează cu dreptate de învățătura neabătută a criticului.

Se pare că ideea criticului despre „somnul” sufletului este schimbătoare, definind-o uneori în termenii unui limbaj „isihast” înflăcărat, care îi îndulceşte asprimea într-o măsură oarecare; dar cel puțin spune cu statornicie că presupusul „somn” al sufletului după moarte face *cu totul cu neputință* orice experiențe ale sufletului „în afară”. Şi atâta vreme cât continuă să vorbească despre moarte ca despre o stare de „nelucrare”, în care sufletul „nu poate cunoaşte nimic, nici nu-şi poate aduce aminte nimic”, este limpede că pentru el cuvântul „somn” are un înțeles care este mai mult decât metaforic.

Cercetând viețile părinților, vom afla mici amănunte pentru care să aducem „împotriviri” acestei doctrine, căci aceasta a fost socotită cu dreptate şi adâncime în Biserică, ca să fie nevoie de vreo împotrivire. În Capitolul X al acestei cărți, am spus că învățătura Sfântului Ambrozie, după care sufletul este „mai lucrător” când este slobozit din trup după moarte, afirmația Sfântului Avva Dorotei, că sufletul „îşi aduce aminte de toate la ieşirea din acest trup mai limpede şi mai desluşit, odată ce este scăpat din deşertăciunea trupului”, şi învățătura Sfântului Ioan

Casian că sufletul „se face mai viu” după moarte; şi se mai pot afla afirmații asemănătoare la mulți părinți. Dar asemenea menționări sunt numai o mică parte a mărturiilor ortodoxe care neagă teoria „sufletului care doarme”. Toată evlavia şi practica ortodoxă a rugăciunii pentru morți presupune, de bună seamă, faptul că sufletele sunt „treze” în lumea cealaltă şi că soarta lor se poate schimba; chemarea ortodoxă către sfinți în rugăciune şi răspunsul sfinților la această rugăciune este de neconceput fără lucrarea conştientă a sfinților din cer; literatura ortodoxă bogată despre lucrările sfinților după moarte nu poate fi aruncată pur şi simplu şi socotită „fabule”. Dacă criticul are dreptate, atunci, de bună seamă, că Biserica „a greşit” vreme de câteva veacuri.

Criticul a încercat să obțină o situație de privilegiu din faptul că Biserica Ortodoxă despre viața după moarte are multe elemente care nu sunt „definite cu precizie” - nu pentru că Biserica nu ştie ce crede despre această problemă, ci pentru că adevărul celeilalte lumi (ca să mai spunem o dată ce este limpede) este foarte deosebit de adevărul acestei lumi şi nu se lasă cu uşurință criticii „dogmatice” adusă de critic. Legătura vie a sfinților din cer şi uneori şi a altor morți, cu Biserica pământească, se cunoaşte în cucernicia şi experiența creştinilor ortodocşi şi nu are nevoie să fie definită cu precizie; dar ca să socotim că această lipsă a unei „definiții precise” este o îndreptățire pentru teoria că sufletele, chiar şi cele ale sfinților, se află într-o stare de „odihnă” care împiedică orice legătură „în afară” cu oamenii de pe pământ, de bună seamă că trece peste marginile îngăduite asupra credinței creştin ortodoxe.

Printre celelalte experiențe „după moarte” pe care le atacă teoria „sufletului care doarme”, este cea în care crede Biserica chiar dintru început: pogorârea lui Hristos cel mort în iad. „În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul ca un Dumnezeu, în Rai cu tâlharul, şi pe Scaun ai fost Hristoase, cu Tatăl şi cu Duhul, toate umplându-le, Cel ce eşti necuprins” (Troparul Ceasurilor Paştilor, care se citeşte ca una dintre rugăciunile de taină după

Heruvic la Sfânta Liturghie). Cei dintâi creştini ştiau fără nici o îndoială că Hristos, pe când „dormea" în mormânt (cum se spune în Exapostilarionul Paştilor, Condacul din Sfânta şi Marea Sâmbătă, etc.), *S-a coborât şi a propovăduit şi duhurilor ținute în închisoare* (iadul) (I Petru 3, 19). Şi aceasta este „alegorie"? Predania Bisericii este de asemenea foarte puternică fiindcă, chiar înainte de aceasta, „Drept aceea, pentru adevăr nevoindu-te, bucurându-te, bine ai vestit şi celor din iad pe Dumnezeu, Cel ce s-a arătat în trup", după cum spune troparul pentru pomenirea Tăierii cinstitului cap al Sfântului Ioan Botezătorul. Şi ce a fost ceea ce au văzut cei trei ucenici pe Muntele Schimbării la față, când l-au văzut pe Moise, dacă nu era sufletul lui, care s-a arătat în chip „văzut" (Matei 17, 3)? Într-adevăr, această lucrare întăreşte şovăiala Sfântului Pavel neştiind dacă vedenia cerului pe care a avut-o, s-a petrecut pe când era „în" trup ori „în afara" trupului - căci Ilie sălăşluieşte în cer „în" trup, căci nu murise niciodată, în vreme ce Moise se află acolo „în afara trupului", trupul său aflându-se în mormânt; dar amândoi s-au arătat la Schimbarea la față a lui Hristos. Noi cei care viețuim pe pământ, nici măcar nu putem spune care este deosebirea între aceste două stări, dar nici nu este nevoie. Simpla descriere a acestor lucrări, cât şi experiențele „morților" din cealaltă lume, ne dau în chip limpede cea mai bună înțelegere a acestor probleme, şi nu este nevoie să încercăm să le înțelegem în nici un alt chip decât în chipul acela simplu, în care ni le arată Biserica.

Se pare că, criticul a căzut în propria sa acuzație pe care a făcut-o împotriva altora: el a luat un chip, acela al „somnului" morții, care este în general primit în Biserică precum o metaforă şi a socotit-o ca pe un „adevăr neabătut". Adesea el nici nu vede că tocmai izvoarele pe care le pomeneşte pentru a-şi sprijini ideea, sunt, dimpotrivă, cea mai sigură *combatere* a teoriei sale. Îl citează pe Sf. Marcu al Efesului (folosind traducerea noastră care a apărut mai întâi în The *Orthodox Word*, nr. 79, pag. 90) că drepții „se află în cer cu îngerii înaintea lui Dumnezeu, şi deja

ca şi cum ar fi în raiul din care a căzut Adam (în care tâlharul cel pocăit a intrat înaintea altora) şi adesea ne vizitează în bisericile care le sunt închinate lor, şi îi ascultă pe cei care îi cheamă şi se roagă pentru ei lui Dumnezeu …. (6, 12, pag. 18). Dacă toate astea (care de bună seamă, înseamnă lucrare „văzută") le poate face sufletul care de fapt „doarme" - adică, într-o „stare de inactivitate în care nu face nimic, nu aude, nu vede" (6, 8-9, pag. 19) - atunci teoria „sufletului care doarme" nu este adevărată, căci nu lămureşte nimic, şi potrivnicul numai îi ameţeşte pe credincioşi folosindu-se de aceasta.

4. Vămile văzduhului sunt „închipuite"?

Cea mai mare mânie a criticului se îndreaptă împotriva învăţăturii ascetice ortodoxe despre vămile drăceşti pe care le întâlneşte sufletul după moarte şi se bănuieşte că acesta vrea să înlăture cu totul conceptul despre ele, ceea ce l-a dus la o teorie contradictorie aşa cum este aceea a „sufletului care doarme". Limbajul pe care îl foloseşte pentru a descrie vămile este foarte hotărât şi chiar nemoderat. El vorbeşte despre „vămile de după moarte închipuite" (6, 8-9, pag. 18) şi numeşte relatările despre acestea, care se află în literatura ortodoxă, „poveşti din locuri pustii" (6, 8-9, pag. 24) şi „poveşti de groază bine calculate ca să arunce sufletul în deznădejde şi necredinţă" (7, 1, pag. 33); „mitul vămilor este … cu totul străin de Dumnezeu şi de Sfânta Sa Biserică" (7, 1, pag. 23). Dar când încearcă să spună cum a înţeles el vămile, izbuteşte să facă doar o strâmbătură fără noimă, că nici măcar nu se poate crede că a citit textele despre care vorbeşte. Pentru el relatările despre vămi „ar trebui să ne facă să credem că satan stăpâneşte 'calea către Împărăţia lui Dumnezeu' şi poate să strângă plată de la cei care călătoresc pe ea …. Dracii îngăduie trecerea ca să primească ei câştig mai mult decât vrednicia unui sfânt" (6, 2, pag. 22). El crede că vămile descriu „starea unui suflet hoinar care are nevoie de rugăciune pentru odihnă (aşa cum credeau păgânii); este o

„concepție ocultă despre călătoria sufletului pentru care s-a plătit prin rugăciuni şi milostenii” (6, 2, pag. 26). El caută „mijlociri necunoscute” ca să explice cum un asemenea concept a intrat în Biserica Ortodoxă şi concluzionează (totuşi, fără să aibă nici un fel de dovadă, pe lângă acelaşi fel de asemănări neclare, care îi duc pe antropologi la concluzia că creştinismul este doar un alt „cult al reînvierii” păgâne), că „mitul vămilor este rodul nemijlocit al cultelor astrologiei orientale, care susțin că întreaga zidire nu se află în purtarea de grijă a unui Dumnezeu drept şi iubitor” (7, 1, pag. 23); „aceste vămi sunt pur şi simplu o schimbare lipsită de judecată a acestor mituri păgâne” (6, 8-9, pag. 24). El consideră că vămile sunt cu adevărat la fel cu doctrina „purgatoriului”, şi spune că „deosebirea dintre mitul purgatoriului şi acela al vămilor văzduhului stă în aceea că unul dă ispăşire față de Dumnezeu prin chinuire trupească, în vreme ce celălalt Îi dă Lui satisfacția de care are nevoie prin chinuirea minții” (6, 12, pag. 23).[96] Criticul numeşte relatarea trecerii Teodorei prin vămi (Viețile sfinților, 26 martie) o „poveste plină de erezie” (6, 8-9, pag. 24) bazată pe „halucinație” (7, 2, pag. 14) a cuiva care, în Vechiul Testament, „ar fi fost dus cu dreptate şi lovit cu pietre” pentru că „era într-o stare de înşelare duhovnicească cumplită” (6, 6-7, pag. 28). (De ce s-ar mânia criticul atât, din pricina istorisirii Teodorei, nu se ştie clar; este numai una dintre multe asemenea povestiri, şi nu spune nimic deosebit față de celelalte - că nu am socotit de folos să pomenesc despre aceasta în capitolul despre vămi.)

Aceste acuzații mari sunt păreri personale ale criticului care,

[96] Compararea vămilor cu “purgatoriul” este, de bună seamă, nepotrivită. Vămile fac parte din învățătura ascetică ortodoxă şi acestea se mărginesc numai la “cercetarea” omului pentru păcatele pe care le-a săvârşit: ele nu dau preț de “răscumpărare” lui Dumnezeu şi scopul lor nu este fără îndoială “chinuirea”. Pe de altă parte, “purgatoriul” este o interpretare catolică legalistă greşită a unui aspect cu totul deosebit al eshatologiei ortodoxe - starea sufletelor în iad (*după* cercetarea de la vămi) care se poate totuşi îmbunătăți prin rugăciunile Bisericii. Izvoarele catolice nu spun dacă dracii au vreun rost în suferințele din “purgatoriu”.

de bună seamă, nu aduc nici o evidență. Ne mirăm de ce insistă să tâlcuiască vămile în felul său propriu, şi nu vrea să le înțeleagă aşa cum le-a înțeles Biserica dintotdeauna. Întinarea pe care o săvârşeşte asupra lor, nu a fost niciodată învățată în Biserica Ortodoxă, şi nu se ştie de unde a luat el părerile fără noimă.

Vreme de vreo şaisprezece veacuri, Părinții Bisericii au vorbit de vămi ca parte a învățăturii ascetice ortodoxe, treapta finală şi hotărâtoare a „războiului nevăzut", pe care îl duce fiecare creştin pe pământ. În aceeaşi perioadă de timp, multe Vieți ale sfinților şi alte texte ortodoxe au relatat experiențele reale ale creştinilor, atât sfinți cât şi păcătoşi, care au întâlnit aceste vămi după moarte (şi uneori înainte). Este limpede pentru toți în afară de copiii cei mici, că numele de „vămi" nu trebuie înțeles în chip neabătut; este o metaforă pe care Părinții Răsăriteni au socotit-o potrivită pentru descrierea realității pe care o descoperă sufletul după moarte. Este iarăşi limpede pentru toți că unele părți din descrierile acestor vămi sunt metaforice sau figurative. Cu toate astea, relatările nu sunt nici „alegorice" nici „fabule", ci relatări simple ale experiențelor personale, făcute în limbajul cel mai potrivit pentru povestitor. Dacă descrierile vămilor par unora că sunt prea „vii", probabil că spun asta pentru că nu sunt conştienți de adevărata fire a războiului nevăzut, purtat în timpul acestei vieți. Acum suntem mereu împresurați de ispitele şi lovirile drăceşti, dar ochii noştri duhovniceşti sunt închişi, şi vedem numai *urmările* lucrărilor lor - păcatele în care cădem, patimile care cresc în noi. Dar după moarte, ochii sufletului sunt deschişi spre realitatea duhovnicească şi văd (de obicei pentru prima oară) adevăratele ființe, care ne-au lovit de-a lungul vieții.

În toate istorisirile ortodoxe despre vămi nu se găseşte nici un fel de păgânism, nici un fel de ocultism, nici un fel de „astrologie orientală", nici un fel de „purgatoriu". Mai degrabă, aceste vămi ne învață despre răspunderea fiecărui om pentru

păcatele sale, despre faptul că la moarte este o încheiere a socotelii biruinței sau înfrângerii în războiul împotriva păcatului (Judecata particulară), şi că dracii care l-au ispitit toată viața, vin cu cea din urmă lovitură a lor, la sfârşitul vieții omului, dar au putere numai asupra acelora care nu au luptat destul în războiul nevăzut din această viață.

Cât priveşte formele literare în care sunt exprimate, vămile se află şi în sfintele slujbe ale Bisericii (poezia Bisericii), în scrierile ascetice ale părinților şi în Viețile sfinților. Nici un credincios ortodox nu înțelege nici unul dintre aceste texte cuvânt cu cuvânt, aşa cum le înțelege criticul, ci le înțelege cu evlavie şi cu frică de Dumnezeu, căutând profit duhovnicesc. Oricare părinte duhovnicesc care a încercat să-şi învețe fiii duhovniceşti întru vechea tradiție a evlaviei ortodoxe, poate mărturisi înțelesul folositor al izvoarelor ortodoxe care vorbesc despre vămi; într-adevăr, fostul Arhiepiscop Andrei de Novo-Diveevo, părinte duhovnicesc foarte iubit şi drept, folosea tocmai cele douăzeci de vămi prin care se povesteşte că a trecut Teodora, ca temelie pentru o pregătire folositoare pentru taina spovedaniei fiilor săi duhovniceşti. Dacă aceste texte „nu se potrivesc" cu omul veacului XX, greşeala se află în vremurile noastre îndestulate, tolerante, care încurajează necredința şi purtarea şovăitoare față de realitatea cu adevărat înfricoşătoare a celeilalte lumi, şi mai cu seamă față de realitatea iadului şi a judecății.

Învățătura vămilor din izvoarele ortodoxe nu a fost numită niciodată „dogmă", aparținând mai degrabă tradiției cucerniciei ortodoxe; dar asta nu înseamnă că este ceva „fără însemnătate" sau ceva ce este o „problemă personală". Această învățătură s-a spus peste tot şi în toate vremurile, în Biserică, unde s-a transmis tradiția ascetică ortodoxă. Dacă această problemă a fost în afara preocupărilor multor teologi ortodocşi din ultima vreme, s-a întâmplat astfel, pentru că mai întâi aceşti teologi fac parte din lumea academică şi nu sunt legați de tradiția ascetică. Cu toate

astea, teologii mai tradiționali, cât şi cei pentru care tradiția ascetică ortodoxă este un lucru viu, au dat acestui subiect o atenție aparte. În afară de Biserica Rusă, unde învățătura vămilor a fost îndelung cercetată şi apărată de Episcopul Ignatie Brianceaninov, Episcopul Teofan Zăvorâtul, Mitropolitul Macarie al Moscovei, Sf. Ioan de Kronstadt, Arhiepiscopul Ioan Maximovici, Protopopul Mihail Pomazanski şi de numeroşi alți învățători şi teologi, cel mai mult a fost întărită în Biserica Sârbă, unde ocupă un loc de cinste în *Teologia dogmatică* a Arhimandritului Iustin Popovici (vol. III). Cu toate astea, s-a făcut mai cunoscută în ultimii ani, căci traducerile care s-au făcut mai ales din literatura ascetică ortodoxă şi sfintele slujbe, sunt mai la îndemână în limbile apusene. Vom da aici câteva fragmente despre vămi, care au apărut în edițiile englezeşti în ultimii ani, despre care încă nu s-a pomenit în această carte:

Din cele *Cincizeci de omilii duhovniceşti* ale Sf. Macarie cel Mare, una dintre lucrările de temelie ale literaturii ascetice ortodoxe (traducerea lui A. J. Mason, Eastern Orthodox Books, Willits, California, 1974):

> Când sufletul omului iese din trup, se petrece o mare taină. Dacă se află sub apăsarea păcatelor, vin cete de draci şi îngeri din partea cea de-a stânga, dimpreună cu puterile întunericului şi iau sufletul acela şi îl țin în strânsoare, în partea lor. Nimeni nu trebuie să se mire de aceasta. Dacă, pe vremea când viețuia în această lume, omul a fost înrobit şi ascultător față de aceia, şi s-a făcut rob al lor, cu atât mai mult, când pleacă din lumea aceasta, este ținut jos şi prins în strânsoare, la ei (Omilia 22, pag. 171).
>
> Ca vameşii care stau pe căile strâmte şi nu-i lasă din strânsoare pe trecători, luând plată de la ei, tot la fel dracii cercetează sufletele şi le țin în strânsoare; şi când acestea ies din trup, dacă nu sunt curățate cu desăvârşire, aceia nu le suferă să urce spre sălaşurile

> cereşti ca să ajungă la Domnul lor, şi sunt aruncate jos de către dracii văzduhului. Dar dacă pe vremea când se află în trup, cu multă osteneală şi nevoință primesc de la Domnul harul de sus, fără îndoială că faptele acestea, dimpreună cu sufletele, care printr-o viețuire de fapte bune se află întru odihnă, vor merge la Domnul, după cum a făgăduit El …. (Omilia 43, pag. 274).

Din *Scara urcuşului divin*, un alt text ascetic ortodox obişnuit (traducerea Arhimandritului Lazarus Moore, revizuit de Sfânta Mânăstire a Schimbării la față, Boston, 1978):

> Alții (dintre cei care erau pe moarte) au spus cu tânguire: „Vor trece sufletele noastre prin marea de neîndurat a duhurilor văzduhului?" - neavând încredere deplină, dar uitându-se să vadă ce s-a petrecut în acea relatare a întâmplărilor (Treapta 5, pag. 60).

Într-adevăr, „Scrisoarea lui Avva Ioan Raitu", care este cuvântul introductiv la *Scara*, arată scopul pentru care s-au scris asemenea cărți:

> Aşa cum se înalță o scară, (această carte) va duce spre porțile Raiului pe nădăjduitorii cei curați şi neprihăniți, pentru ca să poată trece nestânjeniți de duhurile răutății, şi de stăpânitorii lumii întunericului, şi de căpeteniile văzduhului (*Ibid.*, pag. xlii).

Din „Despre trezvie şi sfințenie" de Sf. Isihie Preotul, din volumul I al *Filocaliei* greceşti complete (traducerea Palmer - Sherrard, Faber şi Faber, London, 1979):

> Dacă sufletul Îl are în lăuntrul său pe Hristos, nu va fi ruşinat de vrăjmaşi nici la moarte, când se va ridica spre porțile Raiului. Ci atunci, ca şi acum, îi va înfrunta cu îndrăzneală. Dar să nu se ostenească sufletul să-L cheme pe Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ziua şi noaptea până la vremea plecării lui din viața

aceasta pieritoare, căci El Se va răzbuna de îndată …. Într-adevăr, El Se va răzbuna atât în această viață cât şi după plecarea sufletului din trup (Â 149, pag. 188).

Va veni ceasul morții, va veni, şi nu vom scăpa de aceasta. Fie ca stăpânitorul lumii acesteia şi al văzduhului să găsească faptele noastre cele rele ca fiind puține şi neînsemnate când va veni, ca să nu aibă temeiuri drepte ca să ne osândească pe noi. Altfel vom plânge în deşert (Â 161, pag. 190).

şOmul cel fără trezvieț nu se poate slobozi de gândurile, cuvintele şi faptele cele rele, iar pentru aceste gânduri şi fapte, nu-i va sta lui în putință să treacă liber de stăpânitorii iadului, când va muri (Â 4, pag. 163).

Din „Despre cunoaşterea duhovnicească" de Sf. Diadoh al Foticeii:

Dacă nu ne mărturisim păcatele cele fără de voie aşa cum trebuie, vom afla în noi o frică nedesluşită, la ceasul morții. Cei care Îl iubim pe Domnul trebuie să ne rugăm, ca să nu fim cu frică la ceasul acela; căci dacă ne este frică atunci, nu ne va sta în putință să trecem nestingheriți de stăpânitorii lumii celei de jos. Ei vor avea de partea lor frica pe care o va avea sufletul nostru pentru răutățile noastre, pe care o va ridica asupra noastră. Dar sufletul care se bucură în dragoste de Dumnezeu, la ceasul ieşirii din trup, urcă dimpreună cu îngerii păcii, deasupra tuturor cetelor întunericului (Â 100, pag. 295).

Din „Texte pentru monahii din India" de Sf. Ioan Carpatul, tot din volumul I din noua traducere a *Filocaliei*:

Când sufletul iese din trup, vrăjmaşul vine ca să-l lovească, răstindu-se la el cumplit, şi osândindu-l pentru păcatele sale, cu nemilostivire şi înfricoşare. Dar dacă sufletul se bucură de dragostea lui Dumnezeu şi are

credință în El, chiar dacă în trecut a fost adesea rănit de păcat, nu este înfricoşat de lovirile şi amenințările vrăjmaşului. Întărit de Domnul, înflăcărat de bucurie, sporit în curaj de către sfinții îngeri care îl călăuzesc, împresurat şi ocrotit de lumina credinței, el răspunde diavolului celui rău cu mare îndrăzneală …. Când sufletul zice toate astea fără înfricoşare, diavolul întoarce spatele, urlând cu glas şi nu poate să se împotrivească numelui lui Hristos (pag. 303-304).

Din *Octoih*, într-un tropar către Maica Domnului:

> … şi în ciasul cel înfricoşat al morții, tu mă răpeşte de la dracii cei ce mă clevetesc şi din toată munca (Slujba miezonopticii de duminică, glasul I, cântarea 7).[97]

Vedem că unele dintre aceste citate nu sunt întregi şi nu dau întreaga învățătură ortodoxă despre această problemă. Aceasta se datoreşte faptului că sunt citate la *o învățătură pe care cei care au scris şi cei care citesc texte ascetice şi laude, le cunosc deja şi pe care le acceptă*, şi nu este nevoie să „definim” această învățătură, sau să aducem îndreptățire, ori de câte ori se pomeneşte despre aceasta. Încercarea criticului de a face deosebire între experiențe care au loc „înainte” şi cele care au loc „după” moarte, şi de a tăgădui tocmai posibilitatea celor care au loc „după” (6, 12, pag. 24), este fără noimă, fiind numai o „deducere logică” din învățătura sa greşită despre „somnul” sufletului, şi nu are nici un sprijin în textele de slujbă ascetice şi dumnezeieşti. Adevărul „cercetării” drăceşti este unul şi acelaşi, iar vămile sunt numai ultima etapă, care uneori începe la sfârşitul acestei vieți, şi uneori numai după moarte.

În literatura ascetică ortodoxă, în Viețile sfinților şi în sfintele slujbe, se află nenumărate alte istorisiri despre vămi; cele mai multe dintre acestea nu au fost traduse încă în limba

[97] Nota trad.: *Octoih*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Bucureşti, 1912, p. 12.

engleză. Când se apleacă asupra acestor texte, criticul se sileşte să le socotească, nu după contextul în care se petrec, ci mai degrabă după „deducerile logice” despre viața după moarte.

De pildă, citând Rugăciunea Sfântului Eustratie (Slujba miezonopticii de sâmbătă), „Să nu vadă sufletul meu întunecatul chip al viclenilor diavoli, ci să-l ia îngerii Tăi cei străluciți şi luminați” (6, 12, pag. 23), criticul priveşte aceasta ca pe o dovadă că sufletul *nu*-i vede (şi *nu poate*) să-i vadă pe draci după moarte (aceasta fiindu-i de folos pentru teoria sa, că sufletul „doarme” atunci). Dar pentru oricare cititor nepărtinitor este foarte limpede că asta înseamnă tocmai *opusul*: că Sfinții se roagă ca sufletul să nu vadă draci tocmai pentru că aceasta este soarta *firească* a sufletului după moarte! Lucrul acesta este şi mai limpede din întregul context al Rugăciunii Sfântului Eustratie, unde chiar înainte de aceste cuvinte, se află următoarele: „S-a tulburat sufletul meu şi dureros îi este să iasă din acest ticălos şi spurcat trup al meu. Ca nu cumva vicleanul sfat al celui potrivnic să-l întâmpine şi să-l împiedice întru întuneric, pentru păcatele cele făcute de mine cu neştiința şi cu ştiința în viața aceasta.”[98] Este limpede că învățătura încercărilor săvârşite de draci după moarte (fie că se numesc „vămi” sau nu), îi era cunoscută Sfântului Eustratie, alcătuind temelia şi contextul rugăciunii sale; şi de aceea Episcopul Ignatie foloseşte această rugăciune ca semn că această învățătură era foarte cunoscută Bisericii, chiar în această vreme timpurie (începutul veacului al IV-lea) (Episcopul Ignatie, vol. III, pag. 140-141).

Iarăşi, criticul citează răspunsul Sfântului Varsanufie al Gazei către un călugăr, care îi ceruse să-l însoțească „prin văzduh şi pe calea pe care eu nu o cunosc”, ca şi cum acest răspuns este o respingere a ideii vămilor. Dar încă o dată, este limpede că întregul context, atât al întrebării cât şi al răspunsului, se află în vămile văzduhului care se întâlnesc după

---

[98] Nota trad.: *Ceaslov*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, p. 43.

moarte, şi care sunt primite *ca ceva firesc*, şi Sf. Varsanufie, dorind ca Hristos „să săvârşească urcuşul sufletului tău în chip nestânjenit şi să te învrednicească să te închini Sfintei Treimi cu îndrăzneală, adică, ca unul mântuit" - exprimă numai o parte a învățăturii generale despre vămi, care se afla în tradiția ascetică de la Gaza cât şi în restul răsăritului. (Sf. Varsanufie şi Ioan, Întrebări şi răspunsuri, nr. 145). Această întâmplare este folosită şi de către Episcopul Ignatie, ca unul dintre multele citate din Sfinții Părinți întru apărarea învățăturii despre vămi (pag. 145).

Iată şi alte citate pe care le ia Episcopul Ignatie din Părinți ai pustiei, care ne învață limpede despre vămi:

> Sf. Avva Dorotei de Gaza: „Când sufletul este nepăsător, este de folos să se citească des Sfânta Scriptură şi predicile Părinților purtători de Dumnezeu, care însuflețesc pocăința şi aducerea aminte de Judecata cea înfricoşătoare a lui Dumnezeu, de ieşirea sufletului din trup şi de puterile înfricoşătoare care trebuie să-l întâlnească, dimpreună cu care se săvârşeşte răul în această viață scurtă şi ticăloasă" (pag. 146).
>
> Sf. Teognoste, un alt Părinte al *Filocaliei*: „De neînchipuit şi de negrăit este dulceața sufletului care iese din trup şi i se face cunoscut despre mântuirea sa …. Însoțit de îngerul (care este trimis pentru el), el merge fără piedici prin sălaşurile văzduhului, fără nici o tulburare de la duhurile cele rele; cu bucurie şi cu îndrăzneală, sufletul urcă cu strigări de recunoştință către Dumnezeu şi vine la sfârşit să se închine Ziditorului său" (pag. 147).
>
> Evagrie Ponticul: „Vino-ți în simțiri şi socoteşte cum vei răbda plecarea neaşteptată din trup, când îngerii amenințători vor veni pentru tine şi te vor prinde într-un ceas când nici nu te aştepți şi la o vreme pe care nici nu o cunoşti! Care vor fi faptele tale pe care le vei trimite înaintea ta în văzduh, când vrăjmaşii tăi, care se află în

văzduh vor veni să te cerceteze?" (pag. 148-149; *Prologue*, 27 octombrie).

Sf. Ioan Milostivul: „Când sufletul iese din trup şi începe să urce spre cer, este întâmpinat de cete de draci şi îi pun în cale multe piedici şi încercări. Îl încearcă cum stă cu minciuna, cu defăimarea" (etc. - un zapis lung de păcate potrivit celor douăzeci, date în Viața Sfântului Vasile cel Nou). „De-a lungul călătoriei sufletului de la pământ la cer, sfinții îngeri nu-l pot ajuta; el este ajutat numai de propria sa pocăință, de faptele sale cele bune, şi mai mult ca toate, de milostenie. Dacă nu ne pocăim pentru fiecare păcat aici, din pricina uitării noastre, atunci prin milostenie putem scăpa de mânia vămilor dracilor" (pag. 143; *Prologue*, 19 decembrie).

Un alt Părinte al *Filocaliei*, Sf. Petru Damaschin, vorbeşte despre „vremea morții, când dracii îmi vor înconjura sărmanul meu suflet, ținând zapisul faptelor celor rele pe care le-am săvârşit" (în *Operele* sale, Kiev Caves Lavra, 1905, pag. 68).

În sfintele slujbe, aşa cum s-a arătat deja, sunt multe rugăciuni, mai cu seamă către Maica Domnului, care arată, sau spun direct învățătura ascetică despre vămi. Unele dintre ele au fost date până acum în această carte. Ignatie Brianceaninov, dând mai multe asemenea rugăciuni (din *Octoih*, *Euchologion*, din rugăciuni la ieşirea sufletului, din Acatistele şi canoanele către Maica Domnului şi feluriți sfinți), concluzionează că „învățătura vămilor se întâlneşte ca învățătură general cunoscută şi acceptată în toate sfintele slujbe ale Bisericii Ortodoxe. Biserica spune şi aminteşte fiilor săi despre aceasta, pentru a semăna în inimile lor o frică mântuitoare de suflet şi pentru a-i pregăti pentru o trecere lipsită de primejdii de la viața cea vremelnică la cea veşnică" (vol. III, pag. 149).

Tipic pentru pomenirea vămilor în *Mineiele* ortodoxe (cele

douăsprezece volume ale slujbelor zilnice ale sfinților) este troparul din slujba Sfântului Ioan Gură de Aur (27 ianuarie); se află în Canonul Preasfintei Născătoare de Dumnezeu (Cântarea 5), scris de „Ioan" (de bună seamă Sf. Ioan Damaschin):

> Prin stăpânia duhurilor celor rele şi prin oastea celor înrobitori din văzduh, dă-mi să trec fără de supărare în vremea ieşirii mele ca să strig ție cu bucurie: bucură-te stăpână; bucură-te, o, nădejdea cea neînfruntată a tuturor.[99]

Dar nu este nimic păgubitor în cuprinderea mai multor citate din literatura ortodoxă, care a fost vestită în Biserică peste veacuri; Episcopul Ignatie dă asemenea citate pe douăzeci de pagini şi se mai pot găsi multe altele. Dar pentru cei cărora nu le place această învățătură, va fi întotdeauna posibil să o „reinterpreteze" sau să-i aducă strâmbătate. Chiar şi criticul nostru este silit să admită existența a cel puțin câtorva texte ortodoxe, care arată cercetarea făcută de draci la moarte şi totuşi acesta îşi apără poziția sa, că vămile sunt „închipuite", spunând că „asemenea vedenii se pot ocoli dacă în viața aceasta purtăm război şi ne pocăim pentru păcatele noastre şi agonisim fapte bune" (6, 12, pag. 24). *Dar tocmai acesta este înțelesul învățăturii vămilor pe care el a criticat-o şi a tăgăduit-o!* Învățătura vămilor ne este dată tocmai ca să ne ostenim *acum*, ca să luptăm împotriva dracilor văzduhului *în această viață* - şi atunci întâlnirea noastră cu ei după moarte, va fi o biruință iar nu o înfrângere a noastră! Câți luptători ascetici au fost însuflețiți să facă aceasta! Dar care dintre noi poate să spună că a câştigat acest război şi nu mai trebuie să-i fie frică de cercarea dracilor după moarte?

Cel ce scrie cele de față îşi aduce aminte de sfintele slujbe pentru adormirea Arhiepiscopului Ioan Maximovici în 1966, culminând cu slujba înmormântării. Toți cei ce erau de față au

[99] Nota trad.: Mineiul pe ianuarie, Buc., Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bis. Ort. Rom., 1997, p. 412.

simțit că iau parte la înmormântarea unui sfânt. Mâhnirea la plecarea lui a fost înăbuşită de bucuria dobândirii unui nou mijlocitor ceresc. Şi încă câțiva dintre ierarhii care erau de față, mai ales Episcopul Sava de Edmonton, au însuflețit cea mai înflăcărată rugăciune a oamenilor, pomenind de „vămile înfricoşătoare" prin care trebuia să treacă chiar şi acest om sfânt, această minune a harului lui Dumnezeu din vremurile noastre. Nimeni din cei care erau de față nu a socotit că numai rugăciunile noastre singure l-au scăpat de „încercările" dracilor, şi nimeni nu s-a gândit în mintea sa, să schimbe „vămile" cu nişte „case" în cer; ci aceste rugăciuni însuflețeau evlavia înflăcărată a credincioşilor, şi fără îndoială, aceasta l-a ajutat să treacă prin aceste vămi. Viața omului sfânt cu fapte bune şi milostenii, mijlocirea sfinților pe care eI i-a slăvit pe pământ, rugăciunea credincioşilor care era, cu adevărat, o altă roadă a dragostei lui pentru ei - fără îndoială toate astea, într-un chip numai de Dumnezeu ştiut, şi pe care nu trebuie să-l iscodim, l-au ajutat să biruiască lovirile duhurilor celor întunecate ale văzduhului. Când Episcopul Sava a făcut o călătorie la San Francisco, ca să fie de față la parastasul de patruzeci de zile de la adormirea Arhiepiscopului Ioan, a spus credincioşilor: „Am venit să mă rog împreună cu voi pentru odihna sufletului său, în această zi importantă şi hotărâtoare, ziua când se hotărăşte locul unde se va sălăşlui sufletul său până la înfricoşătoarea Judecată a lui Dumnezeu" (*Fer. Ioan, Istoricul cinstirii Arhiepiscopului Ioan Maximovici*, St. Herman Brotherhood, 1979, pag. 20) - însuflețea iarăşi rugăciunea credincioşilor, amintind de credința învățăturii ortodoxe despre viața după moarte. Creştinii ortodocşi aud rareori asemenea lucruri în zilele noastre, şi de aceea trebuie să păstrăm cu sfințenie legătura pe care o mai avem cu asemenea reprezentanți ai tradiției ascetice ortodoxe.

****

Scriitorii Bisericii Ortodoxe Ruse au recunoscut, de multă

vreme, în împotrivirea față de învățătura vămilor, unul dintre semnele „modernismului” ecleziastic. Astfel, Episcopul Ignatie a acordat o mare parte din acest volum, vieții după moarte, în apărarea acestei învățături, care încă mai era respinsă în Rusia, la mijlocul veacului al XIX-lea. Şi întâmplător, potrivnic părerii neîntemeiate a criticului, că vămile sunt acceptate numai de către cei care se află sub „influența apuseană”, romano-catolicii şi protestanții din apus nu au nici un fel de cunoştință despre ceea ce înseamnă vămile, care există numai în învățătura ascetică ortodoxă, iar atacurile împotriva lor, în Biserica de astăzi, vine tocmai de la cei (ca în seminariile ortodoxe moderne) care sunt foarte „apuseni” în mentalitate şi au puțin respect pentru cucernicia ortodoxă tradițională.

De curând, Protopopul Mihail Pomazanski, poate cel mai mare teolog în viață al Bisericii Ortodoxe, a scris un articol în apărarea vămilor, în parte, ca răspuns către criticul de față (*Rusia Ortodoxă*, 1979, nr. 7; traducere engleză în *Nikodemos*, Summer, 1979). În acest articol, el atenționează că în societatea noastră contemporană ne-ortodoxă, sunt adesea „probleme ale credinței noastre (care se) ridică şi se tratează dintr-un punct de vedere ne-ortodox de către persoane de alte confesiuni, şi uneori de către creştini ortodocşi, care nu mai au o temelie ortodoxă trainică la baza lor …. În ultimii ani, s-a făcut mai demnă de atenție, o abordare critică a unei serii întregi a opiniilor Bisericii noastre; aceste opinii sunt criticate că sunt ‘primitive’, urmare a unei opinii asupra lumii sau cucerniciei ‘naïve’, şi sunt caracterizate prin asemenea cuvinte ca ‘mituri’, ‘vrajă’, şi altele asemenea. Este de datoria noastră să răspundem unor asemenea opinii.”

Episcopul Teofan Zăvorâtul dă poate răspunsul cel mai cumpătat şi mai aşezat, acelora care nu vor să primească învățătura ascetică ortodoxă: „Oricât de nesăbuită poate să pară ideea vămilor ‘oamenilor celor ştiutori’, ei nu vor scăpa de trecerea prin ele” (vezi mai sus, cap. VI, 8).

Vămile nu sunt „fabule morale” făcute pentru „oameni simpli”, aşa cum crede criticul (5, 6, pag. 26), nu sunt un „mit” sau o „închipuire” sau o „poveste din locuri pustii”, aşa cum spune el - ci o socoteală dreaptă, transmisă prin tradiția ascetică ortodoxă din veacurile cele dintâi, care îl aşteaptă la moarte pe fiecare dintre noi.

Concluzii

Păstrarea tradiției de veacuri a cucerniciei ortodoxe în lumea de astăzi, a ajuns o luptă împotriva îndepărtărilor foarte mari de la ea. În cea mai mare parte, ortodocşii au ajuns atât de lumeşti, că un preot ortodox care doreşte să ducă mai departe şi să învețe această tradiție este dus la deznădejde chiar din pricina posibilității de a împlini aceste îndatoriri. Cei mai mulți preoți şi episcopi sfârşesc prin a se face ei urmaşi ai turmelor lor şi a „adapta” tradiția la deşertăciunea turmelor; şi astfel tradiția se ofileşte şi moare ….

Predicile, cuvântările şi cărțile clerului ortodox de astăzi, despre viața după moarte, arată că s-a păstrat foarte puțin din învățătura şi cucernicia ortodoxă tradițională. Când lumea cealaltă este pomenită foarte puțin, numai cu nişte cuvinte foarte generale şi greoaie, de obicei se face aceasta pentru glume despre „Sf. Petru” şi „porțile de mărgăritar”, aşa cum se foloseşte adesea, de către clerul laic romano-catolic şi protestant. Printre mulți creştini ortodocşi, lumea cealaltă a ajuns ceva îndepărtat şi foarte nedesluşit, cu care omul nu are nici o legătură vie şi despre care nu poate să spună nimic lămurit.

Biserica bolnavă a Rusiei - probabil din pricina suferințelor ei, cât şi a conservatorismului ei firesc - a păstrat rânduiala ortodoxă tradițională față de lumea cealaltă mult mai bine decât alte Biserici Ortodoxe de astăzi. În lumea liberă, Biserica Rusă din afara Rusiei, este aproape singura care continuă să publice literatura ortodoxă tradițională despre această problemă,

continuând tradiția din *Prologue* şi alte antologii pioase din vechea Rusie, şi fericiți sunt acei creştini ortodocşi care au acces la această literatură şi o pot primi cu simplitate şi evlavie, ocolind duhul „împotrivirii" care îi duce pe foarte mulți, mai cu seamă dintre cei convertiți, departe de tradiția şi simțirea adevărată a ortodoxiei.

Nu mai trebuie să spunem cât de „învechiți" îi socoteşte lumea - chiar şi lumea ortodoxă - pe cei care publică şi citesc asemenea literatură. Scopul principal al acestei cărți a fost acela de a face această literatură „învechită" pe înțeles şi potrivită pentru creştinii ortodocşi de astăzi, care nu pot decât să se folosească, citind cele ce au adus asemenea folos duhovnicesc cititorilor creştin ortodocşi vreme de multe veacuri.

Scopul criticului nostru este tocmai invers: să nesocotească în întregime această literatură, să o îndepărteze ca pe o „fabulă morală" sau o „poveste din locuri pustii" şi să aducă sfintelor slujbe şi Vieților sfinților o întreagă „împotrivire", care va şterge toate aceste elemente din oameni. (Vezi, de pildă, încercarea lui, lucrată cu grijă, de a nesocoti Viața Sfântului Vasile cel Nou, fiindcă cuprinde descrieri ale vămilor: *Tlingit Herald*, 7, 2, pag. 14).

Să spunem lucrurilor pe nume: este lucrarea aceluiaşi *raționalism apusean*, care a atacat Biserica Ortodoxă de atâtea ori în trecut, şi i-a dus pe prea mulți să-şi piardă adevărata înțelegere şi simțire a creştinismului ortodox. În apusul romano-catolic şi protestant, acest atac a fost în întregime biruitor, şi oricare dintre Viețile sfinților au fost cu adevărat înlăturate, ca având elemente supranaturale şi sunt adesea socotite „fabule morale". Acuzându-i pe toți cei care se împotrivesc teoriei lui ca fiind „scolastică", criticul se dovedeşte a fi poate cel mai „scolastic" dintre toți: teoria sa nu se bazează pe textele clare şi simple transmise în Biserică din primele veacuri până la noi, ci pe o serie de „deducții logice" de-ale sale, care cer o reinterpretare radicală şi o revizuire a înțelesului limpede al

textelor ortodoxe de bază.

Este destul de rău că tonul şi limbajul criticului sunt atât de nepotrivite, că se împotriveşte învăţăturii ortodoxe, şi că este atât de lipsit de respect faţă de mulţi învăţători ortodocşi drepţi - tocmai cei mai buni dintre acei puţini învăţători, care au păstrat vie tradiţia ortodoxă a cucerniciei până în zilele noastre. Iată ce spune, de pildă, despre predica „Viaţă după moarte" a Arhiepiscopului Ioan Maximovici (vezi mai sus, Cap. X, Viaţă după viaţă), om sfânt şi mare teolog al zilelor noastre: Este „o poveste din locuri pustii despre ieşirea sufletului şi urmărirea şi chinuirea lui de către draci …. În această poveste, li s-a spus credincioşilor că atunci când moare cineva, trebuie să i se facă de îndată slujbe pentru ieşirea sufletului, căci sufletul are mare nevoie de rugăciunile noastre, şi moartea este o problemă de mare înfricoşare (este limpede că lui Dumnezeu nu I-a stat în putinţă să-l miluiască sau să-l ajute pe sărmanul suflet, fără să fie îndemnat sau trezit de ţipetele şi strigătele sufletelor de creştini). Această poveste mai cuprindea o descriere, care era cu adevărat hulitoare, a adormirii Preasfintei Născătoare de Dumnezeu" (6, 2, pag. 22). Numele Arhiepiscopului Ioan nu se pomeneşte aici, deşi din descriere este foarte limpede, la care predică se referă criticul; dar asemenea limbaj arată o lipsă de respect de neîndurat, indifferent *care* ar fi autoritatea ortodoxă pe care o loveşte!

Dar ce este cu adevărat tragic este faptul că criticul, prin orice mijloace, încearcă să-i lipsească pe creştinii ortodocşi chiar de lucrul care dispare prea repede din mijlocul nostru: cucernicia ortodoxă tradiţională faţă de cealaltă lume, descoperită nu numai în literatura pe care o citim (pe care criticul se străduieşte să o discrediteze), ci şi mai mult, în purtarea noastră faţă de morţi, şi cele ce facem pentru ei. Este limpede din cele de mai sus, că spre deosebire de Arhiepiscopul Ioan, criticul socoteşte că este lipsit de însemnătate să ne rugăm pentru cei adormiţi îndată după ce au murit, şi crede într-adevăr că sufletul nu are nevoie şi

nu poate primi folos de la „strigătele şi plânsetele” noastre! Cu adevărat, criticul spune că „lucrurile pe care le cerem în numele morților sunt numai vestiri ale celor ce vor primi oricum” (7, 3, pag. 27) şi nu au nici un efect asupra sorții lor veşnice, fără să vadă că prin această teorie el nu se împotriveşte numai sfinților părinți, ci înlătură şi pricina de căpetenie care îi îndeamnă pe oameni să se roage pentru cei morți.

Ce inimă învârtoşată pentru cei morți! Câtă nemilostivire pentru cei vii! Cât de ne-ortodoxă este o asemenea teorie! De bună seamă că cei care se roagă pentru morți, nu socotesc câtuşi de puțin că rugăciunile lor sunt ca nişte „descântece vrăjitoreşti” (7, 3, pag. 23) sau ca „mituiri sau mijloace vrăjitoreşti pentru a-L sili pe Dumnezeu să fie milostiv” (*Ibid.*, pag. 26), după cum spune criticul cu atâta învârtoşare, ci se roagă cu dreaptă credință (întocmai ca în rugăciunile pentru orice altceva) că Dumnezeu, în mila Sa, le va da cu adevărat cele ce I se cer. „Lucrarea sporită” a voii lui Dumnezeu şi rugăciunile noastre nu pot fi înțelese de către judecata strâmtă, cu adevărat mai învârtoşată decât „scolastică”, pe care o are criticul.

Cei care încă mai *viețuiesc* după izvoarele ortodoxe tradiționale sunt foarte puțini în zilele noastre. Este nevoie de *ajutor* mai sporit pentru înțelegerea acestei cucernicii tradiționale, nu o slăbire şi o deformare a ei şi necinstirea celor care îi învață pe oameni.

Teoria anti-ortodoxă despre viața după moarte a acestui critic, este cu mult mai primejdioasă prin faptul că atinge o patimă foarte ascunsă a lumii contemporane. Învățătura ortodoxă despre viața după moarte este destul de aspră şi cere din partea noastră un răspuns foarte cinstit, plin de frica de Dumnezeu. Dar oamenii de astăzi sunt foarte răsfățați şi egoişti, şi mai degrabă nu vor să audă de asemenea adevăruri aspre ca judecata şi răspunderea pentru păcate. Omul se poate simți mult mai „liniştit” cu o teorie însuflețitoare ca „isihasmul”, care spune că Dumnezeu nu este „cu adevărat” atât de aspru cum L-a

înfățişat tradiția ascetică ortodoxă, că „într-adevăr" nu trebuie să ne fie frică de moarte şi de judecata care va veni, că numai dacă ne ocupăm cu idei spirituale însuflețite ca cele din *Filocalia* (socotind că sunt doar nişte „alegorii" toate textele despre vămi) vom fi „lipsiți de primejdii", sub un „Dumnezeu iubitor", care nu va cere mărturisirea tuturor păcatelor noastre, chiar şi a celor uitate sau nerecunoscute ca păcate …. Sfârşitul acestor cugetări înflăcărate este o stare care nu este foarte deosebită de starea acelor „harismatici" şi a altora care se simt deja siguri de mântuire, sau de starea celor care urmează teoria ocultă, care spune că în moarte nu este nimic de care să ne fie frică.

Adevărata învățătură ortodoxă despre viața după moarte, pe de altă parte, îl umple pe om tocmai cu frica de Dumnezeu şi insuflarea de a lupta pentru Împărăția cerului, împotriva tuturor vrăjmaşilor nevăzuți care ne împiedică pe cale. Toți creştinii ortodocşi sunt chemați la această luptă, şi este mare nedreptate pentru ei să se împuținеze învățătura ortodoxă, pentru ca să se simtă mai „liniştiți". Să citească fiecare om textele ortodoxe care sunt potrivite treptei duhovniceşti pe care se află acum; dar să nu-i spună nimeni că poate socoti ca „fabule" textele pe care le poate găsi ca „neliniştitoare". Modele şi părerile care sunt printre oameni se pot schimba, dar tradiția ortodoxă rămâne pururea neschimbată, oricât de puțini sunt cei care o urmează. Fie ca noi să fim veşnic copiii ei credincioşi!

ANEXA IV

Rugăciune pentru neortodocşi

1. Rugăciunea creştinilor ortodocşi pentru cei care au murit fără credința ortodoxă

S-a arătat anterior (Cap. X), cum se roagă Biserica Ortodoxă pentru fiii ei credincioşi care au murit. Dar ce se întâmplă cu cei care au murit fără credință? În general, Biserica urmează principiul bine exprimat de Mitropolitul Filaret al Moscovei:

„Neortodocşii, prin însuşi faptul neortodoxiei lor, s-au desprins de comunitatea tainelor ortodoxe. Acestui lucru îi corespunde absența pomenirii lor la Sf. Liturghie." Astfel, la Sf. Liturghie, Biserica nu face o pomenire specială a neortodocşilor şi mai ales a morților, care nu mai pot fi uniți cu Biserica.

Atunci, cum poate un creştin ortodox să-şi exprime impulsul inimii sale creştine ca să se roage pentru rudele şi prietenii care au murit fără de credință? Răspunsul Bisericii la această întrebare este atât strict cât şi compătimitor, după cum se poate vedea în ultima parte a unui articol mai lung, care vine cu argumente pentru care Biserica nu se roagă pentru neortodocşi la Liturghie, articol scris de unul dintre cei mai mari ierarhi ortodocşi ai secolului nostru, unul dintre părinții fondatori ai Bisericii din catacombele Rusiei anilor '20. Pe vremea când a scris acest articol, el era ieromonah. Este prezentat aici după periodicul rusesc *Citiri de suflet folositoare*, 1901.

2. Cum se pot ruga creştinii ortodocşi pentru creştinii neortodocşi

de Mitropolitul Iosif de Petrograd

Vorbind despre strictețea Bisericii noastre Ortodoxe cu privire la pomenirea creştinilor de credință greşită, nu dorim să spunem că Sfânta noastră Biserică ne porunceşte nouă, fiilor ei, să nu ne rugăm deloc pentru ei. Ea doar ne interzice rugăciunea arbitrară – adică, să ne rugăm oricum dorim sau credem noi. Maica noastră, Biserica Ortodoxă, ne învață că tot ceea ce facem, şi de asemenea, rugăciunea însăşi, ar trebui făcută *în chip cuviincios şi cu rânduială* (I Corinteni 14, 40).

Astfel, noi ne rugăm la toate slujbele Bisericii noastre, de

obicei fără să cunoaştem sau să înțelegem noi înşine, pentru toți oamenii de diferite naționalități şi pentru toată lumea. Noi ne rugăm exact în felul în care Domnul nostru Iisus Hristos i-a învățat pe Apostolii Săi să se roage, în rugăciunea dată lor: *Facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pe pământ!* Această cerere atotcuprinzătoare include în ea toate nevoile noastre şi ale acelora de un neam cu noi, chiar dacă ei ar fi frații noştri de credință greşită. Noi Îl rugăm stăruitor pe Preabunul Dumnezeu şi pentru sufletele creştinilor neortodocşi plecați, ca El să facă cu ei cum este sfânta Sa voie. Pentru că Domnul ştie nemărginit mai bine decât noi, cui şi câtă milostenie să arate.

Şi aşa creştini ortodocşi! Oricine ați fi, laici sau preoți ai lui Dumnezeu, dacă în timpul unei slujbe bisericeşti ți-ar veni un impuls înfocat ca să te rogi pentru vreun „Carl" sau „Eduard", care îți este apropiat, atunci când rugăciunea domnească este citită sau cântată, suspină pentru el înaintea lui Dumnezeu şi spune: *facă-se voia Ta în el, o, Doamne!* Şi limitează-te la această rugăciune. Pentru că Domnul Însuşi te-a învățat să te rogi astfel. Şi crede că această rugăciune a ta va fi de o mie de ori mai plăcută lui Dumnezeu şi mai folositoare sufletului tău decât toate pomenirile bisericeşti arbitrare făcute de tine.

Acum să vorbim despre rugăciunea personală. Sunt cunoscute în Biserica noastră Ortodoxă exemple de credincioşi care se roagă lui Dumnezeu pentru a ajuta sufletele plecate ale celor de altă religie, şi chiar păgâni. Astfel, Sf. Macarie Egipteanul relatează despre el însuşi …. [100]

Din această istorisire a cuviosului Părinte, vedem mai întâi că rugăciunea lui pentru păgânii care suferă (în iad) nu era rugăciunea de comuniune a Bisericii, ci era o rugăciune personală. Era rugăciunea unui rugător solitar, care locuia în pustie, şi care se ruga din colțişorul cel mai ascuns al inimii sale … Atunci, această rugăciune poate servi pentru noi, creştinii ortodocşi, şi ca îndemn de rugăciune pentru neortodocşii vii şi

[100] Această relatare este dată în subsolul paginii 195, mai sus.

morți, în rugăciunea noastră individuală de acasă. Dar acesta este doar îndemn şi nu un model. Asta, pentru că sfântul nu ne-a spus cum s-a rugat pentru păgâni şi nu ne-a învățat nici pe noi cum să facem aceasta … Doar într-un fel ne poate servi nouă drept exemplu: în aceea că Sfântul Macarie s-a rugat pentru păgâni, nu cu o rugăciune anume pentru aceasta, ci în felul în care l-a învățat Duhul Sfânt care sălăşluia în inima lui curată. Duhul Sfânt, nu numai că l-a învățat, ci l-a şi silit să se roage pentru întreaga lume – pentru toți oamenii vii şi morți, aşa cum este obişnuit pentru inimile iubitoare ale celor ce mulțumesc lui Dumnezeu, aşa cum şi Sf. Apostol Pavel a scris către corinteni: *Inima noastră s-a lărgit. În inima noastră nu sunteți la strâmtoare* (II Corinteni 6, 11-12). Astfel, creştinii ortodocşi se pot ruga pentru creştinii neortodocşi, vii şi morți, în rugăciunile individuale, acasă; dar – să ne amintim iar şi iar – nu cu o rugăciune anume, nu aşa cum gândim şi dorim (şi asta ca să nu atragem asupra noastră mânia în locul bunăvoinței lui Dumnezeu), ci potrivit oamenilor cunoscători ai vieții spirituale.

Iată o întâmplare, care s-a petrecut în viața cuviosului Leonida de la Optina, care a murit în 1841. Tatăl unuia dintre ucenicii săi, Pavel Pambovisev, a murit de moarte năprasnică, prin sinucidere. Fiul iubitor, a fost profund mâhnit la aflarea acestei veşti, şi şi-a vărsat durerea duhovnicului: „Moartea nefericită a tatălui meu este pentru mine o cruce grea. Da, eu sunt acum răstignit şi voi duce aceste chinuri cu mine în mormânt. Îmi inchipui veşnicia ca fiind cumplită pentru păcătoşi, în care nu mai există căință, şi sunt chinuit de caznele veşnice care îl aşteaptă pe tatăl meu, care a murit fără pocăință. Spune-mi, Părinte, cum îmi pot alina această durere?”

Părintele a răspuns: „Ai încredere atât în tine, cât şi în soarta tatălui tău, care se află în voia lui Dumnezeu, Care este Atotînțelept şi Atotmilostiv. Să nu fii curios şi nu încerca să afli tainele Celui Prea Înalt. Străduieşte-te cu umilință şi înțelepciune să te întăreşti într-o suferință pe care să o poți

răbda. Roagă-te Atotbunului Ziditor, şi îndeplineşte-ți datoria de iubire şi obligația de fiu."

La întrebarea: „În ce fel se poate ruga cineva pentru astfel de oameni?" răspunsul a fost: „În duhul oamenilor virtuoşi şi înțelepți, roagă-te astfel: *'Caută, o, Doamne, sufletul pierdut al tatălui meu. Dacă este cu putință, ai milă! De nepătruns sunt judecățile Tale. Nu socoti această rugăciune a mea ca un păcat; ci facă-se voia Ta cea sfântă!'*"

Roagă-te simplu, fără vreun model, punându-ți inima în mâna Celui Prea Înalt. De bună seamă că nu a fost voia lui Dumnezeu ca tatăl tău să aibă o moarte atât de năpraznică. Acum tatăl tău se află în voia Aceluia Care poate arunca atât sufletul cât şi trupul lui în cuptorul de foc, care poate smeri sau înălța, încredința morții sau aduce la viață, a trimite în străfundurile iadului sau a ridica la ceruri. În acelaşi timp, El este milostiv, Atotputernic şi plin de iubire, încât toate însuşirile bune ale celor născuți din țărână, nu sunt nimic față de marea Sa bunătate. De aceea, nu ar trebui să suferi peste măsură. Vei spune: „Eu îmi iubesc tatăl, şi de aceea mă mâhnesc fără alinare. Este adevărat. Dar Dumnezeu l-a iubit şi îl iubeşte cu mult mai mult decât îl iubeşti tu. Şi astfel, îți rămâne să laşi soarta veşnică a tatălui tău în seama bunătății lui Dumnezeu, Care, dacă El vrea are milă, dar cine poate să se împotrivească Lui?"

Şi astfel, această rugăciunea personală, care poate fi spusă acasă sau în chilie, aşa cum a făcut-o Părintele Leonida pentru ucenicul său, având experiență duhovnicească, poate servi creştinului ortodox ca un exemplu de rugăciune pentru orice creştin neortodox, care îi este apropiat. De exemplu, creştinul se poate ruga astfel: *Ai milă, o, Doamne, dacă este cu putință, de sufletul robului Tău (numele) care a plecat dintre noi în viața cea veşnică, rupt fiind de Sfânta Biserică Ortodoxă a Ta! De nepătruns sunt judecățile Tale. Nu socoti această rugăciune a mea ca un păcat, ci facă-se sfânta voie a Ta!*

ANEXĂ LA EDIȚIA A DOUA

7 decembrie, 1980
şPrăznuireaț Sf. Ambrozie de Milan

Binecuvântarea Domnului să fie peste voi toți!

Mulțumesc pentru „scrisoarea deschisă" din 3 noiembrie şi pentru scrisoarea sfinției tale din 4 noiembrie. Te asigur că nu am aflat nici o pricină de supărare în nici una dintre ele, şi pentru mine este numai prilejul de a vorbi prieteneşte despre învățătură (cel puțin un aspect al ei) şi însemnătatea celor doi mari ierarhi şi teologi ai veacului al XIX-lea din Rusia - Teofan Zăvorâtul şi Ignatie Brianceaninov.

Cele ce am spus la pag. 13 a cărții *Sufletul după moarte* (ediția prezentă), că Episcopul Teofan a fost poate „singurul rival" al Episcopului Ignatie, ca apărător al ortodoxiei împotriva greşelilor moderne, nu a vrut să spună în nici un chip că Episcopul Teofan era mai jos ca teolog sau ca ucenic Patristic; pur şi simplu eu l-am aşezat în centrul atenției mele pe Episcopul Ignatie, şi de aceea Episcopul Teofan pare puțin „mai mic" în acest context, ceea ce, de bună seamă, nu a fost aşa cu adevărat. Spunând, în acelaşi loc, că apărarea pe care o aduce Episcopul Teofan ortodoxiei, era pe o treaptă mai puțin „înaltă" decât apărarea adusă de către Episcopul Ignatie, nu am socotit nimic mai prejos pentru Episcopul Teofan, ci numai am dorit să spun cum socotesc eu această situație: că Episcopul Ignatie în general, a dat o atenție mai mare părerilor apusene şi s-a împotrivit acelora în amănunt, pe când Episcopul Teofan a întărit mai deschis transmiterea tradiției ortodoxe şi numai

întâmplător a vorbit despre greşelile apusene, cu privire la această problemă. Eu am avut în vedere, de pildă, deosebirea dintre lunga apărare a Episcopului Ignatie şi lămurirea vămilor (despre care vorbesc în Cap. VI, 2-3 al cărții *Sufletul după moarte*), şi vorbirea scurtă a Episcopului Teofan (singurul pe care îl cunosc, care s-a împotrivit neîncrederii apusene cu privire la această învățătură) că „oricât de nesocotită li s-ar părea ideea vămilor 'oamenilor noştri cu minte luminată', ei nu vor scăpa de trecerea prin ele" (*Psalm 118*, pag. 289). Vorbind despre treapta „înaltă" de pe care a scris Episcopul Ignatie, eu doar am vrut să spun că acesta a fost mai adâncit decât Episcopul Teofan în cercetarea părerilor apusene, chiar pe terenul lor, în vreme ce Episcopul Teofan părea mai înclinat să înlăture părerile apusene fără multă vorbă. Dar poate asta nu era calea cea bună.

Astfel, eu cred că, referitor la măreția acestor doi ierarhi, nu este o nepotrivire adevărată între noi. Eu recunosc, de bună seamă, însemnătatea Episcopului Teofan ca teolog şi bine cunoscător Patristic, însă, în *Sufletul după moarte*, am întărit importanța Episcopului Ignatie, căci acesta a vorbit foarte amănunțit împotriva greşelilor apusene cu privire la învățătura ortodoxă despre viața după moarte. Mă bucur foarte mult că faci cercetări despre Episcopul Teofan, pe care îl respect şi îl prețuiesc, şi care din nefericire, nu este prețuit aşa cum ar trebui în zilele noastre, din pricină că unii oameni de astăzi îl socotesc mai degrabă „scolastic", doar pentru că a tradus unele cărți apusene sau a folosit unele expresii teologice apusene.

Privitor la problema nepotrivirii Episcopului Teofan cu învățătura Episcopului Ignatie: Ai dreptate în cele spuse în scrisoarea către mine, că atunci când am scris despre această nepotrivire de la pagina 40 a cărții *Sufletul după moarte* (ediția prezentă), eu nu citisem broşura Episcopului Teofan, *Suflet şi înger*, care critică învățătura Episcopului Ignatie, iar observațiile mele de acolo se bazau într-adevăr, numai pe cele spuse de către Pr. Florovski. De atunci am făcut rost de cartea Episcopului

Teofan şi am citit-o, şi văd că cele ce am spus eu nu sunt adevărate. Ai dreptate când spui că nu există nici o „nepotrivire" între cei doi, ci numai dezacordul exprimat de Episcopul Teofan, după adormirea Episcopului Ignatie. Problema contradicţiei, iarăşi nu a fost spusă lămurit (cum o voi arăta mai jos). Totuşi, principala problemă pe care o ridici este dacă, într-adevăr această contradicţie este „mică", cum am spus eu; aş vrea să vorbesc aici pe scurt despre această problemă.

Poate că această problemă este numai una semantică, bazată pe deosebirea de nuanţă, în care se priveşte contradicţia dintre aceşti doi teologi. Oricine citeşte *Suflet şi înger* de Episcopul Teofan, care pe parcursul a 200 de pagini (deşi mici), critică învăţătura Episcopului Ignatie, vede cu câtă întărire a acuzat Episcopul Teofan ceea ce a socotit greşit la Episcopul Ignatie, poate considera că deosebirea dintre ei este „mare". Dar privind întregul context al învăţăturii Episcopului Ignatie despre viaţa după moarte, nu pot să nu socotesc această nepotrivire ca fiind de „mică" însemnătate, pentru următoarele pricini:

1. De-a lungul întregii critici din *Suflet şi înger*, Episcopul Teofan numeşte una şi aceeaşi greşeală (sau presupusă greşeală) a Episcopului Ignatie: ideea că sufletul şi îngerii sunt trupeşti şi numai trupeşti în firea lor. Episcopul Teofan scrie: „Dacă noua învăţătură ar fi spus numai că îngerii *au* trupuri, nu ar fi trebuit să se dovedească asta; căci în acest caz, problema principală, hotărâtoare la îngeri va fi întotdeauna, un spirit liber raţional. Dar când se spune că îngerul *este* trup, omul trebuie să nege prin această afirmaţie, libertatea şi conştiinţa raţională; căci aceste însuşiri nu sunt ale trupului" (*Suflet şi înger*, Ediţia a doua, Moscova, 1902, pag. 103). Dacă Episcopul Ignatie ar fi susţinut cu adevărat o asemenea părere, cu toată tăria şi urmările pe care le-a socotit Episcopul Teofan, ar fi fost, de bună seamă, o mare greşeală din partea sa. Dar chiar şi aşa, nu ar fi influenţat direct restul învăţăturii lui despre viaţa după moarte: îngerii şi sufletele lucrează în acelaşi fel şi în aceleaşi „locuri", fie că *sunt* trupuri

sau *au* trupuri (sau *își iau* trupuri, aşa cum se pare că Episcopul Teofan este mai înclinat să creadă). Astfel, critica Episcopului Teofan, nu influențează deloc întregul sistem al învățăturii Episcopului Ignatie, ci numai un aspect tehnic al acesteia. Şi chiar şi aici, asemănarea dintre ei este mai mare decât deosebirea dintre ei: amândoi consideră că există un aspect material al lucrărilor îngerilor, fie în lumea aceasta fie în lumea cealaltă, şi că de aceea relatarea lucrărilor lor în Viețile sfinților şi în alte izvoare ortodoxe, trebuie acceptate ca relatări adevărate iar nu ca „metafore" sau „închipuiri", aşa cum cred criticii din apus. De aceea, în întregul context al învățăturii despre viața după moarte a Episcopului Ignatie (şi a Episcopului Teofan) eu nu pot să socotesc această deosebire decât ca fiind „mică".

2. Mă întreb foarte serios dacă Episcopul Ignatie a înțeles de fapt învățătura pe care i-o atribuie Episcopul Teofan; de bună seamă, Episcopul Ignatie nu a întărit-o şi nici nu a vorbit despre importanța acestei învățături, pe care Episcopul Teofan era foarte preocupat să o atace. Astfel, în citatul de mai sus din Episcopul Teofan, unde zice că „atunci când se spune că îngerul *este* trup, omul trebuie să nu accepte în acesta, libertatea şi conştiința rațională" - este limpede că Episcopul Teofan trage concluzia logică din cele ce *consideră* că socoteşte Episcopul Ignatie, dar nu poate găsi nicăieri un loc la Episcopul Ignatie, unde să se spună că el crede cu adevărat că îngerii sunt lipsiți de libertate şi conştiință rațională; de bună seamă că Episcopul Ignatie nu credea aceasta. Citind „Omilia despre moarte" a Episcopului Ignatie, nu am aflat o asemenea învățătură. Nu am citit „Suplimentul" la această lucrare, dar sunt sigur că nici acolo nu se vor afla toate *întăririle şi importanța* învățăturii pe care o critică Episcopul Teofan. Fără a intra în multe amănunte ale deosebirilor dintre ei (care ar putea fi un studiu important în sine, şi nu ar avea, cred, nici o însemnătate anume pentru teologia ortodoxă sau pentru învățătura ortodoxă despre viața după moarte), socotesc că greşeala Episcopului Ignatie nu stă în

susținerea învățăturii pe care o critică Episcopul Teofan, ci (poate) în întărirea peste măsură a laturii trupeşti a firii şi lucrării îngerilor (destul de uşor de făcut în combaterea întăririi „spirituale" prea mari a învățătorilor din apus) până la măsura în care poate *părea* uneori să spună că îngerii (şi sufletele) *sunt* mai degrabă trupuri decât (cum cred că de fapt a vrut să spună) că îngerii şi sufletele *au* trupuri (eterice), sau că aspectul trupesc este o *parte* a firii lor. După cum a spus Episcopul Teofan, nu ar fi nici o pricină între ei, dacă aceasta a fost cu adevărat învățătura lui, căci el socoteşte aceasta (de pildă în *Suflet şi înger*, pag. 139) ca o părere îngăduită la această problemă complexă, care nu a fost definită dogmatic de către Biserică.

Atunci, cu atât mai mult, dacă Episcopul Teofan a greşit foarte puțin față de întărirea din învățătura Episcopului Ignatie, această deosebire trebuie privită, după părerea mea, ca fiind de „mică" însemnătate.

3. Episcopul Teofan a fost întrebat odinioară, dacă în învățătura Episcopului Ignatie aflase vreo greşeală, în afară de învățătura care era socotită a „materialității" sufletului. El a răspuns: „Nu. La Episcopul Ignatie este numai această greşeală - părerea sa asupra firii sufletului şi a îngerilor, că sunt materiali …. În toate cele ce am citit în cărțile sale, nu am văzut nimic ne-ortodox. Ce am citit eu este bun" (Scrisoarea din 15 decembrie 1893, în *Călugărul rus*, Mânăstirea Pociaev, nr. 17, sept., 1912). Astfel, în contextul întregii învățături ortodoxe a Episcopilor Ignatie şi Teofan, această deosebire este „mică".

Să trecem acum la ultima problemă, cu privire la vămile văzduhului întâlnite de suflet după moarte. În scrisoarea deschisă, citezi o scrisoare a Episcopului Teofan, în care acesta spune că viața după moarte „este un tărâm închis pentru noi. Cele ce se întâmplă acolo nu sunt lămurite pe deplin …. Cu privire la cele ce vor fi acolo - vom vedea când vom ajunge acolo." Din aceasta, cât şi din faptul că Episcopul Teofan nu pomeneşte deseori de vămi în scrierile sale, concluzionezi că

„învățătura ca atare, în tot simbolismul ei, era …. la marginea cea mai îndepărtată a gândirii sale,” şi crezi că eu greşesc, cel puțin pentru că întăresc faptul că Episcopul Teofan era un apărător de nădejde al învățăturii ortodoxe a vămilor. La aceasta aş răspunde cu câteva puncte:

1. Îmi amintesc numai aceste două referiri directe la învățătura vămilor, din scrierile Episcopului Teofan. Totuşi, aceste două referiri ajung pentru a arăta că el a susținut cu adevărat această învățătură şi i-a învățat şi pe alții, şi că era destul de critic, chiar batjocoritor, față de cei care o tăgăduiau („Oricât de absurdă li s-ar părea ideea vămilor acestor ‘bărbați luminați’, ei nu vor scăpa de trecerea prin ele”).

2. Faptul că în unele scrisori, când vorbeşte despre viața după moarte, nu pomeneşte de vămi, nu mi se pare un semn care arată că această problemă se află „la marginea” învățăturii sale, ci numai că vorbeşte în fiecare situație pentru folosul ascultătorului, iar unii oameni nu au nevoie (ori se află în neputința) de a auzi despre vămi. Am aflat acelaşi lucru în experiența mea ca preot: Cu cei care sunt pregătiți, învățătura vămilor este un îndemn puternic la pocăință şi o viață vietuită întru frica de Dumnezeu. Dar sunt cei pentru care învățătura ar fi atât de înfricoşătoare încât nu le-aş vorbi despre ea până nu ar fi pregătiți mai bine ca să o primească. Preotul întâlneşte uneori oameni care trag să moară şi sunt atât de puțin pregătiți pentru lumea cealaltă, încât ar fi fără nici un folos să le vorbească acelora chiar şi de iad, ca să nu mai vorbim de vămi, din frica de a nu îndepărta de la ei puțina nădejde şi conştiință pe care ar putea-o avea despre Împărăția lui Dumnezeu; dar asta nu înseamnă că iadul nu-şi are nici un loc în învățătura unui asemenea preot, sau că nu ar apăra acest adevăr cu hotărâre dacă ar fi atacat. Mai ales în veacul nostru „luminat” al XX-lea, mulți creştini ortodocşi sunt atât de împuținați duhovniceşte, ori au fost călăuziți atât de greşit de ideile moderne, că pur şi simplu nu le stă în putință să primească ideea întâlnirii cu dracii după

moarte. Oricare preot ortodox, în lucrarea sa pastorală cu asemenea oameni, trebuie, de bună seamă, să se coboare până la treapta slăbiciunii lor, şi să le dea „hrană pentru sugari", de care au nevoie până vor fi mai pregătiți să primească hrana cea tare a unor texte ascetice ortodoxe; dar învățătura ortodoxă despre vămi, transmisă din primele veacuri creştine, rămâne pururea neschimbată şi nu poate fi tăgăduită, oricât de mulți oameni nu sunt în stare să o înțeleagă.

3. Mai mult, într-adevăr învățătura despre vămi *se află* în alte lucrări ale Episcopului Teofan - în traducerile sale, dacă nu în lucrările sale originale. Sunt multe referiri la această învățătură în cele cinci volume ale sale de traduceri ale *Filocaliei*, dintre care am citat câteva în textul cărții *Sufletul după moarte* (pag. 79-80, 236-237, 242, în ediția de față). Şi în *Războiul nevăzut* (Partea a doua, cap. 9), se prezintă învățătura ortodoxă a „încercării de către căpetenia acestui veac" care se dă fiecăruia la ieşirea din trup; cuvântul „vămi" nu apare acolo, dar textul spune limpede că „războiul cel mai hotărâtor ne aşteaptă la ceasul morții", şi este limpede că este acelaşi adevăr pe care Episcopul Ignatie îl apără cu mare purtare de grijă, şi pe care Episcopul Teofan îl numeşte în alte locuri „vămi".

4. Textul *Suflet şi înger* al Episcopului Teofan nu are nici un singur cuvânt critic asupra învățăturii despre vămi a Episcopului Ignatie. În „Omilie la moarte" a Episcopului Ignatie, acesta spune cu dreptate că „învățătura vămilor este învățătura Bisericii" (vol. III al operelor sale, pag. 138), şi merge mai departe să adeverească această zicere cu amănunte importante. Analizând învățătura Episcopului Ignatie, Episcopul Teofan spune că „în articolul de față, noua învățătură din broşurile pomenite mai sus ş„Omilie la moarte" şi „Supliment" la aceastaț este analizată în amănunt, fără a lăsa necercetată nici o singură cugetare care trebuia cercetată" (*Suflet şi înger*, pag. 4). Deci, întrucât Episcopul Teofan nu a aflat nimic în ideile despre vămi ale Episcopului Ignatie față de care să se împotrivească, este

foarte limpede că este în deplin acord cu Episcopul Ignatie, că „învățătura vămilor este învățătura Bisericii”.

5. Chiar în textul *Suflet și înger*, Episcopul Teofan arată stările sufletului după plecarea din trup, în aceiaşi termeni cu cei din expunerea Episcopului Ignatie. Tocmai acestea sunt condițiile cerute pentru întâlnirea sufletului cu dracii la vămi, astfel că acest citat, chiar dacă nu pomeneşte de vămi direct, poate fi socotit ca un semn al asemănării Episcopului Teofan cu Episcopul Ignatie, cu privire la firea realității de după moarte, *singura* sa deosebire de Episcopul Ignatie fiind problema dacă firea îngerilor este *numai* trupească (ceea ce nu cred că Episcopul Ignatie socotea cu adevărat, după cum am spus mai sus). Iată citatul din Episcopul Teofan:

„După ieşirea din trup, sufletul intră în sălaşul duhurilor, unde atât acesta cât şi duhurile au aceleaşi activități, în care sunt văzute pe pământ printre oameni: se văd unul pe altul, vorbesc, călătoresc, se ceartă, lucrează. Deosebirea stă numai în aceea că sălaşul este aerial, alcătuit din materie de mare subțirime, şi de aceea în ele totul este material şi aerial de mare subțirime. Ce concluzie vine de aici, direct? Că în lumea duhurilor, chipul văzut al ființelor, şi legăturile dintre ele, sunt la fel ca între oamenii de pe pământ. Dar acest lucru *nu* vorbeşte despre firea materială a îngerilor, nici nu spune că esența lor este numai materială” (*Suflet şi înger*, pag. 88-89).

6. Să nu mă contraziceți în problema principală: că Episcopul Teofan, ca şi Episcopul Ignatie, a sprijinit învățătura ortodoxă a vămilor; mă puteți contrazice numai asupra *întăririi* pe care au făcut-o cei doi învățători asupra acestei probleme (Episcopul Ignatie a vorbit mai mult despre aceasta, iar Episcopul Teofan mai puțin). Cred că există o explicație foarte simplă pentru această deosebire aparentă de întărire: Episcopul Ignatie a socotit că era mai trebuincios să scrie un tratat întreg despre subiectul vieții după moarte, unde problema vămilor, fiind o parte importantă a învățăturii ortodoxe are un loc

însemnat din necesitate; în vreme ce Episcopul Teofan, nescriind un asemenea tratat, vorbeşte despre acest subiect în trecere. Îmi închipui (fără să-i cercetez toate lucrările), că în alte lucrări ale sale, Episcopul Ignatie nu vorbeşte mai des despre vămi decât Episcopul Teofan. Cu toate astea, cele câteva comentarii despre vămi, care se găsesc la Episcopul Teofan, arată că acesta ține învățătura cu aceeaşi hotărâre ca şi Episcopul Ignatie. Deci, aş spune că deosebirea dintre ei nu stă în ceea ce ei credeau sau chiar în puterea cu care şi-au exprimat credința, ci în problema pe care am pomenit-o la începutul acestei scrisori: că Episcopul Ignatie s-a adâncit mai mult decât Episcopul Teofan în războiul strâns cu părerile raționaliste ale apusului, pe când Episcopul Teofan a dus mai departe tradiția ortodoxă, dând mai puțină atenție intrării în războiul acestor greşeli apusene.

Despre toate astea, cred că cele ce am spus în prefața cărții *Sufletul după moarte*, că Episcopul Teofan „a propovăduit aceeaşi învățătură" ca şi Episcopul Ignatie, este îndreptățită: cu privire la întreaga învățătură ortodoxă despre viața după moarte, pe care o împărtăşeau la fel, deosebirea dintre ei despre „materialitatea" firii sufletului şi a îngerilor este într-adevăr „mică", (o deosebire pricinuită, socotesc eu, mai mult din prea marea adâncire polemică a Episcopului Ignatie asupra „trupurilor" îngerilor, decât din ținerea cu adevărat a învățăturii, atribuită Episcopului Ignatie, de către Episcopul Teofan). Cu privire la problemele învățăturii despre viața după moarte, care sunt arătate în *Sufletul după moarte* (căci eu nu am apărat şi nici nu am pomenit despre aşa-zisa învățătură a Episcopului Ignatie, că sufletele şi îngerii sunt *numai* trupuri), şi anume asemănările dintre ei, aproape se întregesc. Asemănarea învățăturii lor despre viața după moarte este cu mult mai uimitoare când se compară cu părerile criticilor raționalişti ai apusului care, până în zilele noastre, neagă, nu numai realitatea vămilor, ci şi întreaga realitate de după moarte, pe care Episcopii Teofan şi Ignatie au înfățişat-o cu adevărat în aceiaşi termeni, folosul rugăciunilor

pentru morți şi aşa mai departe. Împotriva unor asemenea păreri false, mărturia unită a Episcopilor Teofan şi Ignatie la învățătura ortodoxă transmisă din vechime, este într-adevăr impresionantă.

M-ar interesa foarte mult să aud despre cercetări profunde pe care le-ați făcut asupra Episcopului Teofan, pentru care, aşa cum am spus, am cel mai mare respect. Vei publica un articol sau o carte despre el, sau vreo traducere din operele sale? Eu am tradus prima parte din *Calea spre mântuire*, care apare acum în serial în ziarul *Orthodox America*.

Cu dragoste întru Hristos,
Nevrednicul Ieromonah Serafim

P. S. Nu ştiu cât de „deschisă" a fost scrisoarea sfinției tale pentru mine, sau cui i-a fost trimisă. Trimit copii ale răspunsului meu câtorva oameni pe care îi interesează foarte mult această problemă.

DESPRE AUTOR

Părintele Serafim s-a născut la 13 august 1934, în San Diego, California, primind numele Eugene Dennis Rose. Tatăl său se numea Frank, fiind de neam olandez şi francez, iar mama sa se numea Esther şi era de neam norvegian. Esther era protestantă; iar Frank deşi crescuse şi primise o educaţie ca romano catolic, a trecut la protestantism din pricina soţiei sale. Frank a avut mai multe îndeletniciri, având o vreme şi un magazin de dulciuri, apoi a lucrat la General Motors, şi în cele din urmă, a avut o slujbă de administrator la un stadion sportiv.

Eugene a absolvit liceul din San Diego în 1952, fiind cel dintâi din clasa sa. Era socotit de către părinţii, profesorii şi apropiaţii săi, un tânăr „geniu" sortit unei cariere strălucite în ştiinţă sau matematică. Cu toate astea, până când a intrat la Colegiul Pomona din Sudul Californiei, asemenea preocupări lumeşti i se păreau lipsite de însemnătate faţă de o nouă insuflare arzătoare de *a cunoaşte*, de a înţelege adevărul în sensul cel mai înalt. Simţindu-se înstrăinat de societatea din preajma sa, s-a răzvrătit împotriva superficialităţii şi materialismului ei, şi a lăsat religia protestantă în care fusese crescut. Căutarea Adevărului l-a purtat mai întâi prin folosofia apuseană şi apoi printr-un studiu al înţelepciunii orientale, pentru care a învăţat limba chineză, atât cea veche, cât şi cea modernă.

Absolvind Colegiul Pomona în 1956 cu titlul de licenţiat în limbi orientale, Eugene a intrat la Academia de Studii Asiatice din San Francisco şi a studiat sub îndrumarea decanului acesteia, Dr. Alan Watts. La aceeaşi Academie a găsit un reprezentant adevărat al tradiţiei chineze, un filosof cu numele Gi-ming

Shien. Eugene a mers la diferite temple orientale şi l-a ajutat pe Gi-ming să traducă *Tao The Ching* din vechile caractere. În 1957 a devenit student pentru studii aprofundate la Universitatea Berkeley din California, unde a primit titlul de master în limbi orientale în 1961.

Adâncimea înțelepciunii filosofilor pre-creştini l-a lăsat pe Eugene oarecum neîmplinit, şi era deznădăjduit că nu cunoştea cauza. De la Gi-ming şi din scrierile metafizicianului francez René Guénon, învățase valoarea apropierii de o religie tradițională, ortodoxă, oricare ar fi aceea. Neputând afla scopul pentru care cerceta religiile orientale tradiționale pe care le încercase deja, a pornit într-o zi să vadă chipul ortodox, răsăritean de religie, cunoscut de copil - creştinismul. Povestind această clipă cu mulți ani mai târziu, a scris:

De-a lungul cercetărilor mele de ani de zile, m-am mulțumit să mă aflu deasupra tuturor tradițiilor, dar fiind oarecum credincios acelora …. Când am intrat într-o Biserică Ortodoxă, a fost numai pentru a vedea o altă tradiție - ştiind că Guénon (sau vreunul dintre discipolii săi) înfățişase ortodoxia ca fiind cea mai adevărată dintre tradițiile creştine.

Totuşi, când am intrat într-o Biserică Ortodoxă pentru prima oară (o biserică rusească din San Francisco) s-a întâmplat ceva cu mine ce nu mi se mai întâmplase în nici un templu budist sau în vreun alt templu oriental. Ceva în inima mea mi-a spus că eram acasă, că toată căutarea mea luase sfârşit. Nu ştiam cu adevărat ce însemna aceasta, fiindcă slujba îmi era foarte necunoscută, şi într-o limbă străină. Am început să iau parte la slujbele ortodoxe mai des, învățând treptat limba şi obiceiurile, dar păstrând încă toate ideile de bază ale lui Guénon, despre toate tradițiile spirituale adevărate.

Totuşi, odată ce strângeam legătura cu ortodoxia şi cu credincioşii ortodocşi, a început să intre în conştiința mea o nouă idee: că Adevărul nu era numai o idee abstractă, căutată şi cunoscută cu mintea, ci era ceva personal - chiar o Persoană -

căutată şi iubită cu inima. Şi aşa, L-am cunoscut pe Hristos.

Eugene a fost primit în Biserica Ortodoxă în Duminica Fiului risipitor, la 25 febr. 1962, în Catedrala Ortodoxă Rusă cu hramul Maicii Domnului „Bucuria tuturor celor necăjiţi” din San Francisco. Când a primit cea dintâi Împărtăşanie cu Sfintele Taine a simţit în gură gust ceresc, dumnezeiesc, care a ţinut vreme de o săptămână. În San Francisco a devenit ucenic al unuia dintre cei mai sfinţi bărbaţi ai veacului al XX-lea, Sf. Arhiepiscop Ioan Maximovici, ierarh cunoscut în toată lumea ca făcător de minuni, ascet, „nebun pentru Hristos”, părinte al orfanilor, şi izbăvitor al celor împovăraţi. Cu acest bărbat nepământesc drept povăţuitor, Eugene a pătruns în ceea ce avea să numească mai târziu „gustul” sau „mireasma” ortodoxiei, cu neputinţă de grăit prin cuvinte. A mers de-a dreptul la miezul şi inima creştinismului nestricat, din lumea cealaltă.

Văzând în tânărul Eugene un posibil urcuş, fără de asemănare, Arhiepiscopul Ioan s-a străduit cu deosebire, să-l pregătească pentru o viaţă de slujire în Biserică. Eugene a absolvit acest curs în fruntea tuturor, deşi toate cursurile s-au ţinut în limba rusă, iar Eugene era doar convertit în această clasă. Îndată după ce a terminat Eugene, Arhiepiscopul Ioan a pus capăt cursului, ca şi cum l-ar fi pornit numai pentru a-i da lui Eugene învăţătură teologică dreaptă, tradiţională.

Eugene a vrut să-şi dedice restul zilelor vieţii sale ca să aducă Adevărul Sfintei Ortodoxii contemporanilor săi. Împreună cu un tânăr rus, Gleb Podmoşenski, a întemeiat o obşte misionară, închinată celui dintâi sfânt ortodox din America, Sf. Gherman din Alaska. În 1964, fraţii au deschis un magazin de cărţi ortodoxe în San Francisco şi au început să publice revista „The Orthodox Word” (Cuvântul ortodox), tipărind fiecare număr la o tiparniţă foarte primitivă. Au început toate aceste lucrări cu binecuvântarea şi încurajarea Arhiepiscopului Ioan Maximovici.

După plecarea la Domnul a Arhiepiscopului Ioan, în 1966,

Eugene şi Gleb au început să caute o bucată de pământ în pustia din California de nord, unde au continuat să tipărească „The Orthodox Word”, şi în acelaşi timp au pătruns în nevoințele ascetice[101] de-a lungul veacurilor. Arhiepiscopul Ioan le binecuvântase şi această lucrare, nu cu multă vreme înainte de plecarea sa la Domnul. Înalt Prea Sfinția sa le spusese lui Eugene şi lui Gleb că socotea că cei doi vor întemeia o mânăstire misionară în nordul Californiei.

În 1969, Eugene şi Gleb s-au aşezat pe o coastă muntoasă retrasă („Noble Ridge”) lângă orăşelul Platina, California, aducând cu ei tot echipamentul de tipărit. După un an de singurătate şi nevoințe pustniceşti, la 27 octombrie 1970, au fost tunşi în monahism de către Arhiepiscopul Antonie Medvedev de San Francisco şi America de apus. La călugărie, Eugene a primit numele Sfântului rus Serafim de Sarov, iar Gleb a primit numele Sfântului Gherman din Alaska, iar noua mânăstire a primit de asemenea hramul după Sf. Gherman. Smeritul bătrân, Arhimandritul Spiridon Eftimov, i-a fost „naş de călugărie”, luându-l sub mantie la tundere. Pr. Spiridon fusese ucenic al Arhiepiscopului Ioan, şi ca învățător, Dumnezeu îi dăduse darul înainte vederii. În anii care au urmat, Pr. Spiridon i-a vizitat pe călugări de câte ori i-a stat în putință, dându-le sfaturi duhovniceşti de mare preț şi ajutându-i să aşeze noua Mânăstire din Alaska pe o temelie duhovnicească trainică.

Părinții Serafim şi Gherman au căutat povățuire duhovnicească şi la Episcopul Nectarie Kontzevitch din Seattle, ucenic al Bătrânului Nectarie de la Mânăstirea Optina din Rusia. Episcopul Nectarie se bucura foarte mult să viziteze noua mânăstire din nordul Californiei, care îi amintea de mânăstirile din pădurile Sfintei Rusii. El a scris într-o scrisoare, „la Platina sălăşluieşte duhul de la Optina. În acelaşi timp i-a atenționat pe Părinții Serafim şi Gherman să nu cadă în mândrie. ’Să nu socotiți că toate cele câte le aveți sunt prin ostenelile ori

---

[101] „Desert-dwellers” = sălăşluitori ai pustiei.

vrednicia voastră,' le spunea Prea Sfinția sa. 'Este un dar de la Dumnezeu!'"

În miezul naturii lui Dumnezeu, duhul Părintelui Serafim a început să prindă roadă. Şi-a ridicat o chilioară în pădure şi acolo s-a adâncit în rugăciune şi în scrierile Sfinților Părinți, de Dumnezeu insuflate. Prin curățire lăuntrică treptată, prin osteneală ascetică şi războiul nevăzut, a început să agonisească minte şi inimă, chipul cugetării şi cel al simțirii învățătorilor şi al văzătorilor cu duhul de odinioară şi avea o legătură adâncă cu natura şi cu animalele, şi prețuia fiecare zi, când putea să stea la Noble Ridge. S-a simțit doar pelerin pe acest pământ şi se pregătea cu râvnă pentru viața de dincolo. Câteva împrejurări au mărturisit despre comunicarea lui cu cei din lumea cealaltă, mai ales cu părintele său duhovnicesc, Sf. Ioan Maximovici, plecat la Domnul.

Din sălăşluirea sa în pustia muntelui, Pr. Serafim a alcătuit o mulțime de cărți şi reviste care au slujit pentru a aşeza înțelepciunea tradițională în contextul modern. A scris, a tradus, a cules litere, a tipărit şi cele scrise le-a trimis în toată lumea, unde, întreaga lor semnificație avea să se vadă după adormirea sa întru Domnul. Neirosind niciodată nici o clipă, părea îndemnat să pună plinătatea Adevărului la îndemâna înțelesului omului modern dezrădăcinat, împrăştiat în toate părțile, înainte de a fi prea târziu. Văzând mai înainte vremurile apocaliptice care ne stau în față, zicea: „Este mai târziu decât socotiți! De aceea, grăbiți-vă, să faceți lucrarea lui Dumnezeu."

Pr. Serafim a fost hirotonisit diacon la 2 ianuarie 1977, iar la 24 aprilie 1977, în Duminica femeilor mironosițe, a fost hirotonisit preot. Cele două hirotonisiri au fost săvârşite de către mai sus pomenitul Episcop Nectarie din Seattle.

Cu toată dragostea pe care o avea Părintele Serafim pentru singurătatea pustiei, şi cu toată aplecarea sa către o stare de însingurare şi cugetare filosofică, şi-a petrecut ultimii ani întru lucrare pastorală tot mai mare. Era foarte iubit de către fiii săi

duhovniceşti pentru înțelepciunea sa simplă şi putința sa de a înțelege suferințele oamenilor. Unii oameni erau uimiți să afle că acest om care era atât de neschimbat în buna sa aşezare duhovnicească, atunci când începea să scrie despre înşelările duhovniceşti care îi pot duce pe oameni la rătăcire, putea fi în acelaşi timp şi foarte înțelegător, când avea de a face cu o persoană căzută în păcat.

O boală scurtă şi năprasnică l-a luat pe Pr. Serafim din lumea aceasta pământească la 20 septembrie 1982. Avea numai patruzeci şi opt de ani, aflându-se întru toată tăria puterilor sale. În coşciugul din biserica simplă a mânăstirii, chipul său răspândea o stare de linişte nepământească, mărturisind pentru pacea pe care o aflase cu Dumnezeu. Era atât de strălucitor - cu adevărat, ca de aur - încât copiii nu se puteau desprinde de sicriul său. Taina morții şi a vieții de dincolo - la care cugetase cea mai mare parte a vieții sale intelectuale - nu mai era acum o taină pentru sfinția sa. Ajutorul pe care sfinția sa l-a dat din lumea cealaltă fiilor săi duhovniceşti, a început să mărturisească minuni.

De-a lungul zilelor vieții Părintelui Serafim, cărțile sale au fost cunoscute de un număr destul de mic de oameni din țările vorbitoare de limbă engleză. Cu toate astea, în cele două decenii care au trecut de la plecarea sa la Domnul, scrierile sale au avut o mare înrâurire în lumea întreagă. Fiind traduse în câteva limbi - rusă, greacă, română, sârbă, bulgară, georgiană, franceză, letonă, poloneză, italiană şi malaialamă (în sudul Indiei) - cărțile sale au schimbat vieți fără de număr, cu adevărul lor neabătut. În Rusia, în vremea reprimării comuniste a literaturii duhovniceşti, *Ortodoxia şi religia viitorului* şi *Sufletul după moarte* au fost răspândite în ascuns, scrise la maşină, ajungând să fie cunoscute de milioane de oameni. Odată cu încetarea prigoanei religioase, cărțile şi articolele sale au fost publicate în Rusia în tiraje de masă, şi s-au găsit de vânzare pretutindeni - chiar şi pe standurile de cărți din metroul din Moscova.

Pe lângă cele două cărți pe care le-am pomenit, lucrările publicate ale Părintelui Serafim cuprind Revelația lui Dumnezeu în inima omului; Împărăția Cerului, Crearea lumii şi omul începuturilor; Nihilismul; şi Locul Fericitului Augustin în Biserica Ortodoxă. Toate aceste cărți, în afară de Locul Fericitului Augustin, au fost publicate mai întâi de Mânăstirea Sf. Gherman, după plecarea la Domnul a Părintelui Serafim. Obştea pregăteşte acum publicarea altor cărți scrise de Pr. Serafim, cuprinzând articolele şi conferințele complete, şi lucrarea sa cea mai cuprinzătoare „An Orthodox Survival Course" (Curs de viețuire ortodoxă).

Creştinii ortodocşi de astăzi îl socotesc acum pe Pr. Serafim ca fiind esența în lucrarea de restaurare a rânduielilor duhovniceşti tradiționale ale creştinismului adevărat. El este lumină de nădejde în fața unui viitor nesigur. Prin publicarea cărților sale în limba română, tot mai mulți credincioşi se pot întări întru sfânta credință ortodoxă, pregătindu-se pentru Împărăția cea cerească şi viața veşnică, dimpreună cu Domnul nostru Iisus Hristos.